

1975

הינני

10

1975

„ავები ისაკიანი იყო არა მარტო დიდი პოეტი, არამედ იყო იყო მგზნებარე მამულიშვილი თავისი ქვეყნისა, მაგრამ ეს ხელს არ უშლიდა მას სხვა ერების გულამდის მიეტანა თავისი კეთილშობილი გულის ნაჟური“.

„ავები ისაკიანი იყო დიდი მესაყვირე სომხეთის დიდი და ტრაგიკული წარსულისა. სომეხი ხალხის გმირული ბრძოლების კეთილშობილ რემინისცენციებს ძაღვანად უმღერა მან, მაგრამ იგი, უკუშვებით რიდი იყო შეპყრობილი, ასევე ქება შეასხა ნანგრევებზე აღორძინებულ საბჭოურ სომხეთს, მის ქალაქებს, მის კოლმეურნეობებს, მის შრომის გმირებს, სომხეთის მამაც ხალხს, რომელმაც ახლებურ შრომაში წერაქვით, ტრაქტორით და კომბაინით აღჭურვილმა გააცხადა ის შეუდრეკელობა, რომელიც, ჟამთა სიივის მიუხედავად, მას გამოუჩენია თავისი სამშობლოს დაცვისას ისრით, შუბითა და ხმლით“.

სსსრ

221

გამოცემის მეცხრამეტე წელი

12739

10

თქმობები

1975

თბილისი

საქ. კვ. ცვ-ის გამომცემლობა

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

საქართველოს ალკა ცენტრალური კომიტეტისა და მწერალთა კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

პროზა, პოეზია

3. არჩილ სულაბაური. ლექსები
6. ოთარ ზილბაძე. ყოველვან ჩემგან ვკრწნელვან...
რომანი. დასაწყისი
82. ნაილი ნეპარიშვილი. ლექსები
84. ტარიელ ჰანტურია. წიგნდღან: დაწვებითლი სი-
პანტინი. ლექსები
94. რამაზ მინჰვალაძე. ნოველები
108. თეიმურ აბულაშვილი. ჩიტები უფასოდ. მოთხრობა

ნარკვევი

118. გიორგი სანადირაძე. ფაზისის პირას, მეფის მ-
ლაში

წერილები

121. ნოდარ კაკაბაძე. ხატუნა ცინცაძე. ერთი თანამე-
დროვე ლმსის ინტერკომუნიკაციის ცდა.
127. დავით ჩხიკვიშვილი. პ. ი. სუმბატაშვილი და მოს-
კოვის ქართულთა სასოციალიზმის
147. ვახტანგ პაიკიძე. მიხეილ ჯორჯიშვილი — „იუმორი-
სტული მოთხრობები“

სკორტი

149. ბ. ტალბაძე. „ი-გი-რი-ა! ი-გი-რი-ა! ი-გი-რი-ა!“

იუმორი

155. ზოთა ჩანტლაძე. მიწნაბურები

მთავარი რედაქტორი
ჯანსუღ ნარკვიანი

სარედაქციო კოლეგია:

ვახუშტა ამირეჯიანი,
ვალერიან ბაქრაძე,
გურამ გვარდუთელი,
გივი გიგეიშვილი,
რისმავ გორდუნიანი,
გიორგი გუგულია,
ნოდარ ღუმბაძე,
მერაბ ელიოზიშვილი,
ედუარდ მენაბდე,
ოტია პაპავრიანი,
(პასუხისმგებელი მდივანი),
ნუზარ წერეთელი,
ტარიელ ჰანტურია,
რეზო ზეიშვილი.

არა იმიტომ, რომ მომენატრე,
რომ შენ ხარ ჩემი წყნარი სადგური,
მე დავისვენებ შენს დიდ ნაპირზე,
როგორც ფრინველი ფრენით დაღლილი
გემის ანძაზე ისვენებს ხოლმე.

მე დავფრინდები შენს დიდ ნაპირზე,
რომ დავასვენო დაღლილი ფრთები,
მოვითქვა სული და მერმე ისევ

ატორტმანებულ სივრცეებს იქით
გამოჩნდეს უფრო დიდი ნაპირი,
სადაც მზე არის და ბურუსები
ვარდისფერია და გამჭვირვალე.

მე დავფრინდები შენს დიდ ნაპირზე...

გეჰნება ჩემთვის წყალი და ხემსი
და მყუდრო ჩრდილი?...

ოთხივე მხრიდან

შენ მთაზე უნდა იდგე ჯვარივით,
ოთხივე მხრიდან რომ დაგინახო
და მოგეახლო ოთხივე მხრიდან.

ოთხივე მხრიდან რომ გამაშტერო
შენი სიმდიდრით და სილამაზით,
შენ უნდა მთაზე იდგე ჯვარივით.

ოთხივე მხრიდან რომ დავიჯერო
შენი სიმაღლე,

შენი სიმაღლე,
შენი სიმდიდრე,
შენი მშვენიერება,
შენ უნდა იდგე მთაზე ჯვარივით.

ოთხივე მხრიდან რომ მოგეახლო,
ვილოცო შენთვის ოთხივე მხრიდან, —
შენ უნდა მთაზე ჯვარივით იდგე,
შენ მთაზე უნდა იდგე ჯვარივით!...

შენ ხარ პენახი

მე წავალ,
როცა
დარეკავს ზარი,
ამ წუთისოფლის
დაღლილი მგზავრი.

მანამდე სულის
ნაპრალში მინდა,
როგორც ცისკარმა,
გავცვიტო ბინდი.

ნეტარი მაინც
ბოლომდე მივალ,
მაინც ბოლომდე

ვიტყვი:
რა მტკივა.

საუკუნეთა
სუნთქვა და გარჯა —
შენ ხარ ხასული,
ოშკი,
გარეჯა.

შენ ხარ იყალთო,
ბანა და გრემი
და ყველა ერთად —
ტკივილი ჩემი

და სიხარულის
დვრიტა მთავარი,
ჩემი წარსული
და მომავალდ...

მე წავალ,
როცა
დარეკავს ზარი,
ამ წუთისოფლის
დაღლილი მგზავრი.

მაგრამ თქვენ დარჩით,
ნუ წახვალთ,
დარჩით...

საუკუნეთა
სუნთქვა და გარჯა —
შენ ხარ სახული,
ოშკი,
გარეჯა!...

ეს გაზაფხული მოვიდა ისე,
ვერ მოვასწარი გამოღვიძება.
გადაყოლილი ნაზამთრალ სიზმრებს
ქუჩებში თბილი ღამე ირწყევა.

მე გამახსენდა, ძველი ტკივილი,
მტკიოდი მართლა თუ მე ვინატრე?...
და ჭრილობიდან ცისკრის სხივივით
ამოდიოდა შენი სინათლე.

ისევე უთოვლოდ გადის ზამთარი
და თბილ ქუჩებში მზეა ისევე
და მე ძვლებამდე ამ მზით დამთბარი
ფანჯრის რაფაზე მყუდროდ ვისვენებ

როგორც უაზროდ ნათქვამი სიტყვა,
საკვამურიდან ამოდის კვამლი.

ვიღაცას ალბათ არ ჰყოფნის სითბო
ან არ ენდობა ამ მზიან ამინდს.

სასურავეებზე მე მინდა მაინც
მიმოვაფინო თოვლის ქულები,
რომ გაგამართლო ეს შავი კვამლი
და შეჭვარტლული საკვამურები.

გულში მჭირს შენი ჰანგი და ფერი
და შენი სიტყვა განუკურნელი.
ასე მაბრუებს ლექსის სურნელი
და აუხდენელ ზმანებებს ვმღერი.
დღეს არაფერი არ მინდა გითხრა,

გინდაც მინდოდეს,
ვერაფერს გეტყვი.
ჩვენს შორის ჩადგა მაღალი ღმერთი,
ღმერთი,
რომელიც თვით არის სიტყვა.

ამ დამტვერილი ძველი წიგნების
თრევამ მომკლა და ლამის დავეცე.
სადაც შენ არ ხარ და არც იქნები,
იქ ჩემი ლანდი შენს ლანდს დაეძებს.

მე ვერც გავიგე, ისე დავჭრილვარ
და ჭრილობაში თვით ვცხოვრობ თბილად...
გამოდის ღამე ჩემი ფანჯრიდან,
შენი სარკმლიდან გამოდის დილა.

მთელი დღე წვიმადა...
წვიმს ახლაც ისევ...
დაძენილია ღრუბლებით ზეცა.
ფიქრებს ძვირფასი წიგნივით ვიძენ,
წიგნივით ვფურცლავ,
წიგნივით ვკეცავ.

მეც ჩემი ტვირთი სხვასავით მიმაქვს,
მიმაქვს მძიმე და ყრუ ამინდები.
მოწყენის ტყვიებს მიმიზნებს წვიმა
და სველი ფრთებით სად გაუფრინდები?!

ფრაგმენტი

გზები და გზები...
დრო და მანძილი...
ერთი ცხოვრება დასრულდა თითქოს
და ახლა,
როგორც თავი დაცლილი,
ისევ პირამდე გაფსებას ითხოვ.

მაგრამ გიშურენ ხანდახან იჭვით,
შინებთ შენი ხმა უეცარი.
ალმაცერ მზერას ჰაერში იჭერ,
როგორც მწერს იჭერს ხოლმე მერცხალი.

როგორც უფსკრულში ხმები დანთქმული,
ანდა ზღვის ფსკერზე ანძა მაღალი,
შენ უკან დაგრჩა ბევრი სადგური,
ნავსაყუდარი,
მყუდრო ბაქანი.

ბედი ფარდებში არ მიმალულა,
გაგიღიმებდა ბოშა ქალივით,
ხელში ეჭირა კარტი,
ფარულად
რომ გაეშალა, როგორც ყვავილი...

სახლი, რომელიც მიყვარს

მიხვალ და უმალ კარს გაგიღებენ,
ეტყვი:
„მე ჩემი წუხილი მომაქვს“.
იქ ბედნიერი კაცის ნილაბით
არ მოგიხდება სუფრაზე ჯდომა.
სიმშვიდე,
როგორც მეგობარს,
გიცნობს,
სიმშვიდე თითქოს ღმერთმა ინება.

იქ შეგიძლია,
არ გაიცინო,
როდესაც გულით არ გეცინება.
ცის გუმბათივით მაღალი ჭერი
გადმოგედვრება მყუდრო ფერებად.
იქ არვინ გეტყვის:
„რატომ არ მღერი?“
როდესაც გულით არ გემღერება...

მთარ ჟილაძე

ყოველმან ჩემთან გოვხელმან...

(რ ო მ ა ნ ო)

1

იმდამინდელი აყალმაყალი მთელ-
მა ურუქმა გაიგო, ან რა ძნელი გასა-
გები იყო, თათრის ღრიალი ცასა
წვდებოდა; გიორგაც უარესად უკი-
დებდა ცეცხლს, იმის მაგივრად, რომ
გაჩუმებულიყო, გასცლოდა, გარიდე-
ბოდა, მთელი ხმით უყვიროდა: თვა-
ლებს შუა უნდა ჩაგისვა ტყვიო.

თათარი ხშირი სტუმარი იყო ურუ-
ქისა, სტუმარი აღარც ეთქმოდა, აგერ
უკვე ათი წელი სალაპარაკოდ ჰქონ-
დათ გამხდარი მისი და ანას ჩუმჩუმე-
ლა სიყვარულის ამბავი, მაგრამ ამ
ათი წლის განმავლობაში არც თათარი
უნახავთ თვალით და არც მისი ხმამა-
ღალი სიტყვა გაუგიათ, ხმამაღალი კი
არა, საერთოდ არ გაუგიათ თათრის
ხმა. სამაგიეროდ, ათწლიანი დუმილი
ერთბაშად, ერთ ღამეში დაავიწყათ.
ქვრივის სახლთან ახლოს მისვლა მაინც
ვერაგინ გაბედა; მარტო თათრის
შიშმა კი არ შეაჩერათ, არ იცოდნენ,
როგორ მოქცეულიყვნენ, რა აჯობებ-
და: ჩაირევა თუ ისევ ჩაურევლობა,
რადგან ამ ათი წლის განმავლობაში
ანაც და თათარიც ისე იქცეოდნენ,
თავი ისე ეჭირათ, თითქოს საერთოდ
არ არსებობდა ურუქი, ან თუ არსე-
ბობდა, არც თვალი ჰქონდა და არც

ყური. ქმარმა ცოლს გადაბრუნებუ-
ლი სიტყვა რომ უთხრას ლოგინში,
არც ის დარჩება სოფლისთვის გა-
უგებარი და რა დიდი ამბავი უნ-
დოდა მარტოხელა ქვრივის ასავალ-
დასავალის გაგებას, მაგრამ რაკი ანა
სოფელს არ ირევდა საქმეში, სო-
ფელიც ხათრს უნახავდა და ძალით
იბრმავებდა თვალს. კაცმა რომ თქვას,
ვისი რა საქმე იყო, ვინ დაუდიოდა
ანას ღამდამობით? ბოლოს და ბოლოს,
ანა სხვას არავის ახვევდა თავის შერ-
ცხენილ ლეჩაქს, არც სხვის ნავთსა
სწვავდა და, თუ მოეპრიანებოდა, დი-
ლამდე არ ჩააქრობდა ლამპარს. ურუქ-
შიც ღვთისგან გაჩენილი ხალხი ცხოვ-
რობდა, ქვრივსა და ობოლს ვინ დაამად-
ლიდა პურსა თუ გამოქომაგებას, მაგ-
რამ არც იმას იკადრებდა ვინმე, შა-
რაზე გადასდგომოდა იმავე ქვრივსა და
ობოლს, რატომა ხართ პირში წყალჩა-
გუბებულნი, რატომ ჩვენც არ გვაგე-
ბინებთ თქვენს ამბავსაო. ასე რომ,
ისევ თავის შეკავება ჯობდა არამეკით-
ხე-მოამბეობას, სანამ თვითონ ისი-
ნი არ დაუძახებდნენ და თვითონ
ისინი არ ჩაირევდნენ საქმეში. მაგრამ
არც ის გაემტყუნებოდა სოფელს,
ათასში ერთხელ, ენისა და გულის მო-

საფხანად, უბოროტოდ რომ ხუმრობდა და ქილიკაობდა ანას ღამეულ თავგადასავლებზე, რადგან ქვრივიც, თანაც ღამაში და ახალგაზრდა, თავისი განსაკუთრებული ბედისა და დაუწერელი კანონის ძალით, საერთო ყურადღებისა და განსჯის საგანი ხდება ხოლმე, როგორც გიჟი ანდა საპყარი. ქალებს კაცებზე ნაკლებად როდი აინტერესებდათ ქვრივი, მაგრამ კაცებისგან განსხვავებით, ისინი თანაუგრძნობდნენ მას, რადგან იცოდნენ, ძალითა და დაშინებით რომ დაემორჩილებინა იგი თათარს. „შვილს მომიკლავსო“ — წამოსცდნოდა ერთხელ ანას წყაროზე და ქალებსაც ხომ მეტი არ უნდოდათ, გული დათუთქოდათ მისი საცოდაობით. ასე იყო, სანამ გიორგასა და მაიორის დამეგობრებას შეამჩნევდნენ და ამ დამეგობრების მიზეზსაც ამოიკნობდნენ. სოფელს რა გამოეპარებოდა, მით უფრო ამგვარი ამბებისა, მაგრამ არც ენა მოუტრიალდებოდა მაიორის გასამტყუნებლად, აქოდა, რახან თათარი დაუდის, მაიორს სხვა თვალით აღარ უნდა შეეხედა ქვრივისთვისო. მართალია, ამხნის კაცი (მაიორი მაშინ ორმოცი წლისა იყო) უცოლოდ დარჩენილიყო, ყოველშემთხვევაში, ცოლი არ ჩამოჰყოლია და ვერც ის გაარკვიეს ურუქელებმა, ყავდა თუ არა საერთოდ ცოლი, სანამ მათ სოფელში დასახლდებოდა, მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავდა იმას, რომ მაიორს ქალის დასანახი თვალიც იქ დარჩენოდა, საიდანაც ერთი დიდი სკივრისა და ოფიცრის მუნდირის ანაბარა ჩამოსულიყო.

ერთ ცხენზე ამხედრებული, ერთი თოფით შეიარაღებული ბიჭისა და მაიორის დანახვა სოფელს გარდაუვალი ჩხუბის წინათგარძნობას უღვიძებდა, მაგრამ დიდხანს ვერ გაეგო, რა საერთო უნდა ჰქონოდა ამ ჭაღარაგარეულ კაცს თითისტოლა ღლაპთან, ხოლო როცა მიხვდა, შვებით ამოისუნთქა, მაშინვე რატომღაც მაიორის მხარეზე დადგა, თითქმის მაიორი მხოლოდ

იმიტომ ჩამოსულიყო ურუქში, ბოლო რომ მოეღო ქვრივისა და თათარს ჩუმჩუმელა სიყვარულისთვის, აგერ ამდენი ხანი ძილსა და მოსვენებას რომ უკარგავდა სოფელს. სოფელი თუ არ ცდებოდა, ალღო თუ არ ატყუებდა, მალე დიდი ამბების მოწმე გახდებოდა; ყველას მაიორისა და ქვრივის ბიჭის მეგობრობა ეკერა პირზე, ხოლო იგივე ქალები, რომლებიც ადრე თანაუგრძნობდნენ ქვრივს, ახლა შურისაგან გულზე სცდებოდნენ, ადრე თუ თათრისთვის ენანებოდათ იგი, ახლა ოქროს ეპოლეტებიანი მაიორი გადამეტებულ ბედნიერებად ეჩვენებოდათ მისთვის. მარტო ანა ცხოვრობდა ძველებურად, იყო თავისთვის და ათასში ერთხელ თუ გამოჩნდებოდა ორღობეში, მარილის ანდა ნავთის საყიდლად დუქნისკენ მიმავალი, ერთიანად ჩაშვებული, როგორც ქვრივს შეეფერება, ქმართან ერთად რომ დაუმარხავს თავისი ქალობაც. „შაგებს ჩვენთვის იცვამს — იტყოდა ხოლმე მის დანახვაზე რომელიმე ყიამყრალი დედაკაცი. — შიგნიდან კი, სულ ჭრელაჭრულები ეცმევა თათრის მისატყუებლადო“.

— ნეტა მაიორს რაღას უწუნებს? — მაშინვე აუბამდა მხარს მეორე, ვითომ მაიორის დარდი კლავდა.

მაგრამ მაიორი არავის დახმარებას არ საჭიროებდა, უკეთ იცოდა თავისი საქმე, ქვრივს, ზედაც არ უყურებდა, თითქმის ვერც ამჩნევდა, მაგრამ თოკის ბოლო უკვე მაჯაზე ჰქონდა დახვეული და როგორც არ უნდა ჰგონებოდა ქვრივს ჩემს ნებაზე თავისუფლად ვარ გაშვებულიო, მაინც ველარ გადავიდოდა დაუკრეფავში, უმეტადასწრებლად დარჩენილი საქონელივით; მაიორს გიორგა ყავდა ხელში, იმ ქვრივის შვილი, ჯერ იმას შეიჩვევდა, შეიამხანაგებდა საკუთარი დედის წინააღმდეგ, დედის გულის კარს გაახსნევინებდა და აუღელვებლად, თავის აუტკიებ-

ოთარ ვილაქმ
ყოველმან ჩემან მკოვნელმან...

ლად შებრძანდებოდა შიგ. ასე რომ, სოფელი დიდ მოლოდინში იყო, დიდი ამბები უნდა მოჰყოლოდა გიორგასა და მაიორის მეგობრობას, რასაც, ალბათ თათარიც მალე შეიტყობდა და თავი თუ სწორედ ება, ყველაზე მეტად მას არ უნდა გახარებოდა ეს ამბავი. ახლა მეტი ყურადღებით აღევნებდნენ თვალყურს ქვრივის სარკმელს, სიზმრით შეშინებული ბავშვივით, მოულოდნელად რომ დაჰყეცტა ხოლმე თვალს შუადამისას; სანამ ის სარკმელი არ მოიშლიდა ასე მოულოდნელად თვალის დაჰყეცტას, არც სოფელს ეღიროებოდა სიმშვიდე.

თათარმა ის დააშავა, ექვიანობა რომ დაიწყო, თავს რომ ვერ მოერიდა არა მარტო გამოააშკარავა (ეს ისედაც ყველამ იცოდა), არამედ სათუოდ გახადა თავისი ნაქურდალი სიამტკბილობა; თუმცა სიამტკბილობას რაღას ჩიოდა, ცოცხალი თუ გაღწევიდა ურუხიდან, რადგან ახლა მაიორთან ექნებოდა საქმე. არც სოფელი აპატიებდა ვინმეს ქალისა და ბავშვის ცემას, მაგრამ ჯერ მაიორისთვის უნდა დაეცლია, ახლა მაიორი აპირებდა ქვრივსა და სოფელს შორის ჩამოდგომას და პირველი სიტყვაც მას უნდა ეთქვა. შეიძლება ამანაც შეაკავა, ამის გამოც არ მიუხტა სოფელი ქვრივ-ობოლის გამლახავ თათარს და ეზოებში გამოფენილი, დაბნეული და ნირწამხდარი ელოდებოდა მაიორის გამოჩენას. გალახული ბავშვი მაიორის მეგობარი იყო, გალახული ქალი — მაიორის მეგობრის დედა და მიხმარება თუ ჭირდებოდათ, პირველი მაიორი უნდა მიხმარებოდათ, მერე კი სოფელმა თვითონ იცოდა, როგორც მოიქცეოდა. ჯერ მაიორის რიგი იყო, ქალის ჩადება თუ უნდოდა ხელში, უკეთესი შემთხვევა აღარ მიეცემოდა და ახლა უნდა გამოეღო ხელი. იცოცხლე, კარგია ბავშვის ცხენით სეირნობა, მაგრამ დიდი ვერაფერი შეღავათია ეს იმ ბავშვის დედისთვის, რომელსაც სოფლის დასანახად თავში უპარტყუნებენ

კურობები. ქალს რამეზე ხელი რომ ააღებინო, სამაგიეროს უნდა დააბრუნებოდა თანაც უკეთესს, კაცი იქნება თუ თავსაფარი, ხოდა, მაიორსაც სწორედ ახლა უნდა დაემტკიცებინა, თათრის მაგივრობის გაწევა რომ შეეძლო, თანაც უკეთესად; კარავში კი არ უნდა მჯდარიყო, არამედ მასაც იქ უნდა ეტრიალა, ომში, რომელიც მისი მიზეზითაც იყო ატეხილი, მისი მიზეზითაც კი არა, ის გახლდათ მთავარი მიზეზი. ის რომ არა, არც თათარი ვაცოფდებოდა ასე.

თათარმაც იგრძნო ალბათ, მიჩვეული ბუდე რომ ეშლებოდა, თუკი დროულად არ გამოიღებდა ხელს, თუკი დროულად არ დასჯიდა დედასაც და შვილსაც, მისი ოფლით გასპეტაკებულ ბუდეში არხინად რომ მოკალათებულ იყვნენ და თან მუნდირის გაბრიალებულ ღილებზე რჩებოდათ თვალი. მაიორსაც არ უნდა ეფიქრა, ტყუილუბრალოდ, უბრძოლველად რომ დაუთმობდნენ რამეს და, ალბათ ამიტომ ღრიალებდა თათარი ასე საზარლად, რათა მაიორისთვისაც მიეწვდინა ხმა, ხოლო მაიორს თუ ჭკუაში არ დაუჯდებოდა ეს ამბავი, კარვიდან უნდა გამოსულიყო და ადგილზე გაერკვია, რა უნდოდა, რას თხოულობდა და რა უფლებების ძალით.

ასე ფიქრობდნენ ურუქელები, თავიანთი სახლების წინ რომ იდგნენ, დამის სიგრილისგან აბუზულები, დარაკი ამდგარიყვნენ, რაკი ძილი გასტეხიდათ, ახლა დაშლა ეზარებოდათ და არც დაიშლებოდნენ, სანამ არ გარკვევდნენ, რითი დამთავრდებოდა ქვრივის სახლში ატეხილი წიოკობა. ყველაზე ძალიან მაიორის საქციელი უკვირდათ. მიხმარებას ვილა ჩიოდა, ამბის საკითხავად მაინც გამოსულიყო ის დალოცვილი, მაგრამ მაიორს ყურით არ შეუბერტყია, თუმცა ქვრივის სახლს ისეთი ზრიალი გაუღიოდა, მარტო ურუქისა კი არა, მომიჯნავე სოფლების ძაღლებიც აყოლებდნენ ხმას. „იქნება ძინავს, გავაღვიძოთ.“ — კი თქვა ვილაცამ, მაგრამ ხომ შეიძლება-

და, ერთი კარგად გამოვლანძღა და გამოეპანლურებინა მაიორს ყველანი, თუ ასე შეგტკივით გული, რატომ თვითონ არ მიეშველებით, მე რას მიყურებთ, მე იქნებ სულაც არ ჩამოვიდოდი ამ სოფელშიო. არც ისაა გამოირიცხული, რომ მაიორი სოფელს ელოდებოდა, როგორც სოფელი მაიორს, მაგრამ ასე იყო თუ ისე, იმ ღამეს მაიორმაც შეირცხვინა თავი და სოფელმაც. თათარმა კი საქმე გააკეთა, ჯავრი ამოიყარა, დედა-მეილს ჭკუა ასწავლა და არჩენად გაუდგა თავის გზას. მაიორს, რაღა თქმა უნდა, არ ძინებია და არც არაფერი გამოაბრვია იმლამინდელი, ისიც კი გაიგო, ლამპის შუშა რომ დაიმსხვრა ქვრივისას, მაგრამ სკივრიდან არც კი წამოწეულა, გათენებამდე არ შერხეულა კარვის გამოხუთებულ კედელზე ლამპრის შუქით მიხატული მისი ვეება ლანდი, წინ გადახრილი და იდაყვებით მუხლებზე დაყრდნობილი. იჯდა, უსმენდა და ფიქრობდა. საფიქრალი კი ჰქონდა, უფრო მეტიცა და მნიშვნელოვანიც, ვიდრე ურთქელებს ეგონათ. ის სიყვარულით აცუნდრუებული ბიჭვით, გულისტყმას კი არ იყო აყოლილი, თავის გადასარჩენად იბრძოდა; საკმარისი იყო მიწოლილიყო რკინის სალტეებით შეჭვიდილ სკივრზე და თვალი მიეღულა ამ ჩახუთულ კარავში. მუმლითა და ღამის პეპლების მტვრით რომ იესებოდა ლამპის ანთებისთანავე (არადა, ულამპოდაც არ შეეძლო, რადგან კარვის ჩამუჭებულ წყვდიადში გველი ელანდებოდა განუწყვეტლივ), მაშინვე ყაზარმაში გატარებული დღეები დაუდგებოდა ხოლმე თვალწინ და ახლა ხედებოდა, რა ბედნიერი დრო იყო მისთვის ის ოცდახუთი წელი, თვალსა და ხელს შუა რომ გაიბრინა უცებ და სამუდამოდ დამთავრდა. თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ ისე მშვიდად და ისე ჯანსაღად აღიარასოდეს უცხოვრია. ჯერ ერთი, საიმედოდ იყო შენიღბული თავის მსგავსთა შორის, რომელთა გამოჩნდნა ალბათ მშობლებსაც გაუჭირ-

დებოდათ; მეორეც ერთი, მაშინ სხვები ფიქრობდნენ მის მაგივრად და ყოველთვის უშეცდომოდ იცოდა, როდის როგორ მოქცეულიყო, ვისთვის რა ეთქვა, ხოლო, როგორცკი მარტო დარჩა, როგორცკი თავის ნებაზე მიუშვეს, ისიც ვერ მოახერხა, ერთი ძირ-გავარდნილი დედაკაცი თავის ჭკუაზე რომ ეტარებინა.

უსასრულოდ იწელებოდნენ ურუქის ღამეები. როდის-როდის გადალურჯდებოდნენ ხოლმე შორეული გორაკები, აყივლებოდნენ მამლები, აყეფლებოდნენ მოახლოვებული სინათლით გათამამებული ძაღლები და ისიც მხოლოდ მაშინ აქრობდა ლამპას, მხოლოდ მაშინ ჩაბერავდა ხოლმე სულს ლამპის გავარვარებულ შუშას, როგორც დუელში გამარჯვებული — დამპაზრის ლულას, ამ მოჩვენებითი უდარდლობით რომ ცდილობს გადატანილი მღელვარებისა და შიშის დამალვას; მისთვის კიდევ ერთი ღამე კვდებოდა მხოლოდ, სიმარტოვის კიდევ ერთი ღამე, გასკდომამდე გატენილი სამხედრო დოლისა და საყვირის ხმებით, ერთდროულად წამოცვენილი, წელზემოთ შიშველი ბიჭვითა და საღამოობით ყაზარმის წინ ჩამომსხდარი გოგოებით, მწესუმზირის ჩენჩოში კოჭებამდე რომ ჩაეწყით ხორციანი, მზეზე დაბრაწული ფეხები. კარავი კი ახრჩოლებული პატრუქისა და დამწვარი ნავთის სუნით იჟღინთებოდა, უარესად ითენთებოდა და იოფლებოდა კარავში ჩახუთული ჰაერი, როგორც კაცთან, კაცთან კი არა, მთელ ყაზარმასთან ნაწოლი დედაკაცი. ირგვლივ იმ არარსებული დედაკაცის ოხშვიარი ტრიალებდა და ის ამ ოხშვიარში იხრჩობოდა, მთელი ტანი ტკიოდა, ოდნავი განძრევაც კი, აუტანელ, დამკინინებელ ტკივილს აყენებდა, და ნიფხავ-პერანგის ამარა, მოჩვენებასავით დაბორიალობდა გადალურჯებულ

ოთარ ზილამი

სოფელმან ჩიშხან მკოვნილმან...

ეზოში, დანაშულ ზეებს ეხვეოდა, კოცნიდა, გამომშრალი ტუჩებით გაშმაგებული წუწნიდა ხორკლიან მერქანს, რათა მის სიგრილესა და სისველეს ოდნავ მაინც ჩაეწყნარებინა დაუკმაყოფილებელი ვნებით გაღიზიანებულ სხეულში დატრიალებული ხანძარი. ერთადერთი, ვისაც მისი შველა შეეძლო, ანა იყო. შემთხვევით კი არ დაადგა თვალი, როცა მიიხედ-მოიხედა და ასე თუ ისე გაერკვა აქაურ ადამიან-წესებში, ანას მორჩილმა და უწყინარმა გარეგნობამ, განსაკუთრებით კი, მის გარშემო ამტყდარმა მითქმა-მოთქმამ, აიძულა, ეფიქრა, რომ ანა სწორედ ის იქნებოდა, რასაც დაეძებდა; ის საზრიანი ტუსალივით, ციხის შიგნით აპირებდა მეტნაკლებად ასატანი ცხოვრების მოწყობას, ტყუილუბრალად რომ არ დაეგადმყოფებინა თავი იმაზე ფიქრით, რაც, შეიძლება საშუალოდ, ციხის კედლის გადაღმა დარჩენილიყო, ხოლო ციხის კედელს აქეთ, ანა ერთადერთი ქალი იყო, რომელსაც არ უნდა გასჭირვებოდა მისი გაგება, ვალდებულიც იყო, გაეგო მისთვის. ანა ისევე ჭირდებოდა, როგორც მონასტერს — მონაზონი, მაგრამ სალოცავად კი არა, ნავგის გამოსახვეტად. ანას გარეგნობაში მართლაც იყო რაღაც მონაზვნური, მაგრამ გულუბრყვილობა იქნებოდა, გეფიქრა, მხოლოდ მისი მონაზვნური იერი რომ იზიდავდა თათარს, რომელსაც გაუნელებელი ვნება მშვიერი მგელივით ათობით კილომეტრს გამოაძუნძულებინებდა ხოლმე მისთვის ესოდენ სახიფათო სოფლისაკენ. მაგრამ ამ ქალის დაპყრობის სურვილი, ქალის მომხიბვლელობამ კი არ აღუძრა მაიორს, არამედ საკუთარმა სიბეცემ და სისულელემ, რადგან ანა, როგორც მერე გამოირკვა, არც ისე ადვილად ხელმისაწვდომი აღმოჩნდა, ერთი შეხედვით რომ მოეჩვენა. არც თათარი იყო ადვილი მოსაშორებელი, თუმცა ეჭვი არ ეპარებოდა, ბოლო-ბოლო, მაინც რომ აღებინებდა ანაზე ხელს (ამ საქმეში ყვე-

ლაზე მეტად მუნდირის იმედობაა და), მაგრამ დრო გადიოდა და ჯერჯერობით სასიკეთო არაფერი ჩანდა. ქალის სიკერპე ხომ თავისთავად აცოფებდა, მაგრამ თათარი უარესად ხეთქავდა გულზე, რადგან იმას მზამზარეულად ხვდებოდა ის, რაც მას უფრო ჭირდებოდა და რისთვისაც ამდენი ტანჯვისა და მღელვარების გადატანა უხდებოდა. უფრო მეტიც, თათარი რომ არ ყოფილიყო, შეიძლება, არც ეფიქრა ანაზე, როგორც ხორციელ დედაკაცზე. ანას კაბას ეკლესიის კუთხეებში ჩამდგარი ბინდის ფერი დაჰკრავდა და საკმევლის სუნი ასდიოდა. მაგრამ დროთა განმავლობაში, ანა საიდუმლოდ იქცა მისთვის, პატარა, უმნიშვნელო, მაგრამ, ყველა საიდუმლოს მსგავსად, საინტერესოდ და ამოცნობის ჟინის აღძვრელად. მალე აღარ შეეძლო, ანაზე რომ არ ეფიქრა. ბევრს არაფერს თხოულობდა მისგან, არც საყვარლად უნდოდა იგი და არც ცოლად, უბრალოდ, გამოცდილი ქალი ჭირდებოდა, მაგრამ თავიდანვე ისე აპყვა ამ განზრახვას, ფიქრში ისე გააიოლა თვითონვე მისი აღსრულება, ვერცკი შეამჩნია, როდის გადაეზარდა განზრახვა აუტანელ სურვილში. ახლა, ბევრიც რომ ეცადა, ვეღარ მოისვენებდა, სანამ თათრის მკლავებიდან არ გამოაცოცებდა ამ საიდუმლოს, როგორც სიმშლით გათამამებული თავიკი—ხაფანგიდან ნიგვზის ლებანს. გრძნობდა, განსაცდელში რომ იგდებდა თავს, მაგრამ სურვილის ტყვე იყო უკვე და რაც არ უნდა ეფაფხუნა, ვეღარსად გაექცეოდა. თუმცა, იხტიბარს არ იტეხდა და დარწმუნებულიც იყო, კარგად რომ მისდიოდა საქმე, ჰკვიანურად რომ იღწვოდა თავისი განზრახვის აღსასრულებლად. სინამდვილეში კი, ჯერჯერობით ქვრივის ბიჭს ებლაუტებოდა კალთაზე, როგორც წყალწალბებული ხავსს. თავდაიწყებამდე მისულ მორწმუნეს გავდა, საკუთარ არსებაში რომ უკავშირდება ღვთაებას თვითდარწმუნების, თვითმთავოვნების წყალობით,

თუმცა ბედნიერებისგან დაბრმავებული, არც მაშინ ძალუძს, იხილოს უხილველი, მისწვდეს ზოღწვევებს, მაგრამ გამოფხიზლებულსა და ისევ მიწაზე მობრუნებულს, ღიძნანს რჩება ღვთაების წამიერი განცდის შეგრძნება, შეგრძნება და სხვა არაფერი, მაგრამ ესეც საკმარისია, უფრო ასატანი რომ გახდეს ყოველდღიური არსებობა, უფრო ბუნებრივად რომ მოეჩვენოს ვიღაცის მკვდრადშობილი ბავშვის საფლავზე ახალი სიცოცხლის დაფუძნება და ვიღაცის სკივრზე წოლა, უქალო ცხოვრებით აქოთებულ კარავში. გიორგი რომ აღმოაჩინა, უარესად გამხნევდა და გახალისდა კიდევ. ნაჯარისკაცი გახლდათ და კარგად იცოდა, რა ღიძი მნიშვნელობა ჰქონდა ბრძოლის დროს მოულოდნელად გამოჩენილ მხარდაჭერას, რაც არ უნდა უმნიშვნელო ყოფილიყო იგი. „მაგასაც ვაჩვენებთ სეირსო“ — ხელების ფშვინებით ეტყოდა ხოლმე გიორგას, თავის თავში დარწმუნებული კაცივით, სიკვდილთან თამაშში რომ გაუტარებია მთელი სიცოცხლე, ეშმაკთანაც რომ ძინებია და ქვისთვისაც რომ გამოუღინებია წვენი. ასე მათმა გრძელუღვაშა ეფრეიტორმა იცოდა თქმა, ყველასა და ყველაფერზე ერთნაირად გაიძახოდა, მაგასაც ვაჩვენებთ სეირსო, და ესეც იმ გრძელუღვაშა ეფრეიტორს ბაძავდა უნებურად, როცა გიორგას დაიმართხვებდა და ცხენზე ჯდომას, თოფის დაჭერასა თუ ჩაზმახის გამოკვრას ასწავლიდა; შეიძლება, ეს უნებლიე მიმბაძველობა იმის ბრალიც იყო, გიორგას ჯარისკაცივით რომ ექცეოდა, თავს კი არ ირთობდა, მართლა საომრად წვრთნიდა, მომავალი ბრძოლებისთვის ამზადებდა, მუყაითად და მკაცრად, როგორც გრძელუღვაშა ეფრეიტორს ჩვეოდა, თვალმოკუტებული რომ ჩამოუვლიდა ხოლმე ახალწვეულთა მწკრივებს და წინასწარვე ატყობდა, ვისგან როგორი ჯარისკაცი გამოვიდოდა. ამას ერთადერთი ჯარისკაცი ყავდა, თანაც უასაკო,

მაგრამ არაბობას მაინც ეს ჯობდა ხოლო დამჯერობა და მოთმინება მეს თუ ნიშნავს, მაშინ არც გიორგასგან უნდა გამოსულიყო ცუდი ჯარისკაცი, ყოველ შემთხვევაში, გიორგაზე უკეთესად სხვა ვერავინ შესძლებდა მტრის ბანაკში (ე. ი. საკუთარ სახლში) შეღწევას და მოწინააღმდეგეთა შორის (ე. ი. თათრსა და დედას შორის) განხეთქილების ჩამოგდებას. ბოლო-ბოლო ასედაც მოხდა, გიორგამ იმედი გააპართლა, მაგრამ ქვრივის სახლში ატეხილმა წიოკობამ, ცოტა არ იყოს, დააფრთხო მაიორი, არ ეგონა, ამდენს თუ გაბედავდა თათარი. მიშველება არც დაუბირებია. ჯერ ერთი, შეეშინდა. მეორეც ერთი, რაც უფრო დააწიოკებდა თათარი დედა-შვილს, მით უფრო გაუადვილებოდა მათი დაახლოვება. მაგრამ მთლად უმოქმედობაც არ ივარგებდა, რალაცა მასაც უნდა მოემოქმედებინა და ამიტომაც იყო, მთელი ღამე თვალი რომ არ მოუხუჯავს, სკივრიდან რომ არ წამომდგარა, იჯდა, უსმენდა და ფიქრობდა.

— ავგიკო თათარმა, — უთხრა მეორე საღამოს ნოქარმა.

ნოქარს გარეგინა ერქვა, ოსმალეთიდან ლტოლვილი სომეხი იყო, ოცდაცხრა წლის ზოცვა-ჟლეტას სასწაულოდ გადაჩენოდა და ახლა ერთადერთი საზრუნავი ჰქონდა მხოლოდ, როგორმე მშობლებიც გადმოესვენებინა ურუქში. „ადამიანს სახლი იქა აქვს, სადაც მშობლები ყავს, გინდაც მკვდრებო“. — ეუბნებოდა ხოლმე გარეგინა მის დუქანში შემოსულ გლეხებს და ისინიც ეთანხმებოდნენ, რადგან სიმატლეს ამბობდა.

— თათარმაო? — გაიკვირვა მაიორმა.

— თათარმა. წუხელ ქვრივი გაულახავს და გიორგაც ზედ მიუყოლებია. გაგონილა, სახლშიც აღარ გვაყენებენ. — ხელები გადაშალა გარეგინამ.

ოთარ ზილამა
ყოველგან ჩიმიან მავნებელმან...

ლუქნის იატაკი შუშის მტვრით იყო მოფენილი და ფეხქვეშ მშრალი თოვლივით ჭრატუნობდა.

— რატომ? რა მიზეზითაო? — და ინტერესდა მაიორი, თითქოს პირველი გაგება იყო მისთვის, თითქოს წუხანდელი ღამე სკივრზე ჩამომჯდარს არ გაეტარებინოს, თათრის ბრდღვინვითა და ქვრივის კივილით შეძრწუნებულს.

წუხანდელი მუშტიკრივის ამბავი, შეიძლება, გარეგინაზე უკეთესადაც იცოდა, მაგრამ მარტო გარეგინასგან შეეძლო იმის გაგება, რის გასაგებადაც საერთოდ გამოსულიყო შინიდან. გარეგინას ღუქანში ქვეყნის ამბავი იყრიდა თავს, ისე არავინ გავიდიოდა აქედან, რამე რომ არ დაეჩივლა, თავისი თუ სხვისი, თითქოს ღუქანში კი არა, ეკლესიაში იყო და დახლზე გადმოწოლილ, მარად მომღიმარ ნოქართან კი არ ჰქონდა საქმე, არამედ აღსარების სათქმელად მოსულიყო მღვდელთან. მაიორს სოფლის აზრის გაგება უნდოდა, აინტერესებდა, რას ფიქრობდნენ, ვის ამტყუნებდნენ, ვის ამართლებდნენ და საქმე საქმეზე რომ წასულიყო, რამდენად შესაძლებელი იქნებოდა, იმედი ჰქონოდა მათი გამოქონაგებისა.

ღუქანში გრილი ბინდი იდგა. ერთ კუთხეში მარილით საცხე, პირმოსხნილი ტომარა აყუდლებინათ, მეორეში რკინეულობა ეყარა. დიდიხნით გაჩერებული საქონლის სუნიც ჩაენელებინა საღამოს მყუდროებას, ათასში ერთხელ, ისიც სუსტად, გაუბედავად თუ ეცემოდა ცხვირს.

— ყაჩაღსა და ოხერს მიზეზი რაში ჰქირდება? ამდგარა და დაულახავს. — თქვა გარეგინამ.

— მერე? — წააქეხა მაიორმა.

— რა მერე? — ვერ მიუხვდა გარეგინა.

— ხალხი სად იყო? რას ამბობენ? გარეგინამ გაიღიმა, ასე გაღიმებულია იატაკს დახედა და კეფა მოიფხანა, თითქოს სათაკილო სიტყვის

თქმას აპირებდა, მაგრამ თქმაც ვერ და და თავის შეკავებაც.

— ხალხს თქვენი იმედი აქვს, — ამოღერდა ბოლოს.

ისევ იატაკს დასცქეროდა გაღიმებული. მერე უსამართლობისგან გულმოკლული და გაკვირვებული კაცის სახე დაედო, ხელისგულები ამოატრიალა და ისე თქვა — სოფელში მაიორი ცხოვრობდეს და ვიღაც ოხერი იკლებდეს აქაურობასაო! — თითქოს მაიორს კი არ ელაპარაკებოდა, თავისთვის ფიქრობდა ხმამაღლა.

— ლამპის შუშა თუ გაქვს? — ჰკითხა მაიორმა. — მგონი რაღაცას მამაძაღლობს ფაბრიკანტი ერისთავი, წარამარა იმსხვრევა ეს ოხერი.

— რა გასაკვირია, შენი ჰქირიმე, — ჩვეულებრივად შეპლძიმილა გარეგინამ. — ახლა ყველას ლამპა უღვას, რომელი ქარხანა აუვა!

ღუქანში გლეხი შემოვიდა, კარებშივე მოიხადა ქუდი და საერთო სალაში თქვა.

— ხომ გითხარი, ნუ ყოყმანობ მეთქი. მოგიწია თუ არა, მეორეჯერ მოსვლა?! — დაუძახა გლეხს გარეგინამ.

— რა ვიცი, ჩემო ბატონო, — მიუბრუნდა გლეხი მაიორს. — იყიდი შარია, არ იყიდი და უარესი. ოჯახია... გპირდება...

გლეხი ნაბდის პატარა ქუდს ჰმუჭნიდა ლაპარაკისას და მსხვილი, დაშაშრული თითები ძლივსშესამჩნევად უთრთოდა, მაინც საშვაროზე გამოდიოდა საღდაც, მისი გლეხური ბუნების შეუღწეველ წყვიდალში ოჯახსა და ხვალისდელ დღეზე ფიქრით ადძრული მღელვარება.

— აღარ არი, სხვამ წაიღო. — სიტყვა პირში ჩააწყვიტა გარეგინამ.

— შენი ჰქირიმე, გარეგინ... — დაიბნა გლეხი, თითქოს ახლა, ამ წუთას მიხვდა, რა აუცილებელი იყო მისთვის ის, რაც ხასიათად ქცეული ყოყმანის, გლეხური სიფრთხილისა და ხელმოშვირების წყალობით დაპყარგვოდა,

ხელიდან გაეშვა. გლეხი თავს გაუბრაზდა, უფრო კი იმაზე გაბრაზდა, შემცილებელზე, ყოყმანი რომ არ დააცალა და მისი შეგულიანებული საქონელი გააძუნძულა.

— დასწრებაზეა? ასე როგორ იქნება! — ვერც სიბრაზე დამალა გლეხმა.

— როგორ ცხოვრობ, ძიკაცო, რა ამბებია ქვეყანაზე? — ჰკითხა მაიორმა.

უეცარი სიბრაზისგან გამოთიშულმა გლეხმა ხელმეორედ შეამჩნია მაიორი, თითქოს სანამ ის ბრაზობდა, მაიორმა დუქნიდან გასვლაც მოასწრო და შემობრუნებაც. გლეხმა ისევ დაიმორცხვა და ქულის კმუტუნას მოჰყვა.

— კარგათ ვცხოვრობთ. — თქვა ცოტა ხნის მერე. — ახლა ყველაფერი ბევრია. იმწინებზე შაქარი რომ გამატანე, ძლივს დავამტვრიეთ, ლოდვიით იყო. — გასძახა დახლზე გადმოწოლილ გარეგინას. — ყოჩაღი ბიჭია. ეგაა ჩვენი ხელის გამმართველი. — მიუბრუნდა ისევ მაიორს.

— აბა, რალას ემდურით ჩვენს ხელმწიფეს? — კითხა მაიორმა.

— ვემდურითო? ვინა ბრძანა? რატომ უნდა ვემდუროდეთ? — გულწრფელად შეწუხდა გლეხი.

მაიორმა ლაპის შუშა აიღო, დახლზე რომ დაედგა მისთვის გარეგინას და თქვა:

— ერთი ქვრივისთვის ვერ მოგვივლია. მოგვეჭრა თავი.

ცოტახნის მერე ქვრივის სახლში იჯდა. ფეხი ფეხზე გადაედო, ჭაპის არაყს წრუპავდა და ნადირობის ამბებს უყვებოდა მისი მოულოდნელი გამოცხადებით დაბნეულ დედა-შვილს.

თათარი, რაღა თქმა უნდა, იქ არ იყო. იჯდა ალბათ ახლა სადღაც, ალიზის გომურში, თავისი მრავალრიცხოვანი ცოლ-შვილით გარშემორტყმული და წუხანდელი ნავაჟაკარით კმაყოფილი, მუჭით ჭამდა ფლავს.

— მიდიხარ ჩაყინეულ ბალახში. თოფი მკლავზე გიდევს, არ იცი, რა

წუთას დაგპირდება. ბალახშია მოთვლილი შენი გულისყური და მაინც ისე გელოდნელად წამოგიფრინდება, გული გაგისკდება. ბუპო, დაიძახებს ერთს და წამობრიალდება ნავთვადასხმული ცეცხლივით... — ყვებოლა მაიორი.

გიორგა ნაწყენი იყო მაიორზე, არ ეგონა, მტერს თუ შეატოვებდა ხელში, არ მოეარდებოდა, კბილებამდე შეიარაღებული, მეგობრის პირველსავე დაძახებაზე. გიორგა ხომ მაიორის გასაგონად გაჰყვიროდა, თვალებს შუა უნდა ჩაგისვა ტყვიით. მაიორის გასაგონად და მაიორის იმედით, განა მაიორი არ ეუბნებოდა, მაგასაც ვაჩვენებთ სეირსო? ამან გააქეზა და გაათამამა გიორგა, მაგრამ საბოლოო ჯამში, თვითონ მიიბრძევა, თვითონ და დედა-მისი, რადგან მის მეგობარ მაიორს მთელი ღამე არხეინად ეძინა, ფეხიც არ გაუტოკებია, არც თათრისა ეშინოდა და არც გიორგას დარდი კლავდა. გიორგას ცემაზე მეტად მაიორის ღალატმა ატკინა გული, სულ მის მოლოდინში იყო, ახლა გამოჩნდება, ახლა შემოაღებს კარს და შემოაბრწყვიალებს ებოლეტებსო, მაგრამ მაიორი არ ჩანდა, თათარი კი უარესად შმაგდებოდა. — ვის რად უნდისხართ თქვე ტილიანებოო, იმის მაგივრად, რომ ხელ-ფეხს მიკოცნიდეთ, მოკვლით მემუჭრებით და იმას კი აღარ ფიქრობთ, სიმშლით რომ ამოგძვრებთ სული, მეც რომ ავიღო თქვენზე ხელიო — იძახდა თათარი და გიორგას გული გასკდომაზე ჰქონდა, ისე ელოდებოდა მაიორს, ისე ჰირდებოდა მისი აქ ყოფნა, თათრისთვის პირი რომ მოეკუპრა, აი, თუ არავის ვუწინდევართ, აი, თუ არავინა გვყავს პატრონი და ჭომაგოო. ის ღამე თეთრად გაათენა გიორგამ, ანდა რაღა დააძინებდა, ზორცი ზორცად და გაწბილებული მოლოდინით დაბეჩილი სული უარესად სტიოდა. არც კაბაშემოხეული, ტუჩ-პირდასისხ-

ოთარ მილაძე

ყოველწლიან ჩემთან მოკვნილმან...

ლიანებული დედა ახსოვდა, ხატის წინ დაჩოქილი გათენებამდე რომ ლოკულობდა, და არც თათარი, კარი რომ გაიჯახუნა და მექარითა და ლანძღვაგინებით შეერია წყვდიადს. მაგიდაზე, ლამპის გარშემო, დამსხვრეული შუშა ეყარა, ხოლო ლამპის ალი ჭვრამდე ამართულიყო და უთქმელი, ცხოველური წუხილით, ცხოველური მოუსვენრობით იკლანებოდა, თითქოს ვერ ახერხებდა მთლიანად ამოძრომას. თუნუქის ხაფანგიდან. ჭერზე, ლამპის ზემოთ, ჭვარტლის უზარმაზარი, შავი ლაქა გაჩენილიყო. გიორგა კი მაიორზე ფიქრობდა, მხოლოდ მაიორზე, რომელიც აუცილებლად უნდა მოსულიყო და არ მოვიდა. გიორგასაც ამის გაგება უნდოდა სწორედ: რას უნდა გაეჩერებინა, რატომ არ უნდა მოსულიყო მაიორი, თუკი მართლა მკვდარივით არ დასძინებოდა, ანდა თვითონაც რამე უბედურობაში არ იყო გახვეული. „იქნებ რამე შეემთხვა და იქითაა მისახელი“ — უფრო მაიორის გასამართლებლად გაიფიქრებდა ხოლმე გიორგა და თუკი მეგობრის დასახედათ თავქუდმოგლეჯილი არ გარბოდა ამ ყიამეთში, სირცხვილის გრძნობის ბრალი იყო მხოლოდ, ვერცკი წარმოედგინა, როგორ უნდა ჩვენებოდა მაიორს ამ დღეში ჩავარდნილი, დამარცხებული კი არა — გაღახული, თანაც მარტო თვითონ კი არა, — დედინად;

მაიორი რომ შემოვიდა, დედა-შვილი ბნელში ისხდნენ. ვერც ერთი ვერ გაბედავდა. იმ დღეს ღუქანში შესვლას, ლამპის შუშის საყიდლად, ორივენი მოუთმენლად ელოდებოდნენ დღამებას, რათა მის წყვდიადში ერთმანეთსაც დამალვოდნენ და ქვეყანასაც, რომელიც, ვინ იცის, მათ სარკმელს იყო მოჩერებული და ცნობისწადილი კლავდა, რა ხდებოდა იქ, რა გუნებაზე იყვნენ გაღახულები. მაიორმა თავისი ხელით მაიორგო ლამპას ახალი შუშა, ჭვარტლიანი ალი ზომაზე დააყენა და როცა იქაურობას ბიისფერი შუქი მო-

ეფინა, თქვა: წუხელ აქ ისეთი მკვრივი ყოფილა, გაღმა სოფლებში ისმოდა თურმე ზრიალი.

— საიდან იცი? — ჰკითხა გიორგამ.

„საიდან იციო?“ — არა, გიორგას სრულებით არ აინტერესებდა, საიდან იცოდა მაიორმა მათი წუხანდელი თავგადასავალი. მას სულ სხვა რამე აწუხებდა, მაგრამ მოერიდა, მაინც ვერ გაბედა, საყვედურით შეჰკვებებოდა მის სახლში პირველად მოსულ მეგობარს. „თუ გაღმა სოფლებში ისმოდა ზრიალი, შენ რატომ ვერ გაიგონე, რატომ წუხელზე არ მოხვედი, დღეს რომ გამოგვეცხადე ლამპის შუშითაო?“ — აი, რისი თქმა უნდოდა გიორგას და მაიორმაც, თითქოს მეგობრის ფიქრებს კითხულობსო, იმ კითხვაზე უპასუხა, რომელიც გულში დაიტოვა გიორგამ.

— რა ძილქუში მეცა ამისთანა, — თქვა მაიორმა. — ლამის ისიც ვიფიქრო, ვინმემ ბანგი ხომ არ შემაპარა-მეთქი.

გიორგა მზად იყო, ყველაფერი უყოყმანოდ დაეჯერებინა მაიორისთვის, რაც მაიორის წუხანდელი ღუქანის გასამართლებლად იქნებოდა ნათქვამი, თუნდაც მისი ყოველი სიტყვა წინასწარვე, სავლელ კარავში ყოფილიყო მოგონილი, თუკი ის სიტყვა გიორგას დასამშვიდებლად იქნებოდა გამიზნული, მისი შერყეული რწმენის აღსადგენად, რადგან ყველაზე მეტად ახლა ჭირდებოდა რწმენაცა და ამ რწმენის გამღვივებელიც.

ანა თავისთვის იჭდა, მშვიდი და სევდიანი, და ნაღრძობი მკლავი თავშლით რომ არ ჰქონოდა გადახვეული, ვერც იფიქრებდით ისიც თუ მონაწილეობდა წუხანდელ აურზაურში. გეგონებოდათ, საერთოდ შემთხვევით მოხვედრილა აქ და ზრდილობის გამო უსმენს კაცების ლაპარაკს, თორემ არც აინტერესებს და არც ბევრი გაეგება მათი ლაპარაკისათ.

— ჩემი ბიჭები რომ მომცა აქ, —

მიტბრუნდა მაიორი ანას. — იმ
 თქვენს თათარს ზუმბებით გააძრობდ-
 ნენ ტყავს. მერე გაიგებდა, როგორ
 უნდა ცემა.

— არა! — თითქმის შეჰკვილა
 ანამ.

— როგორ თუ არა? — გაუკვირ-
 და მაიორს.

— არა. — გაიმეორა ანამ მშვი-
 დათ, ჩვეულებრივი ხმით. — უნდა
 მოვითმინოთ. თქვენც უნდა მოითმი-
 ნოთ, თუკი ნამდვილად გიყვართ გი-
 ორგო.

„არა და ნუ“ — გაიფიქრა მაიორ-
 მა გუნებაში, თქმით კი არაფერი უთ-
 ქვამს, კედელზე გაკრულ ჩოხას დაუწყ-
 ყო თვალიერება. ანას სიმშვიდემ და
 სიამაყემ თავიდანვე გააღიზიანა. ანა
 ისე იჯდა, თითქოს ცემა კი არა, გადა-
 ბრუნებული სიტყვაც არ ეკადრები-
 ნოს მისთვის ვინმეს, ანდა თითქოს ძი-
 ლის წინ, თავის სიცოცხლეში, ლოც-
 ვის მეტი არაფერი ეკეთებინოს. თა-
 ნაც თავი ისე ეჭირა, თითქოს ის უფ-
 რო ჰქონდებოდა მაიორს, ვიდრე მაი-
 ორი მას. აქეთ რომ მოდიოდა, დარწ-
 მუნებული იყო, დიდ ბედნიერებად
 ჩათვლიდა დაწოიკებული ღედა-შვილი
 მის სტუმრობას, ხელებს დაუკონიძ-
 ნენ, თავზე შემოეფლებოდნენ, რადგან
 უბედურებაში ჩავარდნილ კაცს ყვე-
 ლაფერზე მეტად თანაგრძნობა ჰქონ-
 დნება, თუნდაც მოჩვენებითი, ყალბი,
 მოვალეობის მოსახდელი. ესეც დიდი
 ამბავია, ესეც კარგი კაცობაა და ჰი-
 რისუფალმა იმის ძიება კი არ უნდა
 დაიწყოს, მართლა განიცდი თუ არა
 მის უბედურებას, გვერდში რომ უდ-
 გებხარ, ისიც უნდა იმყოფინოს, იმის
 მადლობელიც უნდა იყოს, რადგან
 უბედურებაზე უფრო მარტო დარჩენი-
 ლა ეშინია კაცს. ეკონა, სიკეთეს სჩადი-
 ოდა, მოწყალებას იღებდა, ესენი კი
 არაფრად ავდებდნენ, თანაგრძნობისა
 და მეგობრობის გამოსაცხადებლად
 საკუთარი ფეხით რომ სწევდოდათ
 ხელმწიფის ტოლა კაცი (მაიორს
 ბრჭყვიალა ეპოლეტების გამო ურუ-

ქელები დიდ კაცად თვლიდნენ და ამა-
 მაიორმაც იცოდა. ამიტომ იყო, მუშა-
 ობისას მუნდირს კარავში რომ არ ტო-
 ვებდა და ხეზე მიაკიდებდა ხოლმე,
 ყველას დასანახად, როგორც თავისი
 ძალაუფლებისა და განსაკუთრებულო-
 ბის დამადასტურებელ საბუთს, რო-
 მელიც არა მარტო ხელშეუხებელს
 ხდიდა მის კარმიდამოს, არამედ ღვა-
 ებრივად თვალისმომჭრელ შარავანდე-
 დშიც ხვევდა, თუმცა ბევრი, ამ კარ-
 მიდამოს პატრონი, წელზევით შიშ-
 ველი, ხელისგულეზსაგრილი, ჩვეუ-
 ლებრივი გლეხებით გლეჯდა ბალახს
 და დამსხვრეულ კრამიტსა და დამპალ
 ფიცარს ეზიდებოდა ნანგრევებიდან).
 ღედაზე უკეთესად, არც მისი ლეკვი
 შეხვედრია. მევალესავით უბღვერდა,
 საყვარელივით ებუტებოდა და მაიორს
 ესეც გულზე ხეთქავდა, არ იცოდა,
 რას ამადლიდნენ: ამ აყროლებულ
 არაყს, თუ კარი რომ გაუღეს, ნება
 რომ მისცეს, დაეთვალიერებინა თათ-
 რის ოფლით გაპოხილი ბუნავი, უარე-
 სად რომ ჩამოეზნელებინა და ჩაეუე-
 მურებინა კედელზე გაკრულ ჩოხას.
 ან იქნებ იმას საყვედურობდნენ, მათი
 გულისთვის წუხელ თავი რომ არ შე-
 აკლა თათარს? არა, არც ისეთი თავ-
 ხედები იყვნენ ალბათ, ამდენის უფ-
 ლება რომ მიეცათ თავისთვის.

შავი, ბოლოებგამოძენილი ჩოხის
 დანახვაზე მაიორს ვენახში ჩადგმული
 საფრთხიბელა გაახსენდა, ყურძნით
 გამძღარი ბელურების ჩამოსკორილი,
 რომელიც დროთა განმავლობაში ჩი-
 ტების ჩამოსასხდომ, სულის მოსათქ-
 მელ ადგილად ქცეულა, თუმცა ვენა-
 ხის ბრიყვსა და წუწუშრაქ პატრონს
 სწორედ მათ დასაფრთხილად აღუშარ-
 თავს იგი დიდი ამბით. კედელზე გაკ-
 რულ ჩოხასაც ასე დამართვოდა, იმო-
 დენა იყო, მთელ კედელს ფარავდა,
 მაგრამ მისი პატრონის დანატოვარ
 ვენახსაც შესჩვეოდნენ ბელურები, ბე-

ოთარ ჰილაძე
 ყოველმან ჩემთან მომხმალა...

ღურები კი არა — მელები, და ყუ-
რადლებასაც არ აქცევდნენ მათ დასა-
ფრთხობად თუ მათ დასანამუშებლად
გამოკიდულ ჩოხას, რომელიც ოდეს-
ღაც ახოვანი ვაჟკაცის მხარბეჭითა და
გულშეკრდით იყო ამოვსებული, ახლა
კი კუბრის შხეფივით ჩამოწეწულიყო
კედელზე, ჩამოღვენილიყო, ჩამოთით-
ხნილიყო, მკვდარი კაცის მუქარასა-
ვით უნდოდა და ცარიელი. ამ სახლ-
ში თათარი იყო მთავარი და არა ჩოხა,
კედელზე გაკრული, როგორც ფიტუ-
ლი რომელიღაც წარღვნამდელი, დიდი
და უწყინარი არსებისა, რომელიც
თავიდანვე გადასაშენებლად გაეწირა
ბუნებას. ამ სახლში თუ ვინმესი ეში-
ნოდა მაიორს — თათარი იყო. თათარს
მეტი უფლებებიც ჰქონდა აქ, რადგან
ოფლსა ღვრიდა, ჩოხა კი უქმად ეკი-
და კედელზე, როგორც გაუთავებელი,
მარადიული ღამის ჩამონაჭერი, მხო-
ლოდ ბავშვისა და ლაჩრის წარმოდგე-
ნაში რომ შეუძლია აღძრას უცნაური,
სულისშემძვრთვით ჩვენებები. მაიორს
კი თათრის გულში უნდოდა ჩახედვა,
გალახული დედა-შვილის მეშვეობით
აპირებდა თათრის განზრახვის ამოც-
ნობას. ამიტომაც აღარ დააყოვნა, არ
აცალა გაციება სხვის ტკივილსა და
სიბრაზეს, რადგან იცოდა, ტკივილი
და სიბრაზე ადამიანს უფრო გულახ-
დილს რომ ზღის, უფრო გულწრ-
ფელს, ვიდრე მერეა, როცა სიბრაზე
გადაუვლის და ტკივილიც ჩაუწყენარ-
დება. მაიორს იმედი ჰქონდა, თათრის
მწარე ხელი ამათაც აუშლიდა ლაბარა-
კის საღერღელს, ამათაც დაუქარავდა
სიფრთხილის გრძნობას და ისიც იო-
ლად, ყოველგვარი გამოძალვისა და
ჩაბიების გარეშე შეიტყობდა, რას
აპირებდა თათარი: სამუდამოდ იღებ-
და ხელს დედა-შვილზე და იმიტომ მი-
ეხებებოდა ისინი, თუ სწორედ იმიტომ
მიეხებებოდა, სამუდამოდ თავისთვის
რომ უნდოდა. მაიორს ეს აწუხებდა,
ამის გაგების წადილი კლავდა, ისინი კი
უბრად ისხდნენ, მაიორს ებუტებოდ-

ნენ, თითქოს მაიორს გაეჩვენებინათ და
მაიორს მიექსიოს მათთვის თათარი.

— ერთი წირვა მღვდელსაც შეეშ-
ლებო, ნათქვამია, მაგრამ ამის გამო
ვის დაუშლია მღვდლისთვის საყდარ-
ში სიარული. — დაიწყო მაიორმა, თან
იღიმებოდა და ანას შესცქეროდა სა-
ხეში — ცოლ-ქმრის ჩხუზი, ჩემო გი-
ორგა, სულელს მართალი ეგონაო. აი,
ჩვენთან, ყაზარმაში ერთი ლოთი პო-
რუჩიკი იყო. ყოველდღე ცემდა ცო-
ლი, მაგრამ სხვას რომ ეთქვა, შენი
ქმარი ლოთიაო, პირველი ის ქალი
ამოჰამდა თვალებს.

ანა მშვიდად იჯდა.
— დედაჩემს თათარი არ უყვარს. —
თქვა გიორგამ, ბავშვური სიწრფელითა
და სიცხარით, თითქოს დედამისი იქ
არ იყო და ზურგსუკან სწამებდნენ
დაუმსახურებელ ბრალდებას. — ჩვენ
თათრისა გვეშინია.

— გიორგა, ძმაო, ხომ გაგიგონია.
შიში შეიქმს სიყვარულსაო. — მიუბ-
რუნდა გიორგას გაღიმებული მაიორი.

— დედაჩემს თათარი არ უყვარს. —
ჯიუტად გაიმეორა გიორგამ და ხმა
აუთრთოლდა, ცრემლი მოაწვა ყელში,
რადგან უცებ იგრძნო, მაიორს რომ
არ სჯეროდა მისი.

კი მაგრამ, რა მნიშვნელობა ჰქონ-
და მათი მეგობრობისთვის, ეყვარე-
ბოდა თუ არ ეყვარებოდა დედამისს
თათარი? განა მათი მეგობრობა ამაზე
იყო დამოკიდებული?

— ღვთის გულისათვის... როგორც
აქამდე გაგიძლია, ახლაც გავძლებთ.
ეს ყოფილა ჩვენი ბედი. — თქვა ანამ.

„გესმისო“ — თავი აუქნია მაიორ-
მა გიორგას. გიორგას გული აუჩქარდა,
მოუსვენარი, შემამოფრთხილებელი სიცა-
რეელით ამოევსო მკერდი, თითქოს
ეს წუთია, რაღაც არაადამიანური, გა-
უგონარი ტყუილი ეთქვა, წამოცდენ-
ოდა და ახლა, რაკი სხვა აღარაფერი
შეეძლო, სუნთქვაშეკრული ელოდებო-
და, როდის შეაღწევდა ის ტყუილი
მაიორის შეგნებაშიც, როდის მოთით-
ხნიდა იქაურობას თავისი ლორწოვანი

და ბინძური კიდურებით. გიორგა გაკვირვებული მიაჩერდა დედას.

— თქვენი ნებაა, — თქვა მაიორმა. გაბრაზება შეეტყო, მაგრამ ჯერ კიდევ ერეოდა თავს. — მაინცდამაინც უკმაყოფილო არ ყოფილხართ თქვენი ბედისა, რაკი ვერ შეღვევიხართ და ასე გეთანდრებათ გული. თათარს გაუმარჯოს. — სირჩიანი ხელი მალლა ასწია. — კაცი ვარო, იმანა თქვას. შერი მოკვლას უბრებდი. — გახედა გიორგას. — კარგი დღეც დაგადგებოდა. თქვენს ბედსაც გაუმარჯოს, — მიუბრუნდა ანას, ღვარძლიანი ღიმილით სახედარევილი.

ამანაც დააბნია გიორგა, ახლა მაიორს შეხედა გაკვირვებულმა. ან სამივენი მართლები იყვნენ ან სამივენი ტყუოდნენ. არა იმიტომ, ერთმანეთის გაცურებას რომ ცდილობდნენ, არამედ — ერთმანეთისთვის ჯერ კიდევ უცხოები რომ იყვნენ, პირველად მოეყარათ თავი და ყველა ცალ-ცალკე თავის სიმართლეს ამბობდა, თავისას და არა სამივესთვის საერთო სიმართლეს.

ანას ისეთი სახე ედო, თითქოს არ ესმოდა მაიორის ლაპარაკი, ანდა ვერ მიმხვდარიყო, რაზე ლაპარაკობდა იგი. შალით გადახვეული ხელი ჩვილივით ჩაესვენებინა კალთაში და შეიძლება არც უსმენდა მაიორს, რადგან იმ წუთას თავის მკვდარ ქმარზე ფიქრობდა, თავის მკვდარ ქმარს უყვებოდა წუხანდელ ამბავს გუნებაში. მაიორმა ეს არ იცოდა, ან საიდან უნდა სცოდნოდა და ანას დუმილი აბრაზებდა, ან ძალდაც არ ავდებდა იგი, ანდა ქათინაურად იღებდა მის ლანძღვა-გინებას, თუმცა რა გასაკვირია, მაიორის აზრით ის ხომ ჩვეულებრივი მეძავი იყო და მეტი არაფერი; როცა ანგარებდა გარეული საქმეში, გინდა ერთ კაცს დაუწეჭი და გინდა მთელ ქალაქს, მაინც მეძავი ხარ, რადგან სხეულს ყიდი და არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, ერთი მუშტარი გყავს თუ ათასი, ფულს გიხდიან თუ ერბოს.

— ისიც ცოდოა. იმან ხომ იცის, რა უბედურება მოაქვს ჩვენთვის. — თქვა მოულოდნელად ანამ.

— თქვენი ნებაა! — თუკირა მაიორმა. — თქვენი ნებაა! მაგრამ ბავშვის დაჩაგვრას არავის ვაპატიებ, თანაც უშამო ბავშვისას, არც სხვას და არც დედამისს.

ანამ მხოლოდ შეხედა მაიორს, თითქოს მისმა შეყვირებამ გამოაფხიზლა და პირველად ახლა შეამჩნიაო. მაიორი ქალის სევდიანმა, უბოროტო მხერამ დააბნია, თვითონვე აღარ მოეწონა მოულოდნელი გაბრაზება, თავშეუკავებლობა. ის სტუმარი იყო, თანაც დაუპატიებელი სტუმარი და მოწონდა თუ არ მოწონდა აქაურობა, მაინც უნდა მოეთმინა. არც დახმარება უთხოვია მისთვის ვინმეს და არც რჩევა უკითხავს, ასე რომ, არც გაბრაზების უფლება ჰქონდა. სხვა თუ არაფერი, ამით თავის განზრახვას გამოამჟღავნებდა მხოლოდ, რაც ისევ და ისევ ამ განზრახვის აღსრულებას შეაფერხებდა, რადგან ჯერჯერობით ბევრი რამე იყო გასარკვევი. დასადგენი, ათასჯერ ასაწონი და გასაზომი. მან აქამდე ისიც კი ვერ გაარკვია, უყვარდა თუ არა ანას თათარი, მისი ლეკვი კი გაიძახოდა, არ უყვარსო, მაგრამ ის ჯერ ანგარიშშიც არ იყო ჩასადგები, ანა ისეთი ქალი არ ჩანდა, გულის მესაიდუმლედ რომ გაეხადა ათი წლის ლაწირაკი. ადვილი შესაძლებელია, იმასაც ატყუებდა, კი არ მიყვარს — მეშინიაო. იმასაც ასე ეუბნებოდა ალბათ, რათა არც თათარი დაეკარგა და შეილთანაც პირნათელი გამოსულიყო, წამებული, დაჩაგრული, შესაცოდო.

— ჩვენ, ჯარისკაცებს, ერთი დაუწერელი კანონი გვაქვს, — გაიღიმა მაიორმა, თითქოს ბოდიშს იხდიდა წელანდელი სიფიცისთვის. — გავუფრთხილდეთ ერთმანეთის სახელსა და ღირსებას, მით უფრო მკვდარი თანა-

ოთარ ბილაძე
ყოველმან ჩემთან მკვნილმან...

მებრძოლისას, — ხელი მიუშვია კედელზე გაკიდულ ჩოხას — რამე თუ მკვდარს აღარ გააჩნია ამის უნარი.

— ღვთის გულისათვის, ღვთის გულისათვის. — შესძახა ანამ და სკამიდან წამოდგა, კი არ წამოდგა, თითქოს უხილავმა ძალამ წამოავდო, უბიძგა, რაღაც უშნოდ, მოუხერხებლად დაეცა მაიორის წინ და გაპრიალებულ ჩექმაზე მოეხვია. — ღვთისგულისათვის, შეგვიბრალეთ, თუ მართლა გიყვართ გიორგი, თუ მართლა შეგტკივთ ჩვენზე გული... ნუღარ მოხვალთ, დაგვივიწყეთ, ვითომ არცა ვყოფილვართ... ღვთის გულისათვის, ღვთის გულისათვის, ღვთის გულისათვის. — ლულულდება ცხარედ, სულმოუთქმელად.

— დედა! — დაუყვია გიორგამ.

მაიორმა პირი დააღო, თვითონაც წამოვარდა სკამიდან, თითქოს ძალი ეცა ფეხებშიო, მაგრამ სწორედ ამ დროს უფრო მოულოდნელი ამბავი მოხდა. უცებ ჩამოვარდნილ ღუმელში სამივემ ერთდროულად გაიგო, როგორ გაიჭრაჰუნა კიბის საფეხურმა, გაუბედავად, სისხლის გამყინავად. სამივე უნებურად კარს მიაჩერდა, სამივე ერთდროულად მიხვდა, ვინ შეიძლება ყოფილიყო, ვისი სიმძიმის ქვეშ ჰქრატუნობდა კიბის ფიცარი. ამ ათი წლის განმავლობაში არ ყოფილა შემთხვევა, თათარი ორ ღამეს ზედიზედ რომ მოსულიყო ქვრივისას, კვირაობით, თვეობით დაიკარგებოდა ხოლმე და ყოველთვის მოულოდნელად, გაუფრთხილებლად გამოეცხადებოდა ანას, ღიმილისგან ყურებამდე პირგახეული, ყოველნაირ ამინდში სახეზე ოფლგადამსკდარი, ხმაურიანი და ხალისიანი, თუმცა არც ლაპარაკი უყვარდა ზევრი და არც ტრიალი, მაგრამ პირმოკუმუ-ლიც, კერპივით გარინდულიც არღვევდა ოთახში გამეფებულ ღუმელს, მიხი ზორბა, ცხვრის ტყავით შემოსილი სხეულის იდუმალი წიაღიდან განუწყვეტელი ბუბუნი ისმოდა, ცეცხლის ბუბუნის მსგავსი, რულის მომგვრელი,

ღამდღელი, მომთენთავი, შემაშფოთებელიც, თავისი განუწყვეტლობით, ერთფეროვნებითა და სიჭიუტით. ის ახლა კარს იქით იდგა და არც ოთახში მყოფთ ეპარებოდათ ამაში ეჭვი. მთელი სახლი ბუბუნებდა.

— ღმერთო, შენი სახელის ჭირი-მე, — თქვა ანამ, კი არ თქვა წაიჩურჩულა და მაიორს ხორცი აებურძგნა.

მაიორმა იცოდა, როდისმე რომ შეხვდებოდნენ ისა და თათარი, გარდაუვალი რომ იყო მათი შეხვედრა, მაგრამ არ ეგონა, თუ ასე უცებ და მისთვის ასე არახელსაყრელ გარემოში გადაეყრებოდა. მართალია, ის მხოლოდ სტუმარი იყო, თანაც ბავშვის თანდასწრებით იჯდა ქალთან, მაგრამ გუშინდელი აყალმაყალის შემდეგ, ადვილი შესაძლებელია, თავის ბუნავში უცხო მამაკაცის ხილვას უარესად გაეცოფებინა თათარი. მაიორს საკუთარი გეგმები ჰქონდა, ის თათართან ქალის თაობაზე ლაპარაკსაც არ აპირებდა, ქალს თვითონ უნდა ჩამოეშორებინა თათარი, თანდათანობით, ყოველგვარი გაწევა-გამოწევისა და ცემა-ტყეპის გარეშე, უნდა ეგრძნობინებინა, მიეხვედრებინა (საამისოდ ათასნაირი საშუალებები გააჩნიათ ქალებს), მასთან ყოფნა რომ აღარ სიამოვნებდა, შეეპარებინა, ტკბილი სიტყვით აეხსენა, — მომბეზრდა, აღარ შემიძლია ასე ცხოვრებაო, ბავშვიც დღითიდღე ჰკუთნი ვარდებაო, არც შენა ხარ შენს ცოლ-შვილთან მართალად და ათასი ამგვარი რამის თქმა შეიძლებოდა კიდევ, კიდევ კი არა, უსასრულოდ, თუკი, რაღა თქმა უნდა, მაიორი იმ შუაღლეებში, რაც თათრის ღამეული სტუმრობებს შორის არსებობდა, ქალის გადებივრებას შესძლებდა. მერე ქალს სხვა გზა არ ექნებოდა, თათრისთვის კარი უნდა მიეხურა; ალბათ არც ისეთი ნამუსგარეცხილი იყო, ერთდროულად ორი კაცი რომ დაეპურებინა. არჩევანი კი თავისთავად მოხდებოდა, რადგან მაიორი ბოლო იყო, ბოლო კი არა — ახალი. თათარი, რა-

საკვირველია, გაბრაზდებოდა, შეიძლება კიდევ ეცემა ქალიცა და მისი ენაგატლევადი ნაბიჯვარიც, მაგრამ ბოლო-ბოლო ისიც მიხვდებოდა, გაცილა რომ ჯობდა თავის დამდაბლებას და უაზრო ღრტივს. რაკი ქალი აღარ ინდამებდა, მიზეზსაც მიხვდებოდა და ალბათ იმდენი კი გაეგებოდა, სხვების აუხსენლადაც რომ სცოდნოდა, ერთ ლულაში ორი ტყვია რომ არ ეტევა ერთდროულად. კაცს ქალი რყვნის. არც ერთი მამაკაცი, და მათ შორის მაიორიც, არასოდეს არ იტყვის უარს, თუკი ქალი დაუძახებს, თუკი იმ ქალს შეეხედება და თავისი მოვალეობისა სხვა ქალებზე უკეთ გაეგება. მაიორის აზრით, ეს თათარსაც უნდა სცოდნოდა, კაცი იყო და არც ამგვარ ამბებში აკლდა ალბათ გამოცდილება, ამიტომ მეორე კაცისთვისაც უნდა გაეგო, რადგან ყველა მეორე კაცი მშა იყო მისი, თანამზრახველი, თანამონაწილე, თანამესუფრე. რა ღმერთი გაუწყრებოდა, რომ ერთი მეძავის გულისთვის, რომელიც, ალბათ, მოყირჭებულიც ყავდა, ხელი აღეშრათა ოფიცირის მუნდირზე, რომლის უკანაც ტილიანი ურუქი კი არ იდგა მხოლოდ, არამედ უზარმაზარი არმია, რომელსაც ერთი თათრისა კი არა, მთელი სათათრეთის დაჩოქებაც არ გაუჭირდებოდა, საქმე საქმეზე თუ მიდგებოდა. მაგრამ ახლა, თათრის მოულოდნელმა გამოცხადებამ ყველაფერი თავდაყირა შეატრიალა, მოვლენათა თანამიმდევრობა დაარღვია, არივდრია, წინ წამოსწია და სასწრაფოდ გადასაწყვეტი გახდა ის, რაც თანდათანობით და ლამის თავისთავად უნდა მომხდარიყო. მაიორის გეგმით თათართან შეხვედრა მერე იყო გათვალისწინებული, ყველაფრის მერე, როცა ვნებები დაცხრებოდა და, სხვებთან ერთად, თათარიც შეეჩვეოდა ქვრივის ჭერქვეშ მომხდარ ცვლილებებს. თათარმა კი მოულოდნელად, დროზე ადრე წაასწრო მაიორს თავის საბუდარში და უცხო თვალისთვის ისე გამოდიოდა (სინამდვილეში ასედაც

იყო), თითქოს მაიორი სულ ამის მოლოდინში იყო, ეოთი სული აკრძნო, როდის წაყინვლავდებოდნენ ქვრივი და თათარი, ძაბივც მათ შორის რომ ჩაწოლილიყო, მსუოძანივით, გამოფხზლვიაც აო დაეცლია არც ერთისთვის და არც მეოოიისთვის, მძვიდად, დაწყნარებულად რომ გაერკვიათ წაყინვლავების ძიზეხი, გაერკვიათ, რაძდეხად ძიზანმწყოილი იქებებოდა ამ წაყინვლავების შემდეგ ძათი ერთად ცხოვრვია და სხვების ჩაურევლად ან შერიგებოდნენ ან სამუდამოდ დამორეიოდნენ ერთმანეთს. ქალსა და კაცს შორის ჩხუბი და ცემა-ტყეპაც ისევე გარდაუქვლია, როგოოც ალერსი, და სრულეიითაც არაა აუცილებელი, რომ მას ქალისა და კაცის სრული გაათშვამოკყევს; პირიქითაც ხდება ხოლმე, ცემა-ტყეპვა უფრო აახლოვებს, უფრო აუცილუთელსაც ხდის ერთმანეთისთვის ქალსა და კაცს. ხელი — ცემს თუ ეფერება — ორივე შემთხვევაში ძლიერი ვნებისა და გრძნობის ბრმა გამომხატველია, ბრწყინვალე ამღსრულებელია სულსა და სხეულში აღძრული სურვილისა და თვითონ არასოდეს არ იცის, რას ჩადის, რისთვისაა გამიზნული მისი მოძრაობა, მისი ღონე და უნარი: ხორცის საწყებლად თუ საგვემად. ასე რომ, სანამ საქმეში ენა არ ჩაერევა, სანამ ენა ყველაფერს თავის სახელს არ დაარქმევს, არც ტკივილს ძალუძს ორი სხეულის გათიშვა და არც ალერსს — იმავე სხეულების სამუდამოდ დაკავშირება ერთმანეთთან. მაიორმა კი სწორედ სიტყვის თქმა არ დაეცალა არც ქვრივსა და არც თათარს, დაუკითხავად, უდროო დროს შემოეხეტა სხვის ჭერქვეშ, სადაც ის სხვა ათი წლის განმავლობაში იღვწოდა, მას კი არაფერი ესაქმებოდა იქ, რადგან ყველაფერი მის გამოჩენამდე განაწილებულიყო, გარკვეულიყო და დადგენილიყო კიდევ. მაიორი შემოპარულს

ოთარ ზილაძე

ყოველწიან ჩიზიან გოგონალებად.

გავდა, მოძალადე გამოდიოდა, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ის არავითარ შემთხვევაში არ მოვიდოდა აქ, ერთი წუთით რომ დაეშვა, ერთი წუთით რომ დაეტყუებულებოდა, ხომ შეიძლება თათარი ამდამაც მოვიდესო. მაგრამ მაიორს მაინც შეეშალა, გამონაკლისი რომ არ გაითვალისწინა, ამგვარი გამონაკლისის შესაძლებლობა რომ არ დაუშვა. ახლა ან ფანჯრიდან უნდა გადამხტარიყო და უკან მოუხედავად მოეცოცხა აქედან, სამუდამოდ მიეფურთხებინა ამ ყბაჩამოგრძელებული დედაკაცისთვისაც და მისი ბრწყინვითისთვისაც, ანდა... ანდა სწორედ ახლა უნდა გადამწყდარიყო ყველაფერი, ახლა უნდა გამოემქვადენებინა, თუკი რამე შეეძლო, უპირველეს ყოვლისა კი საკუთარი თავისთვის დაემტკიცებინა, ღირსი რომ იყო ქალისა, ამ მეძავი მონაზვნისა კი არა, საერთოდ ქალისა. მთავარი იყო, არ აღელებულებოდა, შიში დაეძლია, არ აპყრობდა განგაშს, სადღაც, მუცლის არეში დაწყებული, თანდათან რომ ედებოდა მთელ მის არსებას. ანდა რა ჰქონდა საგანგაშო, ბოლოს და ბოლოს, ის თავის სოფელში იმყოფებოდა, მეზობელთან გადმოსულიყო სტუმრად, სხვის დედაკაცთან მარტო კი არ შეყუჟულებოდა ბნელ ოთახში, არამედ ბავშვის თანდასწრებით, ყველა ღილშებნეული, ფეხიფეხზე გადადებული იჯდა ლამპით გაჩაღებულ ოთახში, როგორც ზრდილსა და წესიერ კაცს მოეთხოვებოდა. მართლაც უსამართლობა იქნებოდა, ბიწიერება დაებრალეებინა ვინმეს მისთვის, რადგან სხვა თუ არაფერი, ის რომ არ მოსულიყო, ახლაც წყვილიადი იქნებოდა გამეფებული ამ სახლში. ის იყო სინათლის მომტანი, საკუთარი ფულით იყიდა ლამპის შუშა და საკუთარი ხელით მთარგო ლამპას, იმის სანაცვლოდ, წუხელ თათარმა რომ ჩამთელა, რადგან თათარს სიბნელეში ყოფნა ერჩია, სიბნელე უფრო შეეფერებოდა მის ზრახვებსა და სურვილებს, მას კი არაფერი ჰქონდა დასამა-

ლი, საჩუქართო, და ყველა გრძნობით აღამიანი მაშინვე ირწმუნებოდა, რომ არაფერი შეიძლებოდა ყოფილიყო უხამსი და საჩოთირო მასსა და ამ დედაკაცს შორის. გარდა ამისა, მას დამბახაც ჰქონდა, გატენილი, დასაქეპად გამზადებული და შეეძლო ყოველ წუთას დაეხალა თათრისთვის, აზრზე მოსვლა, პირის გაღებაც არ დაეცლია, მით უფრო, რომ ვერავინ მოსთხოვდა პასუხს ავავაკის მოკვლისათვის, რომელიც ქვრივთაგანის გასაძარცვავად და ამოსახოცად მოსულიყო შუალამისას.

მაიორმა მხრები შეათამაშა, თითქოს შიგნიდან შეამოწმა, ეკეჩა თუ არა მუხღირზე ებოლეტები; მერე სანახევროდ დაცლილი არყის სირჩა, ამხნის განმავლობაში ხელში რომ ეჭირა, მაგიდაზე დადგა და კარისკენ წავიდა.

— ღმერთო, შენ მიშველე, ღმერთო შენ მიშველე. — ჩურჩულებდა ანა. კი არ ჩურჩულებდა, თითქოს სინებდა, გველივით, ველური კამით გამძლარი გველივით, და მაიორს ისევ აებურძგნა ხორცი.

თათარს კარზე მოსაკაკუნებლად ამართული ხელი ჰაერში გაუშვეს, გაკვირვებული მიაჩერდა უეცრად გამოღებულ კარში ჩამდგარ მაიორს, ფიქრებისაგან მოულოდნელად გამორკვეული კაცივით, ფიქრებში გართულს სახლის გზა რომ არეგია და სხვას მისდგომია. თათარმა მაშინვე იცნო მაიორი, თუმცა არასოდეს ენახა თვალით და ვერც იმას წარმოიდგენდა, აქ, ამ სახლში თუ იხილავდა როდისმე. უცებ ვერც დააკავშირა მაიორი ამ სახლთან, ერთი წუთით მართლა გაიფიქრა, გზა ხომ არ ამერიათ, მაგრამ მხოლოდ ერთი წუთით, ისიც სხვათაშორის, ზედმეტი სიფრთხილის გამო. რადგან ფიქრი დამთავრებულიც არ ჰქონდა, უკვე ყველაფერს რომ მიხვდა.

— სალამი ბატონო. — თქვა თათარმა.

მაიორს თათრის სიმხურვალე და მძაფრი სუნი ეცა სახეში, წესიერად

გერც ხედავდა, რადგან ზურგიით თე-
თონე უკეტავდა გზას ოთახიდან გა-
მოსულ სინათლეს. სალამზე არ უპა-
სუხნია, იდგა და შესცქეროდა მოტე-
ლებილ თავსა და ხანჯლის ტარზე
დაწყობილი ხელის მტევნებს, მხოლოდ
და მხოლოდ საკუთარი ფერისა და
სიმკვრივის წყალობით რომ გამოყოფ-
დნენ სოფლური ღამის უკუენთს. შე-
იძლება, მაიორი ხმას არ ენდო, შეე-
შანდა, ხმას არ გაეცა მისი მღელვარე-
ბა და ამიტომაც დატოვა თათრის სა-
ლამი უპასუხოდ. თუმცა სალამი
ღვთისაა და როცა კაცი გესალმება,
ჯერ კიდევ შორსაა ჩახუბამდე. გინდაც
ის კაცი შენი მოსისხლე მტერი იყოს,
თუკი სალამს გეუბნება, შეიძლება, სა-
ერთოდ უჩხუბრადაც დამთავრდეს
ორი მამაკაცის, ორი ქმის შეხვედრა.
დედაკაცის საბუდარში, მით უფრო,
თუკი ის დედაკაცი არც ცოლად, არც
დად და არც დედად ეკუთვნის რომე-
ლიმეს, არავისია, მაგრამ ამავე ღროს
არც ერთს არ აწყენს მის მკლავებში
გამოშუშება.

— სალამი ბატონო. — გაიმეორა
თათარმა.

ახლა მაიორი უფრო გარკვევით ხე-
დავდა თათრის გაღიმებულ სახეს; ალ-
ბათ სიბნელეს თვალი შეაჩვია ამათ-
ბაში, მაგრამ ამჯერადაც არ უპასუხია
სალამზე, თუმცა თვითონვე გააღიზია-
ნა საკუთარმა ხეობობამ. იცოდა, ამ
უაზრო ღუმილით ცეცხლზე ნავთს
რომ ასხამდა, ბრიყველად რომ ექცე-
ოდა და უარესად ამძაფრებდა, გარდა-
უვალს ხდიდა ხიფათს, შეიძლება, სა-
კუთარი სიცოცხლის აღსასრულსაც;
სიკვდილს ეთამაშებოდა, ჯერჯერობით
ქარქაშში რომ იყო ჩამწყდებული და
თათრის ვეება ტორებით გაკავებული.
მაიორმა ნერწყვი ჩაყლაპა, ჩახაველა
კიდევ, ჩანორგილი ყელი რომ გაენთა-
ვისუფლებინა და მხოლოდ მერე კით-
ხა: ვის ეძებთ, თითქოს არ იცოდა,
ვისთან და რა საქმეზე მოსულიყო იგი.

— მე შინ მოველი ბატონო. —

უპასუხა ღიმილისგან პირგახეულმა
კბილებადმოყრილმა თათარმა.

— შენ რა, მართლა მესამე თვალი
ხომ არ გჭირდება, გზა-კვალი რომ გა-
იგნო შინისკენ. — უთხრა მაიორმა.

თათარმა მხოლოდ მაშინ შეამჩნია,
მაიორს ჩახმახშემართული დამბაჩა
რომ ეჭირა ხელში. საკუთარმა უყუ-
რადლებობამ გააგონა, ერთბაშად მთე-
ლი სახე დაუნაოჭდა და კბილები გაა-
რაჭუნა. უკვე იცოდა, უსისხლოდ რომ
არ გათავდებოდა ეს მოულოდნელი შე-
ხვედრა, მაგრამ ახლა მთავარი ის იყო,
ვისი სისხლი დაიღვრებოდა, მისი თუ
მაიორისა, მომხდურის თუ დამხვედ-
რისა, თუმცა უკვე ისიც ძნელი დასად-
გენი იყო, რომელი იყო მომხდუ-
რი და რომელი დამხვედრი. არა, არ
იყო ძნელი დასადგენი, ესეც მალე
გაირკვეოდა. დამხვედრი ის იქნებო-
და, ვის მხარესაც ქალი დაიჭე-
და. მაგრამ რაღა მნიშვნელობა ჰქონ-
და ამას, მთავარი გარკვეული იყო,
ერთმანეთის პირისპირ მტრები იდგნენ
და ახლა ყველაფერი ჭკუაზე, მოხერ-
ხებულობასა და სიმარდვე იყო და-
მოკიდებული. ჯერჯერობით მაიორმა
აჯობა, ერთი ნაბიჯით გადაუსწრო,
რადგან უკვე იარაღშემართული იდგა,
მას კი, ისევ ისე, ხანჯლის ტარზე ეწე-
ყო ხელები, როგორც ყოვლად უსარ-
გებლო ნივთები, უსარგებლო კი არა,
უარესად შემბოროკავი, დამღუპავიც,
რადგან მათი ოდნავი, დაუფიქრებელი
განძრევაც, შეიძლება საბედისწერო
გამხდარიყო მისთვის. ან რა იმედი უნ-
და ჰქონოდა, მაიორი ხანჯლის ამოღე-
ბას რომ დააცლიდა, თუმცა არც მაშინ
იქნებოდნენ თანაბარნი, მაიორი მაშინ
აჯობებდა, რადგან დამბაჩა ეჭირა
ხელში, ამას კი, უკეთეს შემთხვევაში,
ხანჯალი ექნებოდა მხოლოდ, რომე-
ლიც ჯერჯერობით თითქმის არც არსე-
ბობდა, თუმცა ორივე ხელით გრძნობ-
და მის გაოფლილ ტარს და მთელი

ოთარ მილამი
ყრველმან ჩემთან მკრველმან...

ძალით აწვებოდა, თითქოს იმასლა ცდილობდა, უარესად ჩაეჭვდა, ჩაეკარგა ქარქაშის სივიწროვესა და სიბნელეში. მტერი რომ მხდალი იყო, ესეც მაშინვე იგრძნო, როგორცკი მის ხელში ჩახმაშემართული დამბაჩა დაინახა. დამბაჩა კი არ გაჰკვირვებია, ანდა რატომ უნდა შეჰკვებებოდა მაიორი პურმარილით, მტრის სულსწრაფობამ შეაშფოთა, მტრის უნდობლობამ, არა მის მიმართ, არამედ საკუთარი თავისადმი. მან იცოდა, ასეთ მტერთან ბრძოლა ათმაგად სახიფათო რომ იყო, უმეტესად წინასწარვე განწირული, რადგან ის არა მარტო მოწინააღმდეგე ძალაა, არამედ უბედური შემთხვევაც, რომელსაც ვერც სიტყვით მოუდგები და ვერც იარაღით, წინასწარ ვერასოდეს განსაზღვრავ, როდის, სად ან რატომ დაგატყდება თავზე. ისევე გააღრჭიალა კბილები. ახლა, თავის სიცოცხლეში პირველად, თვითონაც ესმოდა, როგორ ბუბუნებდა რაღაცა მისი გაოფლილი სხეულის იღუმალსა და შეუღწეველ წყვდიადში, როგორც ალიზის ღუმელში გამოძწყვდეული ცეცხლი.

— სირცხვილია, შინ შემოდი, ადამიანო. — დაიძახა მაიორის ზურგს ამოფარებულმა ანამ, რომელმაც ყველაზე უკეთ იცოდა, რა შეიძლებოდა მოჰყოლოდა ორი მამაკაცის გაკიანურებულ ღუმელს, მაგრამ ძნელი მისახვედრი იყო, ვის მიმართავდა იგი, თათარსა თუ მაიორს.

მაიორს თავიც არ მიუბრუნებია, ერთი წამითაც არ მოუშორებია თვალი თათრის ხელებისთვის, მხოლოდ ოქროსფრად აბრწყვიალებული მხარი აუქნია ქალის ხმას, თითქოს ასე ჩაახშობდა, ანდა არ მიუშვებდა თათარმდე.

— ძაღლისავ. — ამოიხრიალა თათარი.

ქალის ხმამ გააცეცხლა, თითქოს მხოლოდ ახლა გაახსენდა, ქალიც რომ იყო ამ სახლში, მისი ქალი, რომელიც ათი წლის განმავლობაში უსიტყვოდ

უდებდა კარს და უყოყმანოდ აღიზნებდა მის ძალაუფლებას, რაკი ლოვინში იწვენდა. ახლა ის ქალი უცხო კაცის ზურგს იყო ამოფარებული და შეიძლება ამიტომაც, თვითონაც უცებ გაუცხოვებულიყო, იმდენად გაუცხოვებულიყო, იმ წუთას მისი სახის წარმოდგენაც გაუჭირდებოდა, იმის დაჯერებაც, ოდესღაც უკიდურესად ახლოს რომ იყო ამ ქალთან, მის ხელთ რომ იყო ყველა ნაკვითი, ყველანაირი ბორცვი თუ ღრმული ქალის სხეულისა, რომელიც ახლა მუნდირსა და დამბაჩას გაეთიშა მისგან, უცხო და მოუღწეველი გაეხადა მისთვის. თათარს შერცხვა, ასე დაბნეული, ასე ხელფეხშეკრული რომ იდგა ქალის თანდასწრებით, რომლის წართმევასაც უპირებდნენ, უკვე თუ არ წაერთმიათ, რადგან მისი უმოქმედობა, მისი ამოკბილთაღრჭიალი, მხოლოდ და მხოლოდ, მტრის წისკვილზე ასხამდა წყალს, მტრის უპირატესობასა და უფლებამოსილებას ადასტურებდა და ამას ალბათ ქალიც გრძნობდა. თათარმა ფრთხილად, ქურდულად გააჩოჩა წინ მარჯვენა ფეხი, სცადა მიახლოვებოდა დამბაჩის ავად მბზინავ ლულას, მაგრამ უცებ თვალისმომჭრელად გაჩახჩახადა იქაურობა, თითქოს მისი ვერაგული ნაბიჯის გამოსაშვარავებლად, და იგრძნო, როგორ შეუვარდა მუცელში ერთმანეთზე დაჭდობილი ხელის მტევნები ხანჯლის ტარიანად. თათარს არც სროლის ხმა გაუგია და უცებ ვერც ის გაარკვია, რა შეემთხვა. წაქცევით არ წაქცეულა, მაგრამ მუცელში დაძგერებულმა ძალამ, ეტყობა, მთელი ტანით შემოაბრუნა, რადგან გონება რომ დაეწმინდა, წყვდიადში ჩაფლულ ეზოს გადაჰყურებდა, მაიორი კი ზურგს უკან დარჩენილიყო. ხელები ისევე ხანჯლის ტარზე ჰქონდა დაწყობილი, თუმცა ხელებს კი არ გრძნობდა, წებოვანსა და რაცანაირად მწივნან სიმბურვალეს. ორივე ფეხი უძაგდაგებდა, ოდნავ წინ გადახრილიყო, თითქოს ეზოდან ამო-

მეგალ წყვილიადს უძალიანდებოდა, კი არ უძალიანდებოდა, მისი უხილავი კარის შენგრევას ცდილობდა, რაღაც არ უნდა დასჯდომოდა, უნდა შეენგროა, უნდა შეედწია წყვილიადის კედლებში, რაც შეიძლება სწრაფად გაერღებინა აქაურობისთვის ბეწვზე გადარჩენილი სიცოცხლე. გრძნობდა, ცოცხალი რომ იყო და ეს ერთადერთი გრძნობა იყო მთელს მის არსებაში. ერთადერთი სურვილიც, მიზანიც, ოცნებაცა და ნატვრაც. ამის ანაბარა დარჩენილყო ტლანქი ძალით შერყეული, გაოგნებული და გალაჩრებული სხეული. სხვა ყველაფერი დავიწყებოდა, აქედან ცოცხლად გაღწევის სურვილის გარდა. უცებ დაცარიელებულყო, ხელაკრული თევზივით. შემობრუნება არც უფიქრია, პირდაპირ კიბისკენ წავიდა, უფრო სწორედ, ტანმა წაიყვანა კიბისკენ, თორემ თვითონ ალბათ ვერ გაიგნებდა გზას, მესამე კი არა, მეათე თვალიც რომ გამობზოდა უეცრად. კიბე ჩათავეებული არ ჰქონდა, ტირილი რომ აუვარდა. ბავშვივით ზღუტუნებდა, უზარმაზარი და უმწყო. თათრის ზღუტუნმა სისხლი გაუყინა აივანზე დარჩენილებს, შეაძრწუნათ, შეაწუხათ ამ ლამის ცხოველურმა, ძაღლის ყმუილის მსგავსმა ხმამ, უბედურების მაუწყებლადაც რომ ეჩვენება ადამიანს და ენით უთქმელი, უამხანაგო, გაუზიარებელი სევდისა და სიმარტოვის ჩივილადაც.

თათარი ეზოში ჩავიდა და ვერ შეამჩნია, თუ სწორედ იმიტომ, რომ შეამჩნია, სწორედ იმიტომ, რომ რაღაცას ეძებდა მკვრივსა და უსულგულოს, ვაშლის ხეს დაეტაკა წინ გადახრილი თავით. იდგა და ხორკლიან ხეზე იჩქვავდა თავს, თითქოს გვერდის ავლა არ შეიძლებოდა და იქამდე ვერ გადავიდოდა ეზოდან, სანამ ხეს გზის დათმობას არ აიძულებდა. (დილით მთელი ეზო ვაშლის ფოთლითა და ჭერ კიდეც მკვავზე ნაყოფით იყო მოფენილი. „რკინის თავი ჰქონია ჩვენი ანი-

კოს კუროსაო“ — იძახდნენ ურუქები).

შუალამისას ჭკრივის სახლიდან სროლის ხმა რომ გაისმა, არავის გაკვირვებია ეს ამბავი, მით უფრო წინა დღის აყალმაყალის შემდეგ ურუქებში იცოდნენ, უსისხლოდ რომ ვერ მორიგდებოდნენ თათარი და მაიორი და, ამიტომაც იყო, მოულოდნელი სროლის ხმით გამოღვიძებულ ურუქში არავინ რომ არ შეჰკითხვია თავს: ნეტავ რა უნდა მომხდარიყო. ყველამ მაშინვე აპარპარებული ჭრაქებით ჭკრივის სახლს მიაშურა. ურუქელები ჭრაქებს მაღლა სწევდნენ, უფრო მეტი შუქი რომ დასცემოდა ჭკრივის ეზოს, სადაც, მათი აზრით, თათრის ან მაიორის გვამი უნდა გდებულიყო, მაგრამ მათდა გასაოცრად, გვამი არ ჩანდა. მაიორი აივანზე იდგა, ანასა და გიორგას შორის და ურუქში პირველად მოხვედრილ კაცს ერთი შეხმატკბილებული ოჯახი ეგონებოდა აივანზე გადმომდგარი სამეული. თათარი ეზოში იყო, მაგრამ ის ჭერ არ ჩანდა, ვაშლის ხეების ძირას შეყუჟუჟულიყო, საიდანაც ყრუ, ბლაგვი, ადგილზევე მოკვეთილი ხმები ისმოდა, თითქოს ხეს ყუთი ურტყამდნენ ნაჯახს. ავნიდან გადმოღვრილ სინათლეში შხუილით ირბეოდა ძილგამკრთალი, შემფოთებული ხის კენწერო.

— დაჭრილია, არ მიეკაროთ. — ჩამოსძახა ანამ მის ეზოში თავმეყრილ ურუქელებს.

— ძია ქაიხოსრომ ესროლა. — მზარი აუბა დედას გიორგამაც.

ურუქელები გაუბედავად მიჰყვნენ ჭრაქების მოფარფატე სინათლეს, უკან, უპატრონოდ მიტოვებული სახლებისკენ რომ იხრებოდა, იკლანებოდა და იბრძოდა, მოტაცებულ გოგოსავით, ძალით რომ მიჰყავთ მომტაცებლებს მისთვის უცხო, მისთვის სახიფათო ქვეყანაში. ურუქელები ანას ნათ-

ოთარ ვილაძე
ყოველწლიან ჩივილს მოკრძალებს...

ქვამმა კი შეაშინა, მაგრამ მაინც ვერ მოისვენებდნენ, ცნობისწადილი რომ არ დაეკმაყოფილებინათ და საკუთარი თვალთა არ ენახათ დაჭრილი თათარი. სინათლემ ფრთხილად, გაუბედავად შეაზო მოცახცახე თითები ზის ძირას შეყუთულ თათარს, თანდათანობით გამოაცოცა იგი წყვილიდიდან, მაგრამ თათარმა მაინც იგრძნო მისი შეხება და კბილებდაკრეცილმა გამოხედა, თუმცა თვალების ნაცვლად ორი ბინდ-ჩამდგარი ხვრელი გასჩენოდა. ხეს თავი გაანება, იდგა სინათლისკენ შემობრუნებული და მძიმედ სუნთქავდა. ხელები ისევ მუცელზე ჰქონდა გადაჯვარედინებული, სისხლით გაწებილი და მაიორის ტყვიით თითქოს სამუდამოდ მიჭედილი ერთმანეთზე.

— მიგვივი, მოგიაროთ. — დაუძახა ვილაცამ, სინათლეს ამოფარებულია.

თათარმა კბილები უარესად დაკრიჭა, თითქოს ამ უაზრობაზე გაეცინათ, მერე ცხენივით დაიფრუტუნა, ალბათ, გადამსკდარი შუბლიდან პირში ჩასული სისხლი გადმოაფურთხა და სინათლისკენ დაიძრა. გიჟს უფრო გავდა, ვიდრე დაჭრილს. სინათლემ ჭერ უკან დაიხია, მერე ორად გაიზო, შავი ბზაში გაიჩინა და ამ ბზარში გაატარა მუცელზე ხელებგადაჯვარედინებული თათარი. როცა მაიორი ეზოში ჩამოვიდა, თათარი იქ აღარ იყო, ღამეს გადაეყლაპა და სახტად დარჩენილი მაიორი, რომელიც უკანასკნელ წუთს, თათრის მოსავლელად და შემოსარიგებლად ჩამოსულიყო ეზოში, დიდხანს გაჰყურებდა თვალშეუღწევ ყიამეთს, საითაც ისინი იშვებდნენ ხელს, რომლებსაც უკანასკნელად დაენახათ თათარი. სადღაც, შორს, ამ ყიამეთს იქით, ჭერ ისევ ყვდნენ მოულოდნელი სროლით დამფრთხალი და გაღიზიანებული ძაღლები. მაიორს ერთ ხელში თუნგი ეჭირა, მეორეში სახვევებად დასაფხრეწი ზეწარი, თითქოს ქელეხში მოსულ ხალხს ხელი უნდა გადაბანინოსო.

— არ მიგვიკარა, წავიდა. — უთხრა რეს ურუქელებმა.

მაიორმა იცოდა, მათი ასე დაშორება კარგს არაფერს რომ მოასწავებდა. ახლა თათართან შერიგებაზე ფიქრიც ზედმეტი იყო, ანა კი არა, ნახევარი ქვეყანა რომ დაეთმო, თათარი აღარ ინდომებდა მასთან ლაპარაკს, ანდა რაღა ჰქონდათ სალაპარაკო, მათ მაგივრად ყველაფერი თქვა ტყვიამ და სისხლმა, ერთის ტყვიამ და მეორის სისხლმა ყველაფერი საამშკაროზე გამოიტანა, ქვეყნის დასანახად, და როგორც მან ტყვიით უპასუხა თათრის სალამს, ახლა თათარიც შეეცდებოდა, მოეგონებინა მისთვის რაიმე ამის მაგვარი. მაიორს ახლა ყველზე მეტად ანა და გიორგი ეზოზღებოდა. სიამოვნებით გაუჩეჩქავდა ორივეს თავს, მათი დამცველი, მათი ერთადერთი ქომაგი რომ არ ყოფილიყო ხალხის თვალში, მოწიწებითა და აღტაცებით რომ შესცქეროდნენ, თუმცა არაფერი ეცხო გამარჯვებული კაცისა, ამ თუნგითა და ზეწრით მსახურს უფრო გავდა; მაიორს მწარედ გაელიმა: რაღა მაინცდამაინც ამ დაწყევლილ სოფელში უნდა ყოფილიყო კახა ქვრივი, როცა ამ ქვეყნის ქალების პატიოსნება სალაპარაკოდ იყო გამძღარი, ვილაც გადათივლის, მათი მარადიული მტრისთვის კი არა, ღამის კანონიერი ქმრებისთვისაც ეთქვათ უარი, თავიანთი გადამეტებული და არაადამიანური სიწმინდის გამო.

— უნდა მომეკლა. — თქვა მაიორმა.

სოფლელებს არ ესიამოვნათ მისი ხმა, ამ ხმამ დაფარული შიში და მღელვარება ამოიყოლა და სხვებსაც გადასდო. ხალხი ჩუმად იდგა თათრის სისხლით ჩამოწეულ ხესთან და დაბნეული შესცქეროდა მაიორს.

— უნდა მომეკლა. — გაიმეორა მაიორმა.

გამარჯვებული კი გამოსულიყო ამ დამეული ორთაბრძოლიდან, მაგრამ სწორედ გამარჯვების შემდეგ შეშინე-

ბოდა დამარცხებულისა, მერე მიმსვ-
დარიყო, რა ავსა და ძნელად მოსაშო-
რებელ მეტოქესათან ჰქონდა საქმე.
დაჭრით კი დაჭრა, მაგრამ ეზოდან მა-
ინც ვერ გადადგენა და სოფელი რომ
არ მოსულიყო ღროზე, ალბათ, თავით
გადაანგრევდა აქაურობას, რაკი ხელე-
ბში იყო დაჭრილი და იარაღს ველარ
ხმარობდა. საკუთარმა უმწეობამ გაა-
ცოფა სწორედ თათარი, მოულოდნე-
ლმა, გაუთვალისწინებელმა მარცხმა
გადარია, საკუთარი სისხლის დანახვამ
დაუბნელა გონება და მერე გახდა სა-
შიში, სტიქიასავით ბრმა და დაუოკე-
ბელი, რომელმაც თავისით უნდა გა-
დაიაროს, თავისით უნდა დაცხრეს,
რადგან ვერავითარი გარეშე ძალა ვერ
აღუდგება წინ.

ქვრივის ეზოში თავშეყრილ ხალხს
ახლა ველარაფერი გადააჩერებდა,
მართალი რომ იყო, სწორედ რომ იქ-
ცოდა, გვერდზე რომ იყო გამდვარი
და არ ერეოდა ქვრივის ცხოვრებაში,
რომელსაც მზესავით ვაყვაცი მიწაში
ჩადო და გაწუწკებული კატასავით
ულოკავდა ქონიან თითებს ძალით
ქმარსა თუ ძალით კუროს.

მაიორისა და გიორგას ერთად
ხილვას უკვე შეჩვეული იყო სოფელი,
მაგრამ როცა მაიორი და ქვრივი დაი-
ნახეს ერთად, არ ესიამოვნათ, თუმ-
ცა არ უნდა ვაკვირებოდნათ, რადგან
ამის მოლოდინში იყვნენ მას შემდეგ,
რაც მაიორისა და გიორგას უეცარი
დამეგობრების მიზანი ამოიცნეს და
არა მარტო გაახარათ ამ მიზანმა, არა-
მედ, დაუფიქრებლად, მხარში ამოუღ-
გნენ კიდევაც. მაგრამ როცა სროლის
ხმაზე წამოცეცნილებმა ეზოში დაჭრილი
თათარი, ხოლო აივანზე ოჯახივით გად-
მომდგარი სამეული დაინახეს, არ მო-
ეწონათ, მათ ერჩიათ, დაჭრილი თა-
თარი და ქვრივი ცალკე ყოფილიყვნენ,
მაიორი და ქვრივის ბიჭი კი ცალკე.
მარტო თათარი არაფერში არ იყო
დამნაშავე, ის თუ რამეს აშავებდა,
ქვრივთან ერთად აშავებდა და მარტო
მისი დაცვა, სხვა რომ არაფერი

ვთქვათ, ულამაზოდ გამოიყურებოდა,
მით უფრო ქრაქების აცახცახებულ
შუქზე, თათრის ოფლითა და სისხლით
გაწევილ ბინდბუნდში. მაიორი, რალა
თქმა უნდა, ქვრივს ტყვიას არ დაახლი-
და, ქვრივი თავისთვის უნდოდა, მაგრამ
ქვრივს რა აჩერებდა, რატომ არ ჩამო-
ყოლოდა თათარს ეზოში, თუკი მართ-
ლა მთლად ხელიდან წასული, მთლად
ნამუსგარეცხილი არ იყო, რატომ თვი-
თონაც არ გაეკიდა თავის კაცს, რომელ-
საც ათი წელი უწევებოდა, თუნდაც ში-
შის გამო, როგორც თვითონვე ამბობდა;
ავი იყო თუ კარგი, კანონიერი თუ უკა-
ნონო, მაინც მისი მხარე უნდა დაეჭირა,
მასთან ერთად უნდა გასცლოდა აქაუ-
რობას, ძალღვივით გაჰკიდებოდა, შვი-
ლიც დაეგდო და სახლიც, რადგან ქალი
იყო და ათი წლის განმავლობაში უცხო
რჯულის კაცთან მრუშობა უფრო ეპა-
ტიებოდა, ვიდრე იმ ათი წლის ასე ერთ-
ბაშად ამოფხეკა გულიდან. ქვრივმა არ-
ჩევანი უცებ გააქეთა, ბრჭყვიალა ეპო-
ლეტებიანი მაიორი არჩია საკუთარ სის-
ხლში ამოსერილ თათარს. ბოლო-ბოლო
ესიც მისი საქმე იყო, არც ამასი ჩაერე-
ოდა სოფელი, მაგრამ ქვრივმა, სოფლე-
ლების ღრმა რწმენით, ახალ უბედუ-
რებას ჩაუყარა საფუძველი: სამკვდრო-
სასიცოცხლოდ გადაჰკიდა ერთმანეთს
თათარი და მაიორი, უფრო სწორედ,
თათარი და მთელი სოფელი, რადგან
გამწარებელი თათრისთვის სულერთი
იქნებოდა, ვის მოკლავდა, ვისზე ამოიყ-
რიდა ჯვარს, ოღონდ ამ სოფლიდან ყო-
ფილიყო, ოღონდ ამ სოფელში ჩამოეგ-
დო გლოვის ღღე. თათარი ჯავრს არ შე-
ირჩენდა, მეტი რა იცოდა სოფელმა,
თვითონ თუ ვერ მოესწრებოდა, შვილს
დაუბარებდა, შვილს დაადიცებდა და
მოურჩენელი სენივით გადასცემდა შთა-
მომავლობას ამოსაყრელ ჯავრს, რომე-
ლიც თანდათანობით წინაპრის, ხსოვნა-
სავით წმინდა გახდებოდა მისი შვილთა-
შვილებისთვისაც ერთი უწმინდური

ოთარ ზილამი

პროვინციის ჩამოყალიბების...

დედაკაცის წყალობით. ეს მაიორსაც ეგრძნო უკვე, ხმაზე შეეტყო, როცა თათარზე თქვა: უნდა მომეკლაო. იქამდენაც შეეტყო, აივანზე თავის მოსაწონებლად კი არ იყო გადმომდგარი, არამედ შიშს გაეოგნებინა, ხოლო როგორც კი ცოტა გამოერკვა, როგორც კი წარმოიდგინა, რა შეიძლებოდა მოჰყოლოდა ამ ბნელსა და ჩახუთულ ღამეს, მაშინვე თუნგსა და სახვევს დასტაცა ხელი და ფარეშით ჩამოურბენინა თათარს. დაბეჯითებით არაფრის თქმა არ შეიძლება, იქნებ შეეცოდა კიდევ დაჭრილი ადამიანი, მარტო დარჩენილი ხეების ძირას ჩაბუღრებულ წყვედიადში, და მამაკაცურმა ერთსულოვნებამ აიძულა მისულიყო მასთან, სისხლი მოებანა, ნატყვიარი შეეხვია, გაეზიარებინა მისი უსაშველო სევდა და სიმარტოვე და, რაკი თვითონ გახსენებოდა, იმისთვისაც გახსენებინა, ძმები რომ იყვნენ, ერთი ტალახიდან მოზედილნი, ერთი და იგივე, მაგრამ მრავალსახოვანი ღმერთის ხელით. მაგრამ მაშინ, გინდაც მიეშვა თათარს, ვერაფერს შეაგნებინებდა, თათარი მარტო იყო, თვალსა და ხელს შუა დაკენტებულიყო, ზედმეტი გამხდარიყო და ამით უფრო იყო დაჭრილი, ვიდრე ტყვიით. ჭრილობა ალბათ არც ახსოვდა, იქნებ არც იცოდა, ტყვიითაც რომ იყო დაჭრილი, იქნებ ტყვია ვერც იგრძნო, იქნებ სროლის ხმაც ვერ გაიკონა, რადგან იქამდე, დამბაჩის გავარდნამდე, დააყრუა და გააოგნა იგი ქალის მოულოდნელმა ვერაგობამ.

2

დედა ყოველთვის აშინებდა თათრით და, შეიძლება, ამის ბრალიც იყო, მხდალი და უთქმელი ბავშვი რომ გაიზარდა. დედა-შვილი მარტონი რომ იყვნენ, მაშინაც ჩურჩულთ ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს, ხოლო როცა დედა ტირიდა, მასაც ებრიცებოდა აცახცახებული ტუჩები, და დედა რომ ეტყოდა, შენ რაღა გატარებს, შე სულელოო, თავს ვეღარ ერეოდა და, დე-

დის კალთაში თავჩარგული, დიდხანს, გულამოსკვნილად კეითინებდა. სულ ორი თვე ეცხოვრა ქმართან, გიორგას კი საერთოდ არ ენახა მამამისი, მაგრამ ერთადერთი სალაპარაკო, რომელიც არასოდეს წყინდებოდათ და არც ელეოდათ, მკვდარი კაცი იყო, დიდხანს წინად მკვდარი კაცი, ერთის ქმარი და მეორის მამა. ანა ისე უყვებოდა გიორგას მამამისზე, როგორც ზღაპრის გმირზე და გიორგასაც ზღაპრის გმირივით უყვარდა იგი, ყველაზე ლამაზი, ყველაზე ღონიერი, ყველაზე ჭკვიანი, ყველაზე მოხერხებული და ყველაზე კეთილი, რომელსაც თავისი პატარა და ბასრი ხმლით ერთბაშად შეუძლია ასივე თავი წააცალოს დევს, ანდა რკინის კაცი ერთი მოქნევით კისრამდე ჩაფლას მიწაში. „ჩვენს თათარს მოერეოდა?“ — ეკითხებოდა გიორგა დედას და როცა სევდიანად მომღიმარი ანა თავს უქნევდა, გიორგა ბედნიერებისაგან მეცხრე ცაზე დაფრინავდა. საიდუმლო, დედასთანაც გაუმხელელ ოცნებას აჰყავდა იგი მეცხრე ცაზე. გიორგას იმედი ჰქონდა, რომ მამამისი როდისმე გაცოცხლდებოდა, ერთს გაიზმორებდა ხანგრძლივი ძილის მერე და აბა მაშინ გენახათ, რა დღეს დააყრიდა თათარს. ეს გიორგას საიდუმლო ოცნება იყო და ვერაფერს ხედავდა უცნაურსა და წარმოუდგენელს ამ ოცნებაში, მით უფრო, რომ, როგორც დედისაგან იცოდა, არავის ენახა მამამისი მკვდარი, კუბოში ჩასვენებული, გულხელდაკრფილი: არც მისი საფლავი იცოდა ვინმემ, მაგრამ გინდაც მართლა მოეკლათ იგი, რატომ არ შეიძლებოდა — გაცოცხლებულიყო? განა ზღაპრებში არ ცოცხლებიან გმირები, რომელთაც ყველა მტერთან ვერ მოუხსწრიათ ანგარიშის გასწორება და ამიტომაც არა აქვთ სიკვდილის ნება. არც გიორგას მამას ჰქონდა სიკვდილის ნება, რადგან მტერი ყავდა და ჯერ იმ მტერთან უნდა მოეთავეებინა საქმე. გიორგას მამა ჭარბელაქნის განთავისუფლებისას მოკლეს

და როცა მისი სიკვდილის ცნობა მოუტანეს, ანამ მერე იგრძნო ფეხშიშობა. ანა მაშინ ჯერ კიდევ ეჩვეოდა ქალობას, ჯერ კიდევ სწავლობდა საკუთარი სიტბოსი და სინაზის, როგორც პურისა თუ მარილის, გამოზოგვასა და გაცემას, და ქმრის მოულოდნელმა სიკვდილმა სახტად დატოვა. ვე-რაფრით წარმოიდგინა მკვდარი ქმარი, იმდენად ცოცხალი, თავებრუდამხვევად ცოცხალი ახსოვდა იგი. ანას, ქმრის გარდა, სხვა არავინ ყავდა, ურუქში ობოლი გოგო ჩამოიყვანა იგი ქმარმა და ორი თვის მერე უარესად დააოზ-ლა. მართალია ზოსიმე მღვდელი არც მას ამადღიდა ნუგეშის ცემასა და ლოცვა-კურთხევას, მაგრამ ზოსიმე მღვდელი ღვთის კაცი იყო და მისი ლოცვა-კურთხევა მთელს ქვეყანაზე ვრცელდებოდა, ყველა საწყალს ეკუთვნოდა თანაბრად, რადგან არც გაყოფა შეიძლებოდა მისი და არც დანახვა, არც მის მკლავებში შეყუჟვა, ღონიერსა და მოუხვენარ მკლავებში, როგორც ანას ქმარსა ჰქონდა და რომელ-თაც ყველა ლოცვა-კურთხევაზე მეტად შეეძლოთ ანას დამშვიდება, დაიმედებაცა და გაბედნიერებაც. ანას ქმრის მკლავებს მზისა და წვიმაგადაღ-ლილი მიწის სურნელი ასდიოდა და როცა ანას ამ მკლავებში ეძინა, მშობ-ლები ესიზმრებოდა ზოლმე, რომლე-ბიც არასოდეს ეხილა, ანდა შეიძლება ეხილა კიდევ, მაგრამ იმდენად პატარასა და იმდენად დიდი ხნის წინათ, აღარც ახსოვდა, როგორები იყვნენ ისინი სინამდვილეში. სულგანაბული, შიშნარევი ნეტარებით შესცქეროდა იგი მისი ბედნიერებით გაცოცხლებულ მშობლებს და ასე, შიშსა და ნეტარე-ბაში, სევდისა და სიხარულის ცრემლ-დანთხეული, ქალებოდა ერთადერთი პატრონის ღონიერსა და მხურვალე მკლავებში. „ახლა რაღაზე იტირეო“ — ეკითხებოდა მისი ცრემლით მოულო-დნელად გამოღვიძებული ქმარი და ანაც თამამად, გულწრფელობისგან ათრთოლებული ხმით პასუხობდა: მი-

ყვარხარ და იმიტომო. ორი თვე გაგრძელდა ანას ბედნიერება, რომელიც მოულოდნელად დაეცა თავზე და ასევე მოულოდნელად დაეცარგა. კაცმა რომ თქვას, ანა არც ამ ორი თვის ბედნიერებას ელოდებოდა ცხოვრებისგან. ოცნებით, რაღა თქმა უნდა, ისიც ოც-ნებობდა, ყველა გოგოსავით, რადგან ოცნების უნარი და უფლება ჯერ არა-ვის წაერთმია მისთვის, მაგრამ ობლო-ბაში გაზრდილი, თავიდანვე დაჩაგრუ-ლი და ტოლამხანაგებში გამორჩეული გოგო, ოცნებაშიც მორიდებული და გაუბედავი იყო. სხვა გოგოებივით ხმა-მალა არასოდეს არ უთქვამს, როცა გავიზრდები, ასეთსა და ასეთ კაცს უნდა წაყვევო, ამდენის უფლებას რო-გორ მისცემოდა თავს, თუმცა სხვები, არც მასზე ლამაზები და არც მასზე ჰქვიანები, უფლისწულზე ნაკლებს არ კადრულობდნენ ქმრად. მაგრამ ის ობოლი იყო, სამადლოდ გაზრდილი, და თუ ვინმე მასავით საწყალი გამო-უჩნდებოდა, იმაზედაც მადლობა უნ-და ეთქვა. სრულებითაც არ გაუკვირ-დებოდა, არც ეწყინებოდა, რომელიმე გოგოს რომ ეთქვა მისთვის: შენი ბრა-ლია, ჩვენს საქმროებსაც შენ აფრთ-ხობ შენი კონკებითაო. ანამ იცოდა, თავისი სიობლითა და სიბეჩავით სხვებსაც რომ უშლიდა ხელს. მართა-ლია ჯერჯერობით სიბრალულისა და ზრუნვის მეტი არაფერი ეგრძნო ხალ-ხისაგან, მაგრამ ისიც აწუხებდა — ზედმეტ საზრუნავს რომ უჩენდა და თავისი საცოდაობით გულს რომ უკ-ლავდა სხვას. ამიტომ ყოველთვის ცდილობდა, განზე გამდგარიყო, წარა-მარა არ გაჩხროდა თვალში სოფელს, წარამარა არ გაეხსენებინა, ისიც რომ არსებობდა ამ ქვეყანაზე და დაეცლია ლუკმის ჩაყლაპვა, ოჯახური სიმყუდ-როვე და სიამტეხილობა. ის კი არა, ტულ-ამხანაგებსაც ერიდებოდა, ეგონა, ის რომ არ ყოფილიყო, ისინი უფრო მეტად იმხიარულებდნენ, უფრო თა-

ოთარ მიღამი
ყოველმან ჩიმაან მოვინდომან...

მამად და უფრო ბევრს მოყვებოდნენ თავიანთ მშობლებზე, ბებიებსა თუ ბაბუებზე, ძმებსა თუ დებზე, ახალ სათამაშოებსა თუ ახალ კაბებზე, მაგრამ მისი თანდასწრებით, თვითონ ღრმად იყო ამაში დარწმუნებული, ყველას უჭირდა ბაქიაობა და თავის მოწონება იმით, რაც მას არ ჰქონდა და არც არასოდეს ექნებოდა.

ყველიერში, როცა მთელი სოფლის გოგო-ბიჭები საქანელებზე იყვნენ ჩამოკონწილბულნი, ის, ზვინსა თუ ღობეს ამოფარებული, შორიდან შესცქეროდა თანატოლების იალკიას, რადგან ეშინოდა, კი არ ეშინოდა, რცხვენოდა, ისიც არ შემოესვათ საქანელაზე თავისი დაკონკილი კაბითა და ალაგ-ალაგ გამომწვარი, ბოლოებგამოძენილი თავსაფრით. იქ კი, კაკლის ძირას, ისეთი ყრიაშული იდგა, უნებურად თვითონაც ეღიმებოდა, თვითონაც გადაედებოდა ხოლმე კაკლის ძირას შეკრებილთა სიხარული, ბავშვური, გულუბრყვილო ბედნიერება და ხალისი. საქანელა ჭრიალებდა, მთელ ხეს ათრთოლებდა, შხუილით აპობდა ჰაერს, ხოლო საქანელაზე შემდგარი, ქროლვისაგან სუნთქვაშეკრული, ბედნიერებისაგან სახეგაცისკროვნებული გოგო ერთს ისეთს ჩაბუქნავდა ხოლმე, მთელი კაბა წამოეხდებოდა, თეთრი, ზორკლიანი კანჭებით გამოანათებდა, გვეგონებოდათ, ეგაა, მართლა მისწვდა ვარსკვლავებსაო. „ჩაიფარე, გოგო, ჩაიფარე!“ — წიოკობდნენ მიწაზე დარჩენილი ღობილები, თითქოს იმას, საქანელაზე შემდგარს, მათი საერთო საიდუმლო გაჰქონდა უცხო ქვეყანაში. თივის ზვინსა თუ ღობეს ამოფარებული ანაც უნებურად აყობებდა ტანს საქანელას ქროლვას, თითქოს თვითონაც მიქროდა, მიფრინავდა უცხო და იღუმალ ქვეყანაში, რადგან ყველა გოგოზე მეტად მას უნდოდა აქედან გაფრენა. მერე კი ქმარმა (თუმცა მაშინ ქმარი არ იყო, მაშინ პირველად გაიცნეს ერთმანეთი), ძალით გააშლევინა მომუწული თითები,

დედამკვდარი ბარტყებივით რაიმე მამა-სუტებოდნენ ერთმანეთს, და ხელის-გულზე აკოცა. ანას ის უკვე უყვარდა, ისე უყვარდა, რომ სიხარულთან ერთად რაღაცნაირად შეშფოთდა კიდევ, თითქოს ავი, მოურჩენელი სენი ჭირდა და შეიძლებოდა კოცნით გადასდებოდა იმასაც. მერე ის მოკვდა და ანას თათარი შეეჩვია, როგორც უპატრონო ძროხას გველი. ან სხვა რა შეიძლებოდა დარქმეოდა მისსა და თათრის ურთიერთობას? თათარი მაშინ გამოჩნდებოდა ხოლმე, როცა სოფელსაც ეძინა და აკვანში ჩაკრული გიორგასაც. ანას ეშინოდა, მთელი ტანი უცახცახდებოდა ხოლმე ამ უცხო კაცის დანახვაზე, რომელიც შემოსვლისთანავე აკვანს მიაშურებდა და უზარმაზარ, თითებგაფარჩხულ ხელს ჩვილის სახესთან გააჩერებდა, თითქოს მისი ამონასუნთქით ითბობსო, მეორე ხელით კი ბინძურ ჭინჭში გამოკრულ შაქარყიულს იღებდა უბიდან, მატყლის ბეწვები რომ აჰკვროდა ზედ, და შიშისაგან გაოგნებულ ანას აჩეჩებდა. მარად მომდიმარი, მარად ოფლგადამსკდარი ნესვივით მრგვალსა და უნაკვთო თავპირზე. მის ხელს ჩვილის სუნი ასდიოდა და ანაც ითმენდა უზეშსა და უსულგულო ვნებას, თავაპრიალებული რომ გამოდიოდა სოფლის სუნით გაქლენთილი წყვილიდიდან და ისევ იმ წყვილიდში უჩინარდებოდა; ძროხაც ასე უჩერდება გველს, განძრევისაც ეშინია, ფეხებათრთოლებული, გაოგნებული ღვას და ელოდება, სანამ რძეს არ გამოწოვს, სანამ მტკივნეულად არ მოსწყდება გველის ბლაგვი და გათოშილი პირი. ძროხას გველისა ეშინია და არა გველის საქციელისა, ის მიჩვეულია გამოწველვას, აუცილებელიცაა ჯიქნებში დაგროვილი რძის მოშორება და თითქოს სულერთიც უნდა იყოს მისთვის, ვინ გამოწველის, ვინ მოაშორებს შემაწუხებელ სითხეს, მაგრამ მისი ბუნებისთვის იმდენად უცხოა გველთან ურთიერთობა, ჩვეულებრივ შვებას კი არ ანიჭებს გვე-

ლის ღონიერი პირით გამოწვრილი რძე, არამედ შიშისაგან დამბლა ეცემა და საერთოდ უშრება ჯიქანი.

მამაკაცის ამგვარ სიახლოვეს, ვინც არ უნდა ყოფილიყო ის მამაკაცი, ბოლოს და ბოლოს, არ შეიძლებოდა საპასუხო ვნება თუ არა, რაღაც სურვილის მაგვარი მაინც არ აღეძრა ქალში, რომელსაც მხოლოდ ორი თვე ეცხოვრა ქმართან და მის ახლახანს გაღვიძებულ ქალობას, ბუნებრივია, აღარ შეეძლო უალერსოდ და უყურადღებოდ დარჩენა; მაგრამ ანას (ეს თვითონაც უკვირდა და ხშირად უფიქრია ამაზე) მსგავსიც არაფერი განუცდია მოაღდე მიჯნურისაგან. მას უბრალოდ ხორცი ტკიოდა და გამომალუნჩებელი დაღლილობა ეუფლებოდა, როგორც ნაწამებ ადამიანს, რომლის წამებაც მხოლოდ იმიტომ შეუწყვეტიათ, ხელში რომ არ ჩაკედომოდათ. ამიტომაც იყო ალბათ, სინდისის ქენჯნა რომ არ აწუხებდა მკვდარი ქმრის წინაშე, ერთადერთი მამაკაცის წინაშე, რომელიც განეცადა და რომელსაც არა მარტო გაეხსნა მისი არსება, არამედ ხელმოურედ და სამუდამოდ დაებეჭდა კიდევ. ის ქმარს კი არ ღალატობდა (ერთი წამითაც არ დაუშვია ეს), არამედ უქმროდ იტანჯებოდა, უქმრო ცხოვრების ბაღამს თქვლეფთა, როგორც ჭურჭლის ნარეცხს ძაღლი, და თათრის გამოცხადებაც ამ ცხოვრების უცილებელი ნაწილი იყო მხოლოდ, ისიც ტანჯვასა და ბაღამის თქვლეფაში შედიოდა. ანა მარტო იყო და არავის შეეძლო მის სიმარტოვესა, გაუწელებელ შიშსა და ყოვლად უაზრო, თვითონ ანასთვისაც ბოლომდე გაუგებარ უბედურებაში ჩაზიარება. მაგრამ ბავშვმა ზრდა რომ დაიწყო, ანას თავზარი დაეცა, შვილისა და ქმრის მსგავსებამ შეაძრწუნა, თითქოს ქმარი დაბრუნებულიყო სულეთიდან, კი არ დაბრუნებულიყო, ბრუნდებოდა, ჯერ კიდევ შორს იყო და იმიტომ ჩანდა ასე პატარა, მაგრამ თანდათან ახლოვდებოდა და ყოველ წუთას იზრდებოდა. იზრდებოდა მისი

ქომაგი და გამკიცხელი, რადგან, თუკი საერთოდ შესაძლებელი იყო, შესძლებდა თათრის გაძევებას, და მხოლოდ მას შეეძლო ესაყვედურებინა: ეს უტხო კაცი რატომ დამახვედრე სახლშიო. ბავშვი კი იზრდებოდა და ყველაფერთან ერთად თათრის მოტელებილ თავსაც ეჩვეოდა, მოულოდნელად რომ გამოეყოფოდა ხოლმე წყვილიად, მრგვალი და უზარმაზარი. თათარი ხელცარიელი არასოდეს არ მოდიოდა ბავშვთან, ხან რას მოუტანდა და ხანს რას, მერე მუხლზე ააბუქნებდა, ილიებში შეუხიციებდა და ბავშვიც გაოცებული და აღტაცებული შესცქეროდა მის ნაფოტა კბილებზე ასხლეტილ სინათლეს. ადვილი შესაძლებელი იყო, პატარა გიორგას თათარი შეყვარებოდა, მამად მიეღო, რადგან ყველა ბავშვმა იცის, რომ სადაც დედაა, იქ მამაც უნდა იყოს. ეს მისი თანდაყოლილი ცოდნაა და ამავე დროს საფუძველიც ყველაფრისა, რაც მერე უნდა ნახოს და შეისწავლოს. მართლაც, რა გასაკვირია, გიორგას თათარი მამად რომ მიეღო, როცა მერე ადამიანი, ვინც დედის მერე დინახა, თათარი იყო, მხოლოდ დედა იდგა მასსა და თათარს შორის და საკმარისი იყო, დედის მხარზე ჩამოედო ნიკაპი, მაშინვე მომდიმარი თათრის კბილებზე აბრჭყვიალებული სინათლე ეცემოდა თვალებში, მიმზიდველი, გამართობი, საოცარი, და როცა გიორგამ გაიგო, რომ ეს ვერცხლის ფულივით მრგვალი და ბრჭყვიალა ღიმილი მათი მტერი, მათი დამლუპველი იყო, პირველად კი არ შეეშინდა, გული დაწყდა, თითქოს სწორედ მაშინ განოართვეს ხელიდან სათამაშო, როცა შეეჩვია და გემო გაუგო.

— მაგრამ არ უნდა შეგვატყოს, ჩვენ რომ ვიცით, თორემ ორივეს ხანჯლით გამოგვჭრის ყელსა — უთხრა დედამ.

ოთარ პილაძე
ყოველგან ჩემთან მაკონფლიან...

გიორგა ბრმად და თამაზად შემოდი-
ოდა ცხოვრებაში, როგორც ახალ სი-
ცოცხლეს სჩვევია საერთოდ, მას კი
პირველსავე კართან ისეთი თავსატეხი
გამოცანა შეაგებეს, ჯერჯერობით არც
გონება ეყოფოდა და არც ნებისყოფა
მის ამოსახსნელად. დედა ჯიუტად
უმეორებდა ერთსა და იმავეს და გი-
ორგაც თანდათანობით ეჩვეოდა შიშს,
როგორც წინდისა და პერანგის სწო-
რად ჩაცმას. ახლა ძველებურად აღარ
სიამოვნებდა თათრის მუხლზე ბუქნა-
ობა, რაღაცნაირად შემკრთალი და და-
ძაბული იჭდა, თითქოს თათარი უცებ
მუხლს გამოაცილიდა, და ცრემლჩამდ-
გარი თვალებით დედის სახეს დაეძებ-
და, თათარი კი ძალით ახედებდა თავი-
სკენ და დიდი, კოტიტა თითები თხი-
ცინებდა, სანამ სიცილი არ აუვარდ-
ებოდა, სანამ არ გადაფიჩინდებოდა და
სანამ დედა არ აავლევდა ხოლმე თა-
რის მუხლიდან, თავბრუდახვეულისა და
დაკრუნჩხულის. გიორგას ერთი სული
ჰქონდა, როდის წავიდოდა თათარი,
რათა ერთი-ორი დღე, ზოგჯერ კი
ერთი-ორი კვირაც მარტო ყოფილიყო
დედასთან, მასთან ერთად ეტირა და
მასთან ერთად შინებოდა. დედის
გვერდით, დედის სურნელში შიშის
ადვილი ასატანი იყო, ასატანი კი არა,
სასიამოვნო, რადგან აუცილებელი
აღარ იყო მისი დამალვა, შეეძლო მოე-
ყოლა, თავი შეეცოდებინა დედისთვის,
რადაცნაირი, ძნელად ასახსნელი სია-
მაყითაც, როგორც საერთოდ ბავშ-
ვებს სჩვევიათ ლაპარაკი თავიანთ ავა-
დმოფობასა თუ რაიმე ფიზიკურ ნაკ-
ლზე. მაგრამ მთლად მარტონი მინც
არასოდეს არ რჩებოდნენ ისინი, ის,
აღრე თუ გვიან, მინც უნდა გამოჩე-
ნილიყო, ის ბედისწერასავით გარდაუ-
ვალი იყო და ამის ცოდნა აიძულებ-
დათ, განუწყვეტლივ ეფიქრათ მასზე.
იმის მერე, როცა გიორგა მიხვდა, რა-
ტომ დადიოდა თათარი მათ ოჯახში,
ცდილობდა აღარ ელაპარაკა თათარზე
დედასთან, ფიქრით კი ახლა უფრო
მეტს ფიქრობდა, შემზარავი, ამზრზე-

ნი წარმოდგენებით ჰქონდა თავი გა-
მოტენილი და თვალდაუკეტილი
ბნელ ოთახში, ბრაზობდა, რატომ არ
კიოდა, რატომ არ ეძახდა დედამისი
და ამავე დროს გული მადლიერების
გრძნობით ევსებოდა, ყველაფერს უხ-
მოდ რომ ითმენდა იგი, რადგან დედის
კივილი მართლა რომ გაეგონა ამ
ბნელსა და ცარიელ ოთახში, შიშისა-
გან გული გაუსკდებოდა. იწვა განუწყ-
ვეტელი წრიალისგან გაუცნოვ-
ბულსა და გაუხეშებულ ლოგინში,
დათრგუნვილი და შეურაცხყოფილი,
სანამ ნაცნობი ხმაური არ შემოესმე-
ბოდა, თათრის წასვლისა და მისი
ტანჯვის დასასრულის მაუწყებელი
ხმაური. თათარი მიდიოდა, მაგრამ
სახლიდან გასვლამდე აუცილებლად
რადაცას წამოედებოდა ხოლმე, და
დედა რომ ეტყოდა, ჩუმად, ბავშვი არ
გააღვიძო, გიორგას იმ წუთას დე-
დაც ეჯავრებოდა, რადგან დედამისს
არ ჰირდებოდა იგი, კი არ ეძახდა, თა-
თარსაც აჩუქებდა: არ გაიღვიძოსო.
იქნებ ერჩია, საერთოდ რომ მომკვდა-
რიყო, საერთოდ რომ არ ყოფილიყო
გიორგა? მაშინ არც ჩურჩულით ლაპა-
რაკი დასჭირდებოდა და არც ფეხა-
რეფით სიარული საკუთარ სახლში.
„მღვიძავს, ყველაფერი მესმისო“ —
უნდოდა ეყვირა გიორგას, მაგრამ ეს
წამიერი სიბრაზე და წამიერი სიძულ-
ვილი იყო, გაუცნობიერებელი ექვი-
ანობის შედეგი, და იგი მალე და იო-
ლად უთმობდა ადგილს უფრო ძლიერ-
სა და მნიშვნელოვან შეგრძნებას:
დედა განთავისუფლებულიყო! კიდევ
ერთხელ განთავისუფლებულიყო, და-
დიოდა, ლაპარაკობდა, და რაც მთავა-
რია, გიორგას ახსენებდა, გიორგაც ახ-
სოვდა, იცოდა, რომ ამ ბნელსა და
ჩამკვდარ სახლში ისიც არსებობდა,
სადღაც, წყვდიადის საბანში გატრუ-
ნული, საიმედოდ დამალული, თათრის
თვალსა და კოტიტა თითებს გარიდ-
ებული, და როგორც კი თათარი კარს
გაიკეტავდა, დედაც მაშინვე მისკენ
გამოეშურებოდა, შუბლზე აკოცებდა,

ფრთხილად, გაუბედავად შეახებდა ცივსა და ათრთოლებულ ტუჩებს, მისი აზრით, ტკბილად და უდარდელად მიძინარეს, საბნს ამოუყვავდა, უკეთესად შეფუთნავდა, როგორც ცეცხლს ნაცარში, ხვალისთვისაც რომ ჰქირდებოდა, ხვალისთვისაც კი არა, სამუდამოდ. „ღმერთო, გამიზარდე, ღმერთო, ნუ დამიჩაგრავ...“ — ჩურჩულებდა ბნელ ოთახში დედა და გიორგი ბედნიერი იყო, უბედნიერესი, ასე რომ უყვარდა და ასე რომ ეცოდებოდა დედას. თავისმომძინარება გიორგას საყვარელი თამაში იყო; ამ თამაშობას დანაშაულის სასიამოვნო სიმწარეც დაჰკრავდა, რადგან გრძნობდა, მთლად სწორად რომ არ იქცეოდა, დედას ატყუებდა, იმას აკეთებინებდა და იმას ალაპარაკებდა, რაც თვითონ სიამოვნებდა, რასაც არ გააკეთებდა და არ იტყოდა დედა, მართლა მიძინარე რომ არ გონებოდა იგი; ყურადღებისა და ალერსის გამომძაღვლი გამოდიოდა, მაგრამ სიმარტოვეში, ბნელსა და ცარიელ ოთახში გადატანილი მღელვარების შემდეგ ისე ჰქირდებოდა ყურადღებაც და ალერსიც, ანც დედის მოტყუებას ერიდებოდა. რადგან გაღვიძებული რომ დახეიდროდა, დედა შეწუხდებოდა, ლამპას შემოიტანდა, გამოკითხვას დაუწყებდა: რატომ არ გძინავს? რამე ხომ არ გტკივა? ცუდი სიზმარი ზომ არ ნახეო? მას კი ერჩია, სიბნელეში ეგრძნო დედის ცივი და ათრთოლებული ტუჩების შეხება, ვიდრე სინათლეში ეხილა მისი შეწუხებული და დაბნეული სახე. სიბნელეში დედა უფრო გულწრფელი იყო, უფრო ნაზი, უფრო ახლობელი; სინათლეში კი — გულჩათხრობილი, რაღაცნაირად შებოროცილი და დარცხენილი; სინათლეში დედა პატარაც იყო, გულისმომკვლელად სუსტი და უმწეო, სიბნელეში კი — უსასრულო, დაუღეველი, იმედისა და შვების მომცემი. გიორგი ვერც გაიგებდა ზოლმე, როდის ჩაეძინებოდა, დედის ამოკეცილ საბანში თოჯინასავით გარინდულს და გაბედ-

ნიერებულს, იმის შეგრძნებით, რომ ხვალ დედა მარტო მისი იქნებოდა, მართალია, დედას საქმე არ ელეოდა, მაგრამ რეცხავდა თუ ქსოვდა, მაინც მარტო გიორგასი იყო. ისეთი მშვიდი, ისეთი ლამაზი და ისეთი სუფთა სახე ჰქონდა, თრთქოს ეს წუთთა ცილან ჩამოფრენილა და ჰაერისა და მზის სხივის მეტი დღემდე არაფერი შეხებიაო. ეს კი გიორგას იმედით ავსებდა და დედის მარადიულობაში არწმუნებდა.

ასე ცხოვრობდა გიორგი, სანამ მაიორი თოფის ჩუქებას დაპირდებოდა. ხოლო რაც მერე მოხდა, რაც ამ დაპირებას მოჰყვა, ბოლომდე გაუგებარი და ძნელად შესაგუებელი ღარჩა გიორგასათვის. მართალია, ურუქელები ამბობდნენ, თათრისა და მაიორის ჩხუბით ყველაზე მეტად გიორგამ იხეირაო, მაგრამ გიორგას გულში ჩახედვა რომ შესძლებოდა ვინმეს, ასე აღარ იფიქრებდა, გაწბილებული ბავშვის გულში იმხელა სევდა და ტკივილი დახვდებოდა, რაც არ უნდა არჩენი და თავქეიფა ყოფილიყო, ერთი-ორი ღამე მაინც გაუჭირდებოდა მშვიდად დაძინება. გიორგამ მამა კი გაიჩინა, მაგრამ მეგობარი დაკარგა. სანამ მტერი ყავდა, მაიორი ბროლის ციხე-კოშკებს პირდებოდა, მაგრამ როგორცკი მტერმა მიატოვა, ხოლო მაიორი მამამისად იქცა, დაპირებული ციხე-კოშკები სილის ბორცვივით ჩამოიშალა. ადრე, სანამ გიორგი ცალკე ცხოვრობდა, მაიორი კი — ცალკე, უფრო ხშირად იყვნენ ერთად, ვიდრე მერე, როცა ერთ ოჯახად დაიწყეს ცხოვრება. თოფიც აქვე იყო, წარამარა ეჩხირებოდა გიორგას თვალში მისი გაზეთილი ლულის ლაპლაპი, განუწყვეტლივ გრძნობდა მის შემავფოთებელსა და მიმზიდველ დუმილს, მაგრამ მაიორს არა მარტო მისი ჩუქება დავიწყნოდა, თითის დაკარებასაც უკრძალავდა. „შენგან მსროლელი არ გამოვა, სადაა შენი

ოთარ ჰილაქი

სომეღმან ჩამან მკომეღმან...

გასაფუჭებელი ტყვია-წამალი.“ —
უთხრა მაიორმა. ადრე კი, სანამ გი-
ორგას მამა გახდებოდა, სხვანაირად
ლაპარაკობდა, არც ტყვია-წამალი ენა-
ნებოდა და არც დრო; სანგრის გათ-
ხრო, თოფით სიარულით, თოფით
ხოხვაო, ნიშანში სროლაო და, რა ვი-
ცი, რაღას არ ასაწვლიდა, დილიდან
საღამომდე თავზე დასტრიალებდა და
შინ მობრუნებული, დაღლილი და ბე-
დნიერი გიორგა ღამდამობით დენთის
სუნითა და დენთის კვამლით გაჟღენ-
თილ სიზმრებს ხედავდა. „გატენე, და-
უმოხნე, ესროლე, გატენე, დაუმოხნე,
ესროლე“ — სიზმარშიც ესმოდა მაი-
ორის ხალისიანი ხმა და ისიც სიზარუ-
ლითა და გაუნელებელი მღელვარებით
იმეორებდა ერთსა და იმავე მოძრაო-
ბას, უსასრულოდ, გაღვიძებამდე.

„უიარაღო კაცს სალამსაც ამად-
ლიან, როცა იარაღის მქონესა და მომ-
ხმარებელს მიწამდე უკრავენ თავ-
საო.“ — ამბობდა მაიორი და გიორგა
ნეტარებით ფიქრობდა იმ დღეზე,
როცა მაიორი თოფს აჩუქებდა და
აღარ იქნებოდა ასეთი სუსტი და მსუ-
ბუქი, რადგან ერთი წუთითაც არ მო-
იშორებდა თოფს, არც დღისით და
არც ღამით, დღისით ხელში ატატე-
ბულს ატარებდა, ღამით კი გულში ჩა-
იხუტებდა, და ბოლობოლო მასაც გა-
დაედებოდა თოფის სიმამე, თოფის
ძალა და თოფის მქუხარე ხმა.

მართალია მათ ოჯახში ჯერჯერო-
ბით ყველაფერი ძველებურად გრძელ-
დებოდა, თათარი ისევ მოდიოდა, დე-
დაც ისეთივე დარჩენილიყო, ისევ
ღიმილით იწმენდა ხოლმე ნამტრია-
ლევ სახეს გიორგას შემოსვლაზე. მაგ-
რამ გიორგას უკვე იმედი გასჩენოდა,
ჯერ კიდევ შორეული. გაუბედავი და
პატარა იმედი, როდისმე ბოლო რომ
მოედებოდა დედის განუწყვეტელ
სლუკუნსაც, თათრის მოულოდნელ,
მაგრამ ღამესავით გარდაუვალ გამო-
ცხადებასაც, და, რაც მთავარია, მის
ბავშვობსაც. ანა შეშფოთებით აღევ-
ნებდა თვალს შვილის არსებაში მრმ-

დარ გარდაქმნებს, გრძნობდა, სახლის
გარეთ მეგობრის გაჩენის უნებლად
ზრდის მათწყებელი რომ იყო, მისი
დაკაცების, და გული შიშით ეწურე-
ბოდა, არა იმიტომ, რომ დაკაცებული
შვილი ყველაფერს სხვა თვლით შე-
ხედავდა, შეიზიზღებდა პურსა და
წყალს, რითაც გაზრდილიყო, რაც აუ-
ცილებელი პური და წყალი იყო მის-
თვის, არამედ იმიტომ, რომ დაკაცე-
ბულს მტერიც მეტი გამოუჩნდებოდა,
უფრო ადვილი მოსაკლავი იქნებოდა,
რადგან ანა ვეღარ გაუბედავდა კაბის
კალთის გადაფარებას და აღარც ის
გაუჩერდებოდა კალთის ქვეშ, შეგი-
ნებული კალთის ქვეშ და უმაღლეს
კალთის შემგინებელს შეაკედებოდა,
მამამისივით ერთ წამში ჩაღვრიდა მი-
წაში წლობით, წვითა და დაგვით,
სხვათა მალულად. სხვათა ზურგს უკან
წვეთწვეთობით მოგროვილ სისხლს.
ანა იმასაც ამჩნევდა, გიორგა მაიორ-
თან დამეგობრების შემდეგ, უფრო აგ-
დებულად, უფრო გამომწვევად რომ
ელაპარაკებოდა თათარს, რაზედაც თა-
თარი მხოლოდ იცინოდა ხოლმე, მაგ-
რამ სწორედ იმ სიცილისა ეშინოდა
ანას, რადგან გიორგაზე კარგად იც-
ნობდა მას, იცოდა, რისთვის იყო ვამი-
ზნული იგი: ბავშვი უარესად რომ წა-
ექეზებინა, გაეღიზიანებინა და იმასაც
მთლიანად გამოეტანა სააშკარაოზე
თავისი პატარა, დაუცველი გული. ამ
სიცილით გიორგას იტყუებდა იგი ისე-
დაც სუსტი საფარიდან და ათასში ერ-
თხელ ანასაც გამოხედავდა ხოლმე, თი-
თქოს უცაბედად, შემთხვევით, როგორც
მიწაზე დაგარდნილი ბარტყის დანახვა-
ზე უნებურად მალა იხედება კაცი,
საიდან ჩამოვარდნილაო. თათარსაც
ჯერჯერობით იმ ადგილის აღმოჩენა
უნდოდა, სადაც ბავშვის პირიდან ამო-
სული სიტყვა იდებდა სათაფლს. ანას
სისხლი ეყინებოდა თათრის მოულოდ-
ნელ გამოხედვაზე და, სხვა რომ
ვერაფერი გაეწყო, უღიმოდა, ვითომ
ბავშვის ნალაპარაკეს როგორ აქცევ
ყურადღებასაო.

— რით ვეღარ გაჩუქა. ერთი გვენახა, რა თოფია ამისთანა. — ამბობდა თათარი. — ან იქნებ სამავიეროს ელოდება რამეს? იქნებ დედაშენში გიცვლის?

— ფვალი შენც დაგიდგეს და იმასაც. — ამბობდა ნაძალადევად მომღიშარი ანა და ვერაფრით ვერ ენიშნებინა თათრის სიცილითა და უდარდელი კილოთი უარესად ლაპარაკის საღერღელაშლილი გიორგასთვის — გაჩუქებულყო, ანდა სხვა რამეზე ელაპარაკა. თათარი კი, მოტვლეპილი კეფითაც გრძნობდა მის სადარდელს და ხრინწიანად იცინოდა, სქელი, კოტიტა თითებით ისევ იღლივში ეტანებოდა გიორგას და ანასაკენ შემოუბრუნებლად ამბობდა: შენ რა გაწუხებს, ქალო, მე ვიცი და გიორგამო.

რაც დრო გადიოდა, უფრო და უფრო აღიზიანებდა თათარი, შეიძლება იმიტომაც, მისგან თავის დახსნის იმედი რომ გაუჩნდა, თოფიანი მეგობარი რომ გაიჩინა, თუმცა არც იმის თქმა იქნება მართალი, თითქოს ყველაფერი ესმოდა და ყველაფერი მოწონდა მაიორისა. მაიორიც უცხო იყო, თათარზეც უცხო, რადგან თათარი გაჩენისთანავე დახვდა სახლში, როგორც დედა, მავიდა, ლამპა, პირმოტეხილი კოკურა, ანდა მამამისის ნაცვამი ჩოხა, ქრისტესავით რომ გაეკრათ კედელზე ცარიელი სახელოებით. მაიორს კი არც ისე დიდი ხანი იყო, რაც იცნობდა. პირველად რომ დაინახა, სოფლის ორლობეში მომავალი, გული გადაუქანდა, არასოდეს არ ენახა ასე ჩაცმული კაცი; ოქროსფერი ეპოლეტები მზეზე უბრჭყვიალებდა, გეგონებოდათ მხრებზე ცეცხლი უნთიაო, მაგრამ ამ უცნაურმა და საშინელმა კაცმა მეგობრობა შესთავაზა. გიორგამ ერთი კი ახედა და მაშინვე თვალი აარიდა, თითქოს შერცხვა. მისი დიდხნის ნამაღვეი ოცნება რომ ამოიცნეს. წესიერად არც იცოდა, რა იყო მეგობრობა, მაგრამ მისი ყოველწუთას მზარდი არსება ბრმად, ჯიუტად, თავგანწირულადაც

კი, სწორედ მეგობარს დაეძებდა, რადგან არც დედასთან და არც თათართან არ შეეძლო ყოფილიყო ისეთი, როგორც სინამდვილეში იყო, რადგან ერთი ეცოდებოდა და უყვარდა, მეორეს კი ეშინოდა და ეზიზღებოდა. გრძნობდა, მეგობარი სახლის გარეთ რომ უნდა მოეძებნა, მეგობარს არ უნდა სცოდნოდა, როგორი იყო იგი შინ, მეგობარს, თანდაყოლილი გრძნობებითა და მოვალეობებით შეუზღუდავი, მისი ნამდვილი ბუნება უნდა დაენახა მხოლოდ და სიბრაღული კი არ უნდა აღძვროდა მის მიმართ, როგორც მის თანასოფლელებს ემართებოდათ, ანდა იმავე თანასოფლელების მსგავსად, ოხუნჯობის ხასიათზე კი არ უნდა დამდგარიყო მის დანახვაზე, არამედ მისი გულისთვის განსაცდელში თავის ჩადების სურვილი უნდა გასჩენოდა უპირველესად. ამიტომაც აარიდა თვალი მაიორს, როცა იმან თითოთ ნიკაპი აუწია და უთხრა: მოდი, დღეიდან მე და შენ მეგობრები ვიყოთო. იფიქრა, ესეც მაპაპულებს, ამასაც ვაგებულები ჰქონია ჩვენი ამბაკიო, არ დაუჯერა, მაგრამ როცა მაიორმა ნამდვილ ცხენზე შემოისვა და ხელში ნამდვილი თოფი დააჭერინა, მოთხოვნილებად ექცა, განუსჯელად, მთელი არსებით მიწოდებოდა მას.

— შე თათარო, შენა, — ხუმრობით, სიყვარულით ეუბნებოდა მაიორი. — ასე თუ განიცდი, ჩავუსაფრდეთ ერთი და ვუტვიროთ დედა.

თოფი ბალახში ეგდო, თითქოს საქმეში არ ერეოდა, თითქოს არაფერია წვლილი არ მიუძღვოდა ამ ორი ადამიანის დაახლოებაში. ხან წითელფეხება კალია დასკულებოდა, კისერს მოიქექავდა ერთი წამით, ხან შეშინებული ჰიანჭველა გადაირბენდა მის გლუვსა და პრიალა ზედაპირზე, მაგრამ ის მაინც გაუძნრევლად ეგდო ბალახში, მძიმე და უგრძნობელი. გიორ-

მთარ ბილაშვილი
 ყოველმან ჩემთან მომხმალვან...

გა თოფისკენ აპირებდა ხელს, მზეზე გახურებულ კონდახზე აღებდა და რულისმომგვრელი ნეტარებით გრძნობდა, ფეთქებითა და ბაგაბუკით, როგორ გადადიოდა იარაღის სული თოფიდან მის არსებაში. მაგრამ მაიორი უცებ ისეთ რამეს იტყოდა, ბრინჯივით დააბნევედა და დააფრთხობდა ხოლმე გიორგას:

— იცი, რაზე ვნადირობთ მე და შენ? — ღმერთზე ვნადირობთ, ღმერთზე!

მერე გულღმა გადაწვებოდა, თოფს თავისკენ მიითრევდა და მკერდზე დაბჯენდა კონდახით. მაიორის მკერდზე დაბჯენილი თოფი ოდნავ ირჩეოდა, თითქოს გულიდან რკინის ხე ამოსვლიათ, მაიორი კი ნელა, გამალიზიანებლად ნელა ეწეოდა ჩახმასს და თუმცა გიორგა თვალგაფაციცებულ მისჩერებოდა ჩახმასზე გამოდებულ თითს, მაინც ყოველთვის მოულოდნელად იტყებოდა ხოლმე თოფი და ყოველთვის შეახტუნებდა გიორგას. მაიორიც ამჩნევდა გიორგას შეკრთმას და სიცილით ეუბნებოდა: აბა მაშინ რაღას იზამ, ღმერთი რომ დაეფრთხოს ჩვენს ფეხებთანო. გიორგა თვითონაც იცინოდა, მაიორის ნათქვამზე მხარს იჩეჩავდა, ვითომ რა ჭოხდაო, მაგრამ მერე, მარტო დარჩენილს, თავისი ოთახის წყვილიდში ჩაკარგულსა და შიშისაგან თვალვდაჭყეტის, განუწყვეტლივ ელანდებოდა, როგორ მოასასავებდა ფრთებს ალალებდზე ნასროლი ტყვიით განგმირული ღმერთი. შეიძლება, მაიორი განგებ ლაპარაკობდა ასე, ატყობდა, ბუნებით მხდალი რომ იყო გიორგა და ეხმარებოდა შიშის დაძლევაში, რადგან მართლა თუ აპირებდა იგი თათრის მოშორებას, უპირველეს ყოვლისა სიმხდალე უნდა დაეძლია, შიში უნდა ამოეძირკვა გულიდან, კაცისაც და ღმერთისაც. ამიტომაც იყო, მისი ნაძალადევი სითამამე, რაც შეუძინეველი არ ღაჩენია არც დედამისსა და არც თათარს, თავხედობას რომ გავდა უფ-

რო, გაუზრდელი ბავშვის ჭირვეულობას, რაც სხვებზე მეტად, თვითონვე აღიზიანებდა, მაგრამ უკვე აღარც თავის შეკავება შეეძლო და აღარც უკან, მარადიული შიშისა და მორჩილების სიროში შებრუნება.

— გააჩუმე, დედაკაციო, თორემ შემომაკვდება ეს გველის წიწილა. — იძახდა შუბლზე ოფლგადამსკდარი და სიბრაზისგან თვალვხრისიანებულ თათარი.

მაგრამ გიორგა ვერ ჩუმდებოდა, თვალვებს შუა, თვალვებს შუა, თვალვებს შუა უნდა ჩაგისვა ტყვიანო, — ერთსა და იმავეს იმეორებდა ჭკუიდან გადამცდარივით.

— მოეშვი და გაჩუმდებ. — გვედრებოდა ანა თათარს. — გიორგი! — გამოსაფხიზლებლად, დასაშოშმინებლად უყვიროდა შვილს, მაგრამ არც თათარი უსმენდა და არც შვილი.

მარტო ანამ იცოდა, რა ხდებოდა, რატომ ხდებოდა, რა მოყვებოდა კაცი-სა და ბავშვის კინკლაობას. უბედურება ილვდიებდა, ანას ოჯახისთვის განკუთვნილი უბედურება; მოწყენოდა უქმად ყოფნა, მოშიებოდა ძილში და ანას წამოჩიტილი ბარტყის ჭყლოპინზე დაძრულიყო, რათა ერთხელ კიდევ დასტყდომოდა თავს, ერთხელ კიდევ გადაეძოვა მისი მოხარკე ოჯახი.

თათარიც დიდხანს ეცადა გიორგას შემორიგებას, ძველებურად ისევ მუხლზე ისვამდა, იდლიებში უხიციანებდა, უყვავებდა, აფრთხილებდა: ცუდათა ხარ ატეხილიო, მაგრამ ბოლომდე მაინც ვერ მოითმინა, თავს ველარ მოერიო, სოფელიც ფეხებზე დაიკიდა და კარგა ლაზათიანად დაალილავა ჯერ გიორგა და მერე დედამისიც.

გიორგას თათრისაგან არც გაჰყვირებია და არც წყენია, თვითონვე მიილტვოდა ამისკენ, შეგნებულად თუ შეუგნებლად, რადგან გრძნობდა, ეს რომ იყო ერთადერთი გზა თათრისაგან თავის დაღწევისა, რომლის მოთმენაც დღითიდღე აუტანელი ხდებოდა მისთვის, იმასაც გრძნობდა, მაიორთან მე-

გობრობას რომ გაეხადა თათარი აუტანელი, რადგან იქამდე, ასე თუ ისე, შესჩვეოდა კიდევ მის არსებობას, მის აუცილებლობას, რადგან ის სულ იყო, რაც თავი ასხოვდა. ოცნებაში თუ ბედავდა უთათროდ ცხოვრების წარმოდგენას, მაგრამ ის ოცნება იყო და მისი გაჩენამდე გარდაცვლილი მამის ხილვის სურვილი ამავრებდა მხოლოდ, მამის გაცოცხლების სურვილი უნარჩუნებდა არა მარტო სიცოცხლეს, არამედ დამაჭერებლობასაც და მომხიბვლელობასაც. მაგრამ ცხოვრება სხვა იყო, ცხოვრებაში ისე არ ხდებოდა, როგორც ოცნებაში. ამდენს უკვე გიორგაც ხვდებოდა და აღარ უყვირდა ცხოვრებისა და ოცნების ასეთი მკვეთრი განსხვავება, განსხვავება კი არა, შეუსაბამობა. ოცნება ჯილდო იყო, რომელსაც ცხოვრებასთან შეგუებულ ადამიანს აძლევდა ღმერთი. გიორგაც ეგუებოდა ცხოვრებას, ოცნება რომ შეენარჩუნებინა, ეგუებოდა ბედს, მაგრამ მაიორის გამოჩენამ ისევ აუშალა გაბრძოლების, ბედის კლანჭებიდან თავის დაღწევის სურვილი. მაიორიდან მობრუნებულს, თავის საწოლში მარტო დარჩენილს, უკვირდა, როგორ გაეძლო ამდენი ხანი თათართან ერთად, როგორ ითმენდა მის მუხლებზე ბუქნაობას და მის კოტიტა თითებს, ილიებში რომ უძვრებოდნენ, როგორც კედლის ბზარებში ჯოჯოები. მაგრამ ადრე სულელი იყო და არც მაიორი ყავდა გვერდით. მერე კი... მერე ოფლგადამსკდარ შუბლზე თითი დაადო და უთხრა: აქ უნდა ჩაგისვა ტყვიაო, იმიტომ, რომ უკვე ნაყლაპი ჰქონდა ღენთის კვამლი და თოფის უხეში ბიძგებისგან განუწყვეტლივ უბუჟოდა მხარი.

გიორგას მაიორის იმედი ჰქონდა და თუმცა მაიორმა მაინც დაიგვიანა, მაინც გაალახვინა დედა-შვილი თათარს, გიორგას იმედი, ასე თუ ისე, გამართლდა, ოღონდ იმ საზარელმა ღამემ, რომელშიაც დაჭრილი თათარი გაუჩინარდა, ნანატრი სიხარული კი არ მო-

უტანა გიორგას, უარესად დააფრთხილა, რაც მთავარია, პირველად მაიორის ყოვლისშემძლეობასა და სამართლიანობაში. იმ ღამესაც მოულოდნელად დაიჭექა მაიორის დამბაჩამ და ისევ შეახტუნა გიორგა, რადგან მან ისიც არ იცოდა, მაიორი შეიარაღებული რომ იყო მოსული და, ღმერთმა იცის, რითი დამთავრდებოდა ის საბედისწერო ღამე, ამ ამბავის ყველა მონაწილისათვის ერთნაირად საბედისწერო ღამე, მაიორს დამბაჩა რომ არ ჰქონოდა, ანდა სროლა რომ ვერ მოესწრო, ოღონდ რომ შეყოვნებულიყო. მან ზომ მაშინვე დაახალა ტყვია თათარს, თითქმის მაშინვე, როგორც კი დაინახა, არც საღამზე უპასუხა და არც ხანჯლის ამოღება დააცალა, თუმცა, როგორც გიორგას მოეჩვენა, თათარს არც დაუპირებია ხანჯლის ამოღება და, როგორც მერე გამოირკვა, არც ისეთი საშიში ნადირი ყოფილა თათარი, რაკი თვალებს შუა კი არ ესროლეს, არამედ ხელებში. მაშინ საერთოდ რა საჭირო იყო სროლა, რისთვის დაიდგარა სისხლი, თუკი ამით კი არ დამთავრდებოდა, არამედ მხოლოდ დაიწყებოდა მტრობა? გიორგა ბავშვი იყო, მაგრამ უკვე იმდენი კი გაეგებოდა, სიხარულისგან რომ არ ეკუნტრუშა, რადგან არაფერი ჰქონოდა გასახარელი: აქამდე თუ თათარი აუტანელი იყო მათთვის, ახლა ისინი იყვნენ დამნაშავენი თათრის წინაშე, რადგან ტყვია შეაგებეს, ვინ იცის, იქნებ ბოდიშის მოსახდელადაც მოსულს, და მარტო სისხლი კი არა, ცრემლიც აღინეს. გიორგა ყველაზე მეტად თათრის ტირილმა შეზარა. რაკი თათარმა მათი თანდასწრებით იტირა, ესე იგი ძალადაც აღარ თვლიდა მათ. აღარაფერი არ უნდოდა მათი და ხელის აუქანკალებლად გამოსჭირდა სამივეს ყელს, თუკი საამისო შემთხვევა მიეცემოდა. სისხლს უფრო ადვილად შეეღეოდა იგი, ვიდრე ცრემლს,

მთარ ზილამი
ყოველმან ჩემან მკომნელჲან...

რადგან ვაჟკაცი იყო და საკუთარ თავსაც არ აპატიებდა ამგვარ სისუსტეს, ვერ მოისვენებდა, სანამ ამ სისუსტის მოწმეები მიწაზე ივლიდნენ და, რაღა თქმა უნდა, ქიშმიშს არ ჩაუყრიდათ მუქში, რაც იყო — იყო, დაივიწყეთ იმდამინდელი ამბავი, არც არაფერი დაგინახეთ და არც სარაფერი გაგიგონათო. ამ საქმეს აღარაფერი ეშველებოდა, თათარი აუცილებლად იძიებდა შურს და სხვებთან ერთად გიორგაც უნდა შეკატუებოდა ამას. მაგრამ გიორგასთვის მთავარი მაინც სხვა იყო, გიორგასთვის მთავარი მაიორის იმდამინდელი საქციელი იყო, უფრო სწორედ, ის ეჭვი, რომელიც მაიორის საქციელმა გაუჩინა. ახლა, როცა მოსახდენი მომხდარიყო, პირველ მღელვარებასა და გაოგნებას უკვე გაველო, გიორგას თვალში მაიორი თათარზე არა მარტო ვერაგი, არამედ მხდელიც ჩანდა. მაიორს იმ ღამეს ვერაგობამ და სიმხდალემ გაამარჯვებინა და ამას მტკივნეულად გრძნობდა, მტკივნეულად განიცდიდა გიორგას მთელი არსება, რადგან ადრე, ფიქრსა თუ ოცნებაში, სხვანაირად ჰქონდა ყველაფერი წარმოდგენილი; წარმოდგენაში თათარი და მაიორი მთელი ხალხის, მთელი ურუქის თვალწინ ეჭიდებოდნენ ერთმანეთს, ორივეს ეფლითებოდა ტანსაცმელი, ორივეს სისხლი სდიოდა, ორივენი მტვერში იყვნენ ამოვანგლუნნი, მაგრამ ბოლო-ბოლო მაიორი ჯობნიდა, ზურგზე აწვენდა თათარს და გულზე აჭერდა მუხლს, სამართლიან ორთაბრძოლაში გამარჯვებული. თათარიც აღიარებდა დამარცხებას და სამუდამოდ მიდიოდა ურუქიდან. იმ ღამეს კი, თათარს პირის გაღებაც არ აცალკეს, არც კი გააფრთხილეს: დამიხვდი თუ ვაჟკაცი ხარო, როგორც ზღაპრის გმირები აფრთხილებენ მათზე ათმაგად ძლიერ მტრებს, და ერთი გასრულით ორივე ხელის მტევანი ერთბაშად გაუხვრიტეს. თათარს საძრაობა წაერთვა და იმიტომაც იყო, თავს რომ უხანძრუებდა ხეებს, საკუთარი უმწეობა

ატირებდა და არა მაიორის ბრწყინვალე ეპოლეტების შიში. ერთადერთი, რამაც იმ ღამეს არ შეშინებია, თათარი იყო, ყოველშემთხვევაში, ასე მოეჩვენა გიორგას, მაგრამ თათრის დამარცხების მიზეზი ის იყო, წინასწარ რომ არ იცოდა, ვისთან ექნებოდა საქმე. ახლა, გიორგას მამასავით, აღარავინ დააცდიდა იარაღის ამოღებას. გიორგას მამა კი, თურმე, იქამდე არ დაჰკარავდა კაცს, სანამ ისიც არ მოემზადებოდა საბრძოლველად. იმიტომაც დაიღუპა თავი. ზედმეტმა ვაჟკაცობამ და ზედმეტმა პატიოსნებამ დაღუპა. აი, თავისი ვაჟკაცობის ნახევარი შეილისთვის რომ ეჩუქებინა, ახლაც ცოცხალი იქნებოდა, არც შვილი ეყოლებოდა სხვისი საპატრონო, თათარი გახედვასაც ვერ გაბედავდა მისი ცოლისკენ, ზოლო თათარი თუ არ იქნებოდა, მაშინ, თავისთავად ცხადია, არც მაიორთან მეგობრობა დასჭირდებოდა მის ოჯახს, იმას დასჯერდებოდნენ, რასაც ღმერთი მისცემდათ და ისინიც იცხოვრებდნენ ამ ქვეყანაზე, როგორც ჩაღბი ცხოვრობს, მშვიდად და პატიოსნად.

თათრის გაძევების შემდეგ გიორგას ვეღარც წარმოედგინა უმაიოროდ ცხოვრება, საკუთარი სახლისაც ეშინოდა, ყველა კუთხეში მუცელზე ხელგადაჯვარდინებული და კბილებდაკრეჭილი თათარი ეჩვენებოდა. მართალია, იმ ღამის მერე მაიორიც სულმთლად გამოიცვალა, იმდენად გამოიცვალა, რომ გიორგას აღარც ჯეროდა, ისა და მაიორი ტოლი ბიჭებივით რომ დახეტიალობდნენ ტყე-ღრეებში ოდესღაც, მაგრამ მზად იყო ყველაფერი მოეთმინა, გაუშვი, ელანძლა და ეთათხა მაიორს ისიცა და დედამისიც, მუშტი ებრაახუნებინა მაგიდაზე, წყალივით ესვა არაყი და თავები ეწყევლა, ოღონდ აქ ყოფილიყო, ოღონდ არ მიეტოვებინა ისინი, თუმცა ამათზე ნაკლებად როდი იყო იგი შეშინებული და ამათზე უკეთესად როდი მალავდა შიშს. მაიორი ახლა მათი ხშირი სტუმარი გახლდათ და არაფერი იყო

ამაში გასაკვირი, არც დედა-შვილისათვის და არც ურუქულებისათვის, რადგან თათრის დაჭრისა და გაქვევების შემდეგ, მართლა დიდი უსამართლობა იქნებოდა, მართო, ზედის ანაბარა დაეყარა გიორგა და დედამისი. მაიორი, ვალდებული თუ არა, იძულებული ნამდვილად იყო, ბოლომდე დაეცვა ისინი, იქამდე მაინც, სანამ თათრსგან ხიფათი აღარ იქნებოდა მოსალოდნელი. მაიორი ახლა ფეხიფეხზე გადადებული კი არ იჯდა ქვრივისას და ნელნელა კი არ წრუპავდა არაყს — დატყვევებული ნადირივით დაძრწოდა ოთახში წინ და უკან, წინ და უკან, კედლიდან კედლამდე და ბალახი რომ გაფაჩუნდებოდა ეზოში, თავაწეული, სმენადქცეული გაიბრინდებოდა ხოლმე, მერე სულმოუთქმელად ჩაიცილდა პირში არყით სავსე ჭიქას და ისევ მოჰყვებოდა წინ და უკან წრიალს. „რას მერჩოდით, რას გადაშეკიდეთ.“ — შეჰბრაოდა კედელზე გაკრულ ჩოხას და მის შემყურე დედა-შვილს ენა მუცელში ჰქონდა ჩავარდნილი, რადგან ეჭვიც არ ეპარებოდათ, დამნაშავეები რომ იყვნენ მაიორის წინაშე, სამუდამოდ რომ იყვნენ დავალზელნი მისგან, ერთადერთი კაცისგან, რომელმაც მათი უბედურება გაიზიარა, გამოეჭო-მაგა და თავდაცვ განსაცდელში ჩაიგდო თავი. რა უნდა მოეთხოვა, რა უნდა დაევალებინა მაიორს დედა-შვილისათვის, სიტყვის შეუბრუნებლად რომ არ შეესრულებინა ერთსაც და მეორესაც. მაგრამ მაიორი არაფერს თხოულობდა, ეგ იყო რომ, თავის ღორბლიან ბრახსა და სიძულვილს აფრქვევდა ორივეს თავზე და ცოტა გულს რომ მოიფხანდა, ისეთი ძალით გაიჯახუნებდა კარს, მთელი სახლი კარგახანს თრთოდა ხოლმე, გვგონებოდათ მიწა იძრაო. ხანდახან მაიორს არაყი მეტი მოსდიოდა და კარის გაჯახუნების კი არა, სკამიდან წამოდგომის თავიც აღარ ჰქონდა, ლაპარაკ-ლაპარაკში ჩამოეძინებოდა და მძინარეს ისეთი უმწეო, ისეთი შეწუხებუ-

ლი სახე ედო, გიორგამ და დედამისმა მისი ცოდვით აღარ იცოდნენ რა უნდა, რა წყალში ჩაცვენოლიყვნენ; ფრთხილად, გაუბედავად გადაჰქონდათ იგი სკამიდან ტახტზე.

დამბაჩის ხმამ არა მართო თათრის გაუთავებელ სტუმრობას, არამედ მაიორისა და გიორგას მეგობრობასაც დაუსვა წერტილი, ხოლო ამის შედეგად სხვაც ბევრი ისეთი რამე ხდებოდა გიორგას თავს, იმასაც ვერ აზერხებდა, თვალთან ერთად გონებაც მიედევნებინა, ჩაწვდომოდა უსასრულო ცვლილებათა არსს, უაღრესად დიდი და, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტი მნიშვნელობა რომ ჰქონდა მისი მომავალი ცხოვრებისთვის, თუმცა მან ეს არ იცოდა, რადგან სრულებითაც არ ფიქრობდა მაშინ მომავალზე, მაგრამ გრძნობდა, შემამფოთებლად გრძნობდა თავის უხილავ ღერძზე დამაყრუებელი ჭრილით შემოხრუნებულ ცხოვრების ტლანქსა და მოუზიდებელ ძალას, მკერდში რომ უბიძგებდა, თავიდან რომ იშორებდა და ამ გაუთავებელი, გამომალენჩებელი ბიძგებით აიძულებდა დაერწმუნებინა, როგორი ზედმეტი იყო იგი და როგორ ტყუილ-უბრალოდ იკავებდა იმ უმნიშვნელო ფართობსაც, რომელზედაც მისი ისედაც პატარა და შიშისაგან უარესად მოკუნტული არსება ეტეოდა. ხოლო, ერთ მშვენიერ დღეს, როცა გიორგამ დედამისი და მაიორი ერთად იხილა ტახტზე, მთლად დაეკარგა აზრი მის არსებობას. ერთი პირობა საკუთარ თვალზემაც არ დაუჯერა, არ უნდოდა, არ შეეძლო და იმიტომ. მართლაც, რა გამოდიოდა: მაიორს თათარი შეეცვალა და მეტი არაფერი. სისულელე და უაზრობა იყო გადატანილი შიშისა და მღელვარებაზე, თუკი მის ოჯახში დატრიალებული ქარბორბალა მხოლოდ და მხოლოდ ამას გულისხმობდა და თუკი სხვა არაფერი შეიცვლებოდა; რა მნი-

ოთარ ვილაძე
 ყოველგვან ჩემთან პოპონდთან...

შენელობა ჰქონდა, ვინ გადაუთელავდა დედას, მაიორი თუ თათარი. არა, მართლა ასე თუ იყო, ისევ თათარი ჯობდა მაიორს, რადგან იმ ათი წლის განმავლობაში, რაც თათარმა მათ ჰქონდა გაატარა, ერთხელაც არ უნახავს ისა და დედამისი ერთად დაწოლილი. იცოდა, ერთად რომ წვებოდნენ. მაგრამ იმდენი მორიდება მაინც შერჩენოდათ, გიორგას თვალწინ რომ არ ეჩვენებოდათ ერთმანეთი, ახერხებდნენ თუ ვერ ახერხებდნენ, ყოველთვის ცდილობდნენ, დაემაღლათ გიორგასთვის თავიანთი განმარტოვებისა და ერთად ყოფნის მიზანი.

გიორგა პირდაღებული შესცქეროდა ტახტზე მწოლარებს, ორივენი შეეზოზლა, მაგრამ რატომღაც შეეცოდა კიდევ ისინი. მართლაც საცოდავები იყვნენ ორივენი, სახე არ ედო არცერთს, ასეთი უშნო არასოდეს ენახა დედა, თითქოს რაღაც სიბინძურეში ამოვანგლულიყო, უსიამოდ მიგლეხოდა დაფორაჯებულ სახესა და ყელკისერზე მობრეცილი თავსაფრიდან გამოყრილი თმა. ხოლო მაიორს ვერაფრით გაეყარა მკლავი მუდრიის სახელოში და, მკვდარივით გაფითრებული, ისე ცახცახებდა, თითქოს ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ პირველად წამოდგარა საწოლიდან და ამხნის განმავლობაში დამოუთქიდებლად ჩაცმასაც გადაჩვეულყო.

— აბა, შენ რა გეგონა! — დაუყვირა დედამ.

მართლაც, რა ეგონა გიორგას? ან თუ ეგონა, რატომ ეგონა, მის ჰკუთხე რომ ივლიდა ცხოვრება? ან რა ცხოვრების ბრალი იყო, მხოლოდ და მხოლოდ გულუბრყვილო ოცნებებითა და უწმინდესი ხილვებით დასახლებულად თუ წარმოედგინა იგი გიორგას, როგორც ოქროს გალია-ჭრელი და ხმატკბილი ჩიტებით? თავის თავს დააბრალოს, ასე თუ ეგონა, რადგან ცხოვრება ვაწბილებული ოცნება, საწინაღმდეგოდ ამოთარი სისმარია, ლამაზი, ყურის შამაქველი, გულის გამკეთებელი

ლი სიტყვა კი არაა, არამედ ამ ლამაზი სიტყვიდან დაბადებული, მკაცრი და უნდობელი სიმართლე. გარდა ამისა, ცხოვრებას იმდენი ძალაცა აქვს, თვალისდახამხამებაში რომ გადაარწმუნოს მისი გაცნობის მოწადინე ბავშვი, ძირფესვიანად გარდაქმნას და გაიყოლოს თან, სულ ახალი და ახალი, თანდათანობით მზარდი ტკივილისა და ვაწბილების განსაცდელად.

მერე მაიორმა გიორგას დედა ცოლად შეითრო და გიორგას თითქოს აღარაფერი უნდა ჰქონოდა მაიორთან სასაყვედურო, რაკი მაიორს თვითონ ზოხიმი მღვდელი აძლევდა დედამისთან დაწოლის უფლებას, მაგრამ გიორგას სიხარულის მსგავსი გრძნობაც არ გასჩენია, რადგან ამ მოულოდნელმა ქორწინებამაც დაეჭვა და უარესად გააფაციცა გაწბილებას უკვე მიჩვეული მისი არსება. ვერც დედის თვლებში მიაკვლია სიხარულისა თუ ბედნიერების ნატამალს, დედამისს ისეთი სახე ედო, თითქოს აპამულებდნენ, თითქოს ხალხის გასაცინებლად გადაეცვათ მისთვის თეთრი კაბა და ხალხის გასაცინებლად დაედგათ თავზე ყვავილების გვირგვინი. ეკლესიისკენ მიმავალ გიორგას ფეხები უკან რჩებოდა, ყურები უბზუოდა და წარამარა ვიღაც შავტუხა, მუხლებგადატყალი გოგო ებლანდებოდა თვლებში. გაჩხინკული, ფეხშიშველა გოგო კალიასავით დახტოდა გიორგას გარშემო და როგორცკი გიორგას მხერგს დაიჭერდა, მაშინვე ენას გამოუყოფდა ხოლმე. გიორგა იმ გოგოს ვერ ცნობდა, საერთოდ ვერავის ვერ ცნობდა, თითქოს უცხო სოფელში ჩამოეყვანათ, ყველაფერი გაუცხოვებულიყო ირგვლივ და ეს ალბათ იმის ბრალიც იყო, არასოდეს რომ არ ენახა დედა თეთრ კაბაში გამოწყობილი. აღარც იმ დღის მერე უნახავს, მაგრამ იმდღევანდელი დედის სახეცა და ჩაცმულობაც სამუდამოდ აღიბეჭდა მის მეხსიერებაში, პირმოკუმული, უმწეოდ შეშფოთებული სახე, — უსასრულო, შემაწუხებ-

ლად უსასრულო სითვთრეში ჩაკარ-
გული, — როგორც მეკდარი ჩიტი
თოვლში. შეიძლება თავისუფლად ითქ-
ვას, რომ აღარაფერს მოუხდენია გი-
ორგაზე ამგვარად ძლიერი შთაბეჭდი-
ლება მთელი თავისი უფერული ცხოვ-
რების მანძილზე. დედის ქორწილი
იმიტაც იყო აღსანიშნავი, რომ გიორგა
იმ დღეს პირველად დაიწერა, პირვე-
ლად და უკანასკნელად, რადგან იმ
დღის მერე ღვინისაც ეწინოდა, რო-
გორც მოაწმუნეს ეშმაკისა, ეწინოდა
მისი გამაპრიყვებელი და გამაპირუტყ-
ვებელი ძალისა და მერეც რცხვენოდა
ხოლმე, როცა თავისი ერთადერთი სი-
მთვრალე ახსენდებოდა. არც ღვინომ
დაინდო გიორგა, ღვინომაც გააპამპუ-
ლა, ისეთი გული ჩაუდგა უცებ, ეგონა
მთელ სათათრეთს მოერეოდა, რატომ-
ღაც ახალი მამის ქომაგადაც წარმოიდ-
გინა თავი და სადღეგრძელოში, სხვა
ათას სისულელესთან ერთად, თათრის
მოშორებასაც დაპირდა. „შენ არჩეი-
ნად იყავი, მე მოვუვლი იმ ურჩხულს,
გიორგი ჩემთვის ტყუილად კი არ დაუ-
ჩქმევიათო“ — თქვა მამინ გიორგამ
და როცა სუფრაზე სიცილ-ხარხარმა
იფეთქა, უარესად დარწმუნდა, ღირსე-
ულად რომ იქცეოდა, არაფერი არ ეშ-
ლებოდა. იმწუთას მთელი ქვეყანა უყ-
ვარდა და მოულოდნელად თათარი
რომ შემოსულიყო, იმასაც საკოცნე-
ლად მიეტანებოდა, ისევე, როგორც
დედამისის ქორწილში თავშეყრილ
თანასოფლელებს. „ღმერთმა ერთი მა-
მა მიცხონოს, მეორე კი დიდხანს მი-
ცოცხლოსო“ — გაიძახოდა კვიპატი
უფროსებისაგან დარიგებული გიორ-
გა და ვერ მიმხვდარიყო, რა ატირებდა
დედამისს, როცა ირგვლივ ყველანი
გაბარებულნი იყვნენ, მღეროდნენ და
იციოდნენ, ჭამდნენ და სვამდნენ.

— ჯერ ერთი, — უთხრა მეორე
დღესვე მამორმა. — შენ გიორგი კი
არა ხარ, არამედ გიორგა. მეორეც ერ-
თი, ვისი მოკვლევი ხარ, ენა რომ გა-
იგდე გუშინ და ველოარაფრით გაგაჩე-
რეთ. შენ კი არა, იმ მართლა გიორგი-

საც ვერ მოუკლავს აქამდე ურჩხული.
სულ კლავს და კლავს, მაგრამ რომელი
ხატზე გინახავს მეკდარი ურჩხული?
ან ხახა აქვს დაბჩენილი, თითქოს ცხე-
ნიანად უნდა ჩაყლაპოსო, ან კუდი
აქვს აპრეხილი, თითქოს ეგაა, ცხენი-
ანად შუაზე უნდა გააპოსო. შუბი კი
აქვს ფერდში ნაძვერები, მაგრამ ჯერ
კიდევ საკითხავია, მოკვდება თუ არა.
შენი თათრისა არ იყოს, ის ურჩხული
იქამდე არ მოისვენებს, სანამ საბოლო-
ოდ არ მოკვდება, ან სანამ მისი სიკვ-
დილის მსურველს არ გადაყლაპავს
ცხენშუბიანად. ხოდა, გიორგობას თუ
იჩემებ, ან უნდა მოკლა ის შენი თათა-
რი, ან უნდა მოეკვლევიო. ესაა შენი
ვალი. ხომ არ გგონია, შენს მაგივრად
სხვა ჩაუვარდება პირში? ბავშვი აღარა
ხარ, კაცი ღვინის სმას რომ დაიწყებს,
აღარც სხვისი ხელის შემყურე უნდა
იყოს. ტრაბახი ადვილია, მაგრამ ახლა
იმანებად იფიქრე, როგორ უსასრულო
სიტყვა, ხელმეორედ რომ არ დააქვრი-
ვო დედაშენი და ჩემი ვალიდანაც ამო-
ხვიდე.

ამის შემდეგ გიორგა ხშირად ფიქ-
რობდა სიმთვრალეში წამოყრანტალე-
ბულ სიტყვაზე, თუმცა წესიერად
აღარცკი ახსოვდა, მართლა დაექადნა
თუ არა თათრის მოკვლა. ბავშვები სა-
ერთოდ ზევს ფიქრობენ სიკვდილზე,
თანაც, დიდებისგან განსხვავებით, არა
მარტო აშინებთ საკუთარი სიკვდილის
წარმოდგენა, არამედ, რაც არ უნდა
უცნაურად მოგვეჩვენოს, სიამოვნებთ
კიდევაც; უფრო სწორედ, საკუთარი
სიკვდილის წარმოდგენა კი არ სიამოვ-
ნებთ, მათი სიკვდილით შეძრწუნებუ-
ლი და გულმოკლული ახლობლებისა.
ახლობლების უცილობელ სიყვარულ-
ში დარწმუნება ანიჭებთ ბავშვებს
ენით უთქმელ, უდიდეს სიამოვნებას,
ისინი განუწყვეტლივ მოითხოვენ ამ
სიყვარულის დადასტურებას, ყველგან
და ყველაფერში ამ სიყვარულის აღ-

მთარ ზილამე
უკვლავან ჩემთან მარცხელთან...

მოჩენას ცდილობენ და იმდენად ძლიერია მათი სურვილი და მოთხოვნილება, ძალაუფლებურად, თითქმის შეუგნებლად, იწყებენ სიკვდილზე ფაქრს, რადგან სიკვდილი ყველაფერზე უკეთესად გამოკვეთს და გამოაჩენს ხოლმე გრძნობას, რომელსაც ისინი დამკვირვებნი და რომელიც სიკვდილის გამოჩენამდე სხვა წვრილმანსა და უმნიშვნელო გრძნობებშია გათქვეფილი. ასე რომ, გიორგას მაიორამდეც ეფიქრა სიკვდილზე, ბევრჯერ გაჰპარვია სული ცრემლნარევ ნეტარებაში, მის ცხედავზე დამხობილი დედის წარმოდგენისას, რომელიც იმ წუთას მეორე ოთახში იყო თათართან ერთად და, ადვილი შესაძლებელია, არც ახსოვდა გიორგა. გიორგას კი სწორედ იმ წუთას უნდოდა, მასთან ყოფილიყო დედა, და რაკი ეს შეუძლებლად მიაჩნდა, ისიც უნებურად დაეხეტებოდა წარმოდგენილი სიკვდილის ცივსა და პირქუშ სამეფოში, ასე, საკუთარი სიკვდილით რომ დაესაჯა დედა უყურადღებობისთვის, დაუმსახურებელი და აუტანელი სიმარტოვისთვის, უსამართლობისთვის, რადგან დარწმუნებული იყო, არავის არ უყვარდა და არავის არ ჭირდებოდა დედამისი ისე, როგორც მას. მაიორის ნათქვამმა სხვა ელფერი შესძინა სიკვდილზე ფიქრს და სხვაგვარიც აუცილებელი გახდა გიორგასთვის. როგორც მაიორის ნათქვამიდან გამოდიოდა, მის სიკვდილს გაცილებით მეტი მნიშვნელობა ჰქონდა, ვიდრე მის სიცოცხლეს. სიკვდილით სიკეთის მოტანა შეეძლო! მაიორი ხელს აიღებდა მათ ლანძღვა-გინებაზე, რადგან თათრის შიში აღარ ექნებოდა და, რაც მთავარია, დედამისი აღარ დაქვრივდებოდა. ვაის გავეყარე და უის შევეყარეო, ასე იყო გიორგას საქმეც. თათარი თაფლსა და ერბოს უზიდავდა, მაგრამ სანაცვლოდ დედას ართმევდა, მაიორმა კი — დედაც წაართვა და სიცოცხლაც მოსთხოვა მსხვერპლად.

ურუქელები კი იძახდნენ, ყველაზე

მოგებული გიორგა გამოვიდაო, მაგრამ, რაღა თქმა უნდა, ასე არ იყო! ასე რომ არ იყო, ამას ყველაზე უკეთ ისევ გიორგა გრძნობდა, გიორგა დავიდაც პელო ძალო, კალიასავით მოუსვენარი გოგო რომ ასხენებდა წარამარა გიორგას დედის ქორწილის დღეს. გიორგას აღარც ახსოვდა ის გოგო, სულ ამოუვარდა თავიდან კალიასავით მოხტუნავე გოგოს სიხება, მაგრამ მაიორის ნათქვამმა იმ გოგოს ნალაპარაკევიც გაახსენა რატომღაც, ნალაპარაკევი კი არა, აბდაუბდა, ისეთივე აბდაუბდა, როგორიც ის დღე იყო საერთოდ, დედის ქორწინების დღე. გიორგას არ უნახვს, როგორ გადასწერეს დედამისი ჯვარი, ბოლომდე არც იყო დარწმუნებული, ნამდვილად ჯვარის დასაწერად რომ მიყავდათ იგი, ყვავილების გვირგვინით თავშემკული და თეთრ კაბაში გამოწყობილი, როგორც ჟღერა კეკელა მოირთვებოდა ხოლმე ათასში ერთხელ და მთელ ურუქს ჩამოუვლიდა: ქორწილი მაქვს, მეწვიეთო. გიორგას შერცხვა თუ შეეშინდა, ეკლესიაში ფეხი ვერ შეადგმევინეს, ბევრი ექაჩეს და ეჯიკავეს აქეთ-იქიდან, მაგრამ ეკლესიის ხორკლიან კედელს ფრჩხილებით ებღუშებოდა და, მღელვარებისგან გაოფლილი და გამკვრივებული, ხელიდან უსხლტებოდა მოძალადეებს, ღიმილშეკვებულნი ყასიდად, გასაბრეყვებლად რომ ტუქსავდნენ: როგორ იქცევი, შედი, მხარი დაუშმევნე დედასო, მაგრამ გიორგა გრძნობდა, სასიკეთოდ რომ არ ებატიებოდნენ ეკლესიაში, მისი ადგილი რომ არ იყო იქ, ყველას რომ გააციუნებდა მისი იქ გამოჩენა და მართლაც სასაცილო იქნებოდა და მეტი არაფერი, ეკლესიაში ათი წლის შვილით მოსული პატარძალი. ამაში იმ ფეხშიშველა და მუგუზალივით შეატუხა გოგამაც დარწმუნა, წარამარა რომ უყოფდა ენას და ხტუნვა-ხტუნვით მოსდევდა, გაზარებული კი არა, რაღაცნაირად ატაცნილი, თითქოს გიორგას კი არ ხედავდა, არამედ გიორგას გულს: დამ-

ფრთხალსა და დაბნეულს, დასევდია-
ნებულსა და გაღიზიანებულს; თითქოს
გიორგა ფარალაღა გალია იყო, რო-
მელშიაც რომელიღაც დედამკვდარი
ცხოველი დაემწყვდიათ და სწორედ
იმ ცხოველის ხილვა ართობდა და ახ-
ტუნავებდა გოგოს. მერე გიორგას
თავი გაანებეს და ისიც მარტო დარჩა,
ეკლესიის ხორკლიან კედელს მიხუტე-
ბული, მზის გულზე გამოსული ჯოჯო-
სავით. შორიდან გვეგონებოდათ, კედ-
ელში აპირებს შეძრომასო. ეკლესიი-
დან ჩამიჩუმე არ ისმოდა, მზე სახეში
აეცხუნებდა. ეკლესიის ეზოში შაშვმა
გაირბინა, რაღაცას გამეტებით დაჰკრა
ნისკარტი, ისე რომ, ერთი წამითაც არ
მოუშორებია გიორგასთვის ბრჭყვია-
ლა. გააშეშებული თვალი, და ჭახჭახით
წამოფრინდა, მაგრამ გიორგამ ვერ
იქნა და ვერ დაიმშვიდა გული, ვერ
მოიშორა ავი წინათვრძნობა, თითქოს
რაღაცა უნდა მომხდარიყო, ანდა უკვე
ხდებოდა, — საშინელი, თავზარდამ-
ცემი, დამაკნინებელი.

— პელო ძალომ თქვა, — უთხრა
საიდანლაც გამომტყვარაღმა გოგომ. —
ახლა შინიდანაც მალე გამოაპანდურე-
ბენო. მამინაცვლის ყოლას, ობლობა
ერჩიაო.

— ვისა? — ვითომ ვერ მიუხვდა
გიორგა, თუმცა იგრძნო, როგორ აუჩ-
ქარდა გული, როგორ გაუხურდა სახე,
მზისგან კი არა, სირცხვილისგან.

— ვისაო და შენისთანა ვირსაო. —
მიახლა გოგომ და გვერდზე გახტა,
თითქოს გიორგას მოქნეული ხელი
აიციდინა, თუმცა გიორგა არც განძრე-
ულა, ისევ ისე იდგა, ეკლესიის კედელს
მიხუტებული. გოგოსთვის ვერ შეეხე-
და სახეში, მხოლოდ მის გადატყაულ
მუხლებსა და ჭუჭყიან წვივებს ხედავ-
და.

— ენა დაიმოკლე, თორემ... —
თქვა გიორგამ, მხოლოდ და მხოლოდ
იმიტომ, რაღაცა რომ ეთქვა.

— თორემ რაა? — ტუჩი აიბზუა
გოგომ.

— თავი ვამანებე. — ხმა აუთრია
თოლდა გიორგას.

— ჰი, ჰი... — გაიცინა გოგომ. მა-
გრამ გიორგამ იგრძნო, გოგოს რომ შე-
ეცოდა და ნაძალადევად იცინოდა,
უცებ გამომტყვარალი სიბრაღული
რომ მიეჩქმალა, უცებვე მოეშორები-
ნა. — პელო ძალომ თქვა, — გააკრძე-
ლა ცოტა ხნის მერე. — პურსაც და-
მადლიან და ადგილსაცო.

— ვერ სცოდნია შენს პელო ძა-
ლოს, — აჰყვა გოგოს გიორგა. — მაიო-
რი ჩემი მეგობარია, ჩემი გულისთვის
გაუხვრიტა თათარს ზელი.

— ჰი, ჰი... — ისევ გაიცინა გო-
გომ. — პელო ძალომ თქვა... — მოუ-
ლოდნელად გაჩუმდა, შეიძლება მართ-
ლა შეეშინდა გიორგასი, რადგან გიო-
რგა უცებ მოშორდა კედელს და დაძა-
ბული, დაძაბულობისგან ერთიანად
აქანკალებული შეაქჷქერდა სახეში —
დათასთან გახვალ? — ჰკითხა გოგომ.

გიორგასაც ეს უნდოდა, სიტყვის
ბანზე აგდებდა, რადგან დარწმუნებული
იყო, გოგოს რომ გაეგრძელებინა, რა-
ღაც საშინელებას იტყოდა მაიორზე,
რისი გაგებაც სრულებითაც არ უნდო-
და გიორგას და გოგოსთვისაც რომ
დაევიწყებინა იგი, ვითომ ძალიან აინ-
ტერესებდა დათას ვინაობა, მაშინვე
ჰკითხა: აბა, დათაო.

— თავი რომ გექცეს ქვათაო —
მაშინვე უპასუხა გოგომაც.

მერე ეკლესიიდან ხალხი გამოვი-
და და გიორგას ის გოგოც დაავაწყდა
და მისი აბდაუბდა ლაპარაკიც. ზოლო
როცა გოგო ისევ გაახსენდა, მისი ნა-
ლაპარაკევი აბდაუბდათ აღარ მოსჩე-
ნებია. გოგო კი არ აბრაზებდა, კი არ
დასცინოდა, მომავლის მათუწყებლად
მოვლენოდა, მძიმე, არასასიამოვნო
მოვალეობა ეკისრა, თვითონაც გრძ-
ნობდა ამას და მიკიბულმოკიბულად
იმიტომ ელაპარაკებოდა, ზოგავდა,
იცოდებდა, ბავშური ეშმაკობით ცდი-

ოთარ ზილამე
ყოველმან ჩამიან გოგონელმან...

ლობდა სათქმელის შენიღბვასა და შე-
რბილებას, სხვა, ყოვლად უაზრო და
უმნაშენელო სიტყვებით აწყალებდა,
ანელებდა, ნაკლებად საშინელი რომ
მოსჩვენებოდა გიორგას. ძნელი იყო,
მაგრამ გოგო თავს ვალდებულად
თვლიდა, მაინც ეთქვა გიორგასთვის,
როგორმე გაეგებინებინა, რას უშა-
დებდა ბედი, რა შეიძლებოდა მოჰყო-
ლოდა მისთვის დედამისისა და მამო-
რის ქორწინებას. ის გოგო ჩიტივით
კეთილი და გულწრფელი იყო, მაგრამ
გიორგა მაშინ ვერ ხვდებოდა ამდენს,
უბრალოდ საამისოდ არ ეცალა, ანდა
სხვისგან არ უნდოდა მოესმინა ის,
რისი შიშიც ჰქონდა. სანამ სხვაც დაუ-
დასტურებდა, კიდევ არსებობდა იმე-
დი, კიდევ შეეძლო ეფიქრა. რომ ეჩ-
ვენებოდა, ყველაფერი მისივე სიმზ-
დალისა და ეჭვიანობის ბრალი რომ
იყო, უსაფუძვლო და წარმავალი ეჭვი-
ანობის შედეგი. მაგრამ მაიორმა სუ-
ლის მოთქმაც არ აცალა, ღვინოც არ
ჰქონდა წესიერად გამოწვლელად
პირში რომ მიიხალა: ან უნდა მოკლა,
ან უნდა მოეკვლევიო თათარსო, შენი
გულისთვის აღარავინ ჩაიგდებს თავს
განსაცდელში და პურსაც მაგიტომ
გაჰმევო. ზღერე კი, სანამ ცალ-ცალ-
კე ცხოვრობდნენ, სანამ დედამი-
ჯის ქმარი და მისი მამა გახდებოდა,
ცხენით დაასეირნებდა, თოფის სრო-
ლას ასწავლიდა და თოფის ჩუქებასაც
პირდებოდა, რადგან თურმე, გუნებაში
მამამისის ადგილის დაკავებას აპირებდა,
მამის მაგიერობას, მკვდარი მამისა მა-
გიერობას, რომლის ადგილსაც სხვა
ვერავინ დაიკავებს, როგორც არ უნდა
მოინდომოს, რადგან რაც კვდება, გა-
ნუმეორებელია, მარადიული. გიორგა
ამასაც დედის ქორწინების მერე მიხ-
ვდა და პირველად იგრძნო მამა, მტკი-
ვნელად, სულისშემხუთავი გაოცე-
ბით იგრძნო მამის არსებობა, დედის
მოყოლილ ზღაპარში კი არა. საკუთარ
არსებაში, სისხლით, ხორცილთა და
ძვლებით იგრძნო, ხელმეორედ რო-
გორ იზადებოდა მის არსებაში მამა, მის

პატარა სხეულში როგორ იმყოფებოდა
იმართებოდა, ინაცვებოდა მამის გეგმა
სხეული. გული ამოვარდნაზე ჰქონდა,
სახსრები აწყდებოდა, ხორცი ეხეოდა,
მაგრამ ჯიუტად უყუჩდებოდა ტკივილს,
რათა არ შეფერხებულყო ხელმეორედ
დაბადება თუ ხანგრძლივი ძილისგან გა-
მოფხიზლება კაცისა, რომელსაც მხო-
ლოდ შეილის სულშია შეუძლია იარ-
სებოს, რადგან ქვეყნისთვის უკვე მომ-
კვდარა, თავსაც მოკვდომია და ეს ერ-
თადერთი ადგილია, სადაც მკვდარად
არ ითვლება, რადგან კიდევ საქიროა,
ისევ იღვწის და ქმნის, როგორც აბ-
რეშუმის ჭია თავისსავე მოქსოვილ
პარკში, და საბოლოოდ, სამუდამოდ
მაშინ მოკვდება, როცა ამ პარკიდანაც
ამოვა, მაგრამ ბუნებისგან დაკისრებუ-
ლი მოვალეობის ბრმად შემსრულე-
ბელ ჭიად კი არ დარჩება, არამედ პე-
ბლად იქცევა და ერთს მაინც შეითრთ-
ხილებს ჰაერში, სანამ, ახლა უკვე
ქეშმარიტად, დაიღუპება და გაქრება.
ერთადერთი, რაც დაკარგულის საფა-
სურად შეიძინა გიორგამ, მკვდარი
მამის ცხოველი შეგარქნება იყო. ესეც
რალაცას ნიშნავდა, რალაცას კი არა —
ბევრს, ძალიან ბევრს, რომ იტყვიან,
სულზე მისწრება იყო სწორედ, რად-
გან ეს უცნაური, უჩვეულო და მო-
ულოდნელი შეგარქნება მის გაჩენამდე
ვარდაცვლილი კაცისა, იმ ძნელად
წარმოსადგენი სიმშვიდით ავსებდა,
როგორიც განწირულობის ქამს ერთ-
ბედქვეშ მყოფ ხალხს ეუფლება ხოლ-
მე. დიახ, ისა და მამამისი ერთ ბედ-
ქვეშ იყვნენ და წარსულისა და მომავ-
ლის, ღმერთისა და კაცის მსგავსად,
ერთმანეთში და ერთმანეთისთვის არ-
სებობდნენ. დაახლოვებით ასე ჰქონ-
და გიორგას მაიორთან მეგობრობაც
წარმოდგენილი, ამას მოითხოვდა მის-
გან ბრმად და შეუგნებლად, რადგან
ბავშვი იყო და არ იცოდა, რომ მეგო-
ბრობის საფუძველი სურვილების
დამთხვევა კი არ არის, რომელიც
მხოლოდ და მხოლოდ დროის გარკვე-
ულ მონაკვეთში შეიძლება მოხდეს,

არამედ საერთო ბედი, რაც არ უნდა მწარე და დამაკნინებელი იყოს იგი. მაკდარ მამასთან დამეგობრებამ უპირველეს ყოვლისა მაიორს დაუპირისპირა გიორგა და ერთ მშვენიერ დღეს სრულიად უშფოთველად იგრძნო, მაიორი რომ სძულდა; მაგრამ ეს უშხამო, უბოროტო და ამიტომაც შედარებით იოლად ასატანი სიძულვილი იყო, ჩვეულებისგან ძნელად გასარჩევო, როგორც სიძულვილი რომელიმე კერძისა, ხილისა ან ბოსტნეულისა, აზრადაც რომ არ მოგივა, საერთოდ მოსპო იგი, რაკი შენ შეგჯავრებია, რაკი შენ არ მოგწონს მისი გემო, სუნი ანდა ფერი. მაგრამ ამ სიძულვილმა იმდენი მაინც ქნა, რომ გიორგას მაიორთან ერთად, ერთ ჭერქვეშ არასოდეს სძინებია. ის სიკვდილამდე იმ გომურში ცხოვრობდა ცხენის ნაცვლად ნაყიდი სახედრის დასაბინავებლად რომ ჩადგმევინა მაიორმა ანატოლიელ ბერძნებს ეზოს ბოლოში. იქამდე გიორგას მაისიეული სახლი დაშალეს და მასალად მიახმარეს ახალს, ქალაქური ყაიდის ორსართულიან სახლს. მაკაბელეების ნასახლარზე რომ წამოჭიმეს იმავე ანატოლიელმა ბერძნებმა, რომლებიც ახტალაში დაიქირავა მაიორმა. „იაფად და პირიანად“, ხოლო სანამ მშენებლობა დამთავრდებოდა, ყველანი, ბოშებივით, ცის ქვეშ ცხოვრობდნენ, სახლის მშენებლებიცა და იმ სახლის მომავალი ბინადრებიც.

3

ურუქში რომ ჩამოვიდა, საფეთქლები უკვე თეთრად ჰქონდა შეფიქტული. იცოდა, სამშობლოში რომ ბრუნდებოდა, მაგრამ იმდენი ხნის წამოსული იყო იქიდან. თანაც ისეთ ასაკში, ეგონა — შორეულსა და უცხო ქვეყანაში აგზავნიდნენ იძულებით. სრულებითაც არაა გასაკვირი, ასე რომ ეგონა, ჯერ ერთი — სამშობლოში ახლობელი არავინ ეგულებოდა, ცუდის მეტი არაფერი ახსოვდა მისგან, ასე რომ, არც არასოდეს მონატრებია იგი,

ბეორეც უბოროტი — მართლა იძულებული იყო, ისევ შებრუნებულიყო წარსულში, რომელსაც ამდენი ხანი შეგნებულად ვაურბოდა და ივიწყებდა. განა იძულება არაა, როცა კაცს არჩევის უფლება აღარა აქვს და იმას კი არ აკეთებს, რაც უნდა, არამედ იმას — რაზედაც ხელი მიუწვდება? ესეც მისი დაწყევლილი ბედის წყალობა გახლდათ, ბედს უნდოდა ასე, ბედმა მოუწყო, რომ მემკვიდრეობით მიღებული სახლი მაინცდამაინც ცხრამთის იქით ყოფილიყო გადაკარგული, ყოფილ სამშობლოში, თუმცა სამშობლო არასოდეს არ ყოფილა მისთვის თავშესაფარზე დიდი მცნება, არც დაკარგვამდე და არც დაბრუნების შემდეგ.

ხუთი წლისა იყო, მარტო რომ დარჩა ამ ქვეყანაზე. ისიც კი არ ახსოვდა, როგორ გადარჩა თვითონ, მაგრამ რაც უკანასკნელად დაინახა მშობლიურ სახლში, სამარადისოდ აღებეჭდა სულსა და გონებაში: კედელთან ჩაცუცქეული, ლოყითა და ხელისგულებით კედელს მიხუტებული დედა, თითქოს ეს წუთია, შემთხვევით შემოფრენილი და გზამოჭრილი ჩიტივით, კედელზე ჩამოხიზიანებული; სისხლის გუბებში მოქანავე აკვანი და აწეწილი არტახებიდან გამოყოფილი ხელი უმცროსი დისა; კარში პირქვე ჩაწოლილი მამა და მის ზურგზე ტალახიანი ტერფის ანაბეჭდი; თვალებდაჭყეტილი, მაგიდის ფეხს ჩაფრენილი ბებია, თითქოს მაგიდას ვერ შელევიაო, და მოულოდნელი, შემაწუხებელი სითერაჲ კაბის ქვეშ დაბერებული ხორცისა. იმ დღიდან სულისშემხუთავი, გაუთავებელი ქროლვა დამახსოვრდა კიდევ და დაძრული, მისკენ გამოქანებული ქვაფენილი, მაგრამ ვერაფრით გაეხსენებინა, თვითონ გადმოხტა აივნიდან, თუ იმათ გადმოაგდეს, იმათ, მოულოდნელად, ფაცაფუციტ, ერთმანეთის ჯიკაობით რომ შემოცვივდნენ ოთახში. დიდხანს იხეტიალა სოფელ-

ოთარ ჰილაძე

ყოველგან ჩემთან გავმდნელებ...

სოფელ და თუმცა ბევრგან შეეძლო სამუდამოდ დარჩენილიყო, სამუდამოდ შეზღუდვითა რომელიმე კეთილ ოჯახს, ერთ ადგილას გული მაინც არ უჩერებოდა, არც ერთ სახლს არ ენდობოდა, რაჟი საკუთარმაც არ დაინდო, და როგორცკი თავს მიდებდა, როგორცკი თვალს მილულავდა ნაწყალითვე სასთუმალზე, მაშინვე დახიცილი თავისიანები წამოიშლებოდნენ ხოლმე უცხო, მიუჩვეველი თავშესაფრის კუთხებიდან. „ბიჭს უშველეთ, ბიჭს უშველეთ“ — ესმოდა დედის შემზარავად შეცვლილი ხმა და ისიც თავქუდმოგლეჯილი გარბოდა კიდეც ერთი თავშესაფრიდან, რადგან აღარ ჯეროდა, მისი დაცვა თუ შეეძლო ვინმეს, თუკი ის საბედისწერო დღე განმეორდებოდა, ის საბედისწერო დღე, რომელიც გაუწელბელი შიშის, საზარელი ჩვენებებისა და ახალი უბედურებების დაუღვეველ საბადოდ ქცეულიყო მისთვის. დრო გადიოდა, ისიც შეუმჩნევლად იზრდებოდა უთავბოლო ხეტიალში, მაგრამ სიზმარში ყოველთვის ისევ ხუთი წლის ბიჭი იყო და ისევ სუნთქვაშერტული მიეჭანებოდა ქვაფენილისკენ, როგორც ტოტს მომწყდარი ნაყოფი, რომელსაც დაცემის მეტი აღარაფერი შეუძლია. შიშითა და უნდობლობით დასნეულებული, დარწმუნებული იყო, მისი ოჯახის ამომწყვეტი ხალხი, ფაცაფუციო, ერთმანეთის ჯიკაობით, კვალში მოჰყვებოდა და იქამდე არ მოისვენებდა, სანამ მასაც არ მოუღებდა ბოლოს. ამ რწმენას ისიც უმტკიცებდა, თითქოს მის ჯიბრზე არეული ქვეყანა დაწყნარებას რომ არ აპირებდა. ალაბედზე მოხეტიალეს სახარხოებელაზე აკონწიალებული გვამიც უნახავს და გზისპირას დაგდებულიც, სახეზე ტოტებწაფარებული. მაგრამ არ იცოდა, ვინ ვის კლავდა, რატომ, რისი გულისთვის, და სრულებითაც არ გაუკვირდებოდა, მისთვისაც რომ გადაეცვათ კისერზე ყულფი, ანდა ხიშტი ეძგერებინათ მუცელში. უკვე ბევრის მნახველი იყო,

მაგრამ იმის გაგება მაინც არ შეეძლო, რაც მის სამშობლოში ხდებოდა. მაგრამ, რომელიც წარამარა იცვლებოდა უსასრულო გზაზე და მაინც ყოველთვის ერთნაირი იყო, ან სიმაართეს უმაღავდა, ანდა თავს არ უყადრებდა. პურის ყუას თუ მიუვლებდნენ, ძაღლის ფიჩვებზე თუ დააწვენდნენ და სრულებითაც არ ნაღვლობდნენ ალბათ, ის ფიჩვები დილით ცარიელი რომ ხვდებოდათ, ხოლო პურის ყუა — ქუჩყიანი ცრემლით დამბალი და აქა-იქ გამოციტქნილი, თითქოს სიბნელეში თავი მისდგომია, მაგრამ რაღაცას შეუშინებია და მიუტოვებიაო. მას კი ყველაფერი აშინებდა: აღამახმადხანიც, რომელსაც ყველგან წყევლიდნენ, და თერთი ჯარიც, რომელსაც ყველგან მოუთმენლად ელოდებოდნენ, თუმცა წესიერად არც იცოდნენ, საიდან უნდა გამოჩენილიყო ანდა როდის. არც მან იცოდა, რომ იმ საბედისწერო დღეს, როცა აიენიდან გადმოშტარი თუ გადმოვარდნილი ქვაფენილზე დაენარცხა, მისი სამშობლოც დაცემულიყო, ისე დაცემულიყო, კიდეც საკითხავი იყო, შეძლებდა თუ ვერა ფეხზე წამოდგომას. ეს მან არ იცოდა და გინდაც სცოდნოდა, გულთან ვერ მიიტანდა, ვერ შეიცოდებდა, რადგან იმდენად საცოდავი იყო თვითონ, თავისთავად დაჰკარგვოდა სხვათა შეცოდების უნარი. ერთი რამე უნდოდა მხოლოდ: საკუთარი სიცოცხლის გადარჩენა, სამუდამოდ შიშნაჰამი, სიკვდილის დანასუნთქი სიცოცხლის გადარჩენა და ამ სიცოცხლეს ვერავის ანაცვალებდა, ვერც სამშობლოს, ყველაზე ნაკლებად სამშობლოს, რადგან სამშობლომაც ვერ დაიცვა იგი, როცა უმწერო ბავშვი იყო და როცა ყველაფერზე მეტად დაცვა ჰქონებოდა. თუ გადარჩა, იმ სისხლის წყალობით გადარჩა, მათ ოჯახში რომ დაიღვარა, ერთბაშად, ერთიანად, როგორც ხელში ჩამტყდარი ქიქიდან წყალი; იმ სისხლიდან დაიბადა ხელმეორედ, რომელიც ხატებიდან მშვიდად გამომზარალ

საქართველოს
ხალხთა ეროვნული
ბიბლიოთეკა

წმინდანებს მიეშვეფა სახეში და რო-
მელშიაც მისი უმცროსი დის აკვანი
იწყოდა; იმ სისხლზე დაუსხლტათ
ფეხი მკვლელებს და იმიტომ ვერ მის-
წვდნენ მასაც. ასე რომ, არავისგან არ
იყო იგი დაგალებული თავისი სიცო-
ცხლისთვის, გარდა იმ უმწეო და გულ-
წრფელად მოსიყვარულე ხალხისა,
რომლებიც გადაეფარნენ, წინ აღუდგ-
ნენ, საკუთარი სხეულებით შეაყოვნეს
მისკენ დაძრული სიკვდილი, სანამ
აივნიდან, იმ წყეული სახლის აივნიდან
გადმოგარდნასა თუ გადმოხტომას მო-
ახერხებდა. საკუთარი თავისთვის უნ-
და ეცხოვრა მხოლოდ, რაკი აღარავინ
ყავდა ნამდვილად მისიანი და იმ სამი-
ოდე ლიტრა სისხლით, ძარღვებით
რომ გამოეტანა განსაცდელიდან, ახლა
მას ჩაესახა და გაეჩინა დედ-მამაც.
დაცა და ბებიაც, როგორც ის ჩასახეს
და გააჩინეს ოდესღაც. ამ განზრახვით
ცხოვრობდა იგი და ყველაფერი საა-
მისოდ უნდოდა, ყველაფერი, რაც
გარშემო არსებობდა. მართალია, ნად-
რეად შეშინებული ბუნება და სხვის
ჭკუაზე სიარულს მიუჩვეველი ცხოვ-
რება კიდევ დიდხანს შეუშლიდა ხელს,
შეაფერხებდა მისი განზრახვის აღს-
რულებას, მაგრამ ერთი წუთითაც არ
დაჰკარგვია რწმენა, რომ როდისმე მა-
საც ექნებოდა მტკიცედ ნაგები, ამქვე-
ყნითური ქარიშხლებისაგან საიმედოდ და-
ცული სახლი, სახლი კი არა — ყაზარ-
მა, ციხე-სიმაგრე, სადაც ფეხმძიმე ზევ-
სური დედაკაცივით განმარტოვდებო-
და იგი, განუდგებოდა ცხოვრებას, რა-
თა დასაბამი მიეცა ახალი სიცოცხლის-
თვის, უფრო წინდახედულისთვის,
უფრო ალღოიანისთვის, ვიდრე მისი
გამჩენები იყვნენ, რომლებიც განსაც-
დელის ქამს, იმის ნაცვლად რომ ვადა-
კარგულიყვნენ, სოროებში შემძვრა-
ლიყვნენ, თვითონვე ეზრუნათ საკუ-
თარი სიცოცხლის გადასარჩენად,
ღმერთს მიენდვნენ და ზატების წინ
დაჩოქილნი, ლოცვითა და გალობით
შეეგებნენ ბრმასა და თავზედ სიკვ-
დილს.

მერე ჯარს გადაეყარა, სიცხად-
გადასუნებულსა და მტკრით გად-
თეთრებულ ჯარს, და მაშინვე მიბ-
ედა, ეს ის ჯარი რომ იყო, რომ-
ლის მოლოდინშიც ხალხს თვალი უწ-
ყალდებოდა და რომელსაც ჭკუა უნ-
და ესწავლებინა ვიღაც აღმასხად-
ხანისთვის, და, თუმცა იმ ჯარს ყველა-
ფერი უცხო და უჩვეულო ჰქონდა,
ჩაცმულობაცა და იარაღიც, გუმანით
იგრძნო, უყოყმანოდ ირწმუნა, ის
რომ იყო ყველაზე სანდო თავშესაფარ-
ი, მისი სიცოცხლე მხოლოდ და მხო-
ლოდ ამ ჯარის სიახლოვეს რომ იქნებო-
და საიმედოდ დაცული, მხოლოდ და
მხოლოდ ამ ვეება ფურგონებსა და ზარ-
ბაზნებს შორის დააღწევდა თავს წარ-
მოდგენილ მღევარს, სიბრაზისა და
სირბილისგან პირგამშრალ მღევარს,
მინცდამაინც მისი სისხლით რომ აპი-
რებდა წყურვილის მოკვლას.

ჯარი გზის პირას დაბანაკებულიყო.
ცეცხლის, რკინისა და ოფლის სუნით
შემოსაზღვრულიყო და კოცონებთან
დანაწილებულიყო. არც ასეთი ხალხი
ენახა, არც ასეთი ცხენები. ჩალისფე-
რი, ბირკით გადაპნტილი ფაფარი
ცხენებს ლამის კოჭებამდე დასთრეე-
დათ და ისე დინჯად, ისე გამოზომი-
ლად აღგამდნენ ფეხს, თითქოს უცხო
მიწას ამოწმებდნენ, არ ენდობოდნენ,
დარწმუნებულნი არ იყვნენ, გაუძლე-
ბდა თუ არა მათი უზარმაზარი სხეუ-
ლების სიმძიმეს. კოცონთან ჩამსხდა-
რი, სახედაფორაჯებული, წვერმოშვე-
ბული და მკერდმოღელი ჯარისკა-
ცებიც უზარმაზარები ჩანდნენ. დიდი
ცხოველების გულგრილობით იყურე-
ბოდნენ ჩამოკონკილი ბავშვისკენ,
მაგრამ ძნელი სათქმელი იყო, ამჩნე-
დნენ თუ არა მას. მათთან შედარებით
ის იმდენად პატარა იყო, შეიძლება,
არც კი ხვდებოდა მათი თვალთახედ-
ვის არეში. კაცისა და ცხენის ოზშივა-
რით დამძიმებული ნიაგი, ნელა, უნდი-

ოთარ პილამა

ჟოველმან ჩამან გოვანელმან...

ლად აფრიალებდა ფურგონზე გადაჭიმული ტილოს აშვებულ კალთას. ჯარს პირქუში დაღლილობა და საერთო, დამამუწკმელებელი სევდა დაუფლებოდა, დაცალკევებას, პირადულ სევდად ქცევას რომ ვერ ასწრებს დროის სიმცირის გამო და ყრუდ, თითქმის სასიამოვნოდაც ბუჟის სადღაც, სულის რომელიღაც კუნჭულში, როგორც ჩექმაში გამობარშული ფეხი.

დილით, ჯარი რომ აიშალა, ისიც აედევნა და აღარც მოშორებია, სანამ ყაფლან მაკაბელს გადაეყრებოდა. ასე ჟრმის დასვრეტილ ჩრდილს შეეფარება ხოლმე ძალი და ქაქანით მისდევს, რადგან ფეხი თუ შეანელა, ჩრდილი გადაუსწრებს და ისევ მზის გულზე აღმოჩნდება. დიდი გზა ვაიარა ამ ჯართან ერთად, ბევრი რამე ნახა და ბევრი რამე ისწავლა, თუნდაც ცხენის დაბანა, ჯარისკაცული ჭურჭლის რეცხვა, თუთუნის გახვევა, ცხვირიდან ბოლის გამოშვება და სამსართულიანი, გულდიან ბოლმის ამოძვრის გინება, რითაც ჯარისკაცების აღტაცებასაც იწვევდა და ულუფასაც იმსახურებდა. მალე ჯარის განუყოფელ ნაწილად იქცა, ერთადერთი გამართობიც იყო და ერთადერთი თანამგრძნობელიც მარად აღჭურვილსა და მარად გზაზე დამდგარი ხალხისთვის. (მერე, როცა თვითონაც ჯარისკაცი გახდა და ოცდახუთი წელი აქეთ-იქით დაბრაგუნობდა, მადლიერების გრძნობით იგონებდა ამ უსახო და უსახელო მასწავლებლებს, ჯერ კიდევ ბავშვს რომ აგემეს ჯარისკაცული ცხოვრების სიმძიმეცა და სიამტკილობაც).

ჩამოკონკილი, ფეხშიშველი მისდევდა კუდში ოფლისა და ტყავის სუნით გაზანტებულ ალაღს, მაგრამ ახლა გული საგულესა ჰქონდა, მარტო აღარ იყო, უფრო სწორედ — გამოწკლისი, რადგან ჯართან ხეტილისას იმაშიც დარწმუნდა, ყველას ვიღაცისა რომ ეშინოდა, როგორც ჯარს ადგილობრივი მოსახლეობისა, ადგილობრივ მოსახლეობას კი — ჯარისა. შიშს სიუ-

ცხოვე აჩენდა. აქაურ ხალხს ჯარის მეტი რა ენახა, მაგრამ ეს ჯარი მოწოდებულ წყალს ხარბად, დაუეჭვებლად სვამდა, ნახევარს გავარვარებულ აბჯარზე ისხამდა, ცალი თვალი წყლის მომწოდებელ გოგოსკენა ჰქონდა, თავდახრილი, დაწვწეფაკლული რომ იდგა, აღმა-დაღმა რომ დაუდიოდა მისი გულისთვის მებრძოლი ბიჭის სიახლოვით დაფეთებული მკერდი და ელოდებოდა, გულის ფანცქალით ელოდებოდა, როდის მოიშორებდა ის ბიჭი პირიდან კოკურას, როდის გახსნიდა სიცხისაგან დანაოკებულ შუბლს და, მადლობის ნაცვლად, როდის ეტყოდა: გოგოვ, სიძე არ უნდა დედაშენსაო? ეს ჯარი კი სხვა იყო, ეს ჯარი იმდენად უცხო იყო, უნებურად თვალს არიდებდნენ, წყლისა და ქლიავის მიწოდებაც ვერ გაებედათ, რადგან არასოდეს ენახად მათ ქვეყანაში სამშვიდობოდ შემოსული უცხო ჯარი და, მტერ-მოყვარის გარჩევაში ათასგზის მოტყუებულნი, ნდობას გადაჩვეულიყვნენ. ჯარისთვისაც ყველაფერი უცხო იყო აქ, არა მარტო ხალხი, არამედ ბუნებაც, ფერთა უცნაური, მოულოდნელი მონაცვლეობაცა და ეზო-შუკებში ჩაგუბებული, სამარადისოდ დამკვიდრებული სურნელიც. ჯარიცა და ხალხიც ბედისწერას შეეხვედრებინა და ერთმანეთისა არაფერი გაეგებოდათ, ამიტომ არც ნდობა ჰქონდათ და ისე შესცქეროდნენ ერთმანეთს, თითქოს ეს წუთია გაშვებულან, სულის მოსათქმელად და ნატკენი ხორცის ჩასაწყნარებლად. ჯარი ბორბლების ღრქილით, დოღებისა და დაღურსმული ჩექმების ბრაგუნით გადიოდა სოფლებზე, რომლებსაც ნასოფლარები უფრო ეთქმოდა, ძაღლსაც ენა ჰქონდა ჩავარდნილი და მამალსაც, გეგონებოდათ, ეგაა, გადაშენებულია კაცის მოდგამო, მაგრამ ჯარის ხმაზე გაუბედავად გამოიღებოდა ხოლმე ჭირგადავლილი ქოჩის კარი და ბინდჩამდგარი ღრიჭოდან ლობიოთი პირმოთხუნილი, გაოცებული და ცნობისმოყვარე

ბავშვი გამოიჭყიტებდა, როგორც მშვიდობის, მშვიდობის კი არა, უმწეობის ალამი. ფეხის ქარით წამოშლილი მტვერი სახლებშიც აღწევდა და მდორედ, განუკითხავად ეფინებოდა ყველაფერს: სახატესა თუ პატრონმკვდარ, კედელზე დაკიდულ იარაღს; ჭრელა-ჭრულა ფარდაგებსა თუ აზრიალებულ ჯამჭურჭელს. სახლებს უკან შეყუჟული, შეშინებული ძაღლები საცოდავად წკავწყავებდნენ. ჯარი კი მიდიოდა, მიღრჰიალებდა, მიგრუნებდა, მიბრაგუნებდა და ზურგს უკან მრუდე ნაბორბლარებსა და ერთმანეთში არეულ, ერთმანეთზე დატკეპნილ ნაფხურებს ტოვებდა, ზემოდან ბავშვის შიშველი ტერფების ანაბეჭდით რომ მოქცეოდა, ჰავლივით მკრთალი და მსუბუქი.

ჯარს მოზდოკამდე მისდია, მოზდოკში კი, არტილერიის მაიორმა, ყაფლან მაკაბელმა იშვილა, რომელმაც უარესად გაუღვივა ჯარისკაცობის სურვილი. „ჩვენს ქვეყანას ჯარი ჰქირდება, მხოლოდ ჯარი“. — ხშირხშირად ეუბნებოდა ყაფლან მაკაბელი და სანამ ჯარის ასაკი შეუსრულებოდა, თვითონ წვრთნიდა, მკაცრად, დაუნდობლად და სიყვარულით.

ყაფლან მაკაბელი უცოლოდ ჩაბერებულიყო საველე კარავში და უკვე იმ ასაკში გახლდათ, სულიწმინდა თუ არ შეუაშანადებოდა, იმედიც არ უნდა ჰქონოდა მემკვიდრისა და გვარის გამგრძელებლის გაჩენისა. ობოლი ბიჭი ბედისწერის მოგზავნილად ჩათვალა, ღმერთის საჩუქარივით მიიღო, დაბანა, დააბურა და არა მარტო ადგილი მისცა მზეზე გამოსუნებულსა და წვიმებისგან ჩალაქავებულ კარავში, არამედ გვარიც. დარწმუნებული იყო, სიკეთეს აკეთებდა, ობოლს გზაზე აყენებდა, თვითონ კი, სხვა თუ არაფერი, გამსენებელი მაინც დარჩებოდა ამ ქვეყანაზე და მთლად არ გაიწირებოდა. ეს კი, თავისთავად უკვე რალაცას ნიშნავდა, დავიწყების, უკვალოდ გაქრობის შიშისაგან მაინც განიმუხტებოდა ამ ღაგვიანებული და ალაღბელ-

ზე გადადგმული ნაბიჯით. ასე არტილერისტები ზარბაზანში ჩარჩენილ ბოლო ჭურვს, მხოლოდ და მხოლოდ დაძაბული ნერვების დასაწყნარებლად დაახლიან ხოლმე უეცრად ჩამოვარდნილ სიჩუმესა და უეცრად გამოცარიელებულ სივრცეს, როცა ბრძოლა უკვე დამთავრებულია და სხვა არაფრით არაა გამართლებული სროლა.

ახალი გვარი უმტკივნეულოდ მიიღო, ჯერ ერთი ნამდვილი წესიერად აღარც ახსოვდა და მაინცდამაინც არც გახსენებას ცდილობდა, მეორეც ერთი, ახალი გვარიც თავისებური თავშესაფარი იყო და ახლა უფრო გაუჭირდებოდათ მისი პოვნა და გამოცნობა მისიანების ამომხოცველ ხალხს, თუკი აქამდე ვერ შეგუებოდნენ მის დაკარგვას და ისევ კვალში მოყვებოდნენ, რაც ძნელი დასაჯერებელი იყო, მაგრამ არც ზედმეტი სიფრთხილე აწყენდა. ახალი გვარი, სხვა სიკეთესთან ერთად, თავადობასაც ანიჭებდა და როგორც ღირსეულ მემკვიდრეს მოეთხოვება, ყოველთვის მოთმინებითა და ყურადღებით უსმენდა ხოლმე ამომბოლს, როცა იგი თავისი გვარის თავგადასავალს უყვებოდა.

ყაფლან მაკაბელის ბაბუამ არაჩვეულებრივი ღონისა და სიმამაცის წყალობით თავადობა მოიპოვა და ამით მაკაბელების მდიდარსა და მრავალრიცხოვან გვარს კეთილშობილებაც შესძინა. მაგრამ მოულოდნელმა აღზევებამ თუ ტახტის სიახლოვეს ღვთაებთან დაახვია და იმის მერე სულ უკან-უკან წავიდა მისი საქმე. ჯერ გვარს განუდგა, აღარავინ გაიკარა სიახლოვეს, თავადობა თუ გინდათ — ხელიც გაანძრიეთ, სხვის ქეიფში ადვილია დავლურის ჩამოვლაო. გვარი დაიქსაქსა, უცებ დაკარგა წლობით შემუშავებული ერთიანობის, ერთმანეთის გამოქომაგებისა და ვატანის უნარი. არც თავადობას გახარებია ერთ

ოთარ პილაძე

პროვინციან ჩიხიან მამულისაგან

ლამეში გამოჩევილი, ერთ ლამეში გა-
კეთილშობილებული ყასბის შემომა-
ტება (ყაფლან მაკაბელის ბაბუას სა-
სახლეში ყასაბი შეარქვეს), რადგან
ერთ-ერთ ბრძოლაში ხმალდახმალ
თორმეტი კაცი აჩეხა თურმე). სანამ
ცოცხალი იყო, კიდევ არა უშვდათ,
კიდევ თავადობდნენ, ხოლო მისი შვი-
ლი (ყაფლანის მამა) ისეთივე თავადი
იყო, როგორ ყველსაც თბილისში ჩა-
მოატარებდნენ ხოლმე აქლემზე წაღმა-
უკულმა შესკუბებულს. არც მამის ძალ-
ღონე ჰქონდა, მამის მონაპოვარი რომ
დაეცვა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, არც
სურვილი. სიკვდილი ერჩია სასახლეში
გამოჩენას, თავადებში ჩადგომას და
როცა სხვები, ნამდვილი თავადები,
ყონის რქებივით დაგრებილ ულვაშებ-
ზე ბეჭდიან თითებს ისვამდნენ, ის
ზურგებს ეფარებოდა, ნეტავი არაფერ
შემამჩნიოს, ნეტავი არავის გავაჩენ-
დეთ. მისმა ერთადერთმა მემკვიდრემ
(ყაფლანმა) ვერ გაუძლო მამის საცო-
დაობის ყურებას და რუსეთს მიაშურა.
მალე თავიც გამოიჩინა, როგორც გუ-
ლადმა და გამჭირახმა მეომარმა, მაიო-
რის ჩინი დაიმსახურა და პატიოსნად ემ-
სახურებოდა თავის ახალ ხელმწიფეს,
რომელსაც სრულებითაც არ აინტერე-
სებდა, რა ფერის სისხლი ედგა ძირ-
ვებში მის ერთგულ ჯარისკაცს. მერე,
როცა ბაგრატიონების ტახტი ურემზე
დაუდეს და პეტერბურგისკენ გაუყე-
ნეს, გაუხარდა კიდევ, რადგან იმ ტახ-
ტმა ისიც თან გაიყოლა, რის გამოც
ღვარძლისა და დაცინვის მეტი არაფე-
რი შეხვედრია. ახლა თავისუფლად შე-
ედლო; დაბრუნებულიყო სამშობლო-
ში, სადაც ადრე, უნდელი და საბამუ-
ლოდ გამხდარი მამის წყალობით გა-
მოჩენისაც რცხენოდა. მაგრამ ისე
გარდაიცვალა, სამშობლოზე ვერ ჩა-
მოაღწია, ის ჯარისკაცი იყო და საი-
თაც გადაისროდნენ, იქ უნდა ეხვრიბა
თავისი ჯარისკაცული ულუფა და ჩა-
ხუთულ კარავში გამოთილს (ცოლის
შერთვაზე არც უფიქრია) ეოცნება სამ-
შობლოში ზარზემით დაბრუნებაზე,

მამა-პაპის ჯავრის ამოყრაზე, სადაც
სადაც ბავშვობა გაეტარებინა და სა-
დაც ახლა, ალბათ, ჭოტებიდა ბუღობ-
დნენ, რადგან დედ-მამა უკვე კარგახნის
დახოცილები იქნებოდნენ, სხვა კი არა-
ვინ დაუტოვებია შინ. მერე ბედმა
ობოლი ბიჭი მოუვლინა და რაც რამე
ებადა, ყველაფერი მას უანდერძა სიკ-
ვდილის წინ: გვარიც, მამისეული სახ-
ლიცა და სამბოჭლომიაინი სკივრიც.
ობოლი ბიჭი ქაიხოსრო მაკაბელად იქ-
ცა, რომელსაც მეტად უცნაური, მაგ-
რამ მის ბედში მყოფისთვის მაინც
ხელსაყრელი მოვალეობი დაეკისრა:
სხვისი სახლისა თუ ნასაპლარის ატ-
რონობა და სხვისი გვარის აღდგენა.
მამობილის სიკვდილს არ დააშრე-
ბია, იმ დროს მისი ნაწილი ველად
იყო გასული, მანევრებდნენ, და მამობი-
ლის მეგობარმა მოწერა, ასე და ასე
მოხდა და როგორც ძოხებრებე, ჩამო-
დი მემკვიდრეობის მისაღებადო. თვი-
თნაიც არ ეგონა, ასე თუ ესამოგნე-
ბოდა, ასე თუ გაახარებდა არსებობა
სახლისა, რომელიც თვლითაც არ ენა-
ხა, ისიც არ იცოდა, რომელ მხარეს
ჰქონდა კარი შემული, სადაც, ცხრა-
მთის იქით იდგა, მაგრამ მაინც მისი
იყო და მხოლოდ მას ელოდებოდა.
სახლის გარდა, მამობილმა, როგორც
უკვე ვთქვით, რკინის სალტეებიანი,
სამბოჭლომიაინი სკივრიც დაუტოვა,
რომელშიაც თავისუფლად ეტეოდა
მარტოხელა კაცისთვის აუცილებელი
და მისი ახალი პატრონისთვის თითქ-
მის უვარგისი ნივთები (თუმცა იქიდან
ზოგი რამის გამოყენება კიდევ შეიძ-
ლებოდა, თუნდაც ორი ხელი სიკვლი-
სა, ხშირი ხმარებისა და ასევე ხშირი
რეცხვისაგან სული კბილით რომ ეჭო-
რა, მაგრამ გაჭირვებული კაცი გადა-
სადგებად მაინც ვერ გაიმეტებდა).
სკივრიც თავისთავად ქონება იყო. ხე-
ლი ეკიდებოდა, სიმძიმე ჰქონდა, გადა-
ტან-გადმოტანა ჰქონდებოდა, სამ ბოჭ-
ლომს ძუძუს სამი ლეკვივით დააბრე-
ვდა და, ბოლოს და ბოლოს, ჩამოვლო-
მაც შეიძლებოდა ზედ. ვინ იცის, სად

არ ნათრევ სკივრს აქა-იქლა შემორჩენოდა ოდესღაც მოხატული და ქაღალდით თხელი თუნუქი. სკივრის დათვალიერების შემდეგ ბევრი აღარაფერი შემატებია, მაგრამ ესეც საკმარისი იყო, საკუთარი თავის რწმენა რომ გასჩენოდა და უფრო ხალისიანად მოჰკიდებოდა ცხოვრებას. მარტოხელა კაცის ნაქონმა ნივთებმა, ცოტა არ იყოს, დაასვენოდა და საფიქრელად განაწყო. იქდა თავახდილ სკივრზე, მუხლზე მწვანე ობმოღებული შანდალი ედო და ცდილობდა ჩასწვდენოდა მისთვის ბოლომდე უცხოდ დარჩენილი კაცისა და აქედან გამომდინარე, საერთოდ ცხოვრების იღუმალ არსსა და ბუნებას. ცხადია, მისი ცხოვრებული მამობილი მისთვის არ ინახავდა ამ სევდის აღმძვრელ ქონებას, ან საიდან უნდა სცოდნოდა, ლამის უკანასკნელ წუთას რომ გამოუჩნდებოდა მემკვიდრე, და რაკი ეს არ იცოდა, რატომ დაჰფოფინებდა, რატომ უფრთხილდებოდა თვალის ჩინივით ამ დაბეჭულ შანდალსა თუ მონოგრამაგაშლილ კოვზს, როცა შეეძლო, სიცოცხლეშივე გაეყიდა, თვითონვე მოეზმარა და ვიღაც ოზრისთვის (თუნდაც ქაიხოსროსთვის) არ დაეტოვებინა. ეს ავდებდა სწორედ ქაიხოსროს საგონებელში. როგორც ყველა სულით ხორცამდე ჯარისკაცი, ცოტას ისიც წაიფილოსოფოსებდა, მაგრამ სწორად ჯარისკაცული ფილოსოფია უშლიდა ზელს, გაეგო მამობილის საქციელი. ამ ნივთებს გახვრეტელი გროშის ფასიც არ ჰქონდათ, სანამ სკივრში იყვნენ ჩაკეტვნი, უბეგამოყვითლებულ საცვლებთან ერთად, და ამით მისი მამობილი უაზრო და უსარგებლო ტვირთს იმატებდა მხოლოდ, ზედმეტად იწვალებდა თავს. თანაც ტყუილუბრალოდ, რადგან სანაცვლოდ არც გასამრჯელოს პირდებოდა ვინმე და არც მაღლობის თქმას. შეიძლება, ამ უაზრო წვალუბაში ხედავდა იგი თავისი არსებობის გამართლებას, უთვისტომოდ დარჩენილი სულის შვებას, ანდა ოდესღაც განცდილი ბედნიერე-

ბის საბუთებად ჰირდებოდა, მოგონებების გასამძაფრებლად, გასამძაფრებლად კი არა, შესანარჩუნებლად, მსუბუქი, ადვილად გასაფანტი მოგონებების შესაკავებლად ეწყო სკივრში ისინი, როგორც ქარის შიშით, მაგიდაზე გაშლილ რუკებზე დააწყობენ ხოლმე რაიმე მძიმე საგნებს სათათბიროდ შეკრებილი ოფიცრები. ასე იყო თუ ისე, თავახდილ სკივრზე ჩამომაჯდარმა ქაიხოსრომ უკვე იცოდა, ვერასოდეს რომ ვერ ჩაწვდებოდა და ვერასოდეს რომ ვერ განიცდიდა მკვდარი მამობილის ზედს. მისი რწმენით, აღამიანები უცხონი იყვნენ ერთმანეთისთვის და ასეთებადაც დარჩებოდნენ ბოლომდე, რადგან არავის შეუძლოა, ნახმარი კოვზივით ანდა შანდალივით, თუნდაც იმის მსგავსი განწყობილებაც გადასცეს მეორე აღამიანს, როგორიც თვითონ ეუფლებოდა იმავე კოვზისა, თუ შანდალის აღებისას. ნოეს კიდობანისგან განსხვავებით, ამ სკივრიდან ამოსულ სიცოცხლეს უკვე ყავლი ჰქონდა გასული, ნახვებისარი, ერთხელ უკვე ნაცხოვრები იყო და უკვე გამოცლოდა მთავარი წვენი და ფერ-ხორცი, მაგრამ ქაიხოსრო უპატრონოდ იყო გაზრდილი და არაფერს თაქილობდა, ამქვეყანაზე უფრო საიმედოდ, უფრო მყარად რომ მოეკიდა ფეხი. საამისოდ კი, ის სკივრიც ვარგოდა, რადგან მის აშშორებულ მუცელში ისიც ინახებოდა, რასაც არასოდეს არ გასდის ყავლი. მართალია, არც ისე ბევრი, სიკვდილამდე თავზე რომ გადასვლოდა ქაიხოსროს, მაგრამ არც ისე ცოტა, სულში რომ ჩაეფუროთებინა ჯამაგირის შემყურე მათორისთვის. ქაიხოსრომ, მემკვიდრეობით მიღებული სკივრის ქექვისას, რაღაც-რაღაცეები საკუთარ არსებაშიც აღმოაჩინა და ამით როდი დარჩენილა ნაკლებად კმაყოფილი. მან იგრძნო, რომ არასოდეს, არაფერზე არ იტყოდა უარს, თუკი თავისი მარადიული თანხ-

მთარ ბილაძე
 ყოველგან ჩემთან მოკვნილთან...

მობით რამეს მაინც გამოტანებოდა
ცხოვრებას. საკუთარი გამოცდილებით
იცოდა, ადამიანის ცხოვრება მეტნაკ-
ლებად მძიმე და საშიში განსაცდელე-
ბის უწყვეტი ჯაჭვი რომაა, და კაცის
მთავარ ნიჭად ყოველგვარი განსაცდე-
ლიდან თავის დაძვრენის ნიჭსა თვლი-
და. ამიტომაც სცემდა განსაკუთრე-
ბულ პატივს ორ ადამიანს, გრძელ-
ულვამა ეფრეიტორს და ბიბლიურ
ნოეს. ეფრეიტორი რომ თავის ამ-
ბებს მოჰყვებოდა ხოლმე, გინდოდა
თუ არ გინდოდა, უნდა გეწამა სასწაუ-
ლი, რადგან მართლაც სასწაული იყო
კიდევ ცოცხალი რომ დადიოდა. უფ-
რო მეტიც, ისე ჩაბერებულები ბრძო-
ლებში, ერთხელაც არ გაეკაწრა ტყვი-
ას. ხოლო როცა ყაზარმის მღვდლის-
გან ბიბლიური ნოეს თავგადასავალი
მოისმინა, სამუდამოდ განიმსჭვალა
მისდამი უაზღვრო შურიტა და თავყა-
ნისცემით.

ბედს უთქვამს, ვინც მომიხმარს,
წელიწადში ერთხელ ყველას კარზე
შემოვცდებით, მაგრამ ბედი როგორ
უნდა შემომჯდარიყო მის კარზე, რო-
ცა კარი არ ჰქონდა? ამიტომ, ცხოვ-
რებას თუ აპირებდა, უპირველეს ყოვ-
ლისა, ყველაფრისთვის უნდა მიეფურ-
თებინა, რაც აქამდე გადახდენოდა
თავს და ახალი ცხოვრება დაეწყო,
როგორც ნოემ დაიწყო წარღვნის შე-
მდეგ. აქედან უნდა გადახვეწილიყო
და იმავე ნოესავით, ახალ მიწაზე (სა-
ბედნიეროდ ჰქონდა ამის საშუალება)
გაელვებინა კერა. ამის მერე ბევრი
ალარ უყოყმანია და მხარზე სკივრ-
შედგმული, დაადგა გზას შემკვიდრე-
ობით მიღებული სახლისავე, რომე-
ლიც იქამდე მხოლოდ ქალაღზე არ-
სებობდა მისთვის და რომელთანაც იმ
ქალაღის გარდა, სხვა არაფერი აკავ-
შირებდა, არც იქ გატარებული ბავშ-
ვობა და არც იქ გარდაცვლილი მშობ-
ლები, მაგრამ როცა პირველად დაინა-
ხა სახურავიქვეული, კარფანჯარა ჩა-
შოხსნილა, ჰინჭრისა და გვირის ზღვა-
ში ხანახევროდ ჩაძირული შენობა,

გული ისე აუჩქარდა, ისეთი სიმშველდე
დაეუფლა უცებ, საზარელი სიზმრი-
დან გამოკვეთულ ბავშვს რომ დაეუფ-
ლება მომღიმარი დედის დანახვაზე,
იმიტომ კი არა, მისი მამობილი სულ
ამ სახლზე რომ ეჩიჩინებოდა, თავისი
გულიდან ამის გულში რომ უნდოდა
გადაენერგა ამ სახლის სიყვარული,
არამედ იმიტომ, რომ ის სახლი მას
ეკუთვნოდა.

ამაოდ დამშვრალიყო ქაიხოსროს
მამობილი, მის მიერ არაერთგზის აღ-
წერილ სახლს არაფერი ჰქონდა საერ-
თო ამ საცოდავ ნანგრევებთან. მაიო-
რის მახსოვრობაში სულ სხვა სახლი
წამოჭიმულიყო, ოცნებითა და სინანუ-
ლით გამშვენიერებული, სადაც ყველა
ოთახს თავისი განსაკუთრებული ფერი
და სურნელი ჰქონდა. აქ კი — საერ-
თო, სიძველისა და სიღამპლის ამაზრ-
ზენი სუნი გამეფებულიყო. როგორც
არ უნდა მოენდომებინა, ვერც იმ სი-
ამოგნების განცდას მოახერხებდა
ქაიხოსრო, რომელსაც თურმე მისი მა-
მობილი განიცდიდა ბავშვობაში, რო-
ცა დედის უჩუპრა ფეხშიშველი დარ-
ბოდა გრილსა და კრიალა ფილაქანზე.
ფილაქანი დაფშვნილიყო და უსია-
მოდ ხრამუნობდა ფეხქვეშ, წითელ
მტვრად და ღორღად ქცეული. ვერც
წალოში ჩაწვებოდა იმ ზღაპრული ხი-
ლვების გამოსახმობად, იქ ჩამალულ
მამობილს რომ ევლინებოდნენ თურ-
მე. წალოს დამპალი ჩარჩოლა შერჩე-
ნოდა, სანახევროდ მიწით ამოვსებუ-
ლიყო და მეოცნებე ბავშვას მაგივრად,
ახლა ყროლის ხე დაბინავებულიყო
შიგ. ამ ნანგრევებმა, მამობილის კი
არა, რატომღაც საკუთარი ბავშვობა
გაახსენა ქაიხოსროს, შორეული, ნაღ-
რვეად შეწყვეტილი და სისხლიანი ბავ-
შვობა. უფრო სწორედ, ის თბილისუ-
რი სახლი გაახსენა, სამუდამოდ დავიწ-
ყებული რომ ეგონა, მთელი სიცხალით
წამომიმართა უცებ მაკაბელების ნასახ-
ლარზე ორსართულიანი, ქვის კიბიანი
და მძიმე დარბაზებიანი სახლი, ქალის
მკერდივით ლამაზი აივნით მოპირდა-

პირე სახლს რომ ებჯინებოდა ლამის, როგორც მიჯნური მიჯნურს. ქაიხოსრომ იმ აივნანზე ხუთი წლის ბიჭი დაინახა, რიკულებს შორის ცხვირგაყოფილი, თვალებით რომ ჰამდა ვერაგულად გატრუნულ ქალაქს. ხვლიკისფერი სახურავების ბურანიდან თავდაღწეული, თეთრი ნისლივით წამოზღაზნილი ტაძრებიც დაინახა; აღმართში, ფერშალივით, თავის კანტურით მომავალი სახედარიც; ხიდის მოაჯირზე შეფერვნილი მამალიც და სილისფერი, გულჩათხრობილი მდინარეც. მაგრამ ეს წამიერი მოჩვენება იყო, წამიერი თავდავიწყება. ქაიხოსროს საღ ჰქონდა დასაკარგი დრო, ჯერ დასამკვიდრებელი იყო, დასაბინავებელი.

მაკაბელების ნამოსახლარზე სიცოცხლე მთელი ძალით ფეთქავდა. ბარაქიანად, ლაღად, თავისუფლად ამოეხეთქა მიწიდან შამხნარს, ათასნაირი მწერისა და ქვეწარმავლის საბუდრად ქცეულიყო, ჰერჩამოქცეულ სახლშიც შეელწია, წვიმებისგან დარბილებულ, დანესტიანებულ იატაკის ფიტარზეც ამოეყარა, კედლის ბზარებშიც შეეფრქვია თავისი შლეგი, ყველაფრის ამტანი თესლი, გადაპენტილიყო ობობების გამხმარი, ფშუტე გვამებითა და აბლაბუდის ბრჭყვიალა ნაქუწყებით, განუწყვეტლივ მრავლდებოდა, თითქოს გრძნობდა, მხოლოდ და მხოლოდ სიმრავლეში რომ იყო მისი ძალა, მაგრამ ის უვარგისი სიცოცხლე იყო, ხელის-შემშლელიცა და სახიფათოც. ქაიხოსრო პირველსავე დღეს გველს გადააწყდა და ლამის ხელი მოკიდა, ბალახის მოსაგლეჯად დახრილმა. გველი მზის გულზე იწვა და, ველური კამით გამძლარი, ცერისხელა ცრემლს აღვარდვარებდა. ქაიხოსრომ არ იცოდა, როგორ უნდა მოეკლა გველი, საღ სცემდა გული ამ გრძელსა და სლიზინა სხეულში, ზანტად, ნაწილ-ნაწილ რომ უჩინარდებოდა ბალახში. ქაიხოსრომ ჯერ ეზო მოასუფთავა, გველისგან შეშინებული, ძირფესვიანად გლეჯდა შამხს და ფეხით სრესდა მოგლეჩილი მცენა-

რის დანატოვარი ღრმულებიდან ამოიწვენილ ჰაერს. ურუქელები ცეხულნი უყურებდნენ ხეზე მიკიდულ მუნდირსაც, წელზევით შიშველ კაცსაც, საველე კარავსაც, რომელიც უკვე მოტიტვლებულ მიწაზე გაემართა ქაიხოსროს, და თეძოვებპარიალებულ ცხენსაც, დაობებულ შანდლებსა და მონოგრამაგადაშლილ კოვზებში რომ გაუცვალა ვიღაც ოსმა დარიალის ხეობაში. ცხენს მწვანე დორბლი ჩამოსწუწვოდა ლაშებზე და ყბების გაუჩერებლად ეხმარებოდა პატრონს ბალახბუღახის მოსპობაში. ეზომ რომ თვალში გამოიჩედა, ცაცხვის ხეების ძირას, თითქმის უკვე გადაშლილი, მიწის პირს გასწორებული საფლავის ბორცვი გამოჩნდა და ამან უფრო შეაძრწუნა ქაიხოსრო, ვიდრე გველმა, ცრემლის ღვარღვარით რომ შეეგება პირველსავე დღეს, ვერაგი და მოლაღატე ცოლივით.

— ეგ ყაფლანის დაა, — უთხრა ზოსიმე მღვდელმა ქაიხოსროს. — ჯერ ეგ გაჩნდა და მერე ყაფლანი.

ზოსიმე მღვდელს ჰქონდა, ცოცხალი თვალები ჰქონდა, შიგნიდან განათებული, გვეგონებოდათ, განუწყვეტლივ იღიმებო. შავი ანაფორის მხრები ქერტლით გადაჰპენტვოდა.

— ყაფლანი სულ დაიკარგა. შობილები ეკლესიის ეზოში მარხია. ეგ უბედურია შემორჩა აქაურობას, ფუძის ანგელოზივით. — გააგრძელა თვითონვე, რაკი ქაიხოსრო თვალგამტერებული დასცქეროდა საფლავს.

ქაიხოსრო ზოსიმე მღვდლის ნათქვამმა შეაერთო და ახლა მღვდელს შეაჩერდა სახეში. მღვდელმა გაუღიმა, თითქოს შეშფოთების მიზეზს მიუხვდა და გააგრძელა: ძვალის აღარ დარჩებოდა, ალბათ. ორი თვისა მომკვდარა, ლაქდაჟს მოუკლავს.

ყაფლან მაკაბელს არასოდეს არ უხსენებია და, არაფერი იცოდა ქაიხო-

ოთარ ბილაძე
ყოფილმა ჩამიან მოკვნილმა...

სრომ მისი არსებობისა და კიდევ ერთი მკვდარი ნათესავის აღმოჩენამ ისე დააბნია, ცოტა არ იყოს, მგონი, დააეჭვა კიდევ მღვდელი, თავის ჭეშმარიტ მკაბელობაში. მღვდელი ილიმეობდა და ოდნავ, ძლივს შესამჩნევად აცვაცუნებდა სველსა და წითელ ტუჩებს, თითქოს ღარიბის წუწნისა.

— ისე ვიხსნით, თითქოს შორეული იყოთ. — თქვა ზოსიმე მღვდელმა. დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა, სასწრაფოდ უნდა ეპასუხა, რამე უნდა ეთქვა ისეთი, რაც მღვდლის ეჭვსაც გაჰფანტავდა და მის შემფოთებასაც გამართლებდა.

— ღმერთმანი არ ვიცოდი, არ უთქვამთ, მამიდა თუ მყავდა. — თქვა ქიხოსრომ.

— განათლოს უფალმა. — თქვა ზოსიმე მღვდელმა და ტუჩები გააწკალაუნდა.

გაშიშვლებული საფლავი, ჯერ წვიმებმა, მერე კი თოვლმა, უარესად გადაასწორო და გაზაფხულზე მისი ნახაზიც აღარ ეტყობოდა მიწას, მაგრამ ქიხოსროს იმ დღის მერე ერთი სულელი სიზმარი აეკვიტა, რომელიც სიკვდილამდე ესიზმრებოდა და ხიმურის ოფელში გაღვრილს წამოაგდებდა ხოლმე საწოლიდან. სიზმარში ორი თვის გოგოს ხედავდა, რომელსაც უზარმაზარი, ყოჩის რქებივით დაგრეხილი უღვაშები ჰქონდა. ეგ იყო და ეგ. მაგრამ ქიხოსრო აუწერელი შიშითა და მღელვარებით ელოდებოდა ყოველთვის უღვაშებიანი ჩვილის გამოჩენას. აქ, მკაბელების ნასახლარზე დაფუძნება ძალაუვნებურად მკვდარი ანგელოზის სამფლობელოში შეჭრას ნიშნავდა, მაგრამ ახლა უკან დახევა გვიან იყო, მხოლოდ აქ, ბედისაგან ნაწყალობევი მიწაზე უმდა გაედგა ფესვი, თუკი საამისო უნარი და ნებისყოფა საერთოდ გააჩნდა. მხოლოდ აქ იყო მისი ადგილი, მისი საჰიდაო მოედანი, და ახლა მხოლოდ მასზე იყო დამოკიდებული, ვინ ვის გადასძლევდა: ის — ცხოვრებას, თუ ცხოვრება — მას.

ბედს უნდოდა ასე, იმავე ბედს, რომელმაც ხუთი წლისა ფოთოლივით შეაწყვიტა მის გამომტან ხეს, ფოთოლივით კი არა, იმ ხის თესლივით გაატაცა და იქამდე ატრიალა უკიდევანო სივრცეში, მტერის ნამცეცხვით პატარა და უხილავი, სანამ სხვისი მკვდრით გააბზიერებულ მიწაში არ ჩათესა, თითქოს იმის ცნობისწადილი კლავდა, ვნახოთ ერთი, რა გამოვა, როგორ შეეგუება გარემოს, რანაირ ნაყოფს გამოიღებს, ანდა საერთოდ იხვირებს თუ არაო. ამას კი დრო გვიჩვენებდა მხოლოდ. დანარჩენი თვითონ თესლზე იყო დამოკიდებული. გააჩნია, რამდენად იყო იგი სიცოცხლისკენ მიდრეკილი და რამდენად ჰქონდა განვითარებული შეგუების უნარი. რაც არ ეგუება — კვდება. ასეთი მარტივია ბუნების კანონი, რადგან ბუნებას ერთი მორჩილი შვილი ურჩევნია, მწერი იქნება ის თუ ადამიანი, მილიონ უძღვებ შვილს. ქაიხოსროსაც სხვა რაღა დარჩენოდა, ეცნობოდა და ეგუებოდა ახალ გარემოს, ხალხის ხასიათს, შუგულისა და ბალ-ვენახების განლაგებას, გზებსა და ბილიკებს, მდინარისა თუ ამინდის ჭირვეულობებს, და არც ურთქლეები რჩებოდნენ ვალში, რადგან ნაკლებად არც იმათ აინტერესებდათ უცხო, ახალი ვარსკვლავივით ურთქის ცაზე მოულოდნელად გამოჩენილი კაცი, უბრალო გლეხივით რომ შრომობდა დიდიდან საღამომდე, თუმცა მაიორის მუნდირი, ბრჭყვიალა ეპოლტებივითა და ოქროსფერი ლილებით გაწყობილი, ხეზე ჰქონდა მიკიდული, როგორც განსაკუთრებულობისა და ხელმეუხეშებლობის საბუთი, ზოლიაქოს ნიშანივით, გარეგნულად მარტივი და ყველასათვის გასაგები, მაგრამ კიდევ სხვა, უფრო რთული, უფრო მნიშვნელოვანი და იღუშმალი აზრის მომცემი.

მამობილის მუნდირი, საქართველოში რომ გადმოვიდა მაშინ ჩაიცვა. მანამდე მხარზე შედგმული კიღობნით მოჰქონდა იგი. მერე აღარც მოუშორე-

ბია. რადგან მუნდირში გამოწყობილს ყველგან ადვილად შესამჩნევი პატივისცემით, მორიდებითა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, შიშითაც კი ხვდებოდნენ. ყველა სიკეთესთან ერთად, მუნდირი საოცრად მოუხდა (ამას საღვურებისა და სასტუმროების მომსახურე ქალების სახეებზე კითხულობდა), ისე ზუსტად მოერგო, თითქმის ერთმანეთისთვის გაჩენილად ყვენ თავიდანვე. ურუქელებს ხომ პირი დააღებინა და ამიტომაც იყო ალბათ ყველამ უყოყმანოდ, დაუფეკებლად რომ ჩათვალა იგი მაკაბელების კანონიერ მემკვიდრედ. ურუქში რომ ჩამოვიდა, რთველი კარზე იყო მომდგარი, ხალხი ღვინის დასახვედრად, ღვინის დასაბინავებლად ემზადებოდა, იყო ერთი ხეხვა-რეცხვა საწნახელებისა და ქვევრებისა; სექტემბრის მზე, ჟინდამცხრალი მიჯნურით, მშვიდად, გულგრილად ელამუნებოდა ნაყოფით ჩამძიმებულ ვენახებს, ის კი ორღობეში მოსეირნობდა, კისერზე სადავეგადადებული ცხენი ფრუტუნითა და ცმუკვით მოჰყვებოდა უკან და ქვევრებიდან თავამოყოფილი სოფელი ნაჯაფი, დაწითლებული ხელით იჩრდილავდა თვალს, მის ბრწყინვალებას რომ არ დაებრმავებინა. ის კი არხეინად მოსეირნობდა, გაოფლილი ქუდი იდაყვში მოხრილსა და წინ გაშვებულ მკლავზე დაესვენებინა, თითქმის ურუქელებისთვის ძღვენი გამოუტანებიათ.

აქ არავინ არ იცნობდა, აქ შეეძლო თავმოძვრენდ სიარული, თანაც ყოველდღიურმა, სამშვიდობო ფუსფუსმაც თანდათანობით გაჰყარა გულიდან ყაზარმის დარდი და დაარწმუნა, სწორედ რომ მოიქცა, აქ რომ იყო მისი ადგილი, ამ მიყრუებულ სოფელში, რადგან აქ ჰქონდა საქმე და მხოლოდ აქ შესძლებდა თავისი მოვალეობის აღსრულებას; ყაზარმა, რა თქმა უნდა, ენანებოდა, მაგრამ ვიდაცის ნასახლარში მოფუსფუსე, უფრო და უფრო რწმუნდებოდა, რომ ვაჟკაცობა თავის გამოღება და სიკე-

დილი კი არაა, არამედ — გაღატაკება, რადაც არ უნდა დაგვადეს იგი. ვისაც რა უნდოდა, ის ეთქვა, მას მოვალეობა ჰქონდა და არაფრის გულისთვის აღარ დაიხვედა უკან, სანამ საწადელს არ მიალწევდა. მას ერთი გვარი უნდა დემთავრებინა, როგორც წერტილს გრძელი და უაზრო წინადადება, მეორე კი, უნდა აღედგინა, კი არ უნდა აღედგინა — დაეწყო; ახალი, ძველი სამოსით შენიღბული, მაგრამ სრულიად ახალი გვარი. ასე რომ, ღრუილად უნდა მოეთავეზინა სახლიც და ტყუილბრალოდ არ უნდა დაებერებინა ძლივს გადაჩენილი სისხლი, ვინ დაუჭერდა ქალს, საჯუთარი სახლ-კარის პატრონსა და მაიორის მუნდირში გამოწყობილს? ანდა რა სჭირდათ დასაწყუნი აქაურ ქალებს? ისიც საუკეთესოს ამოარჩევდა, მაგრამ მოხდა ის, რასაც ყველაზე ნაკლებად ელოდებოდა, რამაც ძირფესვიანად შეცვალა მისი ცხოვრებაცა და ოცნებაც. ბედი ბედად, მაგრამ, ეტყობა, თვითონაც უჭკუო იყო, რადგან ცოტას მორჩა, ყოვლად გაუმართლებელი სულსწრაფობის მსხვერპლი გახდა, დამთხვეული თათრისა და ძირგავარდნილი ქვრივის სიყვარულობანას აჰყვა, ცხვრის ქონისა და მონაზვნის სენაკის სუნმა აუშმღვრია გონება, მაგრამ რას იფიქრებდა, ასე თუ გართულდებოდა, სისხლამდე თუ მივიდოდა საქმე. დარწმუნებული იყო, იმდენი დაეკარგა, იმდენ რამეზე ეთქვა უარი, ამ პატარა სიამოვნებას, თუკი იკადრებდა, ყველანი უბატონოდ დაანებებდნენ. დაანებებდნენ კი არა, თავს თუ გაუყადრებდათ, უნდა ეამაყათ კიდევ, ერთსაც და მეორესაც. იმათ ხომ არ იცოდნენ, ეს რომ ნამდვილი მაიორი არ იყო? ერთს უნდა ეტრაბახა, კეთილშობილმა მაიორმაც არ დაიწუნა ჩემი ნაჯიჯენი ქალიო, მეორეს კი, სიხარულისგან მეცხრეცაზე უნდა ეფრინა, რადგან მის მოდგმას, ალბათ, სიზმარშიაც არ ღირსებია

ოთარ ზილავა
ყოველმან ჩამან მოგვიღვან...

ასეთი პატივი. მაგრამ ასე თუ არ ფიქრობდნენ, ამდენის გაგება თუ არ შეეძლოთ, მაინც ენა უნდა ჩაეგდოთ მუცელში, მაინც ისე უნდა მოქცეულიყვნენ, როგორც მაიორი უკარნახებდათ. იმ ქვეყანაში, საიდანაც ქაიხოსრო ჩამოსულიყო, მაიორის ერთი სიტყვა საკმარისი იყო, ქეციანი თათარი კი არა, მთელი პოლკი რომ გადაცვენილიყო ცეცხლში. პირველხანებში ქაიხოსროს გუნებაში ელიმებოდა ხოლმე სახტად დარჩენილი თათრისა და ტეტუხრად გამოპრანჭული ქვრივის წარმოდგენაზე, აქაოდა, ჩვენც ნახირ-ნახირო, მაგრამ ვერცკი გრძნობდა, ამით უარესად რომ იღიზიანებდა თავს, დღითი-დღე უფრო და უფრო რომ იხლართებოდა თავისსავე მოქსოვილ ბაღეში, რომლის მოქსოვაც ძაფის პატარა ნაკუწმა ჩააგონა თავიდან, ქვრივის შვილმა, სულელმა გიორგამ, ორღობეში რომ გადევარა შემთხვევით და იმოდენა აღტაცება, თაყვანისცემა, მოწიწება და მორჩილება შეაფრქვია თვალებით, სისულელე იქნებოდა, ზურგი შეექცია მისთვის, ღია ცისქვეშ დაეტოვებინა მადანი, რომელსაც თავისით გამოერღვია მიწის საფარველი. თვითონვე გამოსულიყო სააშკარაოზე და მხოლოდ იმასლა იხვეწებოდა: ამიღეთ და მოიხმარეთო. ქაიხოსრომაც აიღო და მოიხმარა, მაგრამ შედეგი ჩანაფიქრს თუ არ დაემთხვა, ეს მხოლოდ მისი ბრალი იყო, აჩქარების, სულსწრაფობის ბრალი. მადნის გაწმენდა და დამუშავება დაეზარა, ზერელედ მოეკიდა ამ საქმეს, ხარისხზე აღარ იფიქრა, რადგან ერთი სული ჰქონდა ეხილა, რა გამოდნებოდა ამ მადნისაგან. ჩანაფიქრი, მართლაც კარგი იყო, როგორც გრძელუღვაშა, ეფრეიტორი იტყოდა: ერთ რამედა ღირდა, თავისი სიმარტივითა და სიდიადით. თავიდან ყველაფერი კარგად აეწყო, რამაც უარესად დააწმუნა თავისი გეგმის სისწორეში; ბავშვის დაახლოვება გაცილებით ადვილად შესძლო, ვიდრე ფიქრობდა, თუმცა რომელი ბავშვი არ გაგიჟდება

სიხარულისგან, თოფის ჩუქებას დაპირდება, თანაც ნამდვილი თოფისას, რომელ ბავშვს გაუჩერდება ენა, მთელ ქვეყანას რომ არ მოსდოს შენი ღანაპირები; ხოლო თათარს ჭკუის მაგვარი რამე თუ ეყარა გოგრაში, უყურადღებოდ არ უნდა დაეტოვებინა ბავშვის ნალაპარაკები, უნდა მიმხვდარიყო, რატომ პირდებოდა უცხო ძია თოფს მისი კახპის გაგდებულს და არც იმის მიზეზი უნდა გასჭირვებოდა, თოფი იგივე მაიორი რომ იყო. ხა, ხა, ხაო, ეცინებოდა ქაიხოსროს შიშისაგან თვალდაჭყეტილი თათრის წარმოდგენაზე, ბავშვს რომ ჩასციებოდა და ერთსა და იმავეს ეკითხებოდა სულ: რატომ დაგპირდა, როგორ დაგპირდა, იქნებ მოგეყურა ანდა გაგესუბრაო. ბავშვისა და თათრის გაწამაწია, რაღა თქმა უნდა, არც ქვრივის დარჩებოდა შეუმჩნეველი და ის დრო იყო, დარეცხილ-დასუფთავებულები, მორთულ-მოკაზმულები და მაიორის მოლოდინში, პატარძალივით პირმოპუწკული, ჩამოძვდარიყო ტახტის კიდეზე. არც ბავშვი გამოვიდოდა მაინცღამაინც გაბრიყვებული. თოფს, რა თქმა უნდა, არ აჩუქებდა, ისევ და ისევ ბავშვის სასარგებლოდ, რათა დაუდევრობით თავი არ დაეშავებინა, თხოვებით კი მერეც ათხოვებდა, მერეც დააჭრინებდა ხელში. გარდა ამისა, განა თვითონ ბავშვს არ უნდოდა თათრის მოშორება, განა თვითონ ბავშვი არ აჩეხებდა დედამის ხელებში, დედაჩემ სულ ტირის, სულ ჩემს მამიკოს ეძახის და შენ რომ მიეფერები, აღარ იტირებს, რადგან შენ იქნები ჩემი მამიკოო? მთლად ასე არ ამბობდა, მაგრამ ასე გამოდიოდა. ბავშვი სულელია, ბავშვს რომ ჭკუა არ მოეკითხება, ესეც სრული ქეშმარიტებაა, მაგრამ შენ რომ უფროსი ხარ, პირში კი არ უნდა შესციწინო, თავში კი არ უნდა ჩაუპარტყუნო, რა სისულელეებს როშავო, — უნდა მოუსმინო, გაუგო და შეუსრულო კიდევ. ბავშვი ვერც იმას მიჰვდებოდა, მგლის მოშორებას, უფრო დიდ

მგელს რომ თხოვდა და გინდაც მიხედრილიყო, განა დიდი მგელი არ ერჩია? ყველაფერს რომ თავი გაჟანგოთ, ბავშვისთვის, ალბათ, სულერთი იყო, ვისთან იწვებოდა დედამისი, თუკი ვინმესთან აუცილებლად უნდა წოლილიყო იგი. ეს კი, მართლა აუცილებელი იყო, რადგან ქვრივის სარკმელს ქვეყანა მიჩერებული და როგორცკი დაღამდება, ძალი და მამაძალი ამ სარკმელში ჩამდგარი სინათლისკენ მოძუნძულდება, რადგან მწერზე მეტი განსჯის უნარი არც ადამიანს გააჩნია, სადაც შუქი აინთება, ყველა მისი გულისთვის, მის მისაზიდად და მის გასართობად გონია ანთებული. ხა, ხა, ხაო, — იცინოდა ქაიხოსრო. — არც ასეთი სიკეთე ვარგავო, ბავშვითვის უარს ნუ მათქმევინებთ და მომკალითო, ის კი არა, პატარა ძამიყო, ან პატარა დაიყო რომ მთხოვოს, მაშინვე ჩაგვიდებ ხელს დედამის და გავაქცუნებ ბაზარშიო. იცინოდა, მაგრამ მერე საცინრად აღარ დაუტრია საქმე. სროლას არ აპირებდა. დამბაჩაც ისე, სხვათაშორის წამოიღო, ხელს გამოაყოფო ლამპის შეუშასავით, უფრო თამამად, უფრო თავისუფლად, უფრო მტკიცედ რაიმე ეგვრნო თავი, თათართან კი არა, ამ ქვეყანაზე მის ანაბარა დაიჩენილ ქვრივ-ობოლთან, მეტი ფასი რომ დასხდებოდა ქალისა და ბავშვის თვალში. (თათარს უკვე მოშორებულად თვლიდა, არ ეგონა, ასე მალე კი არა, საერთოდ თუ მობრუნდებოდა ამ სოფელში, რაკი ქალ-ბაღანა დაეღაზა და, ასე თუ ისე, ამოეყარა ჯაფრი). სროლის მეტი რა უკეთებია ჯარში, მაგრამ მაშინ მასთან ერთად მთელი ჯარი აგებდა პასუხს, ახლა კი მარტო იყო და პასუხიც მარტო მას მოეკითხებოდა. მოხდა, რაც უნდა მომხდარიყო, სისხლი დაიღვარა, მაგრამ საბედნიეროდ — სხვისი; თათრის სისხლის გამოდგნა ადვილი იყო, აქ წესების დაცვას არავინ დაგუდედათ, აქ ვინც დაასწრებდა, ის იყო მართალიცა და გამარჯვებულიც, მაგრამ ვაი ამ სიმართლესა და ვაი ამ გა-

მარჯვებას, რადგან თათრის, თანაც შენი ტყვეით დაჭრილი თათრის გულს კიდებს ღვთის რისხვა ჯობლა, ღვთისგან დაწყევლა და შეჩვენება. მოკვდებოდა და არ შეირჩენდა, მოკვდებოდა და მოგვლავდა, ცოცხალს თუ ვერ მოგიხელთებდა, მკვდარს ამოგთხრიდა, მკვდარს მოგვლავდა ხელმეორედ, თვითონ თუ ვერ მოესწრებოდა, შეიღს დააფიცებდა, შეიღთა შეიღს, და მალე ერთი კაცის ნაცვლად მთელი ჯალაბი, მთელი გვარი, მთელი მოდგმა და ჯილაგი დაედებოდა შენს სამიოდე ლიტრა სისხლს სპილენძის თუნგებითა და ქვაბებით. აქ სხვანაირი ცა იყო, სხვა ვარსკვლავები კიაფობდნენ ცაზე და ღმერთის აუცილებლობა შურისძიების აუცილებლობასაც გულისხმობდა. ასე რომ, არც გაქცევასა და დამალვას ჰქონდა აზრი, რადგან შურისძიების კანონი ღმრისა და სივრცეს არ ეპუებოდა, უფრო სწორედ, ღმრისა და სივრცის გარეთაც შეედლო არსებობა და მოქმედება.

სანამ ჩახმახს გამოსწევდა, ქვრივი და მისი ნაბიჭვარი არც ახსოვდა, ისინი მერე გაახსენდა, როცა დამბაჩამ იპეკა და თათრის თითებს შორის სისხლმა გამოჟონა; თათარს ხელები მუცლიდან არ მოუშორებია, თითქოს მუცელზე რომელიღაც უხერხემლო, სლოპინა და ლორწოვანი არსება შეუპყრია და ეშინია, არ დამისხლტესო. გასროლილ ტყვიას უკან ქაჯიც ვეღარ დააბრუნებდა. ერთადერთი, რაც ოდნავ მაინც მოეხმარებოდა ამ ახალი უბედურებისგან თავის დაღწევაში, გადაბრალება იყო, სასწრაფოდ უნდა გადაებრალებინა ვინმესთვის საკუთარი სიბრძივე და წინდაუხედაობა. ამიტომაც გაახსენდა დამბაჩის გასროლისთანავე, მის ზურგს ამოფარებული ქვრივი და ოხერი, მაგრამ შიშმა და სიძულვილმა ენა დაუდუმა, ადგილზე გააშეშა, არც არაფერი ესმოდა, არც

მთარ ვილაპო
ყოველმან ჩემთან მომხმელთან...

არაფერს გრძნობდა შიშისა და სიძულვილის გარდა, ქუჩყვივითა გრძნობდა, წლობით დაგროვილი ქუჩყვივით, შემაწუნებელსა და ამაზრზენს, ფრჩხილებით რომ გინდა ჩამოიბღორტო, აგუროთა და ქვიშით. ხოლო ცოტა გონს რომ მოეგო, თათარი უკვე გაცვლოდა იქაურობას, ყუყუჩი ხალხი კი ქება-დიდებას ასხამდა ქვრივ-ობოლის გამოსარჩლებისათვის. ამან ჯერ გააღიზიანა, ცოტას მორჩა, ზეწრით დაიფრინა ყველანი, ქვრივის ბინძური ზეწრით, ალაღბდზე რომ მოხვდა ზელში თათრის მისახმარებლად გამოქცეულს. მერე კი, გულმა უგრძნო, სულ არარაობას ქვრივ-ობლის ქომაგის სახელი რომ ჯობდა, სხვა თუ არაფერი, მომავალში ხალხი თავს გამოიდებდა მისთვის, მარტოს აღარ ჩაადგებდა თათრის პირში, თანაც კეთილშობილების შარვაწდელითაც იმოსებოდა, რაც მალამოსავით ჭირდებოდა მის გაღიზიანებულ პატივმოყვარეობას. ამიტომაც იყო, იმ ღამეს ენას კბილი რომ დააჭირა და სხვა დროისთვის გადადო მისი დამოუბველების დასჯა. დასჯის უფლება კი ჰქონდა. რადგან, მხოლოდ და მხოლოდ, მათი მიზეზით იყო ჩავარდნილი ამ არაადამიანურ განსაცდელში. დიდხანს გასცქეროდა ჩადედებულ წყვილადს, რომელშიაც დაჭრილი თაბთარი გაუჩინარებულიყო. მერე მხრები აიწემა, უცებ ვერ მოისაზრა, რატომ ეჭირა ხელში თუნგი და ზეწარი. მერე ვიღაცას ზელკავით მიჰყავდა ცარიელ ორღობეში, როგორც კუბოს უკან მიმავალი ჭირისუფალი. მერე მარტო იყო კარავში, სკივრზე იჯდა და მოუთმენლად ელოდებოდა, რადის დაიფრუტუნებდა ცხენი სიბნელეში. ცხენი ეიმედებოდა, რადგან გასაქცევად ჰქონდა საქმე, თუმცა იცოდა, რომ ველარსად გაიქცეოდა.

იმ ღამეს საყელოს ღილიც არ შეუხსნია, სკივრზე არც კი მიწოლილა, თვალიც არ მთულულავს, ისე შეაბიჯა სიზმარში. მაშინვე სული შეეხუთა. მუნდრის საყელო გავარვარებული

რკინის სალტესავით შემოეჭდოდა ზე. დამბაჩა ვითომ ისევ ზელში ეჭირა, უსაშველოდ მძიმე და მოუხერხებელი. ვერაფრით დაემორჩილებინა, ლულას ხან გვერდზე წაიღებდა, ხან მალა, როგორც საჭმელზე გაოჩნებული სახედარი — თავს. „დროზე ქვინი, ადამიანო, სირცხვილია“. — ეძახდა ქვრივი, რომელიც იმავე დროს გიორგაც იყო და თათარიც. მერე დენთმა დაიშიშინა, თეთრი ბოლი აუშვა და დამბაჩის ლულამ ტყვია კურკასავით გადმოაფურთხა. „მე სტუმარი ვარ“ — თქვა ქაიხოსრომ და ცარიელი ხელისგულები ამოატრიალა, რადგან იქამდე დამბაჩა ფეხზე ჩაიკურა, ჩუმად დააგდო. „გერჩია მოგეკალი“ — სახეში შესცინა თათარმა, რომელიც იმავე დროს ქვრივიც იყო და გიორგაც. „რადაცევი გეშლებათ, მე მაიორი არა ვარ, მე თბილისში დავიბადე“. — იყვირა ქაიხოსრომ და კიბეზე ჩაირბინა. მის წინ ვიღაც კაცი მიდიოდა, ტანმორჩილი იყო, შავი, ხშირი, ბოლოებამდე ხილი თმა ჰქონდა, საკმაოდ გაბინძურებული ზეწარი შემოეხვია შიშველ ტანზე, მექისესავით, და მოკლე, ქუსლებგამოხარშული ფეხებიც ხის ქოშებში წაეყო. მიდიოდა, მიბაკუნებდა ხრიოკ ფერდობზე. „რომელი ხარო“ — ეძახდა ქაიხოსრო. კაცი ქირჭილებდა, ვიწრო, ქალური მხრები უცახცახებდა და შიგდაშიგ ამოიძახებდა ხოლმე: ნოე ვარ, ბიჭო, ნოეო. ქაიხოსრო მშვიდდებოდა, თითქოს იცნობდა ნოეს და ისევ მიჰყვებოდა, მაგრამ მალე ავიწყდებოდა იმ კაცის ვინაობა და ყველაფერი თავიდან იწყებოდა. ქაიხოსროს შემოფოთებაცა და ტანმორჩილი კაცის ქირჭილიც. უცებ კაცმა ზეწარი წამოიხადა და იქვე, ქაიხოსროს ცხვირწინ ჩაუქცხდა. „რა ცხვირი ამიბუზე, — ამოსძახა ქვემოდან. უწამწამო, პეპელას ფრთებივით მოუსვენარი ქუთუთოები ჰქონდა. — მუცელი უსირცხვილოა, ცხოვრებასავითაა, ვერც სიცარიელეს ითმენს, ვერც სისავსეს. სულ უნდა ავსო და აცარიელო, ავ-

სო და აცარიელო. იარაღი გადა-
ავდე?“ „გადავადე“ — უპასუხა ქაი-
ხოსრომ. „მუზარადი?“ „მუზარა-
დიც“. „წადი და ქვა ჩადე შიგ. დავორ-
დება და ტყუილუბრალო ხმაურს ას-
ტეხავს“. ქაიხოსრო დაიხარა, ქვა უნდა
ჩაედო მუზარადში და უცებ თბილი-
სური ალმური ეცა სახეში. ხრიოკ
ფერდობზე თვალი ჩააცოცა და თბი-
ლისი დაინახა, ხელიკისფერი, ვერაგუ-
ლად გატრუნული მდინარის გაღმა-
გამოღმა. „გამანებე თავი“ — შეუღ-
რინა ქაიხოსრომ. „ნუ უყურებ, თავბ-
რუ დაგეხვევა და წახდები“. — უთხ-
რა კაცმა. უკვე წამომდგარიყო, ისევ
მალა მიბაკუნობდა. ქოშის ძირზე
დაქმუჭნული, ბინძური ფოთოლი აპკ-
ვროდა. „გადარჩი და რაღა გინდა,
რაღა გაუწხებს?“ — უთხრა ქაიხოს-
როს. „გადავრჩიდაგადავრჩიდაგადავრ-
ჩიდა...“ — უაზროდ გაიმეორა ქაიხოს-
რომ. „სიკვდილი ადვილია, გადარჩენა
კი — ძნელი. ყველას კი არ შეუძ-
ლია!“ — უთხრა კაცმა. „გადავრჩიდა-
გადავრჩიდაგადავრჩიდაგადავრჩი“. —
ისევ გაიმეორა ქაიხოსრომ, თუმცა
სულ სხვა რაღაცის თქმას აპირებდა.
არც კი იცოდა — რისა. კაცი მიბაკუნობ-
და და ისიც მიყვებოდა. არც კაცს უთ-
ქვამს და არც მას უკითხავს, სად მი-
დიოდნენ. იარა, იარა და სიბნელეში
ცხენს გადააწყდა. ცხენი შეკრთა. ალ-
ბათ, ეძინა. მერე პატრონი იცნო და
დაიხეიხეინა, ჩამყუდროვებული, ჩამთ-
ბარი, ღონიერი სიცოცხლის სუნი ამო-
აფრქვია. ცის ქვეშ ფერდები დანამეო-
და, ერთდროულად გრილიც იყო და
ცხელიც, შემაშფოთებელიც და დამამ-
შვიდებელიც. ძლივს იკვეთებოდა სიბ-
ნელისგან გაზრდილი მისი სხეული,
ქვეყანასავით ვრცელი, მყარი, ძნელად
გასაგნები.

— მგლის პირი, შე ოხერო. რო-
გორ შემაშინე. — მიესიყვარულა
ცხენს. არსად არ ენთო შუქი, ურუქს
ეძინა ღრმა, სოფლური, შესასურრი
ძილით. ქაიხოსრომ უნებურად იქით
გაიხედა, სიათაც ქვრივის სარკმელი

ეგულებოდა, მაგრამ იქაურონაც
წყვდილად შთანთქა.

— დამაცადონ, — უთხრა ცხენს. —
იქნება თათარი სანატრელიც გაუხდეთ.
მართალია, იმ საზარელი ღამის შემ-
დეგ ქაიხოსრო ურუქის გმირი გახდა,
მაგრამ სინამდვილეში გმირობისგან
შორს იყო, გმირისთვის ყოვლად შე-
უფერებელი ჩვენებები ევლინებოდა
მამობილის კარავში, რომელსაც ვინ
იცის რაღა არ გადაეტანა თავისი პირ-
ველი ბინადრის ხელში, რანაირი ცეც-
ხლისა და ღვართაფისთვის აღარ გაე-
ძლო თავისი სიფრთხილანა კედლებით,
მაგრამ აქამდე, შიში რას ერქვა, არ
იცოდა. ის ტილოს უბრალო კარავი
იყო და ნათქვალისადაც ისე ადვილად
იქნინებოდა, როგორც წვიმით. ასევე
ადვილად ემსგავსებოდა თავის ბინა-
დარსაც, თავქვეშ ხელებამოწყობილი,
მის პაწაწინა თაღს მიშტერებული,
შუბლის გაუხსნელად, გაუთავებლად
რომ ფიქრობდა. არა, ადამიანს კი არ
ემსგავსებოდა, — ადამიანის ფიქრსა
და გუნება-განწყობილებას. „კარგად
ისვრიანო“ — გაიფიქრებდა ხოლმე
მისი პირველი ბინადარი, როცა ორ
ნაბიჯზე გამსკდარი ყუმბარა ქვასა და
მიწას გრუხუნით შეაფრქვევდა ჯალ-
თებზე, და ისიც, თითქმის ალტაცების-
გან თრთოდა. ახლა კი, სხვანაირი ფიქ-
რები ბუდობდნენ მის კედლებში, ახ-
ლა შიშისა და სიძულვილის საბუდრად
ქცეულიყო და ახალი ბინადარივით,
თვითონაც წვალობდა და იტანჯებოდა
ღამდამობით, ჭვარტლის სუნითა და
პელებების მტვრით სულშეხუთული.
მასაც განუწყვეტლივ ელანდებოდა
ხანჯლის ალაპლაპებული წვერი, გრძ-
ნობდა კიდევ, როგორ უჭრიდა, რო-
გორ ჩაუტხრეწდა ხოლმე ფერდს, რა-
თა სკივრზე გაშლართულ კაცს მისწვ-
დენოდა და ყანყრატოში ჩასობოდა.
მერე კი, ორივენი ერთნაირად თრთო-

ოთარ ზილამა
ყოველმან ჩამოაგდო მკვდრად...

დენ და ცახცახებდნენ, ისიცა და სკივ-
რიდან წამოვარდნილი კაციც.

— დაგწამ! ჩემი ხელით დაგწ-
ვამ! — უყვიროდა კაცი.

მან ლაპარაკი არ იცოდა და ძალუ-
ნებურად დუმდა, თითქოს მართლა მი-
სი ბრალი იყო, ხანჯალშემართული
მკვლედი რომ ელანდებოდა ყოველ
წუთს მის ახალ ბინადარს.

— გამოვიხრჩვი კარავში, მამაო.—
შესჩვილა ერთ დღეს ქაიხოსრომ ზო-
სიმე მღვდელს.

ისინი ორლობეში შეხვდნენ ერთმა-
ნეთს. თითქმის იმავე წუთას ნახირმა
ჩამოიარა და იძულებულნი გახდნენ,
გვერდზე გამდგარიყვნენ, ღობეს აჰ-
კვროდნენ, გაეტარებინათ ეს ტლანჩი
და მოუირიდებელი ნაკადი უწყინარი
არსებებისა, თავების ქნევით, ცოხნა-
ცოხნითა და ზმუილით რომ მოაბიჯებ-
დნენ საკუთარ სურნელში, საკუთარ
სიხეურვალეში, რძესავით სქელსა და
წებოვან ოხშევარში.

— რა წუთასაც გინდა, შვილო ჩე-
მო, გინდა ჩემთან, გინდა სხვისას. ვინ
გეტყვის უარს. — უთხრა ზოსიმე
მღვდელმა. თვალები უყუყუნებდა,
გულუბრყვილო, ღამის ბავშვური ღი-
მილი დასთამაშებდა სველსა და წითელ
ტუჩებზე. — ჩვენმა ხალხმა პატივი არ
იცის. ერთხელ გეტყვის, მაგრამ გულ-
წრფელად.

ქაიხოსრო იმიტომ კი არ გამოე-
ლაპარაკა მღვდელს, ოდესღაც უარყო-
ფილი დაპატიება რომ გამოეძალა
ახლა ზოსიმე მკვდელმა ჩამოსვლის
დღესვე შესთავაზა, მასთან გადასახლე-
ბულიყო, „სანამ საკუთარ სახლს მოა-
თავებდა“, სხვებიც სიამოვნებით შეი-
კედლებდნენ ალბათ, მაგრამ ქაიხოს-
რო კარავშიაც მშვენივრად გრძნობდა
თავს და უბინაობა სრულებით არ აწუ-
ხებდა, ამაზე არც უფიქრია, უბრა-
ლოდ მღვდლის დანახვამ ჩივილის ხა-
სიათზე დააყენა, უნდოდა სხვისთვისაც
გადაედო გაუნელებელი შიში და შეშ-
ფოთება, მოსვენებას რომ აღარ აძ-
ლევდა, ერთი წამითაც რომ აღარ ეშ-

ვებოდა იმ საზარელი ღამის შემდეგ
მართლაც, თვითონ რატომ უნდა ში-
ფილიყო ამ დღეში და ღვთის მსახურს
რატომ უნდა ევლო არხენად ნათლო-
ბებსა თუ ქელებებში, როცა სწორედ
რომ მისი მოვალეობა იყო, ეზრუნა
განსაცდელში ჩავარდნილ ადამიანზე,
დაეცვა, გადაერჩინა, ანდა, უკიდურეს
შემთხვევაში, ნუგეში მაინც ეცა მის-
თვის.

— მაგიტომ არ გეუბნები, მამაო.
უღმერთობამ გამომახრჩო კარავში. —
ამოიხრიალა ქაიხოსრომ.

— ღმერთს ნუ სცოდავ, შვილო
ჩემო, კარავიც ისეთივე სახლია ღვთი-
სა, როგორც ეკლესია. — თქვა ზოსიმე
მღვდელმა.

ისევ ისე უყუყუნებდა თვალები,
ისევ ისე დასთამაშებდა ღიმილი სვე-
ლსა და წითელ ტუჩებზე. ქაიხოსრო-
საც გაეღიმა, მაგრამ ღვარძლიანად,
გაბრიყვებული კაცივით.

— მერე რაღას იტყვით, ყელგა-
მოჭრილს რომ მნახავთ იმ კარავში? —
თქვა და გაოცებულმა გახედა მენახი-
რეს, გაღრეჯილი, ქუდმოშვლებილი
რომ უქნევდა თავს. მენახირეს გად-
მოყრილი, აცაბაცა და არათანაბარი
კბილები ჰქონდა, თითქოს კი არ ამოს-
ვლია, თვითონ ჩაუსვამსო და ის ჩაუს-
ვამს, რაც უშოვნია, რაც ხელში მოხ-
ვედრიაო, ღორის ეშვი, სპილენძის
ფული, ჭრელი კენჭი თუ შუშის ნა-
ტეხი. გამეტებით უტყლაშუნებდა
შოლტს ნაბოლარა ძროხებს ატორტმა-
ნებულ თეძოებზე, ვითომ როგორა
ბედავთ, როგორ არა გრცხვენიათ, ეს
პატიოსანი ხალხი თქვენი მიზეზით ამ-
დენი ხანი ღობეზე რომაა აკრულიო.—
ან იქნებ ბედნიერებად უნდა ჩავთვა-
ლო მოყვასისათვის სიკვდილი? — ხე-
ლი მიუშვირა მენახირეს, მაგრამ ზო-
სიმე მღვდელი ადვილად მიხვდა, ვის
გულისხმობდა მაიორი.

— ღმერთი სამართლიანია, ღმერ-
თი გადაგიხდის ქვრივ-ობლის ამავს.—
თქვა ზოსიმე მღვდელმა.

— ღმერთი? გადამიხდის? რითი?! —

იყვარა ქაიხოსრომ. — მოწამებრივი სიკვდილით?

— მოწამებრივი სიკვდილი. — გაიმეორა ზოსიმე მღვდელმა და ტუჩები ისე გააწვლაბუნა, თითქოს ღვინის გემო გაუსინჯაო. — კაცმა რომ თქვას, არც ესაა ცოტა.

— არ მინდა. მადლობელი ვარ. — ნაძალადეგმა ღიმილმა სახე დაუმახინჯა ქაიხოსროს. — ყველა სიკვდილი ერთნაირია, მამაო. ყველა ერთნაირად ყარს.

— ცოდვა ყარს და არა სიკვდილი. — ხმას აუწია ზოსიმე მღვდელმაც, თუმცა ისევ კეთილად, გულუბრყვილოდ უუუუუნებდა თვალები.

— აბა, ორი თვის ბავშვიცა და ასი წლის ბებერიც ერთნაირად ცოდვილი ყოფილა. — ნიშნი მოუგო ქაიხოსრომ.

— ასეა. ყველანი ცოდვის შვილები ვართ. — თქვა ზოსიმე მღვდელმა.

— ვისი ცოდვის? როდინდელი ცოდვის? — გაცხარდა უცებ ქაიხოსრო. ძაღლმა გააცხარა, ღობის იქით რომ ჩაცუტქულიყო მსტოვარებით და სველი, ყურადღებიანი თვალებით შემოსცქეროდა. — წადი, წადი, შე უპატრონო! — დაუყვარა ძაღლს. — როდემდე უნდა ვიხადოთ სხვისი ვალები? — მიუბრუნდა ისევ მღვდელს.

— უსასრულოდ, შვილო ჩემო, უსასრულოდ. სანამ ხელს არ ავიღებთ ცოდვაზე. — თქვა ზოსიმე მღვდელმა.

ქაიხოსრომ ისევ გახედა ძაღლს. ძაღლმა სახე აარიდა. მერე უხალისოდ წამოიზლაზნა და ძუნძულით გაცალა იქაურბაძს.

— უსამართლოა შენი ღმერთი, მამაო. გინდაც მე მილაპარაკნია და გინდაც ძაღლს დაუყმუვლია, სულერთია იმისათვის. — უცებ გაჩუმდა, ღიმილმა პირი გაუწვლა ცალმხარეს. — როგორა თქვით? სანამ ხელს არ ავიღებთ ცოდვაზეო? — ჩაეკითხა მღვდელს. — აი, თურმე რაში ყოფილა საქმე. ვინ იცის, რაღას არ ფიქრობთ ჩემზე.

— ცუდს არაფერს. — გაიღიმა ზოსიმე მღვდელმა და მხრიდან ცაცხ-

ვის ყვავილი ააცალა. — ერთი კდა, თათრის ადგილას, ღმერთს მადლობას შევწირავდი გადარჩენისათვის და სემუდამოდ დავივიწყებდი ურუქის გზას.

ქაიხოსრო სახტად დარჩა, ოდნავ მღვდლისკენ გადახრილი. ვერ გაიგო, გულს უკეთებდა თუ დასცინოდა ეს მარად მომღიმარი ღვთისმსახური. მღვდელს ცაცხვის ყვავილი ყუნწით ეჭირა და აბზრიალებდა. მერე ისეთი ხმით უთხრა, ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს შვილოო, თითქოს მართლა მამად ეკუთვნოდა, თუმცა ასაკითაც და აღნაგობითაც ძმებად უფრო შეჰფეროდნენ ერთმანეთს.

თათრის გაძევების შემდეგ ქაიხოსრო ხშირად დადიოდა ქვრივისას და ეს მთელმა ურუქმა იცოდა. არც მაიორი მალავდა და არც ურუქელებს უკვირდათ მაიორისა და ქვრივის დაახლოვება. ალბათ ის უფრო გაუკვირდებოდათ, ასე რომ არ მომხდარიყო. მაიორი სოფლის თვალში ქვრივ-ობლის ქომაგი იყო და რაკი ერთხელ ეკისრა ეს ღვთისნიერი საქმე, ახლა ვალდებულიც იყო ბოლომდე გაეტანა. მაიორი კი, ქვრივის სახლში შიშსა და სიძულვილს დაჰყავდა მხოლოდ. სხვა ყველანაირი გრძნობა გაჰქრობოდა, სურვილიც, მაგრამ ერთი დღეც რომ არ ენახა ისინი, დედაცა და მისი ნაბიჭვარიც, გულზე გასკდებოდა, გამოუთქმელი ბოღმა მოუღებდა ბოლოს. ის რომ გაახსენდებოდა, როგორი ავი მტერი გაეჩინა იმ ობრების გულისთვის, სუნთქვა უჩერდებოდა, სახეზე აღმური გადასდიოდა და ისევ მათკენ გარბოდა, ისევ მათზე რომ ეყარა ჯავრი. „ახლა ხომ დაისვენეთ, ახლა ხომ გაძლა თქვენი გული“. — დაჰყვებოდა იგი მისი რისხვით ენაჩავარდნილ დედაშვილს, რომლებსაც ეჭვიც არ ეპარებოდათ, სამართლიანად რომ იმსახურებდნენ მაიორის ლანძღვა-გინებას. მაიორი არ უკვირდებოდა, მაგრამ დე-

მთარ მილამაძე

ყოველმან ჩემთან მოვედი...

დაშვილის სიძულვილი ისევე ტანჯავდა, როგორც ტკბილად მოსაგონარი ყაზარმის სიყვარული, ეს ორი გრძნობა ერთნაირი ძალით უჩენდა განუწყვეტელი ურთიერთობისა და უკადუარესი სიახლოვის მოთხოვნილებას. რასაც ერთ შემთხვევაში ბედნიერ მონად უნდა ეჭვია იგი, მეორე შემთხვევაში კი უბედურ მონათმფლობელად. დედა-შვილის სიახლოვე მაიორს არა მარტო გესლის ამონთხევაში შველოდა, გარკვეულ სიამოვნებასაც ანიჭებდა, მართალია მტკივნეულსა და ამაზრუნეს, მაგრამ მაინც სიამოვნებას, როგორც ჩირქიანი მუწუკის გამორწყვა. ხოლო ზოსიმე მღვდელთან ბოლო საუბრის შემდეგ ამ სიახლოვემ კიდევ ერთი, მოულოდნელი გამართლება შეიძინა. მღვდელთან საუბარმა მაიორი ასე თუ ისე მაინც დაამშვიდა და, რაც მთავარია, განსჯის უნარი დაუბრუნდა. განა მღვდელს არ შეეტყობოდა, საგანგაშოდ რომ ჰქონოდა მაიორს საქმე? ან აქედან გადაკარგვას ურჩევდა, ან ეკლესიაში გამოკეტავდა, ანდა მთელ სოფელს დააყენებდა ფეხზე. მაგრამ მღვდელს თათარი აღარც ახსოვდა, ქვრივის ლოგინს ქეჩავდა, ახლა მაიორი რომ აღმოეჩინა შიგ, და ბილწი მუსუსივით აწკლაბუნებდა ტუჩებს. მაიორის შეშფოთება სიცილად არ ყოფნიდა, ეჭიმივით იღიმებოდა, ბლით გამძლარი ბავშვის გასასინჯად რომ მოუყვანიათ. და იქნებ მართლაც სასაცილო იყო ყველაფერი, იქნებ თათარი მართლაც მიწის კოცნიდა ალაპის ფერხით და მადლობას სწირავდა, შუბლის მაგივრად ხელი რომ გაუხვრიტეს სხვის ბოსტანში ძრომილისთვის? არა, ეს ნაკლებად დასაჯერებელი იყო, რადგან თათარს არაფერი სჭირდა სამადლობელი, მაგრამ წესით აღარც მაიორთან ჭიდაობის ხალისი უნდა შერჩენოდა. ყველაფერს რომ თავი გავანებოთ, მაიორი თათრისთვის ნამდვილი მაიორი იყო, ესე იგი — არმაა, სახელმწიფო, და როდის ყოფილა, ქურდსა და ავაზაკს სახელმწიფოზე ეძიოს

შური, რატომ გვიშლი ქურდობასა და ავაზაკობასო. ქურდი და ავაზაკი ვისნაირ ქურდსა და ავაზაკს უდგამს კრიჭაში, ძმასთანა აქვს დიდი გული, თორემ სახელმწიფოსგან ნასროლ ტყვიას ყოველთვის დამსახურებულად, სამართლიანად თვლის და თუკი ტყვია იქ არ მოხვდა, სადაც საჭიროა, გვერდზე გადგება ხოლმე, ბედს შეგუებული, რათა ქვეყანას თავი დაავიწყოს და, თუ სამუდამოდ ვერ მოიშალა, დროებით მაინც აიღოს ხელი მისთვის ეგზომ სახიფათო ხელობაზე. აქედან გამომდინარე თათარსაც, სამუდამოდ თუ არა, კარგახანს უნდა დაევიწყებინა ქვრივი. ხოლო დაკარგულს თუ ვერ მოიწვებდა, ამოუყრელი ჯავრი თუ შეაწუხებდა და მაინც აქნევიანებდა პირს ურუქისკენ, მაშინ რაღა მაინცდამაინც მაიორს დაეტაკებოდა იგი, როცა მისი პატივმოყვარეობის დასაქმყოფილებლად სულერთი იქნებოდა, სამეულის რომელი წევრის სისხლით გაიწაფებოდა ვალს. მაიორი მარტო რომ ყოფილიყო, მაშინ თათარიც მარტო მას დაუწყებდა ძებნას და უფრო ადვილადაც მიაგნებდა, ხოლო ეს სამეულო ერთ ოჯახად, ერთ არსებად თუ იქცეოდა თათრის დაბრუნებამდე. მაიორის გამოცალკევებას აზრი აღარ ექნებოდა, რადგან თავისთავად დანარჩენი ორი წევრის ფასიცა და მნიშვნელობაც გაიზრდებოდა. ოჯახზე რომ შური იძიო, აუცილებელი არ არის მთელი ოჯახის ამოწყვეტა, ანდა მაინც დამაინც ოჯახის უფროსის მოკლა. რადგან ოჯახის უფროსს, ხანჯალზე მეტად, ცოლის ან შვილის, ანდა ორივესი ერთდროულად დაკარგვა მოუდებს ბოლოს. ეს კი, თათარსაც უნდა სცოდნოდა, თათრისთვისაც საეალღებულო იყო ამის ცოდნა, რადგან ამგვარი შურისძიება უფრო სამართლიანი იქნებოდა და თავისებურად მომხიბვლელიც. „არც შენ და არც მე!“ — როგორც ნამდვილ ვაჟაკებს შეჰფერით კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო. მაგრამ ხომ შეიძლებოდა, ერთხელ

მინც დასჯდომოდა ჭკუაში ღმერთს კაცის ბჭობა? მაშინ? მაშინ სისულელე იყო და მეტი არაფერი, ამდენ დროს ტყუილბრალოდ რომ კარგავდა და პირნათლად დამსახურებულ ჯილდოს არ თხოულობდა ჭკრივისაგან. მაიორს, რაღა თქმა უნდა შეეძლო ცოლად არ შეერთო ანა და ისე დაეკმაყოფილებინა სურვილი. საამისო უფლება, როგორც თვითონ ფიქრობდა, მოპოვებული ჰქონდა და ალბათ ანასაც ასე ერჩია, ხასობას უფრო იყო მიჩვეული, ვიდრე ცოლობას, რადგან ქმართან თუ ორი თვე ეცხოვრა მხოლოდ, თათარი მთელი ათი წელი დაუდიოდა. გარდა ამისა, რომელ სულელს მოუვა აზრად, შინ გაახაროს ხეხილი, თუკი, როცა მოესურვება. მაშინ მივა ხესთან და რამდენიც მოესურვება, იმდენ ნაყოფს შეაწყვეტს? არც ასეთი ქალი უნდოდა მაიორს ცოლად. შეიძლება, ანა ამ ათი წლის განმავლობაში რაღაცეებს ეშმაკობდა, მუცელს იშლიდა, მაგრამ მინც საცქვო იყო, კიდევ თუ გაუჩნდებოდა ბავშვი კანონიერი ქმრის ხელში. თუმცა ანას შერთვით, მარტო ცოლს კი არ შოულობდა იგი, არამედ ცოლ-შვილს, გიორგა იყო აგერ, გამზადებული, და, ბოლოს და ბოლოს, რა მნიშვნელობა აქვს, ვისი ნათესლარია ბავშვი, თუკი შენს ჭკუაზე გაზრდი და შენი სიტყვის გამტარებელი იქნება. მოკლედ, ახლა ასარჩევად არ იყო საქმე. მაიორს სასწრაფოდ უნდა შეერთო ცოლი და ის ცოლი აუცილებლად ანა უნდა ყოფილიყო. მაიორს არც აინტერესებდა, რას ფიქრობდა ამ საკითხზე ანა, თანახმა იქნებოდა თუ არა მისი ცოლობისა, ამის გამოკითხვა თავის დამცირებადაც მიაჩნდა და ამიტომაც იყო, აზრზე მოსვლაც რომ არ აცალა და ძალით გადააქცია ტახტზე, როგორცკი მარტო მოიხელთა იგი. ანამ მისი ძალადობაც ისევე გულგრილად და მორჩილად მიიღო, როგორც მისი ლანძღვა-გინება, თითქოს არც აინტერესებდა, რას უშვებოდნენ, თითქოს

არაფერი მომხდარიყო მოთულოდნელად და ყოველდღიურს, ძვალ-რბილში გამძვინვარებას და უსაშველოდ მობეზრებულ მრვალებას ასრულებდა. ქალის უგრძნობელობამ უარესად შეურაცხყო მაიორი, ვიდრე უარი, ანდა შემოკრული სილა შეურაცხყოფდა, მაგრამ ახლა ბუტიობის არც დრო იყო და არც თავი ჰქონდა, დიდხანს ნათმენი ვნება დობივით ექაჩებოდა ქვევით, ქალის უძირო, უსასრულო სიბნელესა და სირბილში. ხოლო როცა გიორგა წამოადგათ თავზე, ერთი კი გაიფიქრა, ესეც ხომ არ მომიწყეს ამ ოხრებმაო, ალბათ, წინასწარ იყვნენ მოლაპარაკებულნი და იმიტომ არ მოერიდა, დღისით, მზისით, იმიტომ წამომიპლაკა ფეხებში. ტახტის კიდევ ჩამოძდარი ანა ველური კამით გამძლარი გველივით იტრემლებოდა. ალბათ სიხარულისგან. (ცოტა ჰქონდა სასიხარულო? ხელმწიფის ტოლა კაცი ჩავდო ხელში ტილიანი თათრის სანაცვლოდ). მისი ნაბიჭვარი კი, ისე ბრეცდა ტუჩებს, ისე იჭმუხნიდა მუბლს, თითქოს დედამისს არ გაეფრთხილებინოს წინასწარ, ჩვენს დანახვაზე სიცილი არ წაგცდეს და თავი ისე დაიჭირე. თითქოს პირველად ხედავდე ამისთანა სისამაგესო. მაიორმა, ცოტას მორჩა, ჯერ კიდევ შეუკრავი ქამარი გადაუჭირა ორივეს, მაგრამ იხტიბარი აღარ გაიტეხა, ჩათრევას ჩაყოლა ამჯობინა, ისევე ჭკრივობლის ქომავის მომხიბვლელმა სახელმა გადასძლია და შემარიგებელი ღიმილით უთხრა გიორგას: რას მიბღვერ, რას მემართლები, ეს თუ შენი დედაა, ჩემი ცოლიაო.

4

ბავშვობიდან კიდევ მამისეული სახლის დაშლა და გადმოზიდვა დაამახსოვრდა. ტლანკი, უგრძნობელი ხროვა კრამიტისა, ფიცრისა და ქვისა. (იმ ქვებიდან მერე ერთსა სცნობდა მხოლოდ, ისიც კაცუნას წყალობით, რო-

მთარ მილამ

ყოველწლიან ჩემთან მოვხვედნამ...

მელიც თვითონვე ამოეკაწრა ოდეს-
 ლაც, და რომელსაც ჩხირივით გალეუ-
 ლი და გაფარჩხული ხელ-ფეხი ჰქონ-
 და. ის ქვა გომურის კედელში ჩაატა-
 ნეს, ოღონდ შებრუნებულად და თავ-
 დაყირა ამოტრიალებული კაცუნა
 ყოველთვის, როცა კი თვალში მოხე-
 დებოდა, მისი და მაიორის „ნადირო-
 ბას“ ასხენებდა რატომღაც, ისე შეე-
 კუმშებოდა ხოლმე გული, თითქოს
 ალალებდნენ ნასროლი ტყვიით განვმი-
 რული ღმერთი ეშვებოდა ციდან, თავ-
 დაყირა, ხელფეხგაფარჩხული). კიდევ
 ანატოლიელი ბერძნები დაამახსოვრდა,
 ტალახშემხმარი მათი ხელები და კირ-
 ში ამოთხვრილი მათი შარვალხალა-
 თი, მამისეული სახლის ქვების ყორეზე
 მიყრილი. „დღეაშენი კეთილია, მამა-
 შენი კი — კეთილძაღლიო“. — ეუბნე-
 ბოდნენ ისინი. კიდევ — დიდი, შავად
 ჩამოწეული ქვაბი, რომელშიაც
 კუპრს აღუდებდნენ. ანატოლიელი ბე-
 რძნები, და იმ ქვაბში ჩახედვის სურ-
 ვილი; კიდევ — მთვრალი მღვდელი,
 ხარაჩოსთან მიმდგარი, და — ცხენის
 მუშტარი. უფრო სწორედ, ცხენის მუ-
 შტრის სახეზე ქონივით გადაგლეხილი
 ღიმილი და ბილწი, შემაწუხებელი
 მზერა, დედამისისკენ გაპარებული; კი-
 დევ — ცხენის წაყვანის შემდეგ უსაშ-
 ველოდ გამოცარიელებული ეზო, ცხე-
 ნის მძაფრი სუნი და ფლოქვებით და-
 ბეკნილი ჩონჩხორიკი; „ვათავდა ომო-
 ბანა. ახლა ვირი უფრო მჭირდებაო“ —
 თქვა მაიორმა. კიდევ — თეთრად გა-
 თენებული ღამე, ღამე კი არა — ღამე-
 ები, ჯერ კიდევ სველსა და ნესტიან
 გომურში, ცხენის ნადგომზე რომ აშე-
 ნებინა მაიორმა მისთვის და სახედრის-
 თვის, ანდა სახედრისთვის და მისთვის
 (მადლობა ღმერთს, ვირი მაინც რომ
 იყო მის გვერდით იმ გაუთავებელ ღა-
 მებში, გომურის კუთხეში ატუხული.
 ფარდაგივით ჩახურებული და საოც-
 რად ცოცხალი, საოცრად კეთილი თვა-
 ლების პატრონი) კიდევ ფეხმძიმე დე-
 და დაამახსოვრდა, გულისამაჩუყებ-
 ლად, გულზეგასახეთქად გამოცვლილი,

გაუცხოვებული და, რაც მთავარია, ის
 ღამე, ის გარდამქნელი ღამე, გამაბნე-
 ნიერებელი, ყველაფრის გამაბნელებელი
 ბელი და იმავე დროს ყველაფრისადმი
 მორჩილების ჩამნერგავი ღამე, როცა
 გომურის წყვდიადში, კედელზე შუბლ-
 მიბჯენილი სახედრის ფშვინვითა და
 სურნელით გაცოცხლებულ წყვდიად-
 ში, პირველად, გაუბედავად, ღამის
 ღვთაებრივი თრთოლვითა და მღელვა-
 რებით, შვების მომტანი, უხილავი უკ-
 მურისგან გამათავისუფლებელი ტკი-
 ვილით დაიბადა მისთვის სრულიად
 ახალი სიტყვა: ძმა... ჩემი ძმა.

ის დღევ დაამახსოვრდა, როცა მა-
 კაბელების რკინის ალაყაფს გარეგინამ
 ფურგუნზე დადებული კარადისებელ
 საათი მოაყენა. ათმა კაცმა ძლივს გა-
 დმოიღო, ძლივს ასწია, ძლივს შემოი-
 ტანა, შემოათრია და შემოაჩოჩა ის სა-
 ათი. სანამ სახლში შეიტანდნენ, მთე-
 ლი სოფელი გულხელდაკრეფალი
 შესცქეროდა ათი კაცის ქაპანწყვე-
 ტას — თითქოს მაკაბელებს ძვირფასი,
 მათთვის ძნელად ხელმისაწვდომი ნივ-
 თი კი არა, კუბო ჩამოსვლოდათ ქალა-
 ქიდან — და კოხტად გამოწკეპილ ყმა-
 წვილს, ხელებგაშლილი, სწრაფი და
 მოკლე ნაბიჯებით უკან-უკან მავალი,
 გზას რომ ასწავლიდა, ახალ სამყოფე-
 ლში რომ იტყუებდა მზეზე ალაპლაპე-
 ბულ ვეება ყუთს. ისიც დაამახსოვრდა,
 როგორ თქვა კოხტად გამოწკეპილმა
 ყმაწვილმა „ბედნიერებაში, სიხარულ-
 შიო“ და როგორ გადასცა მაიორს დი-
 დი, ოქროსფერი გასაღები, იქამდე
 მკვდარი, უგრძნობელი ყუთი როგორ
 გაცოცხლდა უცებ, როგორ აწიქწიქდა.
 აჩუჩჩულდა და აფაჩუნდა, უჩინარი
 ჭუჭუბით დასახლებული კოშკით,
 როცა მაიორმა ოქროსფერი გასაღები
 ჭიპის მაგვარ ფოსოს მოარგო და დინ-
 ჯად, აუჩქარებლად გადაატრიალა რამ-
 დენჯერამე, როგორც კოხტად გამოწკე-
 პილმა ყმაწვილმა ასწავლა. ურმის
 ბორბლისხელა ციფერბლატზე ვალურ-
 სული ისრები სულიერებევით ათრ-
 თოლდნენ, ამოძრავდნენ და მაშინ მაი-

ორმაც გაიღიმა, არყით სავსე სიწმინა
თავსზევით ასწია და თქვა: გოლოცავთ,
ახალი ცხოვრების დაწყებასაო. მაგ-
რამ გიორგა მაშინ ბავშვი აღარ იყო,
მისი უმცროსი ძმა უკვე „აღუს“ იძახ-
და და არტახებიდან ამოძრომას ცდი-
ლობდა.

იმ დღიდან მოყოლებული მაკაბე-
ლების სახლში დრომ ახალი მნიშვნე-
ლობა, ძალა და ზემოქმედების უნარი
შეიძინა, ყველაფერს მაიორის ხელით
დაქოქილი და დაძრული დრო დაეპა-
ტრონა, ყველაფერი მისი ნება-სურვი-
ლით ხდებოდა, როცა მოეპრიანებოდა,
მაშინ დასხამდათ სადილად და როცა
მოეპრიანებოდა, მაშინ გააქცევ-გამო-
აქცევდათ საქმეებზე. ბომ-მმმ, ბომ-
მმმ, ბომ-მმმ, — რეკდა კარადისიხლა
საათი და მისი ერთფეროვანი, მბრძო-
ნებლური ხმა ახალ წესებსა და ჩვე-
ვებს ამკვიდრებდა მაკაბელების კარმი-
დამოზე; საათის ხმა გომურშიც ისმო-
და და ძილვეიძილში მყოფ გიორგას
ეჩვენებოდა, თითქოს ვიღაც დადიოდა
ეზოში, ფრთხილი, მაგრამ უტიფარი,
ბოროტი განზრახვით მოსული, დადი-
ოდა უსასრულოდ, გაუჩერებლად,
ამოწმებდა, ზევრავდა ყველა კუთხე-
კუნჭულს, იჩვენდა და ეჩვიოდა იქაუ-
რობას, რათა განზრახვის აღსრულები-
სას აღარაფერი ყოფილიყო გაუგება-
რი და მოულოდნელი. გაუთვალისწი-
ნებელი. გიორგას გომურის წყვილად-
შიც თვალწინ ედგა ფაიფურის უზარ-
მაზარი ციფერბლატი, გრძნობდა ის-
რების განუწყვეტელ მოძრაობას, იმა-
საც ხედებოდა, ტყუილუბრალოდ რომ
არ მოძრაობდნენ ისინი, განუწყვეტ-
ლივ თვლიდნენ და აღრიცხავდნენ რა-
ღაცას, რადგან ყოველ წუთას რაღაცა
ხდებოდა ქვეყანაზე, მნიშვნელოვანი
და იდუმალი, რაც გიორგასაც უნდა
სცოდნოდა, გიორგამ კი არაფერი იცო-
და და ეს იყო პირველი ძლიერი შეგრ-
ძნება, ბავშვობის დამთავრებისთანავე
რომ დაეუფლა მთელ მის არსებას.

— მიყვარს, ძალიან მიყვარს... ხომ
უნდა მიყვარდეს? — მავდრებელი

ხმით ეკითხებოდა იგი დედას საკუთარ
ძმაზე, როცა მაიორი შინ არ იყო,
ანდა როცა ანას ეზოში ჩამოქონდა
აკვანი.

დედაც გაურკვეველად პასუხობდა,
კი არ ეხმარებოდა, უარესად აზნევედა.
„ამან რა დააშავაო“ — ეუბნებოდა დე-
და და გული უკედებოდა, როცა აკვანში
ჩაკრულ პეტრეს, პეტრიკელს ტყაპა-
ნით ეცემოდა მომღიმარ სახეზე დედის
მღელარე ცრემლი.

— არ ვტირი... როდის ვტირი? ღა-
მე ხომ არ გეშინია, შენ მოგიკვდეს
დედა. — თვალთმაქცობდა, იტანჯო-
ბდა დედამისი და ისღა დარჩენოდა,
იქით დაემშვიდებინა, იქით მოფერე-
ბოდა, იქით გაეშხნევენინა, ყოჩაღად
და ბედნიერად მოეჩვენებოდა თავი.

— ყველაფრით კარგია, მაგრამ
მაინც არ ვაპატიებ, მამაჩემის ჩოხით
ჩექმას რომ იპრიალებს. — ისე, ვითომ
ხუმრობით, დედის გულში ჩასახედით
თუ დედის გულის მოსაგებად. იტყოდა
ხოლმე გიორგა.

მერე კი, დიდხანს, დაუინებოთ შეს-
ცქეროდა ერთმანეთს აკვნით გათიშუ-
ლი დედა-შვილი. ერთი არხეინად, ცო-
ტა არ იყოს, აგდებულად მომღიმარი,
მეორე კი — შემკრთალი, დაბნეული
და დაქვევებული. ორივეს ერთი და
იგივე ფიქრი უტრიალებდა თავში,
მაგრამ ის ფიქრი იმდენად აღემატებო-
და ორივეს, თავისი სიდიდით, სითა-
მამითა და სიძლიერით, ერთმანეთის-
თვისაც ვერ გაემზილათ, პირიქით, დუ-
მილითა და თვალთმაქცობით ერთმა-
ნეთში იმ ფიქრის მოსპობას ცდილობ-
დნენ, რადგან იმასაც თავიანთ მტრად,
თავიანთ დამლუბველად თვლიდნენ,
რომლის გამომჟღავნება, უბრალო აღი-
არებაც კი — მაშინვე შეთქმულებად
აქცევდათ იმ კაცის წინააღმდეგ, რო-
მელიც, კარგი იყო თუ ავი, არც ერთის
ქმრობას თაკილობდა და არც მეორის
მამობას. სოფლის თვალში ისინი ბედ-

მთარ ზილამა

ყოველმან ჩემთან მომგნოლმან...

ნიერები, შეიძლება, გადამეტებული-
დაც ბედნიერები იყვნენ და ერთი სა-
საყვედურო სიტყვაც რომ დასცდნო-
დათ თავიანთ ბედზე, ისიც უმადურო-
ბაში და უწესობაში ჩაეთვლებოდათ
მხოლოდ და უმაღლესი განარისხებდნენ
და გააოცებდნენ ყველას, ვიდრე სიბ-
რალულსა და თანავარძლობას დაიმსახუ-
რებდნენ, ზღაპრული ციხე-კოშკის ბინა-
დარნი, რომელთაც ოქროს ეპოლეტები-
ანი, „ხელმწიფის ტოლა“ კაცი ედგათ
თავზე და ჩიტის რქესაც არ აკლებდათ.
არა და, აღარც წასასვლელი ჰქონდათ
სადმე. მათი ერთადერთი, მათი ნამდვი-
ლი სახლიც ამ ზღაპრული ციხეკოშკის
კედლებში იყო ჩაშენებული, ჩადულა-
ბებული და სამუდამოდ ჩაკარგული.

„ბომ-მმმ, ბომ-მმმ, ბომ-მმმ“ —
რეკდა კარადისხელა საათი და დრო
გადიოდა. გომურთან გამოგვილ ნა-
გავში ბედურები იქექებოდნენ, ერთმა-
ნეთს პირიდან გლეჯდნენ პურის ნაფხ-
ვენსა თუ ბალახის თესლს. თამამად,
დაუდევრად დაბტუნავდნენ გიორგას
თვალწინ, თუმცა ფრთხილად წამოიშ-
ლებოდნენ ხოლმე, ორდობეში ვინმეს
რომ ჩაევლო, ძალს რომ დაემთქნა-
რებინა კიბის ქვეშ, ფოთოლი რომ
ჩამოვარდნილიყო, ანდა ადგილი რომ
მოენაცვლა ტოტის ჩრდილს. მარტო
გიორგას არ უფრთხოდნენ, რადგან ეს
გემრიელი ნაგავი გიორგას გამოგვილი
იყო და, რაც მთავარია, გრძნობდნენ,
გიორგას რომ უყვარდა მათი ცქერა.
ინათებდა თუ არა, გომურის კარს
ისეთ კაკუნს აუტეხავდნენ პაწაწინა,
კენჭებივით მკვრივი ნისკარტებით, სა-
ხედარი აყროყინდებოდა ხოლმე, სა-
ბუღარებიდან ქათმები ჩამოიშლებო-
დნენ, ბალანაბურძენული ძაღლები გა-
იწვართებოდნენ, ძროხები აზმუვლდ-
ებოდნენ, ისინი კი იქამდე არ მოეშვე-
ბოდნენ გომურის კარს, სანამ გიორგას
არ გამოახედებდნენ, სანამ გომურს
არ გამოაგვევინებდნენ და პურის
ფინჩხით სავსე კალთას არ გადმოა-
ბერტყვინებდნენ. „წყა-ლი? წყა-ლი?
წყა-ლი?“ — იძახდნენ კისერმოქცეული,

გიორგას გულკეთილობით ვათავსებდნენ
ბული ბედურები და გიორგას გულს
ტის ნამტვრევში უსხამდა წყალს. მე-
რე ჟივტივებდნენ და იქექებოდნენ, ძი-
ძვილობდნენ და პეპლობდნენ, რათა
გიორგაც გართობილიყო მათი ცქე-
რით. გაზაფხულს ზაფხული ცვლიდა,
ზაფხულს — შემოდგომა, შემოდგო-
მას — ზამთარი და მხოლოდ ბედურე-
ბი არ იცვლებოდნენ, არც არსად მი-
დიოდნენ დიდი ხნით, გიორგას გომუ-
რის წინ ნაგვის ქექვა ყველაფერს ერ-
ჩიათ. მათზე ათასჯერ დიდი და ათას-
ჯერ ძლიერი არსების ამგვარი ყურად-
ღება, გულუხვობა და სიკეთე აიძუ-
ლებდათ სულ ერთ ცისქვეშ ტრიალს,
ავიწყებდათ სხვა ქვეყნების არსებო-
ბას და არწმუნებდათ, მხოლოდ და
მხოლოდ აქ რომ იყო მათი ადგილი,
მზეშიც, წვიმაშიც, ქარშიც და თოვლ-
შიც, და თუკი ვინმეს ჰირდებოდნენ
საერთოდ, ყველაზე მეტად — ამ დი-
დსა და უწყინარ არსებას. არაფერი არ
იბადებოდა ბუნებაში უმიზეზოდ და
უმომავლოდ, არც პატარა, ტალახისფე-
რი ჩიტი და არც სახედრის ჩლიქზე აკ-
რული ბალახი. ყველაფერი კანონზო-
მიერების ჩადონსურ წრეში იყო მოქ-
ცეული და ერთმანეთთან სამუდამოდ
დაკავშირებული, ჯაჭვის რგოლებივით,
ხოლო ყოველ რგოლს, ყველაზე მცირე-
საც კი, თავისი საკუთარი, განსა-
კუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა,
რაიმე აზრს მოიცავდა და რაიმე ნიშანს
იძლეოდა, თავისებურად, შეფარუ-
ლად, მაგრამ, ბოლო-ბოლო, არც აზრი
რჩებოდა ჩაუწყვდენელი და არც ნიშან-
თა დანიშნულება — ამოუხსნელი. მა-
რტო გიორგას ვერ ამოეხსნა, რა აზრი
ჩაედო მის არსებაში შემქმნელს და რა
მნიშვნელობა მიენიჭებინა მისი არსე-
ბობისათვის. ამის გაგება მხოლოდ მა-
მისგან შეეძლო, რომელიც მის გაჩენამ-
დე მომკვდარიყო, ჩაესახა და მომკვდა-
რიყო, იმ აზრთან და მნიშვნელობას-
თან ერთად, რაც გიორგასთვის ჰქონ-
და გამიზნული. აბა, მხოლოდ იმი-
ტომ ხომ არ გააჩენდა შვილს, გამხ-

ხეზეხელი რომ ყოლოდა ამ ქვეყანაზე, უკვალოდ რომ არ გამქრალიყო მისი ხსოვნაც და ნაშეირის გულში მაინც ჰქონოდა პატარა ადგილი, საკუთარი სუენით გაქლენთილი და საკუთარი სიმძიმით დაბეკნილი, როგორც გაყიდული ცხენის სადგომი? ან იქნებ იმიტომ მომკვდარიყო, უფრო რთული და მკაცრი გამოცდა რომ მოეწყო ნაშეირისთვის, აბა, ერთი ენახათ, საკუთარ სულში დამიწყებს თხრასა და ძებნას, თუ პირველსავე დამპრუწუნებელს გაუგორდება ფეხქვეშ, უპატრონოდ გაზრდილი ძაღლივით? მართლაც, ხომ შეიძლებოდა, მაშად მიედო თათარი, შეჰყვარებოდა კიდევ, თავიდანვე რომ არ გაეფრთხილებინა ღელამისს? ანდა მაიორის მამობა ელიარებინა (მაიორი ხომ ამას ავალდებულებდა მხოლოდ) და ეცხოვრა ისე, როგორც გარემოება აიძულებდა? განა ბევრი რამე შეიცვლებოდა ამით? მაგრამ მართო ამისთვის რომ გაეჩინა მამამისს, მამისაგან ამგვარი საქციელი ბოროტება იქნებოდა და მეტი არაფერი, გაუგონარი თავეერძობა და ყოვლად გაუმაართლებელი სისასტიკე. მაიორმა თითქოს განუმარტა, რა იყო მისი დანიშნულება, როცა უთხრა: ან მოკალი, ან მოეკვლევიანო, მაგრამ მაიორს არ ჰქონდა ამის თქმის უფლება, რადგან მაიორს არც სიცოცხლე მიუცია მისთვის, სიყვარული კი არ აიძულებდა ამის თქმას, არამედ სიძულვილი ავალდებულებდა. ამიტომ, მაიორისთვის თავის გაწირვა დანიშნულება კი არ იყო — არამედ სასჯელი, გულგრილად, აუღელვებლად გამოტანილი იმ უსიამოვნების, შიშისა და განსაცდელისთვის, რაც მის გამო შეხვედროდა მაიორს. ბოლო-ბოლო, მაიორიც ის იყო, რაც თათარი, ორივეს ერთი და იგივე სენი შეჰყროდა, ოღონდ განსხვავებულად მკურნალობდნენ თავს. თათარი ზიციენით, ქიშიშიშითა და ლახათ-ლუხუ-მით ცდილობდა ჭკრივის ჭერქვეშ ფეხის მოკიდებას, მაიორმა კი, უპირველეს ყოვლისა, ჭერი მოუშალა

ჭკრივს და თავად გაუხადა საქმე ფეხის მოსაკიდებლად. კანონზომიერება იყო ესეც, როგორც დღისა და ღამის, ამინდისა და წელიწადის დროების მონაცვლეობა, თუ შემთხვევა, უბედური შემთხვევა? ესეც გასარკვევი ჰქონდა გიორგას, უფრო სწორედ, ჯერ ეს უნდა გაერკვია, რადგან მხოლოდ ამის შემდეგ შესძლებდა თავისი დანიშნულების საიდუმლოს ამოხსნასაც, მხოლოდ გომურის გამოგვა, შეშის დაპობა, წყლის ზიდვა, ევნახის გამოთობა და გასხვლა, შეწამვლა და აფურცვლა, ბელურების დაპურება და სახედრის ოფლით გაქლენთილ წყვდიადში წოლა ევალებოდა, თუ კიდევ სხვა რაღაცა — უიმედოდ დაეიწყებულო, სამუდამოდ დაკარგული და დამარხული მამასთან ერთად. ამისათვის კი დრო იყო საჭირო, დრო და მოთმინება. რაღაც არ უნდა დასჯდომოდა, უნდა გაეძლო, თუმცა ამ ქვეყანაზე თავის გასატანად ერთადერთი იარაღი გააჩნდა მხოლოდ: მკვდარი მამის გაზღაპრებული, საიდუმლოების ბურუსით მოსილი სიდიადე. არა, მართა ეს არა. მკვდარი მამის სიდიადე და ცოცხალი დედის უსუსურობა. ცოცხალი დედა მისი არსებობის გამართლება იყო, მკვდარი მამა კი — მისი მომავალი სიკვდილისა, როგორც მიზანი და დანიშნულება. რაღაც უნდა დასჯდომოდა, უნდა გაეძლო, რათა ეცოცხლა, და უნდა ეცოცხლა, რათა მომკვდარიყო. რაც არ ეცოცხლობდა, არც კვდებოდა ადამიანი მხოლოდ სიცოცხლე ან მხოლოდ სიკვდილი კი არ იყო, არამედ ორივე ერთად, სიკვდილიცა და სიცოცხლეც, სიკვდილ-სიცოცხლე, ერთი მეორეს ქმნიდა, ორივე ერთად კი — ადამიანს. ეს ლეთებრივი წყვილი იხვე აუცილებელი იყო ადამიანის შესაქმნელად, როგორც ბავშვის გასაჩენად — მშობლები: დედა და მამა, როგორც დედა, ისევე მამაც. გიორგას

ოთარ ზილიამ
 უოველმან ჩემთან გავიგნელმან...

თვის ადვილი იყო ამის აღმოჩენა, რადგან სწორედ მისი მშობლები იყვნენ თვალნათელი მაგალითი ამისა, ერთი სიცოცხლეს განასახიერებდა, როგორც წყნარი და ლამაზი ხე. ქარებისგან გაძარცვულს, ყინვებისგან დამზრალს, მაინც რომ გამოჰქონდა ყვავილიცა და ნაყოფიც. მეორე კი — სიკვდილს, ამირანის, ქამარ-ხანჯალასა და ცისკარას სიკვდილს, არა შიშისა და ამაოების, იმედისა და რწმენის ჩამწერგავს, თავისი სიბრძნითა და სიკეთით. მამამისი თავიანთ მდინარესაც ახსენებდა გიორგას, გაზაფხულობით ერთი აზავთება, ერთი მოვარდნა რომ ყოფნიდა, მერე მთელი წელი, მომავალ გაზაფხულამდე ადგილი რომ დაენარჩუნებინა ცის ქვეშ და ისევ მდინარე რომ რქმეოდა მზეზე გამოთეთრებული ქვებით, მღვრიე, სულთმობრძავე გუბებითა და ტალახშემხმარი კამეჩებით მოფენილ კალაპოტს. სამაგიეროდ ყოველ გაზაფხულზე, ოღროჩოღრო ქვების ეს გაშეშებული ნაკადი, ნამდვილ მდინარედ იქცეოდა ხოლმე, მისი მღვრიე და ავად მბზინავი წყალი კალაპოტსაც ავსებდა და ნაპირებზეც გადმოდიოდა, ტრიალტრიალით მოაქანებდა ხარბშებამულ ურემსა თუ უზარმაზარ, ძირფესვიანად მოგლეჯილ ხეებს, რაც გზაზე შემოხვდებოდა, ანდა შეჰიდებას გაუბედავდა. მაშინ უფრო ლამაზი სანახავიცა და უფრო საშიშიც იყო ის მდინარე, და ხმაურსა და ქროლვას დანატრებული, უყიარათოდ, ერთბაშად ხარჯავდა მთელი წლის სამყოფ წყალს, რასაც, გაზაფხულის დადგომისთანავე, მისთვისაც იმეტებდნენ შორეული მყინვარები. სამაგიეროდ, ლამაზად ცოცხლობდა და ლამაზადაც კვდებოდა. აწეწილი ლოგინივით ოღროჩოღრო, მზით გადათეთრებულ კალაპოტზე პატარ-პატარა გუბეებიღა რჩებოდა მისგან, როგორც სიცოცხლესთან წამიერი, თავგანწირული და თავდავიწყებული შეუღლებით გაჩენილი შვილები, მთელი წლით დაობლებულნი, რომელთაც დაქვრივებული დედ-

ბივით ამოსწოლოდნენ გვერდით, ჩაქლილი, გადაკარგული მდინარის წყაქითა და ხმაურით გაოგნებული კამეჩები, უძრავნი და დიდებულნი, როგორც ღვთაებათა ქანდაკებები, თავიანთი ჩრდილებით რომ იცავდნენ მდინარის ობლებს ცხარე და დაუნდობელი მზისგან. გიორგაც მდინარის დანატოვარ გუბეს გავდა, მასაც ყავდა გადამრჩენელი, ჩრდილის მომცემი ღვთაება და თუმცა მთლიანად ვერ აღეჭვა იგი, როგორც გუბეს მთლიანად ვერ აერეკლა კამეჩი, მისი არსებობა, მისი სიახლოვე და მისი პრავლისმტემელი დუმილიც საქმარისი იყო, მზის სიცხოველისთვისაც რომ გაეძლო და სულის ფსკერზე. ჩაღეჭილი ტალახიც რომ აეტანა, გაზაფხულისთვის დაეცადა, მამის ხელმეორედ ჩაწოვლისთვის, და იქამდე არ აორთქლებულიყო ცაში. ანდა არ ვაპარულიყო, არ ჩაწრეტილიყო ქვებსა და სილაში.

— როგორ მჯეროდა, როგორ მჯეროდა, მე სულელსა. — თქვა გიორგამ.

— გჯეროდა? რა გჯეროდა? — ჰკითხა მაიორმა.

— აი, თოფს რომ მაჩუქებდი. — გაიღმა გიორგამ.

— შენა, როგორც გეტყობა, მართო პირი გეზრდება. ჰამაც გეხერჩება და ლაყბობაც. — უთხრა მაიორმა.

— რათა? სხვა რა შემეშალა? ღვივნის მაგივრად ძმარი დაგისხა, თუ ბუხრის მაგივრად შენს ლოგინს შევუყეთე ცეცხლი? ჰა? — კიდევ უფრო გაიღმა გიორგამ.

— ეგრეც შეიძლება მოხდეს. — გაიღმა მაიორმაც. — სანდო არა ხარ, გიორგა, არა. მტერს ვინახავ ოჯახში.

— მტერსა? — გიორგამ სახლს შეხედა, დედა და ძმა ეკვლებოდა იქ. — მტერსა? — გაიმეორა, ფიქრთანად, გაუბედავი ექვითა და იმედით, როგორც ავადმყოფმა წამლის სახელი, რომელიც ესესაა ურჩია ვილცამ და რომელმაც ისევ და ისევ ძველი სენი გაახსენა მხოლოდ, მოუტრჩენელი სენი და ყველანაირი წამალი, რაც აქამდე ამა-

ოდ ეცადა ამ სენისაგან განსაკურნებლად.

გიორგამ იცოდა, მაიორს რომ ეჯავრებოდა, მაგრამ არ ამტყუნებდა ამისთვის, რადგან მაიორს საამისო მიზეზიც ჰქონდა: გიორგა ყველაზე კარგად იცნობდა მას, მარტო მან იცოდა, ლაჩარი რომ იყო იგი, მოღალატე და მოძალადე. გიორგა იყო პირველი, ვინც შეამჩნია და ვისაც თავზარი დასცა მაიორის სილაჩრემ, რადგან თურმე ამ სილაჩრეზე ჰქონდა აგებული ოცნების ციხე-კოშკები, იმ დამესდამბაჩის გავარდნისთანავე სილის ბორცვივით რომ ჩამოიშალა. გიორგას ერჩია, მაიორი ვაჟეცხურად დამარცხებულიყო თათართან, ვიდრე ლაჩარურად გაემარჯვა. „ძია ქაიხოსრომ ეს-როლოა“ — გადმოსძახა აივნიდან სროლის ხმაზე მოვარდნილ სოფლებს და ეს უკანასკნელი გაბრძოლება იყო, ოცნებისა და რწმენის შესანარჩუნებლად, მაიორის გამოსაფხიზლებლად, ისევ სამართლიანობისა და სიკეთის გზაზე გამოსაყვანად, მაგრამ მაიორმა ბეჭდიანი ხელი მწარედ ამოჰკრა ნიკაპქვეშ და დაუსისინა: რა გაყვირებს, შე ძაღლის ლეკვო, რადგან ისიც მაშინვე მიხვდა, თავფეხიანად რომ გამოაშკარავებულიყო გიორგას თქმში და თავის მართლებას კი არ მოჰყვა, გაჩუმება უბრძანა, რათა მისი ნამდვილი სახე, მოულოდნელად და ხელმეორედ დაბადებული გიორგას გონებაში, გიორგას გონებაშივე მოესპო, ანდა სამუდამოდ დაემწყვდია იქ, სხვებსაც რომ არ ენახათ იგი. იმ წუთიდან გიორგა სარკედ იქცა მაიორისთვის, რომელშიაც, არა მარტო თეთრად შეფიფქული საფეთქლები და მუნღირის თვალისმოპტრელი ბრწყინვალეობა ირეკლებოდა, არამედ ბნელი სულის ნაოჭებიც. რა გასაკვირია, ასეთი სარკე რომ შესჯავრებოდა, ტალახით გადალესვა რომ სდომებოდა მისი? გიორგაც ამიტომ არ ამტყუნებდა მაიორს სიძულვილისთვის, პირიქით, ეცოდებოდა კიდევ, რადგან მი-

სი ღრმა რწმენით, ამ სიძულვილს ბრალი იყო მაიორის უხასიათობაც, წარამარა, უმიზეზო სიბრაზეც, სიბარბეც, ღვარძლიცა და განუწყვეტელი, დაუოკებელი შიშიც, გაუჩერებლად რომ დახტოდა მის აწრიალებულ თვალებში, როგორც ძეძვის ეკლიან ტოტებში ღობემძვრალა. არც გიორგას ეხატა გულზე მაიორი, მაგრამ მაინც თანაუგრძნობდა, რადგან ეს ღობემძვრალა შიშიც მისი მიზეზით იყო გაჩენილი, მისი ბრალი იყო თათრისა და მაიორის გადაკიდება და ერთადერთი გრძნობა, რომელიც მაიორის მიმართ და მაიორის მეშვეობით გასჩენოდა, გაწილების გრძნობა იყო, რასაც არაფერი საერთო არ ჰქონდა მტრობასთან, მაგრამ გაცილებით ძნელი ასატანი იყო ალბათ, ვიდრე მტრობა, გიორგას აზრადაც არ მოუვიდოდა, მტრად გახდომოდა დედის ქმარსა და ძმის მამას, და, რაც არ უნდა მკაცრი და უსამართლო ყოფილიყო მაიორი მის მიმართ, მაინც არ გამოაჰყენებდა მის ნამდვილ სახეს შარაზე, თუნდაც დედისა და ძმის ხატრით.

— მტერსა? — კიდევ გაიმეორა გიორგამ. აღარ იღიმებოდა, დაბნეული, ნირწამხდარი იდგა. — რანაირი მტერი მე ვარ, ან რა შემიძლია? — თქვა ცოტახნის მერე.

— განა არ ვიცი, რა გიდეგს გუნებაში, — თქვა მაიორმა. — არ გამოვა, გიორგა. სახლს არ აგარევენებ. აქ მე ვარ უფროსი.

— ეს ხომ ჩემი სახლიცაა. — ისევ გაიღიმა გიორგამ.

— როგორ არა? — ხმაში აჰყვა მაიორი. — მიდი აბა, გამოარჩიე მამაშენის დამპალი ქვეები.

ეგვიც შენ, გიორგა! „მიდი და გამოარჩიე მამაშენის დამპალი ქვეები“. არა, ისევ გაჩუმება სჯობდა, მაიორს სიტყვას ვერ მოუგებდა და გინდაც მოეგო, სიტყვით რა გამოვიდოდა, განა

ოთარ პილაძე

ყოველმან ჩემთან გავხვედნად...

მაიორი მართლა მისცემდა ქვების გა-
მორჩევის ნებას? ანდა სად წასულიყო
თავისი ქვებიანად? ბუდეს ზომ არ მო-
უშლიდა დედასა და ძმას?

— რა გამოარჩევს?! — ჩაიცინა გი-
ორგამ და კეფა მოიქექა.

„ბომ-მმმ, ბომ-მმმ, ბომ-მმმ“ —
რეკდა კარადისხელა საათი და გიორ-
გაც პირნათლად ასრულებდა თავის
მოვალეობას, რათა თავისი არსებობის
მიზანსა და დანიშნულებას ჩაწვდენო-
და. ვაზი ყვავილობდა, ქალის კულუ-
ლივით აპრებოლ ლერწებში მწვანე სი-
ნათლე იბუდებდა, თოხით ამობრუნე-
ბულ მიწის ბელტს, ქვაბიდან ამოღე-
ბული ზორცის ნაჭერივით, ორთქლი
ასდიოდა. გიორგას ბეჭები უზურდა,
ყურთან ფუტკარი უბზუოდა, ცხვირის
წვერზე ოფლის წვეთი ეკიდა, მარადი-
ული, დაუღეველი, მაშინვე მაგიერს
რომ აჩენდა, როგორც თვითონ მოწ-
ყდებოდა ცხვირს და ან გიორგას ხე-
ლებზე, ან თოხის ტარზე, ანდა მიწის
ბელტზე მოადენდა ტყაპანს. „ჰე-ჰე-
ჰეი, გიორგა!“ — ეძახდნენ მომიჯნავე
ვენახებში მომუშავე გლეხები. „ჰე-ჰე-
ჰეი!“ — პასუხობდა გიორგაც და
მადიანად, ღონივრად იხოცავდა გახუ-
რებულ სახეს მკლავით. ღობის ძირებ-
ში სიციხით ჩაყვითლებული, მტვრიანი
ბალახი ფაჩუნობდა. გადატყეპნილ, გა-
დათერებულ გზაზე გველბოკელა მიიკ-
ლაკნებოდა, თითქოს მიწა იძვროდა
და უთანასწოროდ იბზარებოდა, იბო-
ბოდა. ჰაერი ბოლის სუნით იედინთე-
ბოდა. იწვოდა წალამი და სარეველა.
ვენახების ბოლოს, ჩახუთულ ფშანში
კოლოები წუთოდნენ. მშობიარესავით
კუთავდა შვინდის ტოტზე დაყურსუ-
ლი ვსაჰა. ფლატეს ჩრდილში გაჩინ-
დული თხები რაღაცას იხსენებდნენ.
სადღაც სახეღარი ყროყინობდა, თით-
ქოს ვიღაცა საყვირზე დაკვრას სწავ-
ლობსო. კაკლის ჩრდილში შაოსანი
დედაკაცი ისვენებდა. თავსაფარი მო-
ეხადა, მუხლებზე გადაეფარებინა და
დაშაშრული, ნაჯაფი ხელები ზედ და-
ელაგებინა, თითქოს ღმერთს აჩვენებ-

და. უთავსაფროთ უფრო ახალგაზრდა,
ჩანდა, ცხენის კუდივით, აქა-იქ გამო-
რეოდა თმაში ქალარა. იჯდა პირმოკუ-
მული, ფიქრიანი, მარადიული მსახური
ღვთისა და კაცისა, მარადიული დედა,
ბავშვის გამზრდელი, პურის მცხოზე-
ლი, არც უმადური და არც მადლიერი,
არც უბედური და არც ბედნიერი,
არც მზიარული და არც მოწყენილი,
არც ახალგაზრდა და არც ბებერი — მა-
რადიული ქალი, საწყისი მარადიული
სიცოცხლისა. გამოგვილი და წყალმოპ-
კურებული ეზოს სუნი ასდიოდა. ნაელ-
გადაკრული ნაღვერდალივით უღვიოდა
სიცხისაგან და ჩქარი სიარულისგან და-
წითლებული სახე. „ყველაფერი კარგად
იქნება, ღვთის წყალობით“ — ფიქ-
რობდა თავისთვის, მედეასა და ამირა-
ნის გამჩენი და ამავე ღროს, მედეასა
და ამირანის ქალიშვილი.

— თუ სეტყვა არ მოვიდა... — დი-
დი კაცივით, ამოხენწიით იტყოდა
ხოლმე შინ მობრუნებული, გომურის
წინ ჩამომჯდარი გიორგა, დაბანილი
ფეხები ქუსლებით რომ დაებჯინა მი-
წაზე და ნიავისთვის მიეშვირა გასაშ-
რობად.

— ძალიან იღლები. ჭერ პატარა
ხარ, ბიჭო. — დაჰღიმოდა ადრე დაკა-
ცებულ შვილს ანა.

— ეგე, ვინ არის პატარა. — პეტ-
რესაქენ ნიკაპს იშვერდა გიორგა. —
ნელა, ადამიანო, რა ამბავში ხარ, არ
შემიჭამო დედა. — ესიყვარულებოდა
ქუძუს დაწაფებულ პეტრეს, სიამოვნე-
ბისგან ლოყებდაბერილი მტრედივით
რომ ღუღუნებდა და ბრაზიანად აბრი-
ალებდა საცრისხელა თვალს.

„ბომ-მმმ, ბომ-მმმ, ბომ-მმმ“ —
რეკავდა კარადისხელა საათი და ზუს-
ტად, წამ-წამ გამოთვლილი ღრო გა-
ნახლებული თუ ახალი მაკაბელების
ოჯახსაც მიითრევდა, რომელსაც ორი
თვის გოგოს აჩრდილი მკვდარი ანგე-
ლოზივით დასტრიალებდა თავს. ბედს
კი უთქვამს: ვინც მომიხმარს, წელი-
წადში ერთხელ ყველას კარზე შემოვ-
ჯდებიო, მაგრამ თქმა ერთია და სინამ-

დგილზე მეორე უფრო სწორედ, ადამიანმა ათქმევინა ბედს, წელიწადში ერთხელ ყველა კარზე შემოვჯდებით, მაგრამ გინდაც მართლა ასე იყოს, ამქვეყნად იმდენი კარია ბედის მომლოდინე, ხოლო წელიწადში იმდენად ცოტა დღეა, ძნელი დასაჯერებელია, ბედმა თავისი სიტყვის შესრულება შეძლოს, ყველა კარზე მოასწროს შემოვლომა. მეორეც ერთი, როგორ უნდა შეამჩნიო შენს კარზე შემომჯდარი ბედის ფრინველი? ვინ რა იცის, როგორია, რა ფერისაა, დიდია თუ პატარა, უსტვენს თუ კაცის ენაზე ლაპარაკობს, რაა მისი გამოსაცნობი ნიშანი, სხვა ფრინველში რომ არ აგერიოს, წელიწადის რომელი დრო ურჩევნია მოსასვლელად, დღის რომელი ნახევარი და, რაც მთავარია, საერთოდ შეიძლება მისი დანახვა თუ ისიც უხილავია — სულევით, ოცნებასავით, იმედევით, ნატვრასავით? ასეა თუ ისე, ადამიანს ბედისა სჯერა და ყოველთვის სჯეროდა, ყოველთვის მის მოლოდინში იყო და იმის ჩამოსათვლელად, თუ რამდენნაირი სახე მიუღია მას ადამიანის წარმოდგენაში, არც დრო ეყოფა და არც ქალაღი. ბედი არსებობს იმდენად, რამდენადაც ადამიანს ჭირდება მისი არსებობა, თუნდაც მხოლოდ იმიტომ, მას რომ გადაბრალოს თავისი მარცნიკა და წარმატებაც და ამით უფრო ასატანი გახადოს საკუთარი არსებობა მეორე ადამიანისათვის. ადამიანი თავისისავე მოგონილ ბედს ემორჩილება და ეგუება, მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ბედთან შეგუება ადამიანის მთავარი თვისებაა. ეს უფრო იძულების შედეგია, არსებობის აუცილებლობითაა გამოწვეული და ამ თვისების შეძენის შემდეგ ადამიანის ჭეშმარიტი ბუნება იჩრდილება, ნაწილობრივ მაინც, რადგან ამ გადამრჩენელი თვისების შეძენა თავისთავად, უმტკივნეულოდ და უმსხვერპლოდ არ ხდება. ის ზანგრძლივი ყოყმანისა და დაუნდობელი სულიერი ბრძოლის ნაყოფია. ეს

ბრძოლა კი ყველანაირი ბრძოლისაგან განსხვავდება, თუნდაც იმიტაც, რომ აქ დამარცხებული იმარჯვებს, დათრგუნული და ჩაკლული იძენს სივცხლის უფლებას. „ეს ყოფილა ჩემი ბედიო“ — რამდენჯერ, რამდენ რამეზე უთქვამს ადამიანს და რამდენჯერ იტყვის კიდევ, რადგან რაც არ უნდა მძაფრად ჰქონდეს სიმარტოვის გრძნობა განვითარებული, ადამიანი მარტო არასოდეს არ არის, მარტო თავის თავს არასოდეს ეკუთვნის, ის იმ რთული, მრავალფეროვანი, მრავალწანაგოვანი და მრავალსახოვანი სხეულის ნაწილია, რომელსაც ცხოვრება ჰქვია და რომლისთვისაც, ბუნებისა არ იყოს, სულერთია, ვინ როგორ, ანდა როდის შეეგუება მისგან დადგენილ წესსა და კანონს, საზღვრებსა თუ პირობებს. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ქვეყანაზე დატრიალებული ყველანაირი ქარიშხალი, უნდოდა თუ არ უნდოდა ქაიხოსროს, მისი მტკიცედ ნაგები სახლის კედლებშიც შეაღწევდა და დაუკითხავად წაიღებოდა, რისი წაღებაც მოეპრიანებოდა, რაზედაც გული მიუვიდოდა, ანდა თვალში გაეჩხირებოდა. როგორც ყველა სხვა, მაკაბელებიც დროის მთავრეები იყვნენ და როგორც არც სხვას არავის, არც მათ შეთანხმებია დრო ამის თაობაზე. ამიტომაც მაიორის ორსართულაანი, ქალაქური ყადის სახლშიც ყველაფერი ბედსა და უბედობას ბრალდებოდა, ღმერთის ნებასურვილად ითვლებოდა და ოჯახის ყველა წევრი ბრმად, მიუხევედრელი კაცის სიჯიუტითა და გულმოდგინებით მიუყვებოდა ცხოვრების გზას. მაიორი ახალ განსაცდელში იყო ჩავარდნილი, ხელგებავრეტილი თათრის წარმოდგენაზე სული ფეხებში ეპარებოდა, მაგრამ, ასე თუ ისე, მაინც აესრულებინა ბავშვობის დროინდელი ოცნება, საკუთარი, საიმედო სახლი ჰქონდა და მისი სისხლი სისხლად

მოთარ ზილაძე

ყოველგან ჩიშვან გავრცელებად...

თავანი და ხორცი ხორცთაგანი აკვნი-
 დან უბრალებდა თვალს. ყაზარმა-
 ზე ფიქრი ახლაც მწარე და მტანჯვე-
 ლი იყო, მაგრამ დროის წყალობით
 თანდათან ისიც ტკბილდებოდა სიმწი-
 ფეში შესულ ხურმასავით. თათრის
 დავიწყებაც არ შეიძლებოდა, მაგრამ
 ჯერჯერობით ჩამიჩუმიც არ ისმოდა
 მისგან და ადვილი შესაძლებელი იყო,
 აღარასოდეს აღარ ენახა იგი ქაიხოს-
 როს. მაგრამ ქაიხოსროს ერთი რამე გა-
 მართა, ერთი რამე დაივიწყა, რისი და-
 ვიწყებაც ისევე არ შეიძლებოდა, რო-
 გორც ქალისა და მტრისა. ქაიხოს-
 როს მშობლიური ქალაქი დაავიწყდა, კი
 არ დაავიწყდა — გულიდან ამოიგ-
 დო, ამოიბერტყა, როგორც უბეში
 ჩარჩენილი პურის ნაფშხენი, თუმ-
 ცა ათასში ერთხელ, ისევ ელდა-
 სავით ეცემოდა ხოლმე ხეობაში
 ჩაგუბული სიმხურვალე ათასჯერ დან-
 გრეული, ათასჯერ დამწვარი, მაგრამ
 ათასჯერ მკვდრებით აღმსდგარი ქა-
 ლაქისა, ერთი წამით, მხოლოდ ერთი
 წამით, შეაკრთობდა და შეაწუხებდა,
 როგორც თვალში ჩავარდნილი მტვრის
 ნამცეცი, სადღაც, დავიწყებას მიღმა
 გაეღვებული მდინარე, რკინის სალტე-
 ებიანი ბორბლებით დაღარული, გა-
 დაცვეთილი, გადაპრიალებული ქვა-
 ფენილი, მზეზე აბრწყვიალებული შუ-
 შაბანდები, პირდაპირ ქუჩაში გამოკი-
 დული ჭრელი სარეცხი, ფრთებგაშ-
 ლილი, ღმერთის მომლოდინე ჯვრით
 დამთავრებული გუმბათი და ვიწრო,
 დაკლაქნილი, ერთმანეთში ჩაკარგული
 ქუჩები. ქაიხოსროს დაავიწყდა, ის
 ქალაქი, მარადიული და მისი ერთად-
 ერთი ქალაქი რომ იყო, რომელთანაც
 ბედით ისევე იყო დაკავშირებული,
 ისიცა და მისი ოჯახიც, როგორც ეტლ-
 ში მკდომია დაკავშირებული ეტლის
 ბორბალთან ფარავის კალთით, შეუძმი-
 ნევად რომ ჩაუთრევია ბორბალს და,
 თუ ეტლში მკდომი ჯერ ვერ მიმხვდა-
 რა, რა ელოდება, ჯერ თუ ვერცა გრძ-
 ნობს, თანდათან როგორ მოკლდება,
 როგორ ექაჩება მასაც ეტლის ბორ-

ბალში ჩათრეული ფარავის კალთაზე
 თი წუთის მერე თვითონაც გადაწყვე-
 ბა, თვითონაც ბორბლის ქვეშ აღმო-
 ჩნდება, რადგან უკვე ველარაფერი
 უშველის, დროც არ ეყოფა, წყეული
 ფარავა რომ გაიხადოს და როგორმე
 მოიშოროს ჩამთრევი, დამღუპველი
 მიზიდულობის ძალა. განსხვავება
 ისაა, რომ ეტლიდან გადმოვარდინი-
 ლის სიკვდილი წამის საქმეა და ის
 რამდენიმე კაცი მაინც ნახავს, შემთხ-
 ვევით რომ აღმოჩნდება სწორედ იმ
 დროს, სწორედ იმ ქუჩაზე, სადაც ეს
 უბედურება დატრიალდება. ოჯახის
 სიკვდილს კი, მაყურებელი არა ყავს;
 ოჯახი დიდხანს კვდება.

ქაიხოსროს რა არ უნდოდა და —
 სიკვდილი; და თუმცა ზოსიმე მღვდე-
 ლი ხშირად ეუბნებოდა ხოლმე, გიყ-
 ვარდეს მოყვასი შენო, სწორედ მოყ-
 ვასისა ეშინოდა, რადგან დარწმუნე-
 ბული იყო, თათრის მსგავსად, განურ-
 ჩევლად ყველა ძაღლსა და მამაძაღლს
 შეეძლო მისი სიცოცხლის ხელყოფა,
 არა მარტო შეეძლო, არამედ უნდოდა
 კიდევ და არა მარტო უცხოს, შემთხ-
 ვევით გადაყრილს, არამედ მისიანსაც,
 ვისაც მისი მზე უნდა ელოცა და მისი
 ფეხის მტვერი ელოცა. ეს კი იმდენად
 წარმოუდგენელი, იმდენად არაადამი-
 ანური უსამართლობა და უმადურობა
 იყო, სული ეხუთებოდა, ძილი უფრთ-
 ხებოდა და უთავბოლოდ დაბორი-
 ალობდა ბათქაშისა და საღებავის სუ-
 ნით ჯერ კიდევ გაუღენთილ ოთახებ-
 ში, თავს ზევით აცანცახებული ლამაზ
 ეკირა და ყოველ ნაბიჯზე, ყოველ
 კუთხეში მკვლეელი და ავი სული ელა-
 ნდებოდა, საკუთარი სახლის აკლდა-
 მისებური ღუმლით შემკრთალსა და
 დაეკვებულს. «გაიღვიძე, დედაკა-
 ცო» — ტლანქად, მტკივნეულად წაპ-
 კრავდა ხოლმე ხელს საბნის ქვეშ მო-
 კუნტულ ანას და ლამპას სახეში ანა-
 თებდა, თითქოს მისი მალული ფიქრი
 და განზრახვა რომ ამოეცნო, სანამ
 გონზე მოსვლასა და შენიღბვას მოას-
 წრებდა. ანა მიჩვეული იყო ამგვარ

გაღვიძებას. იმ დღის მერე, რაც მაიორის ფერდის ტყვილი დასჩემდა, ბევრჯერ წამოუვლია იგი ქმარს საწოლიდან აგურის გასაცხლებლად და სიცივისგან აძაგაგებული, ბუხრის წინ ჩაქონტული ძლივს ერეოდა თვლემას, თითონაც რომ ცეცხლში არ წამხოზილიყო თავით. მაგრამ ყოველთვის ფერდის ტყვილი როდი აღვიძებდა მაიორს, სხვა, არანაკლებ შემაშფოთებელი სატყვიარიც აწუხებდა, რასაც ცოლს არ უმხელდა, მაგრამ ანასათვის ძნელი მისახვედრი არ იყო, მარტო მას თუ არა, მასაც რომ თვლიდა მაიორი თავისი საიდუმლო სენისა თუ სენთა მიზეზად. ძნელი არ იყო ამის მიხვედრა: სახეზე ეწერა, ხმაზეც ეტყობოდა, ამას ადასტურებდა მისი ყოველი მოძრაობა, თუმცა ეს ღამეული, მოულოდნელი გამოღვიძებები თითქმის ყოველთვის სიყვარულით მთავრდებოდა მაინც, ოღონდ ავადმყოფურად გაღიზიანებული, უალერსო და უსიამოვნო სიყვარულით; ერთი — შიშისა და ტყვილისგან აღვზნებული, თავს ვერ იკავებდა, მეორეს კი წინააღმდეგობის გაწევა, უარის თქმა არ შეეძლო, რადგან ქალი იყო, თანაც ცოლი, და გრძნობდა, სწორედ მაშინ რომ ჭირდებოდა იგი კაცს.

— ტყუილად გიხარია, თქვენს ჯიბეში მინც არ მოგკვდები. — ჩასჩურჩულებდა იგი ცოლს, ცოლს კი არა, ცოლის ყურს, როგორც სააღსარებო ოთახის კედელში დატანებულ ჭეჭრულტანას, შემცბარი და გაბრაზებული ერთხელ კიდევ უსულგულოდ მოკლული ჟინით.

— დაიძინე. სასიკვდილო არაფერი გჭირს. — პასუხობდა ანა და ფეხებგათოშინილი, მობუზული იწვა ბნელში, ქმრის სუნთქვას მიყურადებული, შელახული და შეწუხებული, არა გაზიარებული, არამედ შემოჩენილი, თავიდან მოშორებული ვნებით. „რატომ? რა დავაშავე?“ — ფიქრობდა იგი, შეუქმნევლად ძილში გადასული, რადგან თითქმის მაშინვე ქმრის

ფერდიდან დაცურებული აგურის ზოგადი რკლიანი სიმძიმე და სიცივე აღვიძებდა ხელმეორედ. მაშინ ანა აგურიანად იპარებოდა ქმრის ლოგინიდან და ვალმოხდილი თუ სასჯელმოხდილი კაცის შვებითა და მღელვარებით უბრუნდებოდა საკუთარ საწოლს, ყინულისგან გათოშინდა და პირველი თოვლისგან სპეტაკს, სადაც გიორგაზე და გიორგას მამაზე ფიქრობდა მხოლოდ, მხურვალედ, ერთგულად და მოწიწებით, როგორც მორწმუნე — წმინდანებზე და ათასჯერ გამოიტირებდა ზოლზე ერთის სიკვდილსა და მეორის სიბოლეს, სანამ აკვანში ჩაქრული პეტრე გაიზმორებდა და ძუძუს მოთხოვდა.

იმ დღის მერე, როცა მაიორმა პირველად დაიმორჩილა ანა, არაფერი შეცვლილა მათ ურთიერთობაში, ყოველი მათი შეუღლება თითქმის იმ პირველის, გიორგას მოულოდნელი გამოცხადებით შეწყვეტილის, აღდგენისა და დასრულების ამოცანა იყო გაქიანებული და ამიტომაც მოსაზრებელი. „რად გაუბედურება მინდა... შენ მინც დამინდო“ — შეევედრა ანა მაიორს, როცა მან პირველად დაუჭირა ხელი, მაგრამ მაშინვე იგრძნო, მაიორს რომ ვეღარ შეაკავებდა, რადგან წამიერ ჟინს კი არ იყო აყოლილი, არამედ ოდესღაც დაწყებულ საქმეს აგრძელებდა, განზრახვას ასრულებდა, თუმცა იმ განზრახვისა არაფერი გავებოდა ანას. ანამ ისიც იგრძნო, ხელს რომ ვერ შეუშლიდა მაიორს იმ განზრახვის აღსრულებაში, რადგან მაიორი პირველი კაცი იყო ქმრის მერე, რომელიც გამოექომაგა, რომელმაც მისი გულისთვის განსაცდელში ჩაიგდო თავი, და, რაც მთავარია, ანას მისი იმედი ჰქონდა. რა უნდა მოეტანა, რა უნდა შეეცვალა ამ იმედს — ანამ არ იცოდა, მას ერთი რამე უნდოდა მხოლოდ: გიორგა ენახა ფეხზე დამდგარი, დაბინავებული, დაწვრილშვილ-

ოთარ ზილამა

ყოველგან ჩემთან მარჯვენაზე...

ბული... ამას გულისხმობდა იმედში და აღარც კი უკვირდებოდა, ამ იმედმა რომ აიძულა სწორედ, ჯერ თათრის სახობა და, მერე მაიორის ცოლობა; ვერ ხვდებოდა, სწორედ ეს იმედი რომ იგდებდა აბუჩად და სწორედ ეს იმედი რომ აუპატულებდა, ხან ტყაპუქში და ხან მუნდირში გამოწყობილი. მერე მაიორი მისი ქმარი გახდა და უარესად წაუბოტინა იმედს. სხვა თუ არაფერი, დაუკითხავად ველარავინ მოუტყაუნებდათ შულამისას, პატრონი ეყოლებოდათ, ავი იქნებოდა თუ კარგი. მართალია, შვილს მამინაცვლის ხელში ავლებდა, მაგრამ პირველები ხომ არ იქნებოდნენ ისინი, მათი მოგონილი ხომ არ იყო გერობა და მამინაცვლობა, ქვეყანა ცხოვრობდა ასე და ზოგჯერ მამინაცვლები უფრო პატრონობდნენ გერებს, ვიდრე ნამდვილი მამები. რაღა მაინცდამაინც ისინი უნდა გამოერჩია ღმერთს, რაღა მაინცდამაინც ისინი უნდა გაეწირა? რა ცოდვა ჰქონდათ ასეთი, განსაკუთრებული, გამორჩეული, მიუტევებელი, თუკი თავად მათი არსებობა და გადარჩენის სურვილი არ ეთვლებოდათ ცოდვაში? ანა ქალი იყო და მიღება და გამართლება უფრო შეეფერებოდა მის ბუნებას, ვიდრე უარყოფა და გამტყუნება, მაგრამ სულელი იქნებოდა, თავი ბედნიერად ჩაეთვალა, აპყოლოდა სოფლის ქალებს, მის ბედს რომ შენატროდნენ მის გულში ჩაუხედავად. ანა უბედური იყო და ყველაზე მძაფრად გათხოვებამ დაარწმუნა ამაში. მაიორს გინდაც ყვარებოდა იგი, დამწვარი თითივით სულ იმის ფერებასა და სულის ბერგაში რომ ყოფილიყო, მაინც არ იქნებოდა ბედნიერი, რადგან ისა და გიორგა ახლა ერთ პერქვეშ კი არ ცხოვრობდნენ, როგორც დედა-შვილს შეეფერება, არამედ ერთ ეზოში, როგორც აღამიანი და საქონელი. მართალია გვერდითაც შვილი ეწვა, მეორე შვილი, მაგრამ მოყოლილი კი არ იყო ისიც. მაიორისგან ყავდა და, ალბათ, მისი წყალობა იყო, შინ რომ აჩერებდ-

ნენ, მასაც გომურში რომ არ უხეზდნენ ფიჩვენს, გიორგასაც. „ნავის ხნისას გომურიც არ მქონდა“ — ამბობდა მაიორი, თითქოს დანაშაული იყო, სხვას ჰქონოდა ის, რაც მას არ ჰქონდა ბვამგობაში. ერთადერთი, რაც გიორგას უბედურმა მამამ მოახერხა, ის იყო, რომ შვილს სახლი მაინც დაუტოვა, ცის ქვეშ არ დაავდო, სამოწყალოდ არ გაუხადა საქმე, წვიმა და თოვლი არ დასდიოდა თავზე და რაკი საკუთარი სახლი ჰქონდა, მთლად წყალწაღებულად არ ითვლებოდა მტრისა და მოყვრის თვალში, რადგან საკუთარი სახლი, რაც არ უნდა დაუცველი და დამველებული იყოს იგი, მაინც სხვის ციხესიმაგრეებს ჯობია, რადგან შენია, შენი ნაფიქრალით, შენი სუნითაა გაუღენთილი და არა მართო უტყვი მოწმეა შენი შიშისა თუ შიმშილისა, სევდისა თუ იმედისა, არამედ — მოზიარეც, თანამგრძნობელი და გამტანი. ტყუილად კი არაა ნათქვამი, საკუთარ სახლში კედლებიც ეხმარებიან ადამიანსო, ანამ კი, თავისი „გაბედნიერებით“ სახლიც მოუშალა შვილს, ასე გამოვიდა ბოლოს, მერე მიხვდა, როცა სახლის ნაღვამზე, ამაზრზუნად მოტიტვლებულ მიწის ნაგლეჯზე, ნესტიანი, დაობებული მიწით მოთხვრილი გიორგა დაინახა, უმწეო და საცოდავი, როგორც ბაენიდან გამოგდებული კუ. მაშინ პირველად გაუჭირდა ანას შვილისთვის თვალის გასწორება, სანუგეშო სიტყვის გამონახვა, რადგან ისიც პირველად იგრძნო მაშინ, შვილის დანუგეშების უფლებაც რომ აღარ ჰქონდა, რადგან ისინი ერთ ბედქვეშ აღარ იყვნენ, თვალსა და ხელს შუა გაყოფილიყო მათი გზა, ერთი რომ ეგონა, განუყოფელი, რადგან მას ქმარი უავდა, გიორგა კი ისევ უმამოდ დარჩენილიყო; მას სახლიც ჰქონდა, რადგან ჩიტისა არ იყოს. ქალის ბაღდადიც იქ არის, სადაც ბუდე ეგულდება, გიორგას კი სახლი აღარ ჰქონდა. მაგრამ ღმერთი ხომ არსებობდა?! ღმერთს ხომ არაფერი დაემალებოდა?!

ღმერთი არავის შეარჩენდა გიორგას დაწავგრას, ყველას პასუხს მოსთხოვდა და მათ შორის ანასაც. ესლა ასულდგმულგბდა ანას, ამის იმედით იყო, რადგან რაც დრო გადიოდა, უფრო და უფრო რწმუნდებოდა, შვილისთვის რომ ელატნა, მისი გადარჩენისა და ბედნიერების მოსურნე, უნებურად, უკუვობით, მისი დაღუპვისა და გაუბედურების მიზეზად ქცეულიყო, აკი უკვე სჯიდა ღმერთი! „დიდება შენს სახელს, — ჩუბრულებდა გათოშილ საწოლში, ქმრისგან მობრუნებულს. — ასე, ზეზურად დაგვალზე ორივენიო“. ანა ქმრის ავადმყოფობას თავისადაც თვლიდა, დარწმუნებული იყო, ორივესთვის გამოგზავნა იგი ღმერთს და ერთბაშად კი არ მოუღებდა ორივეს ბოლოს, არამედ — თანდათანობით, ტანჯვითა და წვალებით, რათა მიმხვდარიყვნენ, დაეხანათ, რა ცოდვით იყვნენ დაკავშირებულნი, რისთვის სჯიდათ ღმერთი; ამიტომაც იყო, რა-ღაცნაირი, ძნელად ასახსნელი ნეტარებით რომ უხურებდა ქმარს ატურს, საწოლიდან შუადამისას მონა ქალივით წამოგდებული; ურეცხვდა შარდსგამოყოლილი სისხლით აქოთებულ საცვლებს და უწევებოდა კიდეც, რადგან უფლება არ ჰქონდა, შეეზიზღა, და-მაღვოდა სენს, რომელიც ღმერთს ჯერ მისი ქმრის სხეულში ჩაეთესა, რათა იქიდან მასაც გადასდებოდა, ისიც დაესვა არა და დაეღბო. ქმარი არ ძულდა, მაგრამ არც ეცოდებოდა, რადგან არც მის ქმარს ეცოდებოდა გიორგა, რომელსაც ღმერთილა დარჩენილა ქომაგად. ღმერთი მკაცრიც იყო და სამართლიანიც და ანას სხვა გზა აღარ ჰქონდა, ბოლომდე უნდა ეყისრა მხოლოდ და მხოლოდ მოუარჩენელი სენით შედუღადებული ოჯახის დიასახლისობა და, თუკი ამის ღირსი მაინც გაზდებოდა, დალოდებოდა უკეთეს დღეს, როცა ღმერთი გიორგას გაამარჯვებინებდა.

მაიორის ავადმყოფობა მართლაც ციდან ჩამოვარდნილს, ღმერთის გამო-

გზავნილს გავდა. სახლისა და ეზო-კარის მშენებლობით ისე იყო გაართულებული, ადარც კი ახსოვდა, საერთოდ თუ არსებობდა ავადმყოფობა ქვეყანაზე. სახლს რომ მორჩა, იმოდენა გალავანი შემოავლო ირგვლივ, ცხენიან კაცს გაუჭირდებოდა მის ეზოში გადახედვა. ორმა უღელმა კამეჩმა ძლივს მოათრია რკინის ვეება კარი და ოცმა კაციმა გმინვითა და ხვნეშით შეაბა ის კარი გალავანს. თვითონაც აშველებდა ხელს, ბავშვივით გახარებული და გაბედნიერებული, მაგრამ როგორცკი რკინის კარის სიმძიმემ რკინისავე ანჯამებზე გადაინაცვლა, თავზარდამცემად იგრძნო, რაღაცა რომ ჩაუწყდა მუცელში. ცივმა ოფლმა დაასხა და მკვეთრმა, სწრაფწარმავალმა ტკივილმა ერთი წამით გააოგნა. „ხომ არ მესროლესო“ — ისიც კი გაიფიქრა, მაგრამ მალევე დამშვიდდა, ტკივილს აღარ გრძნობდა, თუმცა მთელი სხეული ისევ უტახტახებდა, თითგამოკრული სიმივით. არავის შეუმჩნევია მისი გასაჭირი და ამანაც გაამხნევა, ხალხი ისევ ალაყაფს იყო მისეული, ამოწმებდნენ: სანდოდ ეკიდა თუ არა რკინის კარი.

მეორეჯერ ტკივილმა სამი კვარის თავზე გაუხსენა, როცა უკვე დავიწყებულიც ჰქონდა იგი. ის იყო, აკვანში ჩაქრული ვაჟიშვილისკენ დაიხარა, ოფლიანი თმა უნდოდა გადაეწია, და ტკივილი ხანჯალივით დაეძგერა ფერდში. შემკრთალმა და გაოცებულმა, მოათვალიერა ოთახი. ვერაფერი შეამჩნია უცხო და უჩვეულო. აკვანში მისი ნაშეირი ღუღუნებდა, ტახტზე მისი ცოლი იჯდა და განქარებული იხვევდა ხილაბანდს ჯერ კიდეც სველ თავზე, ქმრის მოულოდნელი შემოსვლით შეცბუნებული. იგრძნო, რა მშვიდი და მშვენიერი იყო სიცოცხლე, რა ძნელადშესაღებე. ცოლიც უფრო ლამაზი და სანდომიანი ეჩვენა, სინანულით გაიფიქრა, დიდხანს რომ არ გააჩერებდ-

ოთარ ბილაძე

სომხეთში ჩამოვარდნილს...

ნენ შინ, კიდევ გამოუჩნდებოდა მუშტარი. ცოლმა სახე აარიდა, თითქოს ფიქრს მიუხედაო, და მუტში გამოწურა თმის ბოლო. მოულოდნელმა ტკივილმა აიძულა ცოლის სილამაზის დანახვა, თითქოს ლამაზი ცოლის პატრონს სიკვდილიც დაინდობდა. და მართლაც იყო რაღაცა, დამამშვიდებელი, დამამშებელი, გულის გამკეთებელი თავდაბანილი ქალის არსებაში, რომელიც ესესაა დაქალებულიყო თითქოს, ესესაა დაპატრონებოდა საკუთარი სხეულის სიბოხსა და სინაზეს და საკუთარ სურნელსა და ოხშივარში ნებივრობდა. ის კი, აქანავებულ აკვანზე დაყრდნობილი, წელში ველარ გამართულიყო, შუბლიდან და ყვრიმალებიდან დაძრული სიმწრის ოფლი ნიკაპთან უგროვდებოდა და მერე ნელა ეწვეთებოდა აკვანს, რომელშიც მისი სისხლი და ხორცი იყო ჩაკრული, უდარდელი და უმეცარი, როგორც კურდღლის ბაჭია, ბუჩქის ძირას რომ შეჭფარებია წვიმას.

— მომეხმარე, დედაკაცო. — შეცვლილი, გაბზარული ხმით დაიძახა ქაიხოსრომ.

ჩვილი ატირდა, ალბათ იფიქრა, მე მიწყრება მამაჩემიო. მამამისი კი ველარაფერს ხედავდა, სანამ ცოლის სველი თმა არ შეეხო სახეზე. მხედველობა რომ დაუბრუნდა, ტახტზე იწვა და ცოლს ეხვეწებოდა: არ წახვიდეო. ჩვილი ჩხაოდა, მაგრამ ჩვილი მოიცდიდა, არაფერი სჭირდა საგანგაშო, მისახედი ის იყო მხოლოდ. გულაღმა იწვა და იმეორებდა: არ წახვიდე, არ წახვიდეო, თუმცა ცოლს არც უცდიდა ხელის წართმევა. ცოლის პატარა ხელი გულზე ედო და სიამოვნებდა, გრძნობდა, როგორ ეღვრებოდა შეშფოთებულ სულში ქალის ხორცის დამამშვიდებელი სიგრილე, ფერიცა და სურნელიც. ფიქრობდა: ამის მერე სულ ასე ვიქნებით, ვინა მყავს ამათზე უკეთესიო. მაგრამ ტკივილთან ერთად ეს ფიქრიც გაუქრა და უხეშად მოიშორა ცოლის ხელი.

— თქვენი ბრაღია, თქვენი შეჭლირინა სახეში. — ის მაინც მიჯნობით, რა მჭირს, რა შემყარეთ ასეთი.

მაგრამ ანას მისთვის რა უნდა ეთქვა, როცა თვითონაც არ იცოდა. ქმრისგან გამოგდებული, ახლა აკვანს გადაემხო და ძუძუ მისცა აჩხავლებულ ჩვილს, რომელსაც ჯერ არაფერი გაეგებოდა ამ ქვეყნისა, ჯერ არაფერი იცოდა ჭამისა და ჩასვრის მეტი, მაგრამ რაკი გაჩენილიყო, ყურადღებასაც მოითხოვდა, ფეხებზე ეკიდა, სიყვარულის ნაყოფი იყო თუ სიძულვილისა.

მერე ქაიხოსროს სისხლის დენა დაეწყო, შარდს აყოლებდა სისხლს და პირველად რომ შეამჩნია ეს, მუხლი მოეკვეთა, ხელები ჩამოუცივდა და შემამრწუნებელი უმწეობით დანებდა ბედს, თუმცა როგორ, ანდა სადღა უნდა გაქცეოდა ამ ახალ საშინელებას, ამ ახალ მკვლელს, რომელიც თათარით გარეგარე კი არ უვლიდა, სხეულში ჩასახლებოდა და როცა მოეჩასიებოდა, მაშინ მოუღებდა ბოლოს.

შინ რომ შემობრუნდა, ანამ ცოტას მორჩა შეპკივლა, ცარიელი თვალები იყო, გაღმოცვენილი. მავედრებელი, შემცოდებლისა და მშველელის მაძიებელი თვალები; არაბივით გაშვებოდა პირისახე და ისე ნირწამხდარი იღიმებოდა, ანას საცოდაობისგან გული დაემდურა, არაფერი ენახა ამის მსგავსი. იმ დღის მერე ქაიხოსროსთვის შარდზე გასვლა სიკვდილმისჯილის საბრძოლველზე გასვლას უდრიდა. მიდიოდა, მაგრამ ფეხები უკან რჩებოდა, მიდიოდა, რადგან არ შეეძლო არ წასულიყო, თუმცა უკანასკნელ წუთამდე იკავებდა თავს, მაგრამ იმის იმედი, რომ შეიძლებოდა დღეს მაინც შეწყვეტილიყო სისხლის დენა, ისევ მიაძუნებულბდა ხოლმე მისთვის ესოდენ საბედისწერო კედელთან. ორივე ხელის-გულით კედელს მიყრდნობილი, არაადამიანური, განუსაზღვრელი სიძულვილით დასცქეროდა იგი მოშავო-მოწითალო ნაკადს, შიშინით რომ იღვრებოდა მის ფეხებთან. ის სამიოდე ლიტ-

რა სისხლი, რომლის გადაჩენაც ასე ძვირი უჯდებოდა ქაიხოსროს, რომელსაც ასე უფრონილდებოდა და ინახავდა, ახლა აქოთებულ შარდს გამოჰქონდა სიკვდილგამჭდარი, შიგნიდან გამოშლილი სხეულიდან და აღარაფერს შეეძლო მისი შეკავება. ამას თვითონაც გრძნობდა და ღამდამობით, სიკვდილზე ფიქრით შეძრწუნებული, გალახული ბავშვივით ქვითინებდა, ხმით, გულსაკლავად. ვინ არ მოუყვანა, ვის არ გაახსნა ზოსიმე მღვდელმა, ფურცლეს და ქექეს კარაბადინი (რომელიც მერე, კიდევ დიდხანს იღო მის სასთუმალთან), მაგრამ ამ უცნაური სენის ვერც სახელს მიაკვლიეს და ვერც წამალს. იმ ხანებში, საკმარისი იყო ჩათვლიმა, მაშინვე ორი თვის, უზარმაზარ უღვაშებიანი გოგო გამოეცხადებოდა ხოლმე და ყაფლან მაკაბელის ხმით, ღინჯად, დარბაისლურად ეუბნებოდა: ეგრე გინდა, რად მიითვისე ჩემი გვარიო. რაღა ეს უნდოდა ქაიხოსროს. საწოლიდან წამოვარდნილი, ლამპით ხელში, გზააზნეული კაცივით დაბორიალობდა ღამის წყვილიადით გაუცხოვებულ სახლში, რომლის კედლებშიაც თამამად და თავისუფლად მხოლოდ კარადისხელა საათის რკინის გული ფეთქავდა.

— მე მგონი, ყველაფერი ადგილისა და ჰაერის გამოცვლის ბრალი უნდა იყოს, — ამბობდა ზოსიმე მღვდელი. — მიჩვეულს ნუ გადააჩვევ და მიუჩვეველს ნუ მიაჩვევო, ამაშია ადამიანის ბუნების მთელი საიდუმლო. ინდოელი რომ მოკლა, ცივ წყალს ვერ დაალევინებ, ჩვენ კი, ცივსა ვართ მიჩვეულნი, კოკა დაორთქლილი უნდა იყოს. ერთი კაცი ყოფილა, თურმე, გველსა, ღრიანკალსა და ფუტკარს ხილივითა ჭამდა. ფუთი, დასწყევლოს ღმერთმა! მეორე კი — ცოცხალ კატას; კუდით დაიჭერდა და მაღიანად შეექცეოდა; უბრალო ვინმე კი არა, — სულთანი. სახეს მინც არ აბღორტინდნენ იმ შეჩვენებულს?! ჩვენებურ კაცს ერთი ციქნა კატის ზორცი რომ შეაპარო, დედის რქე არ შერჩება. ის

კი უკატოდ ვეღარ ძლებდა. მიჩვეული იყო და იმიტომ. აი, რას ამბობს ნასკერტელი, — ზოსიმე მღვდელი ზუსტად იმ ადგილას გადაშლიდა ხოლმე კარაბადინს, რომელიც ქირდებოდა, მერე თავს ოდნავ უკან გადასწევდა, წიგნს მოაშორებდა სახეს და მსუქან თითს ნელა აყოლებდა სიტყვებს. — „... ადვილად იქმნების... ზო. და კაცი რომლისაცა თემისა არის, მის თემისა საქმელი და სასმელი უნდა შეეწყოს, რასაცა სასმელსა და საქმელსა ნაჩუქები იყოს“. აგე, ნაჩუქები იყოსო.

— ზომ არ გგონია, მამაო, მთელი ჩემი სიცოცხლე გველებსა და ღრიანკალებს ვჭამდი, ანდა ცოცხალ კატებს?! — მწარედ, ღვარძლიანად იღიმებოდა ქაიხოსრო.

— არა მგონია, შვილო ჩემო, არა მგონია, მაგრამ ყველაფერი უნდა გამოეჩნადო, ავადმყოფობას ათასი მიზეზი აქვს. — პასუხობდა თვალზე აუწყუნებული ზოსიმე მღვდელი, თითქმის განუწყვეტილად იღიმებოდა.

გარეგინას ღუქანშიც სულ მაიორის ავადმყოფობაზე იყო ლაპარაკი. ღუქანში წამსვლელ-მომსვლელს რა გამოლევადა, მარტო ურუქელები კი არა, მეზობელ სოფლებიდანაც მოდიოდნენ აქ ნავთისა თუ შაქრისა, მარილისა თუ ფართლისათვის, და საქონელთან ერთად მაიორის ავადმყოფობის ამბავიც გაჰქონდათ ღუქნიდან, რათა თავისიანებში „ერთი კარგად მიეკით-მოეკითხათ“, ვინმემ რაიმე წამალი ზომ არ იცოდა ამნაირი სენისა. ყველა თავს ვალდებულად თვლიდა, თუ არ ჩაერეოდა, დიანტერესებულიყო მინც მისთვის უცხო ადამიანის ბედით; ბევრ მათგანს თვალითაც არ ენახა მაიორი და მხოლოდ გარეგინას ნალაპარაკევით იცნობდა. „მაშ ესაა სამართალი, წუხდნენ ქალები ურუქიდან ათეული კილომეტრებით მოშორებულ სოფლებშიც, ქმრებისაგან

ოთარ ზილაძე
 ყოველმან ჩემმან მოკვნილმან...

რომ შეეტყოდ ვიღაც თვალტანადი და კეთილშობილი მაიორის ავადმყოფობის ამბავი. — ამისთანა ვაჟკაცი მიწაში როგორ უნდა ჩადონ, როცა ჩემი დედამთილი, ღმერთო ნუ მიწყენ, ლამის ცას გამოეკეროსო“. მალე ალაზნის გაღმა-გამოღმა სოფელი არ დაარჩენილა, სადაც ურუქელი მაიორის ავადმყოფობა სალაპარაკოდ და სადარღელად არ ჰქონოდა ხალხს გამხდარი. იცნობდა თუ არ იცნობდა, ყველას ეცოდებოდა „შახივით ვაჟკაცი“, რომელსაც თურმე „ეპოლეტებისა და ჩინმენდლების შუქი შარავანდედით ედგა თავზე“. გარეგინა ყველას ყურს უგდებდა, ყველას რჩევასა და დარიგებას ცალკე ფურცელზე იწერდა, რათა ყველაფერი წვრილად მოესხენებინა მაიორისთვის. „ეგ უკვე მითხრეს. ყველა ექიმი გამომივიდა!“ — ბრაზობდა მაიორი, უარესად აღიზიანებდა უახრო და უშედეგო ყურადღება. „ერთმა, ჩემს ცოლისდასაც ეგა სჭირდაო, მაგრამ იმის მერე საუკუნე გავიდა და ახლაც კაჟივითააო“. — ცდილობდა მაიორის დამშვიდებას გარეგინა. „შენ თუ კარგი კაცი ხარ, ცოლისდის ამბები ასე კარგად საიდან იცნ-თქო, — მიპყვიროდა მოთმინებიდან გამოსული მაიორი უკვე კიბეზე დამშვიდებულ გარეგინას, გულში ბედსა და სამართალს რომ წყევლიდა, სიკეთის ასე გადახდისათვის. — თვითურში შეეშლებოდათქო... რა საერთო აქვს მაიორს შენს ბოზანკალა ცოლისდასთან-თქო!“ — მძვინვარებდა მაიორი.

— საოცარია, — ამბობდა ზოსიმე მღვდელი. — ვიბადებით, რათა შევცოდოთ, და ვიზოცებით, რათა განვიწმინდოთ.

— სიკვდილი განწმენდა კი არ არის, მამაო, სიკვდილი სიბინძურება. — პასუხობდა მაიორი. თან გაფაციცებულნი შესტყებოდა მღვდელს, რაზე რომ არ გამოჩინებოდა მისი ნათქვამიდან.

— სიკვდილს გააჩნია. — აუუუუნებდა თვალებს ზოსიმე მღვდელი და ნელა, აუჩქარებლად წრუპავდა მუცლი-

ანი ჰიქიდან სისხლივით სქელსა და ხასხასა ღვინოს.

— იქნებ მოყვასისთვის სიკვდილია ვარდივით სურნელოვანი? ჰა, მამაო? გიყვარდეს მოყვასი შენო... ასე არ არის? — ნიშნის მოკვებით ეუბნებოდა მაიორი და ერთბაშად ცლიდა ჰიქას. ნიკაპზე ღვინის მსუყე წვეთი უბრწყინავდა.

— მოყვასისთვის სიკვდილი ყველას როდღე შეუძლია. ყველას თავისი სატყევარი კლავს. დაილოცოს ამ ღვინის მომყვანი. — ტუჩების წკლაპუნით ამბობდა მღვდელი.

იგი შეგნებულად ლაპარაკობდა მაიორთან სიკვდილზე, რადგან თავს ვალდებულად თვლიდა, მოემზადებინა სიკვდილისთვის. ზოლო მაიორის შფოთვა და წინააღმდეგობა არც აკვირებდა და არც აზრახებდა, თვითონაც ჩვეულებრივი მოკვდავი იყო და არც ღვთისმსახურება ავალდებულებდა, სხვებისგან მოეთხოვა, ის, რასაც, ალბათ, თვითონაც ვერ მოახერხებდა: უშიშრად და უდრტვინველად შეხვედროდა სიკვდილს. ოღონდ, მაიორისგან განსხვავებით, მართლა სჯეროდა, ყველა სიკვდილი ერთნაირი რომ არ იყო, როგორც ყველა სიცოცხლე, მაგრამ არც ამის ცოდნა ნიშნავდა ბევრს, არც ეს იყო ღირსი ნუგეში, რადგან ადამიანის სიცოცხლესაც და სიკვდილსაც არა თვითონ ადამიანი, არამედ უხილავი სული ქმნის და ადამიანი უმწეოა, იღონოს რამე. ზოსიმე მღვდელს მაიორი ეცოდებოდა, ეს იყო და ეს. თუმცა არ ჯეროდა, სასიკვდილოდ რომ გაეწირა იგი ღმერთს, რადგან საამისოს ვერაფერს ატყობდა გარეგნულად, მაგრამ თავს მაინც ვალდებულად თვლიდა, ხშირ-ხშირად მოენახულებინა სიკვდილის შიშით რწმენა-დაკარგული კაცი და თუ ვერ მოაქცევდა, გაერთო მაინც სიკვალ-სიცოცხლეზე ზოგადი, სასხვათაშორისო ლაპარაკით, რომელიც კარგ გამგებს, შეიძლება, კიდევ გამოსდგომოდა რამეში.

— ყველას არ შეუძლიაო... მართა-

ლი ბრძანებაა. ნოემაც ვერ შესძლო მოყვასისათვის სიკვდილი და მოყვასთან ერთად დაღუპვას, ისევე მოყვასის ღალატი ამჯობნა. ასე არ არის? განა ასე არ სწერია ბიბლიაში? ნოეზე ღი-ღი მოღალატე კაცობრიობას არ ახსოვს. იღდა ვინ მიგდია. ნოემ ადამის მოღვმა გაწირა. იმის მაგივრად, რომ გაეფრთხილებინა, არიქა, ვისაც როგორ შეგიძლიათ გადაირჩინეთ თავიო, იჯდა და კიღობანს აკოწიწებდა. ვინ იცის, თან ღიღინებდა კიდეც. ნოე ჩემი ღმერთია! — იყვირა მაიორმა და ცარიელი ჭიქა მაგიდაზე დადო, კი არ დადო — დააგდო. — ნოე ჩემი ღმერთია, რადგან სიკვდილი ყველას შეუძლია, გადარჩენა კი — არა.

— შენ სხვა რაღაცა გაწუხებს, შვილო ჩემო, და ვერ გითქვამს. — ზოსიმე მღვდელმა ჭიქას უსუხა. — ეგ ეგრეა, მაგრამ იმ კიღობნიდან ახალი სიცოცხლე ამოვიღა, ღვთისმორწმუნე და ღვთისმომწიში.

— ოღონდ იმ სიცოცხლესაც ფეხებს შორის იგივე გამოჰყვა, რამაც მისი წინამორბედი დაღუპა. — მიახალა მაშინვე მაიორმა.

— ისა... — მღვდელს ჩაეცინა, ხელისგული ჭიქას დააფარა, თავი გადაიქნია და გააგრძელა. — ისა, შე კარგო ადამიანო, შარაზე გამოსაფენად კი არ მოუცია ღმერთს.

— გინდა, სიმართლე გითხრა? — მაიორი მღვდლისკენ გადაიხარა, თითქოს ხმას ვერ მიაწვდენდა. — გინდა, სიმართლე გითხრა? — გაიმეორა. მერე ხელადს მისწვდა და ღვინო დაისხა. ხელი უტაცახებდა, ღვინო მაგიდაზე ეღვრებოდა. — მე მეზობლება მოყვასი ჩემი. — თქვა და გასწორდა. ჭიქა პირისკენ წაიღო, მაგრამ არ მოუხვამს, პირთან გააჩერა. მღვდელს თვალებში შესტკეპროდა. მუნდირზე ღვინის წვეთი დაეცა და გაჰყვებოდა ბაღლინჯოს მსგავსი ლაქა დაამჩნია. მღვდელმა ლაქას შეხედა. მაიორმაც დაიხედა მუნდირზე უნებურად და თავისუფალი ხელი სხარტად ჩამოისვა ზედ, თით-

ქოს მღვდლის მზერა მოკვეთა, მოიშორა, შეხოხებული მწერივით. — ვიცი, რომ მე მართლა მე ვარ, ანდა ჩემი მოყვასი რომ მართლა ჩემი მოყვასია? — ჰკითხა გამომწვევად.

— ეგ რაღაცა ახალია. — ზოსიმე მღვდელს დაინტერესება შეეცუთისიკ გადასწვდა ხელადს, შუამდე დაყვანილი ჭიქა გადაივსო და ერთი ყლუპით ისევ გაანახევრა. ჭერ ანაფორის კალთა გადაიფერთხა და მერე ჭიქას ძირი მოუშშრალა ხელისგულით.

— სრულებითაც არა. — მაიორმა სავსე ჭიქა ღვინის გუბეში ჩადგა. — ეს ყველაზე ძველი ეჭვია ადამიანისა, თანაც ყველაზე ვერაგი. არაფრით არ შეიძლება მისი შემოწმება. აი, მე ერთი მეგობარი მყავდა, მყავდა კი არა, მყავს, ცოცხალი იქნება, ალბათ. რა ჭირი ჯეცმოდა, ოთხი წლითაა ჩემზე უფროსი. ზოდა, ის ჩემი მეგობარი ბავშვობაში ბოშებში მოიტაცეს თურმე. მხოლოდ ორი წლის მერე უპოვიათ მშობლებს, შემთხვევით ვადაყრიან რომელიღაც ბაზრობაზე. უპოვიათ, მაგრამ აღარც ბოშა ანებებდათ და აღარც იმას სდომებია მშობლებთან დაბრუნება, მაგრამ, რაღა თქმა უნდა, მაინც წამოუყვანიათ. მერე მშობლები დაეხოცა და თვითონ გახდა მშობელი, ცოლიც ღვთისნიერი შეხვდა და დაფასებული კაციც გახლდათ, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ ამოიგდო გულიდან ეჭვი, რომელსაც მართო მე მიმხელდა ზოლმე, ისიც სიმთვრალეში, რა ვიცი, რომ მართლა ჩემი თავი დაუბრუნეს მშობლებს ბოშებშიო. — მღვდელმა გაიცინა, ყელში ჩაირაკრაკა, პირწაქეუელ კოკურასავით. — განა სასაცილოა?! მთელი სიცოცხლე მშობლები ეჯავრებოდა და მთელი სიცოცხლე მისი მომტაცებელი და მისი გამყიდველი ბოშა ქალი ენატრებოდა. — დაამთავრა მაიორმა. მერე ჭიქა აიღო და სულმოუთქმელად

ოთარ ბილაძე
ყოველმან ჩემთან გამოვალმან...

დასცალა, წინ გადახრილმა და ფეხებ-
გაფარჩხულმა.

ორივენი გაჩუმდნენ, ერთმანეთს
შესცქეროდნენ სახეში. აივნის მოაჯირ-
ზე ჩიტი შემოჰდა, მაგრამ მაშინვე წა-
მოფრინდა, თითქოს არ ეგონა, აქ თუ
დახვდებოდა მაიორი და მღვდელი.

— რას არ გაიგებს კაცის ყური. —
თქვა ზოსიმე მღვდელმა, ნაძალადევი
გაოცებით, ზრდილობის გულისთვის,
უბასუხოდ რომ არ დაეტოვებინა აღგ-
ზნებული მასპინძელი.

— მიდი და გაარკვიე. — თქვა მა-
იორმა. ჭერ ისევ იქ იყო, თავისსავე
ნამბობში. თვალები ბრჭყვიალა ნა-
პერწყლებით გავსებოდა, უცემიმიე-
ბდა.

— შენ არ უნდა ამბობდე ამას. —
ახლა მღვდელი გადმოიხარა მაიორის-
კენ. ღიმილმა ლოყები დაუნაოჭა. —
ეჭვიანობაც სენია, ძნელად განსაკუთ-
რავი. — თქვა და ისევ გაიმართა, სკა-
მის სახურავს გადააწვა.

— ვითომ რატომ არ უნდა ვამბო-
დე მე?! — იმბრიზა ქაიხოსრო.

— ეშმაკი კაცი ხარ, ქაიხოსრო, გა-
ნა ტყუილად გცემენ პატივს ურუქე-
ლები. — თქვა ზოსიმე მღვდელმა. ქი-
ქა დაცალა და მაიორის ცარიელ ჭიქას
ამოუყენა გვერდით.

ასე იყო თითქმის ყოველ დღე. აივ-
ნის რიკულებს შორის ლობიოს ყვავი-
ლი იჭყიტებოდა, ძაბრისმავგარი, უსუ-
ნო და უფერული, მაგრამ მაინც მიმ-
ზიდველი, დამამშვიდებელი. ჩინური
ქასმინის ბუჩქს ფუტკრები ეხვეოდ-
ნენ. მაგიდა სველი, ერთმანეთში არე-
ული წრეებით იყო მოფენილი, რომ-
ლებსაც ხელადის ძირი აჩენდა. „დი-
ლამშვიდობისა“, „შუაღღემშვიდობი-
სა“, „სალამომშვიდობისა“ — ისმოდა
ორლობიდან, ისინი კი საუბრობდნენ
და ვერცკი ამჩნევდნენ, როგორ უახ-
ლოვდებოდნენ, როგორ ზდებოდნენ
ერთმანეთისთვის აუცილებელნი, განს-
ხეავებული ფიქრისა და გონების პატ-
რონნი. „ცუდია, ხალხს რომ ღმერთის
რწმენა დაეკარგა“. — ამბობდა ზოსი-

მე მღვდელი. „ღმერთისა თუ თქვე-
ნი? — ნიშნს უკვებდა მაიორი. — ეგ ერ-
თი და იგივეა, — პასუხობდა ზოსიმე
მღვდელი. — ჩვენა, ძმოსა, დიდი
ძალა ვიყავით ადრე, გორგასალისთვის
კბილები ჩაგვიმტვრევია“.

„ბომ-მმმ, ბომ-მმმ, პომ-მმმ“ —
რეკავდა კარადისხელა საათი და საა-
თისა არ იყოს, არც ცხოვრება ჩერდე-
ბოდა ერთი წამით. ყოველ წამს რაღაც
ზდებოდა, იზადებოდა ან კვდებოდა,
ყვაოდა ან იზრწნებოდა, იყურნებოდა
ან ავადდებოდა. მარტო ქაიხოსროს
სენი იყო მარადიული, არც კლავდა და
არც თავს ანებებდა, მაგრამ ქაიხოს-
რო თანდათანობით სენსაც შეეჩვია,
გაიცნო, შეეხმატებოდა კიდეც და
ყოველთვის მომზადებული ზდებოდა
მის მორიგ შემოტევას, ცხელი აგური-
თა და ათასნაირი ბალახტულახის ნა-
ხარშებით. თავშალი, რომელშიაც ანა
ცხელ აგურს უხვევდა ქაიხოსროს, აი-
ლანძა, შეიტრუსა და ალაგალაგ გამო-
იძენდა. აგური, ზშირი გაცხელებისა-
გან, გაიმურა და უარესად განმტკიცდა.
ასე რომ, ადვილი შესაძლებელი იყო,
ამ ავადმყოფობით, ვიდაცის ცოლის-
ლისა არ იყოს, მთელი საუკუნე ეცხოვ-
რა ქაიხოსროს. ეგ იყო რომ, სენის
ყოველი შემოტევის მერე, ტყიოლები-
სგან, ნამშობიარევი დედაკაცივით, უძ-
ლურდებოდა და ორი დღე ცივი ოფ-
ლი გადასდიოდა სახეზე. მაგრამ სი-
ცოცხლე ძველებურად მომზიბგოლო
იყო, ძველებურად კი არა, უფრო მე-
ტად. საკუთარი ვაჟიშვილი უკვე მამას
ეძახდა, ვირზე მარტო ჯდებოდა, გიორ-
გას ლოგინში ბაყაყებსა და ჭიყვლეებს
უყრიდა, ქათმებს ქვით უჩერქვავდა
ნისკარტებს, ცოცხალ წიწილებს ყე-
ლამდე მარხავდა მზეზე გახურებულ
სილაში და კიდეც ათასნაირ თინაზო-
ბებს იგონებდა მამისერთა და მამის
იმედი პეტრე, პეტრიკელა.

თითქოს არაფერი უნდა ჰქონოდა
ქაიხოსროს ბედთან სასაყვედურო, შე-
იძლებოდა უარესადაც აწყობილიყო
მისი ცხოვრება, მაგრამ ერთ დღეს

ურუქში მომხდარმა არაჩვეულებრივ-
მა ამბავმა ისევ გაახსენა, სენზე უარე-
სი მტერი რომ ყავდა და ყოველ წუ-
თას მოსალოდნელი რომ იყო იმ
მტრის გამოცახდება. ურუქელები მარ-
თლაც უცნაურ შურისძიების მოწმენი
გახდნენ. ვილაცამ (თუ ვილაცეებმა)
გარეგინა საკუთარი ღუქნის კარზე
ყურით მიაჰედა. გარეგინამ მთელი ღ-
მე თითის წვერებზე გაატარა, რადგან
მიქედებისას, ტკივილის მოლოდინში,
უნებურად ცერებზე აიწია, მერე კი,
ლურსმანმა აღარ გაუშვა და დარჩა
ასე, ლეკურის მოცეკვავესაღით, თითის
წვერებზე შემდგარი. ხალხმა რომ თა-
ვი მოიყარა ღუქანთან, გარეგინას სის-
ხლის დენა უკვე შეწყვეტოდა, კარზე
ჩამოწოწულ სისხლს ბუზები ეხვეოდ-
ნენ, ხოლო ქმრისა და მამის საცოდა-
ობით გულდათუთქული ცოლ-შვილი
იქვე, გარეგინას ფეხებთან ჩაცუცქუ-
ლიყო და უმწეოდ შეზმოუდა ქვემო-
დან შიშითა და ტკივილით გაკერპებულ
კაცს, უხმოდ და უღრტვინველად რომ
იტანდა ამ არაადამიანურ ტანჯვას,
წმინდანივით სუსტი და უღრეკი. როცა
მქედელმა სტეფანემ სისხლშემხმარი
ლურსმანი ამოაძრო, მაშინ დაკარგა
მხოლოდ გარეგინამ გონება, ფეხები
მოეკვეთა, და დროზე რომ არ შეეშე-
ვებინა სტეფანე მქედელს ხელი, მი-
წაზე მოადენდა ბრაგვანს. მაშინ კი წა-
მოცივდა მისი ცოლ-შვილი და წივილ-
კივილით მიესია, თითქოს სანამ ყურით
იყო მიშედილი ღუქნის კარზე, არაფე-
რი უჭირდა, ანდა თითქოს მართლა
წმინდანი იყო და, სანამ სხვებიც მიხე-
დებოდნენ ამას, თავად უნდა დაეტაც-
ნათ მისი ნაწილები. ძნელი მისახვედრი
არ არის, რა საშინი და თავზე ხელადე-
ბული უნდა ყოფილიყო გარეგინას
მიმლურსმავი, რაკი მისმა ცოლ-შვილ-
მა მთელი ღამე ვერც ხმის ამოღება
გაბედა და ვერც გარეგინასთვის ქუს-
ლების ქვეშ ქვების შედგმა, ოდნავ მა-
ინც რომ შეემსუბუქებინათ მისთვის
ტანჯვა-წამება. ვერც ქალს, ვერც ბავ-
შეებსა და ვერც თვითონ გარეგინას

ვერ ათქმევინა ვერაგინ იმის სახელე-
ძმრითა და არყით ყვრილობაზედ. ღ-
ლი, ქრისტეს ნეშტით გადაღურჯე-
ბული და თვალბდაცეცებული გარე-
გინა უარის ნიშნად უღონოდ იქნევდა
თავს და სუსტი, არაფრის მთქმელი,
არაფრის გამო გაჩენილი ღიმილი დას-
თამაშებდა გადათეთრებულ ტუჩებზე.
ვერაფრით რომ ველარ მოიშორა ცნო-
ბისმოყვარე ქირისუფლები, ისიც კი
თქვა, აღთქმა მქონდა დადებული და
ჩემით მივიტედე თავიო, მაგრამ,
რალა თქმა უნდა, არავის დაუფერებია
მისთვის. აშკარა შურისძიებასთან ჰქო-
ნდათ საქმე, მაგრამ ვერც შურისძიების
მიზეზი გაიგეს და ვერც შურისმაძიებ-
ლის ვინაობა.

— ასეა, როცა ქვეყანას პატრონი
არა ყავს. — თქვა ვილაცამ.

ქაიხოსრო ამბობდა, თითქოს მას
გადაუტრეს სიტყვა, არც შენა ხარ დაზ-
ღვეული და აღრე თუ გვიან შენს სე-
ირსაც ვნახავთო.

განსაცდელი განუწყვეტლივ არ-
სებობდა, მაგრამ სხვა ვინ იყო დაზღ-
ვეული განსაცდელისგან? ყველანი
ერთნაირად დაუცველები იყვნენ, სიკვ-
დილისათვის არც რკინის ალაყაფი არ-
სებობდა და არც ქვითკირის კედელი.
სიკვდილისთვის მაიორიცა და გარეგ-
ნაც ერთნაირები იყვნენ: სიკვდილმა
გარჩევა არ იცოდა, მაგრამ სიკვდილი-
ცაა და სიკვდილიც. ქაიხოსრო კი უმტ-
კიცებდა აღრე ზოსიმე მღვდელს, ყვე-
ლა სიკვდილი ერთნაირიაო, მაგრამ ახ-
ლა ასე ხელს აღარ აძლევდა. ახლა ორ-
ნაირი სიკვდილი იყოს მისთვის: ღმე-
რთისმიერი და კაცისმიერი. პირველი
გარდაუვალიც იყო და განურჩეველიც.
ყველანი, და მათ შორის ქაიხოსროც,
ვალდებულნი იყვნენ უსიტყვოდ და-
მორჩილებოდნენ მას, მაგრამ მეორე,
კაცისმიერი სიკვდილი, რომლის ში-
შიც ჰქონდა ქაიხოსროს, თუკი სამარ-
თალი საერთოდ არსებობდა ქვეყანაზე.

ოთარ ზილამა

ყოველმან ჩემთან მკონდალვან...

არ უნდა ყოფილიყო იმდენად ბეცი, რომ მაიორი და ლუქნის ბიჭი ვერ განესტავებინა ერთმანეთისაგან. ქაიხოსრომ იცოდა, მისი ეპოლეტების ბრჭყვი-ალო ადამიანს ხელს რომ ვერ ააღებანებდა კაცის კვლახზე; ისიც იცოდა, რომ მას მერე, რაც ღმერთმა ადამიანს კაცის კვლა აუტრძალა, სინამდვილეში, ამით უარესად გაუმძაფრა მკვლელობისკენ მიდრეკილება და ისიც განუწყვეტლივ კლავდა თავის მსგავსს. რამდენჯერ შეუძრწუნებია თვითონ ქაიხოსრო ადამიანის სიმკაცრესა და სიმძვინვარეს, თავისიანებმის გარდა, რაიანი მკვლელობა არ უნახავს, რაიანი ძაბა-ლით არ კლავდა ხალხი ერთმანეთს სიძულვილის, სიყვარულის, სილაჩრისა თუ სიბრძნის გამო. ათი მცნება ხომ სხვა არაფერია, თუ არა ათი ძირითადი ადამიანური თვისების აღმოჩენა, ხოლო ადამიანობა — ამ ათი, ერთმანეთზე ძლიერი და ერთმანეთზე ძნელად მოსარევი თვისების დათრგუნვისა თუ მიჩქმალვის ცდა. ადამიანი ყოველთვის კლავდა ანდა ეკვლევიდებოდა საკუთარ ძმას, რადგან სწორედ ძმის, მისი მსგავსის, მისი ჩამონაჭრის არსებობა ადამიანებდა ყველაზე მეტად, მაინცდამაინც ძმის ხელობა ეგონა თავისაზე სარგებლიანიცა და იოლიც, მაინცდამაინც ძმის ხელშეწავლები ქალო ეჩვენებოდა ლამაზად, და დარწმუნებული იყო, უძმოდ უკეთესად მოიწყობდა ცხოვრებას, იმ ხელობას მოეიდებოდა, რომელიც ძმის არსებობის გამო მისთვის მიუწყვდომელო გამზადარიყო და იმ ქალს დაისვამდა ცოლად, რომლის გაბახებაც უკვე დაესწრო ძმას. ეს ღმერთისგან თავსმოხვეული წყევლა იყო და ერთადერთი გამოსავალი არსებობდა ამ წყევლისგან გასანთავისუფლებლად: ყველაფერზე თვალის დახუჭვა, ყველაფერზე უარის თქმა, რაც თავისთავად შეუძლებელი იყო, რადგან ეს, ბოლოს და ბოლოს, საკუთარი არსებობის უარყოფამდეც მიიყვანდა კაცს, ძმის მკვლელობიდან — თვითმკვლელობამდე, რაც

სრულებითაც არ არის საერთო ადამიანური თვისება და ლალატად, სწრაფად, რობად და უსვინდისობათაც ითვლება, რამეთუ შენ, თვითმკვლელმა, შენს ორმოციათას ძმას არა მარტო ერთნაირობის ბრწმენა დაურღვევ, არამედ შენი მოკვლის შესაძლებლობაც წაართვი. ასე თუ იფიქრებდით, გამოდიოდა, რომ კაცი თავიდანვე გაეწირა ღმერთს. სიცოცხლე კი მიეცა, მაგრამ იმ სიცოცხლის დაცვა თვითონ კაცისთვის მიენდო, რადგან უკეთესად იცოდა, რა ძნელი მოსავლელი და შესანარჩუნებელი იყო იგი, მით უფრო კაცისთვის, რომლის არსებაც ნახსა და მტკივნეულ ქსოვილში იყო გამოხვეწული და რომელსაც წყალიც ადვილად ერეოდა, ცეცხლიც, მიწაცა და ჰაერიც. მართალია, ქაიხოსროს ისეთი სახლი ედგა, ურუქლებსაც და ურუქზე შემთხვევით ჩამოვლილ მგზავრებსაც კისრები. ელრიცებოდათ, თვალს ვერ აშორებდნენ, სანამ თვალთაგან არ მიეფარებოდა იგი, მაგრამ სიკვდილისგან ვერც ეს სახლი გადაარჩენდა ქაიხოსროს, რადგან სიკვდილი იმიტომ იყო სიკვდილი, არაფერს რომ არ შეეძლო მისი შეჩერება, მოსვლითაც აუცილებლად მოვიდოდა და მოგნახავდა კიდევ, გვარი კი არა, კინიც რომ გამოგეცვალა. ამგვარი ფიქრებით შეძრწუნებულსა და სასომისდილ ქაიხოსროს თავისი ორსართულიანი, ვალავანშემოვლებული და რკინის ალყაფშებმული სახლიც ეჯავრებოდა და გვარიც, რომლისთვისაც სიკვდილისთვის გზაკვალის არევის მიზნით შეეფარებინა თავი და ამით ერთხელ კიდევ გაპაპულებულიყო მხოლოდ, რადგან, როგორ უნდა დაეცვა იგა გვარს, როცა თავად გამქრალიყო, უკვალოდ გადაშენებულიყო, ცრუ შთამომავლის, ცრუ მემკვიდრის, ცრუ პენტელას იმედზედა დარჩენილიყო და ახიც იყო ალბათ, თუკი ისეთი ანჩხლი და კაპასი სისხლი ედგათ ძარღვებში მის წარმომადგენლებს, რომ ორი თვის ჩვილსაც დაჟღავნათი აბრუებდნენ. „უფალო შეიწყალო, უფალო შეიწყა-

ლე — ჩუბჩულებდა ძილგამკრთალი
ქაიხოსრო და თითქმის მაშინვე შეუ-
წყრებოდა ხოლმე საკუთარ თავს: ვის
ავედრებ? თუ იცი მაინც, ვინ უნდა
შეიწყალოს, უფალმაო?”

ქვეყანას კი მართლაც ფეხებზე ეკი-
და ქაიხოსროს განცდები. დრო შეუ-
ფერებლად მიიწევდა წინ, კარადისხე-
ლა საათის ისრებით გამოთვლილი და
კარადისხელა საათის გუგუნით დადას-
ტურებული. არავინ არ იცოდა, რა იყო
წინ და, ამიტომაც, ყველანი ბრმად,
ბრმად კი არა, რალაცნაირი ძნელად ასა-
ხსნელი ხალისითა და მღელვარებით მი-
ჰყვებოდნენ დროს, იღუმალისკენ, გაუ-

რკვევლობისკენ, შეიძლება, არარსებუ-
ლისკენაც, როგორც ბავშვები ეკლფ-
სიისკენ მიჰყვებიან უფროსებს, ანდა
სოფლის მოედნისკენ, სადაც ქალაქი-
დან ჩამოსულმა მსახიობებმა წარმო-
გენა უნდა გამართონ. მიწაც ძველ-
ბურად იღებდა ყველანაირ თესლს,
მარადიული და იღუმალი, როგორც
შობა და სიკვდილი; წარამარა იცვლი-
და კრელაჭრულა კაბებსა და თავსაფ-
რებს, ალბათ ჩამსახველის მისაზიდად,
მერე კი, იწვა და ისვენებდა ყელამდე
ჩათბუნებული თოვლის ცივსა და სპე-
ტაკ ლოგინში, რათა ხელახლა მიედო,
გამოეტანა და მოეკლა.

გაგრძელება იქნებ

ქართლი—ეს ჩემი ფორიაქი
და აჩქროლებულ გულის ძარღვიდან
წამომსკდარი ცრემლების ღვარი,
სიმდიდრე ჩემი, ასე მძიმედ სატარებელი,

სულ ამაყად სატარებელი,
ჩვეულებრივი, სიცხიანი, თილისმიათი,
განუყოფელად ჩაწული ძნებში?
ქართლი — სულ მუდამ ფორიაქი.

ჩემო მდინარე, საიდან მოგაქვს წმინდა
მარილი,
რომელიც მუდამ სიყვარულს წონის
და ჭრელჭრულ დღეებს რჩებათ სალოკად,
სათნოა წყალი შენი სურების.

ჩემო მდინარე, მზისფერი მტვერი
არის წვიმების წყარო და დედა,
რომელსაც შენი უბე აძინებს,
გაზაფხული კი — უმიჯნებო სიმდიდრე
შენი.

რა მიხარია, ზაფხულის დილა,
აქ ჩუმად, ჩუმად იხატავს თვალებს,
ჭვირვალეებს ცვარი,
ფერადი შუქი აცლის სამოსს იდუმალებას
მკვეთრი ხაზებით ჩნდება მუხა, რცხილა
და ვერხვი,
გაიყოლია პირბადე ქარმა.

ჩრდილების ბაღში ყველა ყვავილი ზის
მაღალ ღერზე
და სინამდვილე, გადამტყდარი გუგების
ბროლზე,
თავის სიმღერას ანაწილებს და სველ
ბუტკოებს ეზრდებათ ყელი,

როგორც ჭავლში გადრეკილ ლანდებს
თბილი დღეები, თაფლის სუნი და
სიყვარული აძინებს ხელებს
და პეპლების სიხარული ველს აფერადებს,
გადმოაქვთ თვალებს მირაჟიდან წალკოტი
სიტკბო.

გატყდა ლარნაკი, ჩაიშალა ნახატი
ბროლის,
გაიფსკვნა ნავსი, ცხელი ამბები გააცივეს
შიშის ქარებმა,
ნაძალადეგმა ღიმის ხაზმა გადუარა
მასპინძელს ტუჩზე;
— რაც მოხდა, მოხდა.

ძმებო, მე თქვენი მფარველი ჩრდილი ველებზე, სადაც არ შემშრალა ჯერაც
მიცავს ქვეყნის სიავისაგან სისველე,
და სიყვარული ისე ნაზია თქვენი, სადაც თვალღიად ხედავენ სიზმრებს,
როგორც ღურჯი ამოსუნთქვა, პირველი ძმებო, მე თქვენი საესე პეშვიდან
იის მეძლევა საზრდო

— ამ ორღობეში თაფლისფერ გოგოს
არ აუვლია, —

მკითხავდა ფშატი, —
არა სცალია თუ დარღმა გული გაუწიწილა,
წინწკალა კაბა მოიხვიოს, ავად ვარ,
მნახოს,

ვერცხლის ფოთლების დაეუწანი ქამარი

უკვე,

ისე თბილი, ისე ტკბილი სუნთქვა ვარჯეთ,
არა ჰყავდეს ამქვეყნად ტოლი.

მე რა მინდოდა საწუთროს ხისგან?

— თვალისა და გულის სიმდიდრე,

მარად მწვანე სინორჩე მიწის

და მოზეიმე სიყვარული,

ადამიანებს გვერდი-გვერდ რომ სიარულს

აჩვენეს,

ფერადი ველი მომღერალი პატარა ჩიტით, —

მე ეს მინდოდა.

დიდ ოჯახში ვარ, ტკივილი ბევრი

მაწვება გულზე,

უსათუთესი მოგორავს ცრემლი

და მშვიდი სუნთქვა, ტაძარი ჩემი,

მძიმდება მხრებზე.

ფერად მინებს გააქვთ წყარუნი,

ფრთხილი ნაბიჯით, ფრთხილი ნაბიჯით,

ფრთხილი ნაბიჯით,

ბზარდაუკვრელი უნდა დარჩეს ჩემი ტაძარი.

ნიგნილან: ღაწყაბილი სკანანინი

საკმარისია ხულ ორი ხაზი,
რომ შეადგინოს ძვირფასი კუთხე:

კუთხეში უნდა აჭვანიც იდგეს,
თბებოდეს გაზზე რძიანი ბოთლი,
ხოლო რაფაზე — ჩინური ვარდი,
ნაყიდ მიწით და შემჭკნარი ფოთლით.

„მიყვარს!“ — აი, პაროლი
ხამოთხეში შესასვლელად!

პერონზე ვაჟკაცს აცილებენ — ხარხალას,
მაღალს:
დარჩა სიყვარულის სამკუთხედი
ჰიპოტენუზის გარეშე!

ცეცხლმოდებული ტყეა შენი მკერდი,
ხოლო ამ ტყიდან მშვენიერი გამორბის
ნუკრი,
რომელსაც უნდა ხავსი, წყალი,
და ხანატრელი ჩუმი სიგრილე!
პურის ყვითელი ჭანებისკენ
მიიწევს ალი!

გუმზერ რუსთველზე მოსეირნე
ფეხმძიმე ქალებს,
რომელთაც დახლქვეშ გადაუმაღავთ
უძვირფასესი საქონელი —
მომავალი საქართველოსი!..

შენი ლამაზი ფეხების ფარგლით
მოხაზულია ჩემი ცხოვრების
წრე,
რასაც ხალხში მოჰადოებულ
წრეს ეძახიან!

ამ წრეს ზოგჯერ
სამიზნედაც იყენებენ!

ძმაპაცი ძმაპაცს ეპითხება:

— ე მაგ გოგოსთვის ბროლის მკერდზე
ასპიტს ეგბინა,
შხამს ამოწოვდი?

... ღიმილიც ზოგჯერ პასუხია!

მაღალი მამა

როგორც მეცხრე სართულზე
აყვანილი ვაზი —
მტევნის ტოლა გოგონა
მხარზე ისე აზის.

●
ცივი გულების ყინულებში
ჩაჭედილი მისი ხომალდი
თვლემს ჩრდილოეთის ნაცრისფერ ცისქვეშ
და ესიზმრება ბეჩავს კონცხი
კეთილ იმედის!...

გემის კაპიტნის გოლო ცურვა

იწვა კუბოში,
თითქო იწვა უნიჩბო ნავში,
და მიჰყავდა თავის ნებაზე
მისი ღუმილით გაკვირვებულ
ძვირფას მდინარეს...

ბავშვები — თოვლის გუნდას ესვრიან ერთმანეთს,
მოზრდილები — ტალახისას..

●

ვერ იგუე უღელი და
დაემგვანე ოჩან ხარს!
დარჩი მარტო! შორიდან კი
მაინც ორნი მოჩანხართ!

●

ცხოვრება ჩემი
აფთიაქის სასწორზე ავწონე,
და ისე კნინი გამოვიდა —
მუშტარი შემეცოდა...

●

...ხოლო ტყისმცველი ნადვლიანი ჩასცქერის ბუხარს,
სადაც ხდება ახოვანი და ამაყი ცაცხვის
კრემაცია...

ღარაჟი

ღამე კი,
ღამის ღარაჯის ღარად,
მოვიდა ახლაც დანიშნულ დროზე,
ჩამოჯდა კართან,
და მუხლებზე დაიდო თოფი,
და თუმცა იმ თოფს არვის მოკვლა არ შეუძლია —
ჩვენ მაინც ყველას გვეშინია
შავბლუზიანი მოხუცებულის,
და ფეხაკრეფით ვეპარებით
დახშულ საუნჯეს...

●

ისე დამაკლდა ის გოგო თვალში,
თითქო ირმებით მოხატულ შპალერს
სწორედ ის კიდე ააჩიეს,
ძილის წინ რომ მიყვარდა ცქერა..

როგორც საყდრიდან ღამურების ჯიუტი გუნდი —
თავიდან ისე გამოვრეკე ბნელი სურვილი:
— არ მინდა, არ მსურს, არა, ვერა, არ შემიძლია...

აღიკვეთა ჭამა სავსებით,
და აბრეშუმის ხასხასა ჭია,
აბრეშუმის ბაჯალლო ძაფით,
იქსოვს უცნაურ მარტოობას — გაფრენის იმედს.

მეც მომცა ნეტა საყოფად ძაფი
და ჩემი დიდი მარტოობა მომაქსოვინა—
იმედი ფრენის...

ეკოლოგებო და პოეტებო!
ვებრძოლოთ უნდა ზღვების,
ტბების,
მდინარეების,
ოკეანეთა
და სულების გაბინძურებას!
შარშან ლიახვში დაიდუპა ლიფსიტა თევზი!
წელს ცხენისწყალში თავს იხრჩობდა ლიფსიტა კოგო!
ეკოლოგებო!
და პოეტებო!

აქამდე არვის არ ენახა
მის თვალზე ცრემლი:
მოულოდნელი მისი კურცხალი
გავდა ასფალტზე ამოსულ ბალახს...

დაედო წინ არწივის ფრთები,
და ბედურების ფრთების გამოჭრას ღამობდა...

დაგვიანებით მოსულ წერილს გავდა ის ღამე —
მშვენივრად ვარო, რომ ირწმუნება
აწ გარდაცვლილი პატრონის ენით!
მაღალიც იყო,
ვარსკვლავებიც ისევე ესხა
და უცნაური შარავანდედი
გადასცდენოდა მთვარის ნაპირებს!
მაგრამ არ ჩანდა ის, ვინც ჩუმად მოგეპარება
და აგაფარებს თვალებზე ხელებს,
როგორც შაბათ დღეს ააფარა თვალებზე ხელი
ენკენისთვის მესამე კვირამ...

ათი წლის წინათ აქ ექვსი წლის გოგო დატოვეს
ტვიის ბუჩქთან და ეკლარის ქვასთან.
გოგოს დროდადრო ეღვიძება და
ერთი სურვილი აბორგებს მხოლოდ,
როგორმე დედას ააწვდინოს სუსტი ძახილი:
— დედა, დედიკონა, უკვე გავიზარდე!
დიდი, დიდი-დი გოგო გავიზარდე!
რომ მპირდებოდი, ისე გავიზარდე!

ან... იქნებ ეს მართო დედას ერგუნება,
როცა სასაფლაოზე მზე დააცხუნებს და
ღარიბი საფლავის ჭირისუფალს ერიდება
მდიდრების საჩრდილობელში
თავშეფარება...

ო, როგორ უნდა გადიდებულ სურათს მამისას,
გადმოვიდეს შავი ჩარჩოდან,
გაისწოროს ყურთბალიში, მტკივან მკლავებქვეშ ამოდებული,
დაანთოს ცეცხლი ცალი ხელით,
დაადგას ჩაი,
ამოიტანოს თონიდან პური,
და მხოლოდ შემდეგ — გამაღვიძოს!..

ო, როგორ მინდა, გადიდებულ სურათს მამისას
დავუმალო, რაც მის ოჯახს შეხვდა ტკივილი,
წავშალო კვალი სიღარიბის,
მწუხარებათა,
და მხოლოდ შემდეგ — გავაღვიძო...

მინაწერი ივ. ჯავახიშვილის წიგნზე:
„ქართული კალეოგრაფია“

დიდი ქართული ანბანის
სისხლით და ცრემლით განბანის
თითქმის დაუჯერებელი
და მშვენიერი ამბავი!

ტელემაქ გურიელი

(პორტრეტი)

შინდისფერი
გაეღელა
პერანგი.
მკლავზე ესვა მიმინო-ბუმერანგი!

რკონი

გადავაქოთე მთლად საქართველო
და როგორც იქნა, ვიპოვე რკონი!
გახარებული ვწევარ გულადმა.
ვეწევი: რგოლში მიძვრება რგოლი!

დაიკო ფანჯარასთან

(სურათი)

ზამთრის სხივებით შემთბარ მინაზე
შუბლს მიაღებს და ცხვირს მიაჭყლიტავს,
და უნაწილებს თავის სინაზეს
გამელელ-გამომგელეს ჩემი ანჩხლი და...

ცხელი ზაფხული

ნამდვილი ცეცხლი უკიდათ ივლისში ქალებს,
ხოლო ქალაქის მაღალ კედლებს უქმად ჰკიდა
ათასობით ხანძრის საქრობი!

ბ ი ზ ი

ბუღატ ოყუჯავას

ის იზრდებოდა სხეების ეზოში,
ვით იასამნის მოჭრილი ტოტი — თიხის ვაზაში:
კვირტს შლიდა ნელა და უხალისოდ,
რადგან აკლდა შაქარიც, წყალიც,
და მაინც — კეთილს აფრქვევდა სურნელს!..

ბალატიონი თიხაში

ვაქებ თიხას, მხოლოდ თიხას.
თუ არ თიხამ, მაშინ ვიღამ! —
საფლავშიაც,
აქაც,
იქაც —
შეგვინახოს უნდა თიხამ!

ც ა

ცა ისევ თვალწინ გადამეშალა:
დედის ნაწერით ძვირფასი და გაუგებარი.
მე კი მართო ეს ამოვიკითხე
ძვირფას ნაწერში —
მიხმოვს, სულ მიხმოვს, თავისთან მიხმოვს
მონატრებული...

ტრანს-საოცნებო ლიანდაგები

უყვარდათ ბავშვებს ხიდის ქვეშ ჯდომა:
თავზე გრუხუნით გადადიოდნენ
მატარებლები!
დაზრდილან თუმცა — ისევ ისე სხედან ხიდებქვეშ,
და თავზე ახლაც გრუხუნით და სტვენა-გრილით
გადადიან მატარებლები!

ბრძოლის ველი

მოფენილია ველი ბიჭებით —
ათასი, როგორც ათასი ტორსი —
უწესრიგოდ დაყრილი ერთად,
რათა ყუთებში ჩააწყონ მალე,
და სხვა ქალაქში გადაიტანონ —
შორეულ, დიდ და ლამაზ ქალაქში —
მარადიული გამოფენისთვის...

ისევ შედედდა საგანთა და ხეთა ჩრდილები,
ანუ — დაღამდა!

და ოთხ გამხმარ პანელაზე შედგმულ თავში —
როგორც უპატრონო ქვაბში —

იხარშება ყინულის ცივი სურვილი:
ამ ცის გადაღმა...
ამ მთის იქით...
ამ ზღვების მერე...

უცებ — ბაც! — ბურთი მოასკდა მინას!
და ჩატეხილმა ბურთით მინამ
მინასავით ჩატეხა ფიქრი:
იმ ცის გადაღმა...
იმ მთის იქით...
იმ ზღვების მერე...

წინაპრები

მიწაზე გავლის მეშინია —
არ შეგიწუხოთ სხეულები!
ცაში ფრენისაც მეშინია —
არ შევაწუხო თქვენი სულები!
მალე — მიწაშიც თქვენთან ვიქნები
და ცაშიც — თქვენთან მივილულები:
ასე ვიპოვით ბოლოს ერთმანეთს
მიწაზე... ცაში... დაკარგულები...

ძმები რაზიკაშვილები ტფილისში

საგზლად თითოს — თითო სხივი,
და ცრემლები — თითო მუჭით!
სული ძლივას მოიბრუნეს
ნაყიდ ტყემლით და ალუჩით.
დიად მარტოობისაკენ
მიდიან მთავარი ქუჩით.
მორთულია მათი ქუჩა
იით, დეკით, ღვით, ქუჩით...
ერთი — მარცხნივ!
ერთი — მარჯვნივ!
ერთიც — ორივეზე დიდი —
როგორც ღმერთი ღმერთისაკენ —
ღმერთისაკენ ისე მიდის...

უძილობა

დრო მიდის. მიდის. დრო მიდის.
საწოლთან — სუნი ბრომიდის.
და სიზმარ-ცხადის სიზმრებში —
დრო მიდის.
მიდის.
დრო მიდის...

ოთხმოცდაოთხწლიანი ომიდან
გამარჯვებული შინ დაბრუნდა ის
სამუდამოდ —

თავის კოლხურ კოშკში.
არ დაუხედავს ყვავილებისთვის,
არც მოზეიმე თავის ლაშქარს მისალმებია—
განმარტოვდა და ჩაიკეტა! —
აღბათ ჭრილობის მოსაბანად...

აკაკის წამოსვლა ქუთაისიდან

(წიგნიდან: კახეტა № 9)

ნოდარ აღანიძე

შენ რომ წადი, წყალწითელამ
თვალი ცრემლით დაიხია!
განშორება არ იგლოვოს —
აბა, რა ქუთაისია!

შენ რომ წადი, თამარელამ
თვალი ცრემლით დაიხია:
შენთან ყოფნა — დილა იყო,
უშენობა — დაისია!

ხათაფლიას მოწყენილი
ბუღბუღები დაესია!
შენთვის ტირის წყალწითელა —
თვალი ცრემლით დაისია.

რა იოლად ჩამომჭვნარა
ის მიმოზა, და ის ია!
უშენობა არ დაეტყოს —
აბა, რა ქუთაისია!..

ხერთვისი

ბესიკ ხარანაულს

შენ ხარ არაგვი.
არა! შენ ხარ ორი არაგვი:
არაგვი! შავი!
არაგვი თეთრი!
ერთი—ჩვენსკენ მოაგორებ ამღვრეულ ზვირთებს,
ხოლო მეორე — უფრო წმინდა ტალღით და
გულით —

ბრუნდება უკან,
რომ ღელასთან იყო მარადის!

ჩვენ კი... ჩვენ ხმაურს ვუსმენთ მხოლოდ,
ხოლო მდინარე საით მიდის, არც ვაკვირდებით..

შემოდგომის მიწურული

ის იდგა კორდზე — მაღალი. ჩუმი. მთლად მოლოდინად გადაქცეული,
და მიმზიდველი, როგორც აღმართში წინ მიმავალი ქალის სხეული.
გადაეხადა პირნათლად ვალი, და დამშვიდებულ და სუფთა სინდისს
გავდა ის — გიჟი ბიჭების ხელით მთლად გაკრეფილი ველური შინდი...

მგზავრული

(წიგნიდან: კასეტა № 9)

გაბზარული „მაკარტებით“,
გახეული შორტებით,
გახეხილი ჯინსის კაბით —
ზესტაფონო, გშორდებით!

შორს მივდივართ, გშორდებით!

ბამი გველის! ბამზე ახლა
სიჭაბუკის ბუმია!
ჯინსის კაბა მოაშოშმეთ,
რა დროს აბრეშუმია,
რა დროს აბრეშუმია!

საგზლად მიგვაქვს სინდერები
და ქართული შოთები!

ზდრავსგვე, ნია-გრუზინსკაია!
ზესტაფონო, გშორდებით,
შორს მივდივართ გშორდებით!

აქ ყინვაა, და რუსეთის
ცივი ქარაშოტები!
დაბამული მომაწოდეთ! —
არ გამოდგა შორტები და
არ გამოდგა შორტები!

დამზარული „მაკარტებო“,
დახეული შორტებით,
გახეხილი ჯინსებით და —
ზესტაფონო, გშორდებით!
შორს მივდივართ, გშორდებით!

თიხის სამი ფირფიტა

წარწერა ოთარ ქილაძის წიგნზე

აკვირდები ცისარტყელას —
ღმერთისა და კაცის ტიხარს.
ტიხარს აქით — კაცი ხარ და
ტიხარს იქით — პოეტი ხარ!

თვითონ ღმერთის შესაქმნელი —
ტანჯვით მოიპოვე თიხა,
და ფირფიტა ცრემლით ზილე —
ბედნიერი პოეტი ხარ!

მიგიტევეს სევდას ციურს —
ფრთალაღი კაპოეტი ხარ.
სხვაზე მეტი დარდი გაქვს და
სხვაზე კაი პოეტი ხარ.

მიკვირს კიდევ ზოგჯერ, როცა
ჩვენთან გხედავ — დგახარ! ზიხარ!
სულ ღმერთებში იტრიალებ,
ოდეს აიღებენ ტიხარს!..

რეპუ მიხეილაძე

შ ე მ თ ხ ვ ე ვ ა

ჯიხურიდან ვილაცამ წვიმას ხელი გაუწოდა. ერთხანს აწვამდა ხელის-გულზე. მერე სველი მარჯვენა ისევ ჯიხურში შეიმაღა და იმ მარჯვენის პატრონმა, ოციოდე წლის მსუქანმა ახალგაზრდა კაცმა ავტობუსის მოსაც-დელ ჯიხურში მყოფთა გააგონად ჩაი-ლაპარაკა: „ეს დღეს გადამღები არ არის“. ლოდინით დალილმა მგზავ-რებმა ერთბაშად დახედეს მის ხელის-გულს, თუმცა ცხადად ხელადგნენ რომ წვიმდა.

მსუქან ახალგაზრდა კაცს ეტყობა, მოსწყინდა. შარვალი აიკაპიწა, მარჯ-ვენა ხელისგული თავზე დაიდო, მარც-ხენა კი გულმოდგინედ ჩაჩურთა ღრმა ჯიბეში. გულმოსულად აჲდა მკრთა-ლად დახაზულ ცას და წვიმისადმი პროტესტის ნიშნად ჭქარი ნაბაჯით გაუყვა ქუჩას. ჯიხურში დარჩენილებმა იფიქრეს, როგორც ჩანს, ეჩქარება ამ კაცსო და მხრები არ აუჩეჩავთ. მგზავ-რებს არც იმისთვის მიუტყევიათ ყურა-დღება, რომ მსუქანი ახალგაზრდა კა-ცი, ცოტა არ იყოს, უხერხულ პოზაში მიაბიჯებდა. წვიმა იყო და წვიმაში, მოგესხენებათ, ოღონდ დასველებას გადაურჩნენ და რას არ მოიფიქრებენ ადამიანები. წვიმის პირველი სერიო-ზული წვეთებისთანავე ისინი თავზე იფარებენ ახალ გაზეთებს, გოგორის ფოთლებს, წამლის რეცეპტებს და

პლასტმასისაგან დამზადებულ ბავშვის აბაზანებსაც კი. მსუქან უცნობ ახალ-გაზრდას მარჯვენა ხელი ედო თავზე და ამიტომაც ჯიხურის დროებით ბინა-დართ არაფერი გაკვირვებიათ.

გასაკვირი აქ მხოლოდ ის იყო, რომ ჩვენი ნოველის გმირს არსად არ ეჩქა-რებოდა. ისინი, ვინც ეს კაცი ჯიხური-დან თანაგრძნობით აღსაყვამ თვალებით გამოაცილა და ისინიც ახლა ქუჩაში მიმავალს საიმედოდ გადახურული სახ-ლების ფანჯრებიდან ყოველშემთხვე-ვისათვის რომ შესცქეროდნენ, ვერასო-დეს გაიგებდნენ, რომ მსუქან უცნობ მოქალაქეს არაფერი საქმე არ ჰქონდა. ხომ შეიძლებოდა მას უბრალოდ ვერ აეტანა გულისგამაწვრილებლად გაქი-მული წვიმა.

ეს ამბავი ზაფხულში მოხდა. მსუ-ქანი ახალგაზრდა კაცი ტროტუარზე დაშვებულ საწვიმარ მილებს ბტუნვა-ბტუნვით გვერდს რომ უქცევდა და ავტობუსის ერთი გაჩერებიდან მეორე-საკენ თავზე ხელდაფარებული რომ გარბოდა, იყო სართავ-სატრიკოტაჟო ფაქულტეტის დღის განყოფილების მესამე კურსის სტუდენტი ნოდარ ბერ-ძენაძე, რომელიც ამ პატარა ზღვის-პირა სოფელში ქალაქ საყოლიას № 4 საბაშვო ბაღს ჩამოჰყოლოდა დამსვე-ნებლად. შეიძლება მკიდზევლს გაუყ-ვირდეს, რაღა დროს ნოდარის საბავ-

შვო ბალიაო, მაგრამ ყველაფერი ნათელი გახდება მას შემდეგ, რაც იგი შეიტყობს, რომ ნოდარის დედა — ქალბატონი ლუბა ფახურაძე ხსენებული საბავშვო ბაღის აღმზრდელა გახლავთ.

ნოდარს მალე მოსწყინდა წვიმისაგან დასაცავი ილეთების კეთება და ნაკლებად დასვენების იმედით კედელ-კედელ სიარული. ჯიბიდან ხელები ამოიღო და ნაბიჯი შეანელა. იგი ხანდახან შეორთქილ სათვალეს მოიხსნიდა, ჯერ კიდევ მშრალი ცხვირსახოცით გაწმენდა და გაიკეთებდა. მერე ისევ მოიხსნიდა სათვალეს, წყალაქცეულ თმებზე ხელს ჩამოისვამდა და გზას განაგრძობდა. ნოდარი, მართალია, არსად არ მიდიოდა, მაგრამ მაინც კმაყოფილი იყო.

ეს სურათი რომ ქალბატონ ლუბას დაენახა, რბილად რომ ვთქვათ, შეშფოთდებოდა. ნოდარს უწაუწა გამოაქცევდა შინისაკენ. სველ ტანსაცმელს გახდიდა, თმას გაუმშრალებდა, დააწვენდა და მაშინვე სიტყვას გაუზომავდა. დატუქსავდა, თავის მოკვლით დაემუქრებოდა და მოეფერებოდა. ლუბას სხვა შვილი არ ჰყავდა და ნოდარი ისე გაზარდა, როგორც თავგადაკლული დედები ზრდიან ერთადერთ პირმშოს, მას შემდეგ, რაც ქმარმა მიატოვა (ეს იყო მამინ, როდესაც ნოდარი მხოლოდ ორი წლისა იყო). ლუბას დასჩემდა მარტოობის შიში. მას ეჩვენებოდა, რომ ნოდარი რაც უფრო იზრდებოდა, თანდათან შორდებოდა დედას და ერთ დღეს შეიძლებოდა მამამისის კვალს გაჰყოლოდა. გადარეული დედაო, რომ იტყვიან, სწორედ ლუბა გახლდათ. მას ყოველთვის კაბის კალთაზე ჰყავდა გამობმული თავისი ვაჟი. დედისთვის სხვა ცხოვრება არ არსებობდა. სკოლა თითქმის შვილთან ერთად დაამთავრა. ყდილობდა არ გამორჩენოდა ნოდარის ცხოვრების უმნიშვნელო ეპიზოდებიც კი. უკვე უღვაშაბიბინებულ ყმაწვალს სკოლამდე მიაცილებდა და გაკვეთილების შემდეგ კიშკართან უცდიდა. ნოდარის ამხანაგები მალე შეეჩვივნენ

ამ ამბავს. მათ იცოდნენ, რომ ნოდარის ერთადერთი მესაიდუმლე და მეგობარი ჰყავდა დედამისი — ქალბატონი ლუბა.

ნოდარი თითქმის საბავშვო ბაღში გაიზარდა. გაკვეთილებსაც ხშირად იქვე ამზადებდა, იქვე სადილობდა, ერთობოდა კიდევ ბავშვებთან. თავისუფალ დროს ხანდახან დედას ცვლიდა სამსახურში. პატარა შეგირდებს ზღაპრებს უამბობდა და ლექსებს ასწავლიდა. დასასვენებლად, რასაკვირველია, ყოველთვის ბაღს დაჰყავებოდა. დედაშვილი ერთად ცხოვრობდნენ ბაღის მომსახურე პერსონალისათვის გამოყოფილ ოთახში. რაც სტუდენტი გახდა, ნოდარს ჩვენს შორის დარჩეს და ეუხერხულებოდა ბაღის უსაქო მრევლთან ჰამა, ხანდახან დედას შეეხვეწებოდა, სადილი ოთახში ამომიტანეო. მაგრამ ეს მხოლოდ ხანდახან. საერთოდ ნოდარ ბერძენაძე დედის მორჩილი და დამჯერე იყო. ნიადაგ დედის გაორკეცებული ყურადღების ქვეშ ყოფნამ თავისი კვალი დააჩნია ნოდარის პიროვნების ჩამოყალიბებას. გაიზარდა იგი „დედის ბიჭად“. სწავლით კარგად სწავლობდა. ბუნებით მშვიდი ყმაწვილი იყო. ახირებული არაფერი იცოდა. მის გულწრფელობას და სათანოებას ყველანი პატივს სცემდნენ. ბავშვობაში დედა ენერგიულად ცდილობდა მისი პირმშო მუდამ მოწინავეთა შორის ყოფილიყო. რა გაიზარდა, რჩეულთა შორის ყოფნა თითქოს ბუნებრივ მოთხოვნილებად ექცა ნოდარს. ინსტიტუტის საპატიო დაფას პირველი კურსიდანვე ამშვენებდა ნოდარის სურათი. ამ სურათიდან მნახველს ღიმილით შესცქეროდა მრგვალი პირისახის, ოდნავ ღაბაბიანი თხელცხვირა, სქელწარბებიანი ახალგაზრდა, რომელიც სათვალეს ჩვეულებრივზე ცოტა ქვემოთ, ცხვირის წვერზე იკეთებდა და კითხვისას ზემოდან ჩახედავდა მინებს,

რეზა მინველაძე
ნოველმაი

ხოლო სიარულის დროს იმავე მიზეზის გამო თავს მაღლა სწევდა. ნოდარს წაბლისფერი სწორი თმები ჰქონდა და დიწვი, გრძელი ნაბიჯებით დდიოდა. შეხედავდი თუ არა ის კეთილი და სანდომიანი სათვალავი კაცები გაგახსენდებოდათ, შესაყვარებლად ტკბილად რომ ასახეს მწერლებმა გრძელ მოთხრობებშია და რომანებში. ნოდარის გარეგნობაც კი მორიდებით ვაგაწყობდათ მის მიმართ. ნოდარის თანდაწირებით მოერიდებოდით უწმაწუარი სიტყვის თქმას, ქვის სროლას, ძალისათვის კუდზე ძველი კასრის გამობმას და სხვისი მტრელების „ჩამოყენას“.

ზღვაზე დამსვენებელთათვის ცუდი ამინდი ხომ გულისმომკვლეულია საერთოდ, მაგრამ საბავშვო ბაღის პედაგოგთათვის ორმაგად ძნელი გახლავთ. ბავშვებს საბანაოდ ვერ წაიყვან, ეზოში ვერ გაუშვებ (სხვათა შორის ეზოში ჩასვლისთანავე საყოლიას № 4 საბავშვო ბაღის აღსაზრდელები სულ ერთსადაიმავე, აუტანლად არასერიოზულ თამაშს თამაშობდნენ. დავკირებულნი მასუბრებელი ამ თამაშიდან ვერავითარ შინაარს ვერ გამოიტანდა. აღსაზრდელები უაზროდ ჰყვიროდნენ, უმინოდ იქნევდნენ ხელებს, ხტებოდნენ და ერთმანეთს მანჭვა-გრეხაში ეჯიბრებოდნენ). უნდა გყავდეს ოთახში. ოთახში გაშვებული თუნდაც ათი ორდე ბავშვი კი, სათამაშოდ, რა მოხერხებულიც არ უნდა იყოს ის ოთახი, მოგესხენებათ, რა სანახაობაა: თუ ამას დავუმატებთ, იმ გარემოებასაც, რომ საკურორტო სოფელში, სადაც ამ ზაფხულს საყოლიას № 4 საბავშვო ბაღი დაბანაკებული, გრძელვადიანი, ბარაქიანი წვიმები იცის მიხვდებით. რატომ გადაწყვიტა ნოდარ ბერძენაძემ ბავშვების ყურისწამლებ ყრიაშულს ცოტახნით გაირიდებოდა. „პაერზე გავივლით“ უთხრა ღედამისს და სანამ ქალბატონი ლუბა თბილ პიჯაკს, საწვამარს და ძველთაძველ შავ ქოლგას გამოარბენინებდა, კიბეზე დაეშვა.

ფრჩხილებამდე დასველებულმა ნოდარ ბერძენაძემ შეამჩნია, გვერდით ავტობუსი გაჩერდა. მძღოლმა თავი გამოჰყო და თითქმის საგანგებოდ ნოდარს ჩასძახა: „დიოსკურია!“ ნოდარმა ყურადღება არ მიაქცია. მან იცოდა, რომ ქალაქი დიოსკურია ამ საკურორტო სოფლიდან შვიდი კილომეტრზე მდებარეობდა. ისიც იცოდა, რომ ყველა ავტობუსი ან დიოსკურიაში მიდიოდა, ან დიოსკურიიდან ბრუნდებოდა. ამიტომ სართავ-სატრიკოტაჟო ფაჟულტეტის. მესამე კურსის სტუდენტს მიაჩნდა, რომ ყოველ გაჩერებაზე „დიოსკურიას“ დაძახება არც კი იყო საჭირო. „დიოსკურია“ მეორედ დაუძახა შოფერმა და რაკი შეატყო, რომ ჯიუტ მგზავრს დიოსკურია ან აინტერესებდა, ნელა დაძრა მანქანა. ამასობაში ნოდარ ბერძენაძემ იფიქრა: „მინც წვიმს, გავყვები ამ ავტობუსს, გავივლ-გამოვივლი დიოსკურიაში, თვალს წყალს დავაღვებიან და სადილობამდე დავბრუნდებით“. ავტობუსი რომ გაუსწორდა, ნოდარი სწრაფად მოტრიალდა და ხელი აუწია. მძღოლმა წინა კარი გაუღო და საეჭვოდ შეათვალიერა თავიდან ბოლომდე გალუმბული მგზავრი.

ავტობუსში თბილოდა, ნოდარს თავზე და მხრებზე ორთქლი ასდიოდა. გრძნობდა, როგორ აშრიწოდა ტანზე ტანსაცმელი. ერთი რამ ადარდებდა, საზაფხულო, დაჭრილ ფეხსაცმელებში წყალი შესულიყო და, ვაითუ, გაცივდებოდა. ახსოვდა დედის დარიგება, ფეხები ყოველთვის თბილად უნდა. ჰქონდეს, გაცივება ფეხებიდან იწყებოდა.

დიოსკურიამდე სანაპირო უშველებელ, კოხტად მოვლილ პარკს წარმოადგენდა. პარკი სავსე იყო ერთი-მეორეს მიჯრილი სანატორიუმებით, დასასვენებელი სახლებითა და პანსიონატებით. ავტობუსის ფანჯრიდან წვიმა მოჩანდა. წვიმას ერთბაშად შეეცვალა კურორტი. თავისი იერი მიეცა. ცარიელ ქუჩებში კანტიკუნტად გაირბენდა საწვიმარიანი მგზავრი, რომელიც აუ-

ცილებელი საქმისავენ იძულებულის სახით გარბოდა. სანატორიუმებსა და კვიპაროსის ხეებს შორის ხანდახან ზღვა გაკრთებოდა. უკაცრიელ პლაჟზე აქა-იქ შემორჩენილ მზის ქოლგებქვეშ ისხდნენ შეყვარებულები და პოეტები და ზღვას გაჰყურებდნენ. ზღვაზე ერთი გემიც კი არ ჩანდა და საოცრად გავდა იგი მიტოვებულ და გაუქმებულ ზღვას, რომელსაც სიცოცხლის ნიშანწყალს მხოლოდ სუსტ ტალღებზე დაშვებული თოლიები უბრუნებდნენ.

— ყურში წყალი არ შეგდით? — ჰკითხა ნოდარ ბერძენაძემ მის გვერდით მჯდომ შუახნის რუსხოხიან მამაკაცს, რომელიც ფანჯარაში იხედებოდა და ხანდახან მრავალმნიშვნელოვნად ამოიხვნეშებდა: „მდაა“...

რუსხოხიანმა ერთი კი მოიხედა და თითქმის ამ შეკითხვას უცდიდაო, მეყვსეულად უპასუხა:

— არა, არ შემდის, რაზე მკითხეთ?

— ისე, — მიუგო ნოდარმა. სინამდვილეში სტუდენტს ეს შეკითხვა ისე არ დაუსვამს. განსხვავებით დამსვენებელთა უმეტესობისაგან ლუბას ვაჟი-შვილს ყვინთვისას ყურში წყალი ჩასდიოდა. ახლაც ფრატუნობდა მის ყურებში წყალი და ნოდარს ამ რამდენიმე წლის წინათ გადატანილი ყურის ანთების უსიამო მოგონებებს აღუძრავდა.

— მაინც რატომ მკითხეთ? — არ ეშვებოდა ჩოხიანი.

— ისე, უბრალოდ — გაუმეორა ნოდარმა, მაგრამ მისი თანამგზავრის ცნობისმოყვარეობა ოდნავადაც ვერ დაეკმაყოფილა.

ნოდარს არ მოეწონა ამ კაცის დაჟინებული მზერა. ჩოხა-ახალუხსა და აზიაც-ლეკვერთხებში ჩამჯდარი, შუახნის გადაცილებული წითურულფაშა კაცი კულტურის სასახლიდან შესვენებაზე გამოქცეულ დრამატული დასის წევრს ჰგავდა, ან, უკეთეს შემთხვევაში, ხალხურ საკრავთა ორკესტრის ერთ-ერთ წამყვან დამკვრელს, რომელიც სარაი-

ონო ოლიმპიადაზე მიიჩქაროდა. ერთი სიტყვით, ნოდარი მიხვდა, რომ ჩოხა-ახალუხი არ იყო ამ კაცის ყოველდღიური ფორმა და გული შეეკუმშა. მას მოეჩვენა, რომ თუ საუბარს გააგრძელებდა, თვითონაც ძალაუნებურად, რომელიღაც იაფფასიანი ვოდველის პერსონაჟად იქცეოდა, მაგრამ უკვე გვიან იყო.

— წყალი ყველას არ შედის ყურებში — დაიწყო ჩოხოსანმა — ყურის ნიჟარაზეა დამოკიდებული. თუ ერთხელ ჩავივიდა, მერე ველარ დაკავებ, ესე იგი დაზიანდა რაღაც, ყვინთვას უნდა ერიდო, ან, თუ იმნაირი სამსახური გაქვს, რომ უსათუოდ წყალში გიხდება ყოფნა, ყურები ვაზელინიანი ბამბით უნდა დაიცო, შველის ძალიან.

ნოდარმა არაფერი შეიმჩნია. ეგონა, ამ ახსნა-განმარტებას დასჯერდება ჩემი თანამგზავრი და გაჩუმდება, მაგრამ თქვენც არ მომიცევდეთ.

— მე, მაგალითად, ყურში წყალი არ შემდის. უფრო სწორად, არ ვიცი შემდის თუ არა, იმიტომ რომ ზღვაში არ ვყვინთავ. ვყვინთავ კი არა, ზღვაში არც ვბანაობ. ჩვენ, აქაურებს, ღრო არ გვრჩება ზღვაში სანებივროდ. ჩამოსული კაცი სხვაა. თქვენ ამ საქმისათვის ხართ ჩამოსული და მეტი რა უნდა გააკეთოთ. არ დაიჯერებთ, მე ხანდახან საგზურს ვყიდულობ და ზღვაზე დასასვენებლად სხვაგან მივდივარ. იქ შეიძლება პლიაჟიც ნაკლები იყოს და კვებაც. შენი ოჯახობისნაირი სადილს გავიკეთებს ვინმე? მაგრამ მივდივარ და ვისვენებ. რამდენჯერ ვთქვი, ახლა წავალ, ზეალიდან ვივლო, სოღამოობით მაინც ვივლო პლაჟზე-მეთქი. მაგრამ ვერ მოვახერხე. ჩემი ძმა მაგალითად, მე ძმა მყავს უმცროსი...

ნოდარს მეტი აღარაფერი გაუგონია. ჩოხიანი ენერგიულად ლაპარაკობდა. ნოდარს სიბრაზე მოერია და ყურს აღარ უგდებდა. ხანდახან თავს დაუქ-

ნევედა მხოლოდ. ჩოხოსანი ფიქრობდა, მისმენსო და ჰყვებოდა. დიოსკურიაში ჩასვლამდე ენა არ გაუჩერებია. ისე ახი კი იყო ნოდარის თავზე. თავდაპირველად ზომ სტუდენტმა ჰკითხა, ყურში წყლის შესვლის საკითხზე. რომ არ ეკითხა, იჯდა კაცი მშვენივრად თავისთვის, კოხტად მოქარგულ სანაპიროს ათვალეფრებდა და ხანდახან, სრულიად უმიზეზოდ იტყოდა: „მდაა“...

— დიოსკურია! — დაიძახა მქლოლმა.

ეს ბოლო გაჩერება იყო. ფანჯრიდან მართლაც დიოსკურია მოჩანდა. ტროტუარზე ფეხი ჩამოვარდა თუ არა, ნოდარმა ჯერ, რატომღაც მარჯვნივ მიიხედა. სალუდესთან მამაკაცების გრძელი რიგი იდგა. ნოდარს ლული არ უყვარდა და ამიტომ მარცხნივ შეუხვია. პირველსავე შემხვედრს ჰკითხა მთავარ ქუჩაზე როგორ გავალო, შემხვედრმა აქეთ ჰკითხა; რომელ მთავარ ქუჩაზეო, იგი კიდევ რაღაცის თქმას აპირებდა. მაგრამ ნოდარმა ხელი ჩაიჭინა და წავიდა. ნოდარი მის სიცოცხლეში პირველად იყო უცნობ ქალაქში და საქმე არ ჰქონდა. სულერთია საითკენ წავიდოდა. ავტოსადგურის თავზე დიდი ელვარე რეკლამა (რომელსაც ეწერა „ლული სასიამოვნო და მარგებელია“) ინიშნა, ისევ აქ უნდა მოვბრუნდეო, ჩაილაპარაკა და მზიარულად დაუყვა ქუჩას. ნოდარი არ უსტვენდა. სტვენა საერთოდ არ უყვარდა.

— მომენტო! — მოესმა უცხოელს სართავ-სატრიკოტაჟო ფაქულტეტის მესამე კურსის სტუდენტს.

ნოდარმა მიიხედა.

მისკენ ხის ქვეშ მდგომი გრძელთმიანი ყმაწვილი წამოვიდა, გულზე ხელი დაიდო და ნოდარს დამტვრეული რუსულთი გააგებინა, ბოდიშს ვიხდი, რომ შეგაჩერეთ, მაპატიეთ, ალბათ ძალიან გეჩქარებოდათო.

ნოდარი მიხედა, რომ მის წინ უცხოელი იდგა. თავაზიანად გაუღიმა და დაამშვიდა; არა უშავს, არსად არ მეჩქარება, რაშია საქმე მითხარიო.

უცხოელი საშუალო ტანის ჩაფსკენილი ბიჭი იყო. ეტყობოდა პირი ჯერ არ გაეპარსა, სახეს პირველყოფილი ღინღლი უფარავდა. ყურების გასწვრივ და ნიკაპზე ძლივს მოჩანდა ფაფუკი, მეჩხერი წვერი. სამაგიეროდ თმა უხვად მოეშვა. შუბლზე გაყოფილი, იქეთ-აქეთ გადავარცხნილი გრძელი ქერა თმა უცხოელს თითქმის ნახევარსახეს უფარავდა და უსამართლობა იქნება ჩვენის მხრივ იმის მტკიცება, რომ თითქოს ამ ახალგაზრდას გრძელი თმა არ უხდებოდა. ნოდარმა მაშინვე ყურადღება მიაქცია; უცხოელს ლურჯი, კოხტადშეყვრილი, ტანზე შემოტმასნილი შარვალი ეცვა.

— თქვენ, ალბათ, გაგიკვირდებათ, — მორცხვად განაგრძო უცნობმა, — შეიძლება გკითხოთ? ოღონდ არ გამიჯავრდეთ. მე ვიცო, ეს ლამაზი არ არის.

რა უნდა მკითხოს ასეთიო, გაიფიქრა ნოდარმა და თავი დაუქნია.

— სად იყიდეთ ეს პერანგი? — ძლივს ამოღერდა უცხოელმა ისე, რომ ნოდარის პერანგისათვის თვალი არ მოუცილებია. ნოდარი ერთბაშად შეტრიალებას და წასვლას აპირებდა, მოცილიდა ვიღაცაო, მაგრამ იმდენად სერიოზული სახე ჰქონდა იმ კაცს, რომ ნაბიჯი ვერ გადაადგა.

ნოდარ ბერძენაძეს გრძელსახელოებიანი, ყვითელხაზეებიანი, აბრეშუმნარევი, ჩითის პერანგი ეცვა — აღ-

გილმარწველობის კომბინატის გამოშვება.

— ახლა არ მიყიდა. დედამ მიყიდა ორი წლის წინ, რა იყო? — ჰკითხა ნოდარმა.

უცხოელმა მოიწყინა. ძალიან მინდა ასეთი პერანგი მქონდესო, ეს ფერი სახეზე ძალიან მიხდებაო, ოღონდ სადმე ვიშოვიდეთო. აქ მაღაზიებში მე არ შემხვედრია. თანაც დრო არა მაქვს ხვალ გემით სამშობლოში მივდივართო.

ნოდარს მოეჩვენა, რომ შეიძლება ცოტა თამამად და იქნებ უტაქტოდაც იქცეოდა უცხოელი, მაგრამ იგი გულწრფელი იყო. ამიტომაც ძალიან სურდა დახმარებოდა სტუმარს. ჩემი პერანგი რომ შევთავაზო, ვაითუ ეწყინოსო, გაიფიქრა. ისინი ცოტახანს მდუმარედ შესტყუროდნენ ერთმანეთს. უცხოელმა კიდევ ერთხელ მოუხადა ბოდიში და წასვლა დააპირა. ნოდარმა გაბედა:

— თუ არ მიწყენთ, ჩემსას დაგიტომობდით, ახალია, პირველად შარშან ზაფხულზე მეცვა. დასასვენებლად რომ მივდივარ, მარტო მაშინ მაცვია.

უცნობს თვალები გაუბრწყინდა. იგი მოხიბლული და თანაც გაოცებული დარჩა. ფული ამოიღო და შეაძლია ნოდარს. როცა სტუდენტმა ფულზე უარი უთხრა, საათი შეისხნა, საათიც რომ უკან დაუბრუნეს, ხუმრობა ეგონა და დაიმორცხვა, როგორ ვერ მიხვდით, თქვენ საკუთარ პერანგს როგორ გაჰყიდდით, სახლში რით წახვიდოდითო. მერე თითქოს გამოსავალი იპოვაო, წამოიძახა, თუ არ მიწყენთ, როგორც ფეხბურთელებმა სახსოვრად გავცვალოთ პერანგებით.

ნოდარმა უარი ვეღარ უთხრა. პირველსავე სადარბაზოში შევიდნენ და პერანგები გაცვალეს. ყველაფერი კარგად იქნებოდა, მაგრამ სადარბაზოდან გამოსულები სახალხო რაზმელებმა დააკავეს, რაზმელები ორნი იყვნენ. ერთმა უცხოელს ვინაობა ჰკითხა, საბუთი გაუსინჯა, გაუცინა, გაეხუმრა, ხელი ჩამოართვა და გაუშვა. მერე ნოდარისათვის მოიცალა.

„რატომ გვჭირთავეს, არ გრცხვენია შენგელა გვამცნოსო?“ — მშვიდად ჰკითხა. სანამ ნოდარი ახსნა-განმარტებას დაიწყებდა, პირველმა რაზმელმა მეორე, უფრო დაბალ, რაზმელს გადაულაპარაკა წავიყვანოთ, იქ გავარკვიოთო. სახალხო რაზმელებმა ნოდარი შუაში ჩაიყენეს და მთავარი ქუჩისაკენ წაიყვანეს. ნოდარი ჩემად იყო. არც მეორე, დაბალი რაზმელი იღებდა ხმას, პირველი რაზმელი კი აღმუთქვით ლაპარაკობდა, ნოდარს სულმოკლეობაში სდებდა ბრალს, შემარცხენელს უწოდებდა და ასკვნიდა, რომ მის დანაშაულში წვლილი, უპირველესად, ოჯახს და შემდეგ სკოლას მიუძღოდა.

სახალხო რაზმელის შტაბი ღია იყო, მაგრამ ცარიელი. ნოდარი გზაშივე დარწმუნდა, რომ ამ ორი რაზმელიდან უფროსი სწორედ ის მეორე რაზმელი იყო, რომელსაც არც ნოდარის დაკავებისას და არც მერე, გზაში ხმა არ ამოუღია. ახლა კი დაბალი ტანის სახენაყვავილარმა რაზმელმა, რომელსაც წარბები ლაპარაკის დროს უცნაურად აუღ-ჩაუღიოდა, პირწმინდად შეკრულ, ზოლებიან ხალათზე რატომღაც პალსტუხი ეკეთა და მარცხენა ხელის ორი თითი შეხვეული ჰქონდა, სკამებს შორის გზა გაიკვლია, ტელეფონთან მოკალათდა, ერთხანს აფათურა უკრა-ში ხელი, ქაღალდი და კალამი გადაუგდო ნოდარს და სთხოვა, ყველაფერი როგორც მოხდა, ისე დაეწერა.

— რა არი დასაწერი? — ცოტა არ იყოს მიაძიტი კითხვა დასვა ნოდარმა.

— ეს ლაპარაკი მინდა ახლა მეე? — მოწყენილად თქვა რაზმელმა. არ იცო ვითომ, რაზე ხარ აქანა მოყვანილი?

— არ ვიცი, — მოკლედ მოჭრა ნოდარმა.

მასპინძელმა დაწვრილებით გამოჰკითხა ვინაობა ნოდარს, მისდა იღბ-

რევაზ მიხეილაძე
ნოველარი

ლად, სტუდენტის ბილეთი აღმოაჩნდა. დიდხანს წერდა რაზმელი, ვინ იყო ნოდარი, საიდან ჩამოვიდა, რა საქმიანობას ეწეოდნენ მისი მშობლები. ყველაფერი რომ დაზუსტა, ცოტა არ იყოს შეწუხდა, თითქოს სურდა უფრო გამოცდილ ბოროტმოქმედთან ჰქონოდა საქმე, ვიდრე ეს სათვალისი, წყნარი ბიჭი იყო, მერე ნოდარის პერანგი შეათვალიერა და თქვა:

— რა ჰქონდა, ახლა, ბიჭო, ამ საროჩკას დასაფეთებელი?

— ვინ ეფეთება?

— რა ვიცი, სტუმარ კაცს ქუჩაში გახადე და ტანზე გაცვია.

— კი არ გავხადე, ჩემი პერანგი მივეცე.

— რატომ მიეცი თუ გახსოვს?

— გავცვალათო.

— იმან ვითხრა?

— ხო.

— რატომ მოუხდა, თუ იცი, გაცვლა?

— მომწონსო, მიხდებაო, საღ იშოვეო, ჯერ მკითხა.

რაზმელმა გაიცინა ნაძალადევად, გულმოსული კაცის სიცილით.

— ხა, ხა, ხა, ხა! უყურებ შე რა მომხდარა? ესე იგი გაღვირია კანადიდან ჩამოსული კაცი შენს საროჩკაზე ხომ? ვერ ვშოულობ ვერსად, არიქა, შენი ჭირიმე მიშველო ეგებო, ხომ?

— კი.

— შენ შეგეცოდა და შენი პერანგი მიეცე, ხომ?

— კი.

— მერე შიშველი ხომ არ წამოხვიდოდი უკან და იმისი პერანგი ჩაიცვი, ხომ?

— გავცვალათო მითხრა, რავარც ფეხბურთელებმა იცინაო.

— ისე დაგეწყო თავზე ბალანი, რავარც ახლა შენ მართალს ამბობ, — გაბრაზება გაერია ხმაში რაზმელს.

— კითხე თუ გინდა?

— ვის ვკითხო? ჩვენს ხელში გაზრდილი ღლაპი, შენ არ ამბობ სიმართ-

ლეს და ის მეტყვის, გაღამებული კაცი?

— რა ვქნა აბა მე? — დაიბნა ნოდარი.

— ვერაფერს ვერ იზამ!

— დედას გეფიცები, თვითონ გამაჩერა, თვითონ დამიწყო ლაპარაკი, რად მინდოდა მე მაგის პერანგი.

— ეს ლაპარაკი მინდა ახლა მე? — საქმიანი სახე მიიღო რაზმელმა — ხომ შეზვედით ერთად „სახინკლის“ გვერდზე, სადარბაზოში?

— კი.

— ხომ გაცვალეთ პერანგები?

— კი.

— კი არ უნდა ამას, ხომ აცვია ახლა იმ კაცს შენი პერანგი და შენ ხომ გაცვია იმის საროჩკა?

— კი.

— ა, ეს დაწერე. ასე, მოკლედ. ჩვენ კი არ გიჭერთ, ან კი არ გჭამთ აქანა. რად უნდა ამას; ვინ გაგაჩერა პირველად, ვინ დაიწყო ტირილი; პერანგი გავცვალათ, თორემ მოვიკლავ თავსო. არც ის უნდა, შენ რომ არ მოგწონს იმის პერანგი და ის რომ ჩაწვარია შენს პერანგში. ამას ყველაფერს დაგიჯერებთ, რაც მე ვითხარი ახლა, დაწერე და წადი შენს გზაზე. ნოდარმა დაწერა.

შინ უგუხნებოდ დაბრუნდა.

დედამ ჯერ პერანგს მიაქცია ყურადღება, მაგრამ ნოდარმა შუბლზე აკოცა და დაამშვიდა, ერთ საყოლიელ ბიჭს გავუცვალე, არ გეწყინოსო.

თავი ტკიოდა.

უქეიფოდ ისაღილა და, რაც არასოდეს არ უქნია, ფეხებში გაბლანდულ ერთ-ორ აღსაზრდელსაც წაუთქა თავში.

ბავშვებმა ჯერ გაკვირვებით შემოხედეს და მერე საშინელი ღრიალით გაცვივდნენ ოთახიდან. შემჩნეულია, რომ ბაღის უფროსი ჯგუფის აღსაზრდელები ტირილს უფრო ენერგიულად

იწყებენ, მაშინ, როცა ის კაცი აწყენი-
ნებთ, ვისგანაც წყენას საერთოდ არ
ელთან.

ზღვას მიეჩერებოდით, უთხრა დე-
დამისს, მიყვარს წვიმაში ზღვის ყურე-
ბა და ამიტომ შემაგვიანდა სადილზეო.
ქალბატონმა ლუბამ, რასაკვირველია,
არ დაუჯერა ნოდარს, რა ღონე არ იხ-
მარა, რანაირად არ ეფერა, თუ გიყვარ-
ვარ მითხარო, მაგრამ შეილისგან მე-
ტი ვერაფერი გაიგო. ნოდარი ტახტზე
წამოწვა და ჰერს მიაჩერდა. ჰერის
ფიცრები დანომრილი იყო, ეტყობა
დურგალს ჯერ იატაკზე მოერგო ისინი
ერთმანეთისათვის, დაენომრა, და მერე
აეკრა, ნოდარი იმ ციფრებს უმატებდა
ერთმანეთს, მერე ყოფდა, ამრავლებ-
და და ამით ცოტას ერთობოდა.

გულის სიდრემში, საღდაც, კმაყო-
ფილიც იყო კმაყოფილი იყო იმით,

რომ დედას არ გაუმხილა დღევანდელ
შემთხვევა.

ნეტავ ინსტიტუტს არ მიწერონო,
შეიშობდა.

სხვა არაფერი აწუხებდა ნოდარს.
მას სინდისი სუფთა ჰქონდა.

დღეს პირველად იყო იგი მარტო,
უცხო ქალაქში, დედის გარეშე. იყო
უსაქმოდ, თუ უცხო ქალაქის დათვა-
ლიერების სურვილს საქმედ არ ჩავუ-
თვლით. და ეს ამბავი შეემთხვა.

ნოდარს ეჩვენებოდა, თითქოს მის-
თვის ცხოვრება დღეს დაიწყო.

დღეს იგი პირველად თავისი საქ-
ციელისათვის ახსნა-განმარტებას აძ-
ლევდა დაინტერესებულ კაცს და მის
ვევრდით არავინ იყო.

ასეთ საქმეებს დედას აღარასოდეს
მოვუყვებო, მტკიცედ გადაწყვიტა.

ნოდარი დღეიდან უკვე კაცი იყო.
თავისი საიდუმლო ჰქონდა.

მ ო ს ე

მოსე ორთოვიძე კარგა ხანს იჯდა.

შორს არ წაუყვანიათ, მისი მშობ-
ლიური ქალაქიდან თხუთმეტი კილო-
მეტრის დაშორებით მშვენიერი საგუ-
ბერნო ციხეა, — იქ იჯდა.

მართალია, სახლთან ახლოს უწევ-
და სასჯელის მოხდა, მაგრამ მნახვე-
ლებს მაინცდამაინც არ შეუწუხებიათ.
შინ ერთი მოხუცებული დედა ჰყავდა,
რომელიც ნახევარჯერ ფეხზე არ იყო.
პირველივე ვიზიტის შემდეგ თვითონ
მოსემ აუკრძალა; რად მინდა, დედა-
ჩემო, შენი აქ ღოღიალი. თავს მიხე-
დე, რა მიჭირს მეო. რაც შეეხება მე-
გობრებს, მოსეს ჰყავდა ორი-სამი ძმა-
კაცი, მაგრამ გარემოებათა გამო ისი-
ნიც დაკავებული იყვნენ და რესპუბ-
ლიკის სხვადასხვა ციხეებში სხვადასხ-
ვა ვადით ისხდნენ.

ვერ ვიტყვი, რომ ამ ოთხნახევარი
წლის განმავლობაში მოსე სავსებით
გამოსწორდა. რომ მან ღრმად შეიგნო

თავისი დანაშაულის მთელი სიძიძე
და ამიერიდან საზოგადოებრივ სასარ-
გებლო შრომას მოჰკიდებდა ხელს,
მაგრამ ერთი რამ ცხადზე უცხადესი
იყო; მოსეს ციხეში მიბრუნება აღარ
უნდოდა. „მეყო რაც ვხეხეო. ოცდა-
თექვსმეტი წლის კაცი ვარ; რალა
დროს მაიმუნობა და მამაძაღლობაა
აწიო, შენსას ვერ გაეჭვევი მაინცო.
დღეს არა, ხვალ მოგვიდებენ კისერში
ხელსო. ახლა მთლად ვირის მუშად
ვერ გადავიქცევი (მოსეს ფიზიკური
შრომა არ იზიდავდა), მარა რამე ად-
ვილ საქმეს მოგვიდებ ხელსო. (ადვილ
საქმეებში მოსე ნოქრობას ან, უკიდუ-
რეს შემთხვევაში არასაუწყებო დაც-
ვაში მუშაობას გულისხმობდა), ცოლს
ვითხოვ და ერთ-ორ დღეს, მაინც გა-
ვატარებინებ დედაჩემს მშვიდადო“.

ამ მიზეზთა გამო მოსე ყველაფერს

რეზაზ მირუხელაძე
წიგნავალი

იღონებდა, რათა ციხეში ხელახლა არ მოხედრილიყო. და, კაცმა რომ თქვას, გამოსწორება მეტი კი არაფერია.

სასჯელის ვადა არ გათავებია. სამაგალითო ყოფაქცევისათვის წლინახევრით ღრე გათავისუფლეს და დღეს 197.. წლის 21 აგვისტოს, დღის თორმეტ საათზე მოსე ორთოვიძე თავის მშობლიურ ქალაქში ჩამოვიდა.

სადგურიდან (მოსე საბარგო მატარებელს ჩამოჰყვა) სუხუმის პროსპექტით პირდაპირ შეეძლო ნინოშვილის ქუჩაზე გამოსვლა, მაგრამ ერთი ცენტრში გავივლიო, გადაწყვიტა და ტროლეიბუსს დაელოდა.

მოსეს მოეჩვენა, რომ ქალაქი ძელქვიანა დაძვლებულიყო და ცოტა დაპატარავებულიყო კიდეც.

ორჯერ შემოუღარა აკაკის ბაღს, მაგრამ ნაცნობი არავინ შეხვედრია. ბაღის კიდეზე სულ უცნობები დადიოდნენ. მოსალოდნელიც იყო, მოსეს ხნის კაცებს ბულვარში სასიეროდ და სასტუმროს წინ დასადგომად აღარ ეცალათ, პატარა ბიჭები წამოზრდილყვნენ, თმები მოეშვათ, წვივებთან მარაოსავით გაშლილ შარვლებს დააფრიალებდნენ და თხელ ბეჭებზე პაჭიკებივით მორგებული პერანგები ასკდებოდათ. ისინი დაპატრონებოდნენ ქალაქს, ახლა ისინი ისხდნენ ძველი თეატრის გასწვრივ გრძელ სკამებზე და დღაბუტობდნენ. მოსეს ამ ასაკის ყმაწვილები, რატომღაც არ უყვარდა და აბანოსკენ გადმოუხვია.

მოაბიჯებდა თეთრ ხილზე ციხიდან ახლაგამოსული კაცი, მოსე ორთოვიძე. ტანსაცმელი, რომლითაც მოსე საპატიმროდან გამოვიდა, მოდიდან კარგა ხნის წინათ გამოსულიყო. დაჭმუჭვნილი შავი პიჯაკი თითქოს დამოკლებულიყო. წვრილი, თეთრი, ნაქსოვი ქაშაური, რომელიც მოსეს დაჰქარამდე ქალაქში ულტრამოდად ითვლებოდა, აღარავის ეკეთა. ერთი სიტყვით, ქალაქი წინ წასულიყო და მოსემ გაპარსულ თავზე თავისი გრძელკვანინი, ბუკლეს ქუდი კიდეც უფრო ჩამოიწია.

ამ ქალაქში დაბადებულს და გაზრდილს, ძელქვიანას ყველა კუთხე-კუთხულის რომ იცოდა, თავი რატომღაც უცხოდ მოეჩვენა და შინ მისვლამდე აღარც კი უნდოდა ვინმეს ეცნო.

ერთი რამ დარჩა მოსეს სასიამოვნოდ. თეთრ ხილს გაღმა, ახლანდელი ბახტრიონის ქუჩის მარცხენა მხარეს ჩამწკრივებულ სახელოსნოებში, თავიანთ სამუშაო მაგიდებს ისევ ძველებურად უსხდნენ მესაათები, თერძები და მექედები. მოსე გაახარა ნაცნობი სახეების დანახვამ. ამით, მხოლოდ ამით ჰგავდა ძელქვიანა ძელქვიანას. მოსეს უყვარდა ეს ხალხი თავიანთი შრომისმოყვარეობის, მკვირცხლი გონებისა და ფულის შოვნის არაჩვეულებრივი უნარის გამო. რატომღაც მოუწონდა ერთ-ერთ სამკერვალოში შესულიყო და გაცივებისაგან პირდაღებული ხელოსნებისათვის თავისი ჩამოსვლა ეხარებინა, მაგრამ გადაიფიქრა.

ქუჩაში ლამაზად მომავალი, მაღალი, გამხდარი მოსე ხელოსნებმა მაინც იცნეს. მის უკან ფრთხილად, ერთიგვარის მიყოლებით გაიღო დუქნის კარები და შეშინებულმა სახეებმა ერთმანეთს შეხედეს: „გამოუშვიათ“.

მოსეს გრძელი, ნატიფი თითები ძირს დაეშვა, სიარულის დროს ხელებს თითქმის არ ამოძრავებდა, კეპის ქვეშ სწორი ცხვირი და სქელი შავი უღვაშებით ნახევრად დაფარული თხელი ტუჩები უჩანდა. თითქოს თვალები დახრილი ჰქონდა, მაგრამ ისე სწრაფად, მიმინოსებურად ტრიალებდნენ ისინი ოდნავ მოჭუტულ თვალთა გუგებში, რომ მოსეს გარშემო ოდნავი მოძრაობა, ჩქამიც კი არ გამოეპარებოდა.

კინო „ქრონიკასთან“ ნინოშვილის ქუჩაზე გადმოუხვია.

ახლა უკვე თავის ქუჩაზე იყო. მოსე „მთვრალი ბაზრის“ იქეთ, მერვე შესახვევში ცხოვრობდა. სახლამდე ერთი კილომეტრიღა რჩებოდა. მოსემ ძალაუნებურად ნაბიჯს აუჩქარა.

აფთიაქთან კედელს აკრული ბერეტიანი კაცი შენიშნა. გაოცდა; რამ გა-

აქვავა, რას უთვალთვალეს ეს კაცი ნეტავით. რომ მიუახლოვდა, კიდევ უფრო გაკვირვებული დარჩა. ინტელიგენტური გარეგნობის, უფლავაში, ასე ორმოციოდე წლის კაცს ორივე ხელი საფოსტო ყუთისთვის ჩაეფლო და მოსეს ელოდა.

— ჩვენი ძმა! — ჩუმად მიმართა მან, როცა მოსე გაუსწორდა.

მოსემ მოიხედა.

— თუ კაცი ხარ, მეცი პატივი.

— რა იყო?

— დამიკავე ცოტა ხანს, — ბერეტიანმა ნიკაპით საფოსტო ყუთზე მიუთითა.

— რა მოუვიდა? — ახლოს მივიდა მოსე, მართალია, ციხიდან ახალი გამოსული იყო და შინ მიეჩქარებოდა, მაგრამ კაცს დახმარება სჭირდებოდა და უარს როგორ ეტყოდა მოსე.

— ვარდება ეს უპატრონო. შევალ აგერ ბაზარში ჩაქუჩს და ლურსმანს ვეშოვი და დაემაგრებ. ცოტა ხანს დამიკავე. ძირს რომ დავდო, ვიღაცა წვილებს და შარია, ხომ იცი. ათასი თებელური დადის ამ ქუჩაზე. მოდი, მოდი, ა, ასე... ცოტა მიძიმე ქეა, მარა რას იზამ. კედელს მიაჭირე, მაგრად მიაწეჭე და არ ჩამოვარდება.

მოსემ ხელები მიაშველა. ცოტა ხანს ორივეს ერთად ეჭირათ ყუთი. როცა მოსე კედელთან საიმედოდ მოკალათდა, უცნობმა ფრთხილად გაუშვა ხელები, შარვალი გაიფერთხა და მოსეს გაუღიმა:

— აგაშენა ღმერთმა, ჯანი და სიმართლე არ მოგაკლდეს. ერთი საათია ვდგავარ, არაკაცმა არ მოკიდა ხელი. ყველას ეჩქარება დღეს. რავა მე მოცლილი ვარ თუ? არ ჩამოვივარდეს, არ დავიღუპოთ. კედელს მიაჭირე, მე მოვალ ამ წუთში.

ბერეტიანმა ერთხელ მოიხედა და ბაზრის კარებში გაუჩინარდა.

სანამ უცნობი ჩაქუჩ-ლურსმანს მოიტანდეს, დრო გვაქვს და თუ მკითხველსაც აინტერესებს, მოკლედ გავიხსენოთ რა საქმეზე იჭდა კაცი რომელ-

საც ახლა (როგორც არ უნდა გავიგებდებოდა გამგულ-გამოვლულს), მშენებლის სახით ეჭირა საფოსტო ყუთი და ამ უცნაურ პოზაში რომ არავის ეცნო; კედლისაკენ იყო მიბრუნებული.

მოსე ორთოვიძე თადლითი იყო.

„აფერისტი“, „აფიორა“, „ყალბანდობა“ ასეთ კვალიფიკაციას აძლევდნენ მის პიროვნებას და საქმიანობას გამომძივებლები.

უკუღმართობაზე ჰქონდა ქიპი მოჭრილი.

ბავშვობიდანვე სული მისდიოდა სხვის მოტყუებასა და გაბიაბურებაზე.

მთელი დღე შეეძლო მკდარიყო თავისი ღობის ძირას ძაფით ხელში. ძაფის მეორე ბოლოზე სამმანეთიანი იყო გამოხმული, როცა სამმანეთიანის პოვნით გახარებული მოქალაქე ფულისაკენ დაიხრებოდა, მოსე ძაფს გამოსწევდა და მამალივით დაიყვილებდა, შერცხვნილი მგზავრი ავადგასავონი ჩუჩხულით ტოვებდა იქაურობას. მოსე კი ფულს კვლავ ძველ ადგილს დაუბრუნებდა და თვითონ ბუჩქებს შეფარებული ახალ მსხვერპლს ელოდა.

მოწაფეობისას ერთხანს კინოს ბილეთებით ქორვაჭრობდა.

მისი გონება სულ საუკუღმართოდ იყო მომართული, გზაჯვარედინზე გზის მაჩვენებელ ისრებს მიმართულებას შეუცვლიდა და სამტრედიაში მიმავალ მანქანას ხონისაკენ აქნევინებდა პირს. ხატვა ეხერხებოდა და სახლში ყოველთვის ბლომად ჰქონდა მუყაოს ქაღალდზე დაწერილი. „არ მუშაობს“, „რემონტი“, „ეს სახლი იყიდება“ და სხვ. მოსეს ოინბაზობით არ მუშაობდა აბანო, რემონტში იყო ქალაქის ცენტრალური საზოგადოებრივი საპირფარეო, იყიდებოდა მის ქუჩაზე ახალთახალი სახლი, რომელიც პატრონმა სიმწირით ააშენა და გაყიდვა აზრადაც არ მოსვლია. მოსეს ეძებდნენ, მოსდევდნენ,

ემუქრებოდნენ ილაჯაწყვეტილი აბანოს უფროსები, საზოგადოებრივი საპირფარეშოს უდნაშაულო მომხმარებლები, მაკლერებისაგან გულშემოყრილი სახლის პატრონები. მოსე თვალდახელშუა გაქრებოდა და სულ მალე ახალი ოინბაზობით აალაპარაკებდა ქალაქს.

„მოსეია ორთოვიძის გადაკიდებას შავი ჭირი ჯობია ოჯახშიო“, იტყოდნენ ძელქვიანას დარბაისელი მოქალაქენი. ვისაც შეუჩნდებოდა, შავ ღღეს დაეყრიდა. სასწრაფო დახმარების და სახანძრო რაზმის მანქანებს არ მოაკლებდა. ძაღლს (თუ ყავდა), ნემსიან პურს გადაეყლაპებდა, ღღე ერთი იყო და სამჯერ მაინც დაუტრეკავდა: წყალი შეწყდება და მოიპარაგეთო, სახლში ყალბ ღებეშას გაუგზავნიდა და უახლოესი ნათესავის გარდაცვალებას შეატყობინებდა, რადიოს ხაზებს გადაუჭრიდა..

ხომ ასეთი მავნე იყო, თავის ღღეში არაფერი მოუპარავს. ქურდობა ჭირივით სძულდა. სხვის ჯობეში რაღა ჩაეყოფხელს, ან საათს რაღა შეეხსნი კაცს მჯახეო. პატარა ნიჭი თუ გაქვს კაცს, ფულის შოვნაზე ადვილი რაა ამქვეყნაზეო. კაცს ისე წაართვი ფული, რომ მადლობას გეუბნებოდესო.

ფულის გადაყოლილი არ იყო მოსე. მაგრამ როცა დასჭირდა, იშოვა. იშოვა ტკბილად, უმტკივნეულოდ, ნერვების აუშლელად.

ტელეფონის დადგმა სად არის იოლი და ძელქვიანაში ძალიან ჭირდა.

იშოვა მოსემ სადღაც ძველი ქვითრები. ქვითარი მოკლედ აუწყებდა წამკითხველს ამა და ამ კაცმა ზუთი მანედი გადაიხადაო.

ჩაყარა ეს ქვითრები მოსემ ჩანთაში, თეატრალურ მაღაზიაში გოგოლის რომელიღაც პერსონაჟის დიდი, წითელი უღვაშები იყიდა და მიიწეხა. გაიქცა ჰალსტუხი და ახალი ძელქვიანას მხარეს, ტუმბოთმშენებელი ქარხნის უტელეფონო დასახლებისაკენ გაემართა.

პირველივე სახლიდან დაიწყო.

ზარის ღილაკს თითი დააჭრა. სტუმრის შესათვალთვრებელი სპეციალური ჭუჭრუტანის წინ გაჩერდა. საერთოდ მოსეს არ უყვარდა, მასპინძელი რომ დურბინდისმინიანი ნახვრეტიდან დაუწყებდა ცქერას, მაგრამ ახლა საქმისთვის ასე იყო საჭირო.

— ვინ არის? — მოისმა შიგნიდან ქალის ხმა. თერთმეტი საათი იყო. მოსემ სპეციალურად შეარჩია ეს დრო, რადგანაც ჯანმრთელი და სამსახურიანი მამაკაცების უმეტესობა ამ დროს შინ არ არის. ხოლო საქმე, რომელზედაც მოსე იყო მისული, დედაკაცთან უფრო მოგვარდებოდა.

— მე ტელეფონის საკითხზე ვარ, ქალბატონო.

— რაის ტელეფონის? — კარს არ აღებდა დიასახლისი.

— რაის და რკინის ტელეფონის. თუ გპირდებით გააღეთ კარი, თუ არა და წავალ სახლში.

— რას ჰქვია არ გვპირდება! — გამოფრიალდებოდა დიასახლისი — იმ ღღესაც იყო ჩემი ქმარი, მარა ვერ ნახა უფროსი, გვეშველა ქე მაინც?

— როგორც ხედავთ. — მშვიდად თქვა მოსემ და ქვითარი ამოიღო.

— მარტო ჩვენ გვიდგამენ? — საიდუმლოდ ჰკითხა ქალმა.

მოსემ თავი არ გაუყადრა. ტელეფონის დამდგმელმა თავისი საქმე იცოდა.

— მარტო თქვენ რა, წითელი კვერცხი ხართ? ყველას უდგამენ. კაბელი შემოდის ამ სახლში. აპარატის ფული ხუთი მანეთია საჭირო. თუ გაქვთ ახლა გადაიხადეთ და გამოგიწვით ქვითარს. თუ არა და თქვენ თვითონ შეიტანეთ სალაროში და ქვითარი ხელზე გქონდეთ, — გულგრილად თქვა მოსემ და წასვლა დააპირა.

— მოიცათ, ახლავე, — შეტრიალდა დიასახლისი და მოსეს ორი სამმანეთიანი გამოურბენია. მოსემ მანეთი თავაზიანად დაუბრუნა. ქვითარი გამოუწე-

რა, მისცა და თითქოს ძალიან ეჩქარებაო, კიბეს აჰყვავს, თან ბედნიერ დიასახლისს ჩასძახობდა.

— სამ-ოთხ დღეში ტელეფონი გექნებათ! აპარატი როგორი გინდათ. შავი თუ თეთრი?

— თეთრი! — ანგარიშმიუტეველად დაუძახა დიასახლისმა. მოსემ უბის წიგნაკი ამოიღო და სიარულში ჩაიწერა: „ერთი თეთრი აპარატი“.

იმ სამი დღის განმავლობაში მოსემ თითქმის მთელი დიასახლება, დაახლოებით, ზუთასი ოჯახი შემოიარა. ფული ბლომად იშოვა, მაგრამ მხოლოდ ის აწუხებდა რომ ზუთასი ოჯახიდან ოთხასზე მეტმა ტელეფონის თეთრი აპარატი მოინდომა. სად ვიშოვი ამდენ თეთრ აპარატსო, იცინოდა მოსე და გოგოლის რომელიღაც პერსონაჟის უღვაშებს ფრთხილად იხსნიდა, რაც ცოტა უსიამოვნო საქმე იყო, რადგანაც ხსენებული უღვაშები თავის შავ უღვაშებზე დაიწევა და ახლა ახსნისას წიწკნავდა.

ამ ამბავმა უხმაუროდ ჩაიარა. ტუმბოთმშენებელი ქარხნის დასახლების მცხოვრებთა უმეტესობას. ტელეფონის დადგმის იმედი გადაწურული ჰქონდა. ესეც არ იყოს, ზუთი მანეთი არც ისე დიდი ფული იყო, რომ გამოდევნებოდნენ კაცს, რომელმაც თავისი ზუთმანეთიანი ქვითრით მათ ოჯახში ათი დღით მაინც შეიტანა ტელეფონის სასიამოვნო მოლოდინი.

თვით მოსე ორთოვიძე კი ამ ოპერაციას ცოტა სხვაგვარად უეჭვროდა. საშიშ საქმედ ეჩვენებოდა, რომ გიცნოს ვინმემ ტროლეიბუსში და დაგიწყოს ლანძღვა; ხომ შერცხვი კაციო. ტელეფონის საქმემ უმტკივნეულოდ ჩაიარა. მოსე ვერავინ იცნო. სხვა საქმეზე როცა ჩავარდა, მოსემ თვითონ უამბო ეს შემთხვევა გამომძიებელს. ორივემ ბევრი იცინეს. მერე გამომძიებელმა ეს დანაშაულიც საქმეს მიუმატა (რითაც

მოსეს საბოლოო ჯამში ორი წლის გაუხანგრძლივეს ჯდომა), ხოლო მოსეს გულუბრყვილო აღიარება, თავის გამოძიებლურ ნიჭს მიაწერა.

მოსე სხვა საქმეზე ჩავარდა.

ტელეფონის ოპერაციის ორი წლის თავზე მოიფიქრა მოსემ თაღლითური სვლა, რომელსაც მსოფლიოს ცნობილი თაღლითებიც სიამოვნებით მოაწერდნენ ხელს. საქმე თითქმის ურისკო იყო. მოსეს შეეძლო სახლიდან არც კი გასულიყო. მხოლოდ მოკლე წერილები უნდა ეწერა და იმ წერილებს დაუყოვნებლივ მოჰყვებოდა ფული.

აი, როგორ ხდებოდა ეს.

მოგეხსენებათ, საღამოს გაზეთი ყოველდღე დაახლოებით ორმოცდაათამდე სამწუხარო განცხადებას ბეჭდავს. ახლობლები გულისტკივლით იუწყებიან მავანი ადამიანის გარდაცვალებას, რომლის პანაშვიდი ამა და ამ დღეებშია დანიშნული, ხოლო გამოსვენება მიცვალებულის ბინიდან ამა და ამ მისამართზე.

მოსე ამოიწერდა ამ მისამართებს და მაშინვე გზავნიდა წერილს. წერილი მოკლე იყო, მაგრამ თითქოსდა მიცვალებულის იმ შორეული ნაცნობის მიერ დაწერილი, რომელმაც არაფერი იცოდა მისი გარდაცვალების შესახებ.

ლიტერატურულ შრომაზე ბევრი დრო რომ არ დაეხარჯა, წერილი სტანდარტული იყო:

„ჩემო..... (აქ წერტილების ნაცვლად მოსე მიცვალებულის სახელსა და მამის სახელს ჩასწერდა) რას შვრები, როგორა ხარ. მე იქ აღარ ვმუშაობ, მოლარესთან ჩხუბი მომივიდა. მომენტატრა შენი ნახვა. მოვიცილი თუ არა, შემოვივლი. თუ კაცი ხარ ამ ორი თვის წინ თხუთმეტი მანეთი რომ გასესხე, თუ გექნეს გამომიგზავნე. ხომ იცი უმუშევარი კაცის ამბავი. თანაც ცოლი ავად მყავს

რედაქციაში
წვდომი

და ჰაერზე უნდა წავიყვანო, თორემ არ შეგაწუხებდი.

გულწრფელად შენი მოსე
მისამართი: ძელქვიანა
ნინოშვილის ქუჩა, მერვე
შესახვევი, № 10^ა

ამ ბარათს ადრესატი მიიღებდა მისი დაკრძალვის დღეს ან უარეს შემთხვევაში, დაკრძალვის მეორე დღეს.

ვინ იქნებოდა ისე დავსებული ჭირი-სუფალი, რომ რაღაც თხუთმეტ მანეთს არ გაუგზავნიდა კაცს, რომლისაგანაც, როგორც წერილიდან აშკარა იყო მიცვალებულმა ორი თვის წინათ ისესხა (რისი შემოწმებაც, რასაკვირველია უფრო ძნელი იყო და მეტ წვალებას მოითხოვდა, ვიდრე კუთვნილი თხუთმეტი მანეთის გაგზავნა უმუშევარი კაცისათვის, რომელსაც ავადმყოფი ცოლი კურორტზე უნდა წაეყვანა.).

თხუთმეტი მანეთის გულისთვის ჩვენებული კაცი მკედარს არ შეგაგინებინებს და მოსე ორთოვიძეს ყოველდღიურად დაახლოებით ორას მანეთამდე მოსდიოდა ფოსტით. ხშირად თანხას პატარა ბარათიც ახლდა, რომელშიც დამწუხრებული ჭირისუფლები მოსეს მისი ახლო ნაცნობობის გარდაცვალების ამბავს აუწყებდნენ. მოსე ამ ცრემლიან ბარათებს არ კითხულობდა.

ერთი თვის თავზე მოსე ჩავარდა.

ფოსტის განყოფილების მუშაკები მოსე ორთოვიძის ქვითრების გამოწერას ვერ აუდიოდნენ. და სწორედ ერთი თვის თავზე ისინი დაუკვდნენ. საიდან მოდიოდა მოსეს მისამართზე ამდენი ფული ყოველდღიურად და რატომ მაინცდამაინც თხუთმეტ-თხუთმეტი მანეთი.

ეტყობა იქქარა მოსემ.

სულ უბრალო რამ იყო საჭირო.

მოსეს წერილები სხვადასხვა გვარით (ადრესატებთან შეთანხმებით) უნდა ეგზავნა და ჭირისუფლებიდან სხვადასხვა ვალი მოეთხოვა (მაგალითად შვიდი მანეთიდან თხუთმეტ მანეთამდე).

თუ ადრესატების მოძებნა შეუძლებელი იქნებოდა, მოსეს შეეძლო თავისი სახელით ეგზავნა წერილები, მაგრამ ზომიერად, არც ისე ხშირად და აუცილებლად მეორე გარემოების გათვალისწინებით.

მოსე ორთოვიძემ ეს ორი უმნიშვნელო გარემოება ვერ გაითვალისწინა, თორემ მას შეეძლო მთელი სიცოცხლის მანძილზე პენსიისათვის ჰქონოდა ეს, საკუთარი გონებით მოპოვებული დაუმაღლებელი ფული.

ფოსტის მოხელემ თავისი ექვი, სხვა-საც გაუზიარა და მოსე ორთოვიძე ჩავარდა.

მოსეს გამომგონებლობით და გამჭრიახობით მოხიბლული მოსამართლე ღიმილნარევი სიმკაცრით წარმართავდა პროცესს და დარცხენილი ბრალდებულისთვის აღტაცებული მზერა ბოლომდე არ მოუშორებია.

კანონი ითხოვდა და მოსეს ძველი და ახალი დანაშაულისათვის ექვსი წელი მისცეს.

④

ნინოშვილის ქუჩაზე, „მთვრალი ბაზრის“ კუთხეში, აფთიაქთან იდგა კაცი და იოზის მოთმინებით ეჭირა საფოსტო ყუთი.

დიდილა.

დროდადრო ცალ ხელს შეასვენებდა და მუცლით აწევებოდა საფოსტო ყუთს.

დაახლოებით ორმოცდაშვიდი წუთი გავიდა.

კაცს ეჩქარებოდა.

ბერეტიანი კი არა და არ ჩანდა.

ბოლოს ილაჯაფწყვეტილმა კაცმა საფოსტო ყუთს ნელ-ნელა გაუშვა ხელი, კედელ-კედელ ჩამოვაცურებ და ძირს დავდგამო.

საფოსტო ყუთი არ განძრეულა. კაცმა უკან დაიხია. მერე ორივე ხელი ჩა-

ფლო ყუთს და გამოსწია, შავრამ ძვრაც
ვერ უყო.

საფოსტო ყუთი შავრად, საიმედოდ
გვიდა

კაცმა იქეთ გაიხედა, საითკენაც ბე-
რეტიანი გაიქცა და გაიცინა ხმამაღა-
ლი, ღონიერი სიცილით.

არ იცოდა რა ექნა, თან გაბრაზდა,
თანაც მოეწონა ხუმრობა.

მოაბიჯებდა თავისი სახლისაკენ. შე-
ჩერდებოდა, უკან მოიხედავდა, გაიცი-
ნებდა და ისევ განაგრძობდა გზას.

„რალა მე გამიკეთა, რალა დღევან-

დელ დღეს, ვინ ვეგონე ნეტავი.
ურს არ გავდა, ო, რა უბედური ეყო-
ლება ვინცხაა გამჩენს. მაინც რანაირად
მოვტყუვდი. მთელი საათი საფოსტო
ყუთი დამაკავებია ხელში კაცმა აგერ
ა, ჩემს ქუჩაზე, ჩემს სახლთან, იცხოვე-
რე ახლა შენ ამგენის ხელში წესიე-
რად“ — ფიქრობდა მგზავრი.

რომ შეხვედროდა სადმე იმ ბერეტი-
ანს, არ გაუჯავრდებოდა, ხელს გადა-
ხვევდა, გაეცნობოდა, მისას მოისმენდა,
თავისას მოუყვებოდა.

მოსე ორთოვიძე შინ ბრუნდებოდა.

თეზურ აგულაშვილი

ჩ ი ტ ე ბ ი უ ფ ა ს ო დ

ჩემი პატარა ბიჭის სიკვდილზე

ო, კალიების მღვანელო ჩემო!

აწ რა უცნაურ ქვეყანაში

შევირბენია?

ტიო (იაპონელი პოეტი).

მოსაცდელი დარბაზის კუთხეში ვი-
ჯექი, მიმყუდროებული. ერთი სული
მქონდა, კედელზე თავმიდებულს მაინც
ჩამძინებოდა. თვალებს დახუჭავდი თუ
არა, მაშინვე ვახელდი. არ მინდოდა
ვინმესთვის ყურადღება მიმექცია —
ძალაუნებურად ყოველ კუთხე-კუნჭუ-
ლში გამიბრბოდა თვალი. ერთი გნასი
იყო ყველგან. ამ გაუთავებელ ყაყანში
თავი მტკიოდა. წამით ტკივილი თუ
გადამივლიდა, გამოვფხიზლდებოდი.
ვგრძნობდი, ხმაური დარბაზის კედლებ-
შივე ინთქმებოდა. მერმე გაოკეცდე-
ბოდა რია-რია და ამას ქუჩიდან შემო-
სული გუგუნიც ერთვოდა. მოკლედ,
ჯამ-ჭურჭელის ჩხრიალია გვავლდა.

დაღლილ-დაქანცული მგზავრები ჩა-
ლისფერ სკამებზე ისხდნენ. კედლის
ძირშიც ჩატუტებულიყვნენ. ზოგნი მას-
ლაათობდნენ, ხორბოცობდნენ. ვისაც
წინდაწინ მოესწრო ადგილის დაკავება,
მთელი სიგრძე-სიგანით გაშლართუ-
ლიყო და ეძინა.

მუხლებზე ძველისძველი ფიცრები-
საგან შეკრული გალია მდებდა. გალიას
ვერც დაუძახებდი; ხის ყუთი იყო, უბ-
რალო. სამტრედევები რომ გვაქვს სო-
ფელში, იგეთი. ზემოდან ფიცარი ეხდე-

ბოდა. წინიდან მომრგვალებული ჭრი-
ლი ჰქონდა. სანამ ნათლიაჩემი ჩიტებს
მომიყვანდა, მტრედებს ვინახავდი. მე-
რმე ზედ ცხავის ნაგლეჯი ავაკარი. იქი-
დან შევიჭყიტებოდი ხოლმე. სამი კანა-
რის ჩიტი მყავდა, მობუზულები — ერ-
თად მიმსხლარიყვნენ და ჟივტივებდნენ.

ჩემ გვერდით ორი კაცი იჯდა.
კრინტს არც ერთი არ ძრავდა. ადგნენ
და წავიდნენ.

ოთხმა პირტიტველა ბიჭმა, აი, უკ-
ვე მერამდენედ, ამათვალისწინებ-
ლიერა. თვალებდაკარკულეებმა შეხე-
დეს ჩემ გალიასაც და შემეშინდა. ჯი-
ბეში ხელებჩაწყობილები დაიზნიქებო-
დნენ, გამვლელ-გამომვლელებს დაუი-
ნებით უყურებდნენ. ეტყობოდათ, ცნო-
ბისმოყვარეობის ქინით იყვნენ ატა-
ნილნი.

ბიჭებს თვალი ავარიდებდა და ჩემივე
თავისა შემრცხვდა. ამათთან შიში რა სა-
ხსენებელია-მეთქი, გავიფიქრე. ერთი
ძალზე გაწირბული იყო. ცხვირმოუხო-
ცავი. ამოთართლული ტანსაცმელი ეც-
ვა. სახე საქავლად ულაპლაპებდა. სა-
დაც გინდა შემხვედროდა, ზიზღის
მეტს ვერაფერს ვიგრძნობდი.

სინამდვილეში უფრო მეტად შემე-

შინდა მუხლები ამიკანკალდა. შინდო-
და თავდაჯერებული ჯოფილიყავი —
რაკი ერთხელ ტალღასავით მოსკდა ეჭ-
ნარევი ფიქრი, მერმე როგორღა და-
ვუსხლტებოდი. ყველაზე ძალიან უფ-
რო იმის მეშინოდა, არავის ვიცნობდი
ამოდენა ქალაქში. (ბასილ, სარდიონია
ქალაქში წასული. იქნება შეგვხვდეს სა-
დმე!) სად იყო სარდიონი? მეგონა ეს
ხალხი იმისთვის შეგროვილა, რომ მე
მომაჩერდნენ-მეთქი.

შორიასლო ბიჭები აღარ ჩანდნენ
და გულზე მომეშვა.

დარბაზის შუაგულში მრგვალი საა-
თი ეკიდა, ნაცრისფერი, შუღამეს ჯერ
კიდევ ბევრი აკლდა. შიმშილმა ძალიან
შემაწუხა. გალიაზე ძველი ქურთუკი
მქონდა დადებული. ჯიბეში ხელი ჩავ-
ყავი. შინდოდა ყველი და პური ამომე-
ლო. გაზეთი გავხიე და პურს თითი და-
ვაჭირე. უფრო ვიგრძენი შიმშილი —
აგრე სახალხოდ ვერ დავიწყებდი ცოხ-
ნას. თუმცა, სხვებს რომ ვაკვირდებო-
დი, სკამებზე გაეშალათ საჭმელ-სასმე-
ლი და მადიანად ილუკებოდნენ.

ორიოდე საათი ძილ-ღვიძილში გა-
ვატარე. ბევრ რამეზე ვფიქრობდი. ჩა-
მოვლემდა თუ არა, გამიწყდებოდა ფი-
ქრი და აგრე განუწყვეტლივ. გავიხე-
დავ-გამოვიხედავდი, ჩემკენ არავინ
იყურებოდა. ცალი ხელი გალიაზე მქო-
ნდა გადადებული და ვგრძნობდი, შე-
შინებული თავს ვიბეჩავებდი.

მოულოდნელად მგესლაგვა ეჭვმა
გამიელვა, დედა გამახსენდა. გაბრწყი-
ალებულმა სინათლეებმა დამაბრმავა
და ერთალია, ვიფიქრე, გული გამისკ-
დებოდა.

პაერი დაიხუთა. თვალები მეზლან-
ტებოდა. ყელთან ქვასავით მკვრივი სი-
მძიმე მომებჯინა და სუნთქვა მიჭირდა.
გარეთ გამოვედი, სივრილეს შუბლი
მივუშვირე. ჩაგრძელებული, ერთმა-
ნეთში გადახლართული რელსები ვერ-
ცხლისფრად ბრწყინავდა. ხიდქვეშ მი-
ტარებლები იდგნენ. იქვე ხელფარნიანი
რკინიგზელებიც ეხმიანებოდნენ ერთ-
მანეთს. უფრო შორს, ტრაქტორი გრუ-

ხუნებდა ნანგრევებთან. ბოლქვები
ამაღლებული კვამლი წამოწითლებულ
ცაში იფანტებოდა. ამოდენა სიწითლე
ალაზნის ველზე თუ შინახავს, შემოდ-
გომისპირზე, ნამჯებს ცეცხლს რომ წა-
უკიდებენ ხოლმე.

უცებ ძლიერი ბიძგის ხმა გავიგონე.
მთელი შემადგენლობა შეინჯლრა. ბო-
ლოში ჯანჯღარით გავარდა ხმა და ნელ-
ნელა დაიძრნენ, გასრილდნენ ვაგო-
ნები. მატარებელი აღმოსავლეთის მხა-
რეს მიდიოდა. დიდხანს ვუყურებდი.
ბოლო ვაგონი თვალს მიეფარა, სკამთან
მივედი და ჩამოვჯექი.

ჩემი საგზალი ამოვიღე და ჭამა და-
ვიწყე. პირველი ლუკმა ყელს არ ჩას-
ცილებოდა, მილიციელი დავინახე. თა-
ვისუფლად მოდიოდა, გადიმებული.
გულიდან ჯავრგადაყრილი უსტვენდა
კიდევ. მოკლული პირი გამიშეშდა.
მილიციელი ნელ-ნელა მიახლოვდებო-
და. სტვენა შეწყვიტა. ვიცოდი, შორი-
დანვე ამომიღებდა მიზანში. ახლა ლა-
პარაკი რომ დავწყო, წაგექ-უკუჯექობა
რაში ეპიტანებოდა; მაწანწალა ხარო,
დაამთავრებდა სათქმელს და მილიცია-
ში წამათრევდა.

გამიპირდაპირდა. თითქოს ვერც შე-
მამჩნია. გაბზინვარებული კბილები გა-
მოუჩნდა. მსუბუქად, მხრებისრხევით
ჩამიარა და ტყუილ-უბრალოდ ჩამდგა-
რი შიში თან წაიყოლა.

ქალაქმა დაიძინა, მიყუჩდა. შორეუ-
ლი, ოდნავი გახმინებაც კი აღვილად
აღწევდა ჩემამდე. დაღლილობა ვი-
გრძენი. ხელ-ფეხი წამერთვა, თავიც მი-
ვარდებოდა. დღეს დილიდან ქალაქი-
აღდე გაიჭიმა. თუ რამე მახსოვდა, ისიც
ბუნდოვნად. ჩემთვის უფრო გუშინდე-
ლი დღე იყო მახლობელი...

გორაკებს გადაღმა საღვწი მანქანე-
ბი გუგუნებდნენ.

— ბასილ, დაიკარგე, აქედან! არ
უნდა შენი გაცნობა და ძალა!

— სად არის ბასილი? ის მუნჯი მო-

ვიდა? — ქალაქელი გოგო ქვატინზე უკვილივით იდგა და გაფიცებულ მინდვრებისაკენ იყურებოდა. წითელწინწკლებიანი ლიფი ეცვა. ძალზე შვენილად წამოკოცრებული ძუძუები.

ანწლიანში ღიბლიანა ბიჭები იწვნენ და იქიდან უთვალთვალებდნენ. ახლო მისვლას ვერავენ ბედავდა — სოსო დისტრიალებდა თავზე, ფუტკარივით დაჰბზოდა.

— უთხარი, მაყვალი დაგვიკრიფოს. — დაიწრიახა გოგომ. მერმე ორთავენი ძირს ჩავიდნენ, ტინს ამოეფარნენ და მაშინ კი ვაფიქცი. გაცეცხლებული ქვეები ფეხებს მიწვავდნენ. მაინც მიგარბოდი, შეუჩერებლივ, და მესმოდა აქალოსფერი წყალი როგორ მიშხოდა ხევში.

სალამოთი კედელზე მიკრული ვიდექი და ქურდულად ვუყურებდი მატარებელს. ერთი ფანჯარა მქონდა ამოჩემებული. მერმე ზარის ხმა გავიგონე. მიწაც კი აძანძვარდა. სწრაფად ჩავიარბინე კიბე: „ის“ ქალაქელი გოგო ფანჯარას მოადგა. ჭერ გაიცინა. მერმე თვალეზაყვიტომა ენა გამომიყო, საფეთქელთან ცერი თითები მიიღო და ხელეზი დამიქნია...

გარეთ მაცოცხლებელი სივრცელი იყო. არც ეს ადგილი გამოდგებოდა ღამის გასათევად. დიდ-პატარას თვალეზაში წავეჩხივებოდი. მე კი პირიქით, მივსწვდოდა, ყველასგან განშორებული ვყოფილიყავი. ვიფიქრე, რომელიმე ვაგონში ავძვრები და იქ დავიძინებ-მეთქი. კარს, აბა, ვინ დატოვებდა ღია?! გვირაბში ჩავედი, ქვის კიბეზე ჩამოვჯექი და კედელთან მივიყუდე. გალიაში შევიკეციტე. გასუსულები ისხდნენ ჩიტები. საქმელი საღამოთი ვაჭამე და ღილამდე აღარაფერი უნდოდათ. წამოვიწიე, ქვეშ ფერგახუნებული ქურთუკი დავიფინე, ისევ დავჯექი და გალია მუხლებზე დავიდგი. რაზედაც არ უნდა მეფიქრა, მაინც ერთი გულმომწურავი განცდა მიმორჩილებდა. აგვისტოს ამ გაყურსულ ღამეში ქარი ძირფესვიანად გლეჯდა ხეებს და სახუ-

რავწამოხდილ სახლს სიფრთხილად ლოფივით მიაქანებდა.

— ნუ წახვალ, ბასილ! შენ რა წამლის მშოვნელი ხარ. ათასი ოხერი და მამაძალი დადის ქვეყანაზე. გადაცმულებიც ბევრნი არიან. ქალაქში არაფერს გადაეყარო! — მეხვეწებოდა ბებია.

ფანჯარასთან მწოლიარე დედა ლოგინში ჩაკარგულიყო და ხმას არ იღებდა. დამკნარი ხელი ძარღვებით დატოტილ საფეთქელთან ედო ბალიშზე. ცდილობდა უნუგეშო სახით არ შემოეხედა ჩემთვის.

თუ კი სადმე ღამე გამეთია, მინდორი იყო. მინდორში ჩხავილსა და კნავილს რა გამოლევს ან ცხენიანი კაცის მოჩვენებას მომთვარულ ღამეში. იქ არასოდეს მშინებია.

ჟოველ წამს ველოდებოდი, რომ ვინმე დამადგებოდა თავზე და ამ შუალამისას ტოლკაცივით გამიბამდა ლაპარაკს. მე მარტო ყოფნა მერჩივნა და თვითონ სიმარტოვეს გაეცეოდა. ქათით ენამოქავებულს კი ღილით დაავიწყდებოდა, ვის შეხვდა, ვის გაუგულისხმდა. არ შემეძლო ვინმესთვის მომესმინა. თუმცა მეშინოდა, მოჩვენებები მაფორიაქებდა, სხვების დაცინვასა და ტყბილ-მწარე ლაპარაკს, ყველასგან განცალკევება ჯობდა. ეს უბრალო, ხის ყუთი იმდენ სითბოს მმატებდა, გულში შემოჭრილი სიხარული ყველაფერი იყო ჩემთვის.

ვცდილობდი ჩამძინებოდა — ჩემდაუნებურად აკვიატებულ ფიქრს ვერ გავტყუდი. ზოგჯერ საბარგო ვაგონების რახარახი და რკინიგზელების სასტვენის ხმაც შემოაღწევდა და გავწავლებული ველოდებოდი გათენებას.

გვირაბიდან ამოვედი, ღამის უკანასკნელი ნაფლეთი იღვენთებოდა. ბაქანზე გამოშლილი მგზავრები მატარებლის ჩამოდგომას ელოდნენ.

ალერსიანი, ლურჯადახასხასებული აისი ნელ-ნელა ეპარებოდა ზეცას.

შორს, აღმოსავლეთის მხარეს, უკანასკნელი ვარსკვლავი ჩაქრა. ჯერ ცისკიდური გაწითლდა. გახევებული ვოდები და ჟრუანტელდავლილი ვუჟურები როგორ გაიცრია ზამზახისფერი, დაცარიელებულ ცაზე როგორ იმბატა სიწითლემ და ამოცურდა მზე ვეება, ნაზი და მშვიდი.

გარშემოჯარულ მთებს იისფერი გადაეკრა და სიცოცხლემოწყურებული ქალაქი მოუსვენარი ცხოვრებისათვის აფუსფუსდა.

თვალწინ გამზიანებული ალაზნის ქალა წარმომიდგა. აშრილებულმა ტყემ გაიტაცა ნახირის ორთქლშერეული სუნთქვა და ბლავილი. დამფრთხალ სიჩუმეში გული შემიტოკდა.

კარგად გათენდა. საღვურში რალაუნდა მეკეთებინა, მაგრამ არ ვიცოდი საით წავსულიყავი. უცებ სხვა აზრმა გამიელვა. იქნებ სარდიონისთვის დამეკრა როგორმე თვალი.

კარგა ხანს ტყუილად ვაქცერდებოდი დიდ-პატარას. გადავწყვიტე გლეხებს ავდეგნებოდი. სოფლებიდან აუცილებლად იქნებოდნენ ჩამოსულები რალა-ც-რალა-ცეების გასაყიდად. იმათ გავყვებოდი ბაზარში.

უცბად ჯვალმოკიდებული დედაკაცი დავინახე. თავი ხილაბანდით ქონდა წაკრული. ხილაბანდზე შალი მოეხვია და ზურგსუკან შეეკრა. კაბა კაბაზე ეცვა, ჭრელა-ჭრულა ფალას-ფულასი მოუჩანდა. კალოშებიც დავინახე და მივხვდი, თათრის ქალი იყო. კიბეზე ჩავიდა. ტუს-ტუსით გასწია. ავედევნე ქალს. ჩემ ბედზე ერთხელაც არ მოუხედავს უკან. მიხუსუსებდა ტვირთმოკიდებული და მეც ფეხაკრეფით მივყვებოდი. საღვურისწინა მოედანზე ერთბაშად აირ-დაირივნენ, აპიპინდნენ მანქანები. თითქოს მიწისქვეშეთიდან ამოხეთქა ძლიერმა ხმამ, ქალაქის თავი შეიკრა და შემოზღუდულ სივრცეში გაისმა გაძლიერებული გუგუნი. აზანზარდა, ახრიალდა ხალხსავესე მოედანი. ვგრძნობდი ჩემ სისუსტეს და მგონი საერთოდ

აღარაფერი მეყურებოდა. ლოყაც გამიშალა ცახცახებდა.

მაღალი შენობის თავზე ფერადი წარწერა ციმციმებდა: „ლული სასიამოვნო და მარგებელია!“ რა უქირდა, ჩვენ სოფელშიც რომ გაეკეთებინათ ეგეთი რალაცა.

გაოგნებული ვიდექი. თვალეზაცეებულმა ის თათრის დედაკაციც დაკარგე.

უცბად მხარი გამკრა ვიდაცამ. შემოვტრიალდი. ის იყო, ტვირთმოკიდებული ქალი. გამასწრო და მეც მივყევი უკან.

გავცილდით ხალხს, გავიგენით გზა და ჩვენ წინ ტრამვაიმ ჩაიწკრიალა. მოულოდნელად ქალი შებარბაცდა, ერთ მხარეს გადაიწია და ტვირთი ჩამოუვარდა. ორივე ხელთ მიანც ტომარის ყელი ჩაებლუჯა, ამოიკენესა და მე ძალიან შემეცოდა. გალია ქვაფენილზე დავდგი და ტვირთის წამოკიდებაში მივეშველე. რალაცა მითხრა თათრულად, ალბათ, მაღლობა!

ქალი წავიდა და ქუჩის მარცხენა მხარეს, მაღალი შენობის კუთხეში დავინახე: ბრეზენტადაფარებული სატვირთო მანქანები და მიწაზე ჩამოწყობილი ხის ყუთები. მივხვდი, ბაზარს მივადექი და გაფრთხილებასავით ჩამესმანაცნობი ხმა: ჭკვიანდ იყავ, ბასილ! თუ ვერა გაახერხო, დიდხანს შენი იქ დარჩენა არ იქნება!

სანამ ბაზრის ქიშკართან მივიდოდი ჯიბიდან ერთი მუჭა ცეხვილი ამოვიღე და ჩიტებს ჩავუყარე.

შორიანლო პატარა შავტუხა ბიჭი იდგა. გაკვირვებით შემომყურებდა ჯიბეში ხელებჩაწყობილი. დაბნეულმა მოიხედა და გვერდით ღარცხვენილივით ამომიღვა.

— ჩიტები გყავს? — ცნობისმოყვარეობა ვერ დამალა, დაიხარა და გალიაში შეიხედა.

— რამდენი ჩიტი გყავს? — ჩაცუც-

თიშურ აბულაშვილი
ჩიტები უშასოვ

ქდა. ფიცარზე ბავშვური სითამამით და-
ჰკაჟუნა თითები და ქვევიდან ამომხე-
და.

— რა კარგი ჩიტებია. ყიდი? —
მყიდველი რომ არ იყო, შევატყე. ვი-
ლატას მუხლიკვერზე შარვლისათვის
შეუფერებელი საკერებელი დაეჯორ-
ლებინა. ვინ იცის, იქნება თვითონაც
დაიკერა. დათხუპნული, გაშავებული
სახე, მაგრამ ცოცხალი გამომხედვა
ჰქონდა. ისევ მიუკაჟუნა ჩიტებს. წელ-
ში გასწორდა, თვალებში შემომხედა
და საფეთქელი მოიფხანა. ვიდრე ფხა-
ნვას დამთავრებდა, თვალი ვერ მოე-
შორებინა ჩემთვის.

— მითხარი, უნდა გაყიდო ეგ ჩი-
ტები? — საფეთქელიდან კეფაზე გადაი-
ტანა ხელი და პასუხის მოლოდინში
დაიძაბა.

თავი დაუქნიე და გალია წინ დავი-
დგი.

— რა ღირს ერთი ჩიტი? — ისევ
შეათვალიერა გალია და ფეხი ჩახარა.

ათივე თითი გაეშალე. ამდენს კი
ნამდვილად არ მოელოდა. თვალები
გაუფართოვდა და მოუსვენრად შეი-
შმუშნა.

— ათი მანეთი? მაგდენი რომ არა
მაქვს?! აი, სწრაფად ამოიბრუნა შარვ-
ლის ჯიბე და ნაკეცებისაგან გაცრეცი-
ლი ფული ამოიღო, — ორი მანეთი,
ცოტაა? მეტი არა მაქვს... არა გჯერა?
თუ ვტყუოდე, მაშინ!

დიდხანს უსიტყვო ღიმილით შევ-
ყურებდით ერთმანეთს. ბიჭი, ალბათ,
ფიქრშიც მიღიმოდა, მესაუბრებოდა,
თვითონვე იძლეოდა კითხვებსაც და პა-
სუხებსაც და თუ „ჩემი“ პასუხი არ
მოეწონებოდა, ცდილობდა სხვანაირად
მიდგომოდა საქმეს. ეტყობოდა ჩიტე-
ბი უყვარდა. ულახათო შესახედავი კი
იყო. აბურძგნული, გაფსტილი თმა
უზზინავდა. დასვრილი, ძალზე ამოგან-
გლული ტანსაცმელი ეცვა — არც ეს
იქნებოდა იმისი ბრაღი. ბავშვური და-
უღდეგრობა ნამდვილად ეცხო, მაგრამ
ქუჩა-ქუჩა დაწაწალებს-მეთქი, ამას
ვერ ვიტყოდი.

— მეტი არა მაქვს და რა ვქნა? —
გაიმეორა და მოიღუშა. — ბაზარში შე-
ვალ. დედა მყავს აქ... იპ, ჯერ არაფე-
რი ექნება გაყიდული. — მერმე ნერწ-
ყვი გადაჰლავა და ნაღვლიანი სახით
ბაზრისკენ გააპარა თვალი. — მეტს
ალარ მომცემს.

კიდევ რაღაცეებს ბუტბუტებდა,
თავისთვის. არ უნდოდა მე გამეგონა.
იმას კი ვერ ხედელობდა, რომ ყველაფე-
რი გარკვევით მესმოდა. გალიას ფიცა-
რი ავხადე, ოდნავ ავუწიე თავი, ერთი
ჩიტი ამოვიყვანე და მივეცი. ხელები
მაგრად მოუჭირა.

— გამომართვი, აი, ორი მანეთი. —
გახარებულმა მუშტადშეკრული ხელე-
ბი გამომიწოდა. ფულიცა და ჩიტიც
ერთად ეჭირა.

თავი გავუქნიე და მხარზე ხელი და-
ვკარი. მიყურა, მიყურა და სიხარული-
საგან სახე გაუნათდა. სიხარულისაგან
დამფრთხალმა შემომხედა. დარცხვე-
ნილი მადლობაც მითხრა და გატრიალ-
და. მოუჩქარა ნაბიჯს. ჩემკენ მალმალ
იყურებოდა. ვალში რომ არ დარჩენი-
ლიყო, მიცინოდა. ერთხელ კიდევ გა-
მომხედა. მერმე აღვიღზე გაიყინა. ხე-
ლებზე დაიხედა და ცოდვილივით გა-
შლილი ორივე ხელი გაუშეშდა. სახე-
აღეწილი შემობრუნდა ჩემკენ. თვალი
თვალში გამიყარა. ფრთავაშლილი ჩი-
ტი თვალისდახმანამებაში აიჭრა ზევით.
ბავშვის ლოყვებზე გადმოვორებულ
ცრემლი დავინახე და გულზე კბილ-
ბრჭყალის მწარე ჩხვლეტა ვიგრძენი.

მასსოვს, პატარაობიდანვე სახლში
არ მიჩერდებოდა გული. გარე-გარე და-
ვდიოდი. მეტწილად ტყეში ყოფნა მერ-
ჩივნა.

სერს გადავიბრენდი თუ არა, ჯუჯა-
ბუჩქნარიან ფერდობზე ასკილი დაღა-
ნებდა. ცაცხვის ხეზე ჩასაფრებული-
ვით ისხდნენ პატარა ბიჭები და ჩემ გა-
მოჩენაზე აყვირდებოდნენ ხოლმე. —
ე, მუნჯო, მუნჯო! სად მირიბიხარ, მუნ-
ჯო?! ჩვენც წაგვიყვანე, ბასილო! —
გადაიბრუნენ და გამხეცებულები
ხტუნვა-ხტუნვით გადადიოდნენ ტო-

ტიდან ტოტზე. მე კეფა მეწვებოდა. მივრბოდი ძალიან დიდხანს, მივრბოდი ფხაწაფხუწით. შემერტობოდა ეკალი, ერთი, მეორე, ქაფათარი ძეძვი სხეულს მიფხაჭნიდა და მეგონა სისხლისაგან ვიწრებოდი.

შვიდობი ტყეში და შურის დამ-
შვიდებული ავივლიდი. ერთი ადგილი
მქონდა ამორჩეული. შარშან, გაზაფ-
ხულზე ოთხი ბოძი ჩავასვი და ფანჩა-
ტური გავაკეთე. ავიდოდი მაღლა, წა-
მოვწვებოდი არხვინად და მთელ დღეს
იქ ვალამებდი. ვფიქრობდი. თვალდა-
ხუშული გავყურებდი სიშორეს, ვერა-
ფერს ვხედავდი ვერც შორს და ვერც
ახლო. იმაჟამად ყველაფერი სიბნელეში
ყოფო მოქცეული. მხოლოდ ჩიტების
სტვენა და ჭიკჭიკი მესმოდა. მე მათ
ფიქრში ვესაუბრებოდი. ჩიტები გამი-
ტაცებდნენ შორს, ძალიან შორს და სა-
ღამოთი, შინ დაბრუნებისას ისევ იმა-
თი ზმებით იგებოდა ოთახი. მესიზმ-
რებოდნენ კიდეც, მესიზმრებოდნენ კა-
ნარები, მზეწვიები, ბოლოქანქარები.
ყველაზე ძალიან ცბიერი და ტვინგა-
წყალებული თუთიყუშები მეზიზღებო-
და.

ერთხელ:
— ეპეი, მეველე! — ამომძახა ვი-
ლაცამ. გადმოვიხედე, ნათლიაჩემი
დოინჯმემორტყმული იდგა და იღიმე-
ბოდა. — კაცო, ტყე გააჩანაგეს, შენ კი
მხარეთქოზე წამოწოლილხარო. სარე-
ბი მინდა ვენახითვინ, არ დამაჭრევი-
ნებ?!
ნათლია დასტურს ელოდებოდა. ზე-
ლი გავუქნიე, არა-მეთქი. დახე, დახე,
ძუნწიც ყოფილაო. მერმე თვითონვე
ველარ შეიკავა თავი და ახითხითდა.

— ე რა კარგი სასახლე გქონია. ერ-
თი გაფითქინებული გოგოლა გაკლია,
ბასილ, გოგო!

მე და ნათლიაჩემი ერთად დაე-
ბრუნდით შინ. დედაჩემი პურს აკრავ-
და. ჩვენ რომ დაგვინახა, აბუზღუნდა:
დილიდან იკარგება ხოლმე, ნეტავ სად
უნდა ეხეტებოდესო!

არ გასულა ერთი კვირა და ნათლიამ

სამი კანარის ჩიტი მომიყვანა. მე
მინც დავდიოდი ტყეში, თუმცა ხშირ-
რად ველარ ვახერხებდი. ჩემ ჩიტებს
ვევლიდი. ბაღის ბოლოში დაღამებამ-
დე ვიჯექი მსხლის ქვეშ და ვკითხუ-
ლობდი „ხმელ წიფელს“, „შვლის ნუკ-
რსა“ და „სათაგურს“. კიდეც ბევრ რა-
მეს ვკითხულობდი. იქვე გალია მდგა.
ქიჭივებდნენ, უსტვენდნენ ჩიტები.
ზოგჯერ გაწიწმატებულები ფართხა-
ლებდნენ და ვრწმუნდებოდი, რომ ერ-
თის შვება და თავისუფლება მეორის
ბოროტი ყოფილა...

მომქანცველი იყო აგრე ტყუილუბ-
რალოდ დგომა. ჰიშკართან იმიტომ ვა-
რჩიე, ყველა ყაიდის კაცი აქედან იწ-
ყებდა თავის საბაზრო დღეს. გამოვე-
თიშებოდი ამ ყოფას, გამიტაცებდა
ფიქრი და თვალში მეჩხირებოდა ჭრე-
ლი ბრბო. უზარმაზარი შუშებიდან მო-
ჩანდა, ფულის გადათვლა ჩამორთმე-
ვაზე ვის როგორ უჭირდა და ულზინდა,
ვის როგორ ნიჩბავდა, იმასაც ვამჩნე-
ვდი, ბაზრის გარეთ სხვანაირები იყ-
ვნენ ახალმოსულები, გადაალაჯებდნენ
ზღურბლს და სახეშეცვლილები თა-
ვიანთ თავს აღარ გავდნენ.

ვაჭრობა კაცის ლაზათს ძირს უთხ-
რისო, იტყოდა ხოლმე მამაჩემი. ბაზარი
კი დღითილდე მამლის ბიბილოსავით
წითლდება. მარტო აქ ხო არა, ჩვენთა-
ნაც ცეცხლია — ბოღბისხევის ბაზარი.

— ნუ წახვალ, ბასილ! შენ რა წამ-
ლის მშოვნელი ხარ?! ათასი ოხერი და
მამაძაღლია ქვეყანაზე. ქალაქში არა-
ფერს გადაეყარო!

(წადი ბასილ! წაიყვანე შენი ჩიტები
და წადი, სოფელში. დაბრუნდი, თუ
გინდა, დედაშენს წამალი კი არა, გულ-
გასახარი შუქი მიუტანო!)

მზე კარგა მაღლა აწეულიყო. სოფ-
ლელი დედაკაცები ოფლს იმშრალე-
ბდნენ მოსახვევებით. ნაღვლიანი სახით
მომჩერებოდნენ და იმათ თვალებში

თეზურ აპალაშვილი
ჩიტბედი უფასო

გკითხულობდი: ჩაზარე ფეხი, ბიჭო, არ დაიღალეო.

ვილაცამ ჩემისთანების გასამხნე-ველად თუ დაუქრა მუსიკა. სადღაც ახლოს ფირფიტებს ყიდდნენ. ყურის-წამლები ზურნა და ღაფ-ნალარა ჭყიბი-ნებდა — გაბმულად, გაუთავებლად. უპ, რა სევდიანად კვნესოდა მეთარე ქალი. მეუღლანოვის ჭილაგი უნდა გქონდეს, რომ ამ გაწევილ სიმღერებს გაუძლო.

ბათქაშაიმონგრეულ კედელთან ნე-კის სიმსხოზე ჩამოჩხრიალებდა წყალი. გალიიდან პატარა თიხის ჭამი ამოვიღე. ონკანთან მივედი, წყალი ჩავაყენე და სიფრთხილით ჩავუღვი ჩიტებს. წამო-ვიწიე, შორიახლო ახალგაზრდა ქალი იდგა — ფიქრიანი, გაქვავებული სა-ხით. ცალი ფეხი განზე გადგმული და-რჩენოდა. მონუსხულივით მიყურებ-და, დიდხანს, გარინდებული. მომახ-ლოვდა.

— ჩიტებს ყიდი გლეხის ბიჭო? — თითქმის ჩურჩულით, სასიამოვნო ხმით მკითხა და თვალი მისწორა.

გაუნძრევლად ვიდექი. მზეზე ცხე-ნივით მეთვლიმებოდა.

— რას ჩაფიქრებულხარ? ჩიტები გყავს გასაყიდი? — კიდეც მკითხა და თავი დაუქნია.

— აბა, მაჩვენე!

გალიიდან ერთი ჩიტი ამოვიყვანე.

— რა საყვარელი ჩიტია. — ერთი კი დახედა და ისევ მე მომაშტერდა. — სადაური ხარ, გლეხის ბიჭო? — ამ უკანასკნელ სიტყვებს გამოყოფილად, ამოკვნესით ამბობდა. ვულს თან ამოა-ყოლებდა ხოლმე. დავეკვდი. სადაუ-რობის შემდეგ ვინაობასაც თუ გამომ-კითხავდა, ჩიტებს ნამდვილად არ იყი-დიდა. ჩიტი უკანვე ჩავსვი, გალიაში.

— თქვენში გოგოები ბრძეები არიან? — უფრო ახლოს მოვიდა და ისევ გაუ-ქვავდა სახე. მოულოდნელად ჩაცუქი-და და გალიაში შეიხედა.

— რა კარგი ჩიტებია, რას აფასებ? — მე თვითონ მეძვირა ათი მანეთი და შვიდი თითი ვაჩვენე.

— შენ რა, ლაპარაკი არ იცი? რას

ჰამენ შენი ჩიტები? — ქალი გასწორდა.

ჯიბიდან ქალაღღში შეხვეული შვრიის ფქვილი ამოვიღე. ქალაღდს პი-რები გადაუწიე და ვაჩვენე.

— რა გქვია, გლეხის ბიჭო? — და-რცხენილივით შემომხედა. — რა გქვია-მეთქი?.. ლაპარაკი დავაგვიწყდა?! შვიდი მანეთი რა ამბავია? ქალის ფასი იცი, გლეხის ბიჭო? — თვითონაც ვერ იგრ-ძნო, დიდი ხნის ნაცნობივით როგორ გამიშინაურდა. უცბად თავი შეატრია-ლა. მერმე ნელ-ნელა შებრუნდა. ისევ შემომხედა. — გლეხის ბიჭო, გინდა ჩემს მისამართს მოგცემ?.. აქ იყავი, მე მალე მოგაკითხავ. — და წავიდა.

ექვმა გამკრა, მაგრამ ახლა არც იმ ქალის დარდი მქონდა, არც ეჭვიანო-ბის. მე ჩემი ამბავი მაწუხებდა. უიღბ-ლო ღლე გამოდგა. დატუქსული ლეკვი-ვით ვიყავი განმარტოებული, ყურად-ღებას არავინ მაქცევდა. წინ გულგრი-ლად ჩამივლიდნენ, გაკვირვებულები შემომაცქერდებოდნენ და მორჩა, თით-ქმის ამქვეყნად არც ვარსებობდი. არ ვიცი, კიდეც რამდენ ხანს ვიქნებოდი აგრე, ბაზარში შესვლა რომ არ ვაძამე-წყვიტა. მებაქეს ვუთვალთვალელებდი. შეიძლება ჩემთვის არაფერი ეთქვა — ჭიშკარს მოშორდა თუ არა, ბაზარში შევიძტურწე. ეზოში ნესვისა და ყარფუ-ზის მთები იდგა. ერთი შავრუხანა ბიჭი ნესვებზე მიწოლილიყო და უღარდე-ლად ეძინა.

— თქბილია, თქბილი. იგეთი თქბი-ლია, ჩაის დაგალევენებს. — გაიძახო-დნენ თვალეზაკვესებული თათრის ბი-ჭები. ცხვითან მიჰქონდით მუთაქსა-ვით გრძელი ნესვები და მადლიერების გრძნობით უყურებდნენ მუშტრებს.

გავშორდი იმათ და შესასვლელის-კენ გავწიე.

დახლებშორის ვამოყეყეჩებულნი და-ვდიოდა. სად იყო ის ადგილი, სადაც ჩიტებს გავყიდიდი? არ ვიცი, ამაზე არც დავფიქრებულვარ.

შუადღისას მიყუჩდა ბაზარი. აზარ-ტშიშესულ ხალხს ლაპარაკის საღერ-

ღელი დილით ჰქონდა აშლილი. ახლა დაიკარგა ის ხმაური და ყველას მოღო-
დინი ესაბა სახეზე.

მთელი ბაზარი შემოვიარე. გალია
ხან ხელში მეჭირა და ხან მხარზე მქო-
ნდა შედგმული.

სამხრობა გადასული იქნებოდა, ქე-
ჩაში გაველი.

პურის მალაზიასთან მანქანა მიეყე-
ნებინათ. თეთრხალათიან მუშებს რკი-
ნის ყუთებით პური გადმოჰქონდათ.
ქესატად ვიყავი. ფული იმდენი მქონ-
და, რაც უკან გასაბრუნებლად მეყო-
ფოდა. გადასასვლელზე გადავიდი. თან
აქეთ-იქით ვიყურებოდი. უცნაურად
დაცარიელებული მეჩვენა ქუჩა.

თითქოს დაბეგვილ-დაღვნილი ვი-
ყავი, სახსრები მტკიოდა. ცალკე შიმ-
შილმა შემაწუხა და თვალთმინელდე-
ბოდა. ორასიოდე ნაბიჯი გავიარე. სა-
ნამ ხიდთან მივიდოდი მარცხნივ და
მარჯვნივ მხარგაშლილი მდინარე და
მდინარის ჩაყოლებზე ქალაქი დავინა-
ხე — ქალაქი ძველი, ჩაქალტამებული
და ახალი, ცადაწვდილი სახლებით —
სახლები ერთმანეთზე მიჰოჭყილი და
აკიბულ-დაკიბული. მეგონა სული ესუ-
თებოდათ შენობებს, თვითონვე არ
ყოფნიდათ ჰაერი.

რკინის მოაჯირზე გადავეყუდე.
თვალეზარელებულს უცნაურმა სუ-
რათმა გამიელვა. გონებაში ჯერ ბუნ-
დოვანდ წარმოვისახა, მერმე ნელ-ნელა
გამოიკვეთა და ქუთუთოები დამიძიმ-
და. მოპირთავებული მდინარე ჩემ გა-
ლიას მიაქანებდა ქვევით. ატრიალებ-
და, ძირავდა, ისევ ამოატივტივებდა და
ტალღების ხეთქებით მიშხუოდა ხიდ-
ქვეშ. გალიის სახელურს უფრო მაგრად
მოვუჭირე ხელი. მოჩვენებამ გადაიარა
და ვიგრძენი, საშინლად ამეწვა სახე.

გავტრიალდი. გზადაგზა ვისვენებ-
დი. აღარ მაინტერესებდა გამგლეულ-გა-
მომგლელი, სახლები და ქუჩები დამე-
თვალეირებინა. მოედანზე გაველი. თავს

ძალას ვატანდი, რომ გზა დამეხსოვ-
ბინა. კედელ-კედელ ავითავე აღმართ-
და აფთიაქის გვერდით, ყვავილების მა-
ლაზიის წინ გავჩერდი.

ნელ-ნელა ხალხით გავისო, ახმაურ-
და ქუჩა.

ახლოს, სულ ახლოს, მთებზე ჩრდი-
ლი გადაწვა. თხემებსდა ეცემოდა მზის
სხივი.

შემგლისფერდა მთები და ქალაქში
სინათლეები აციმციმდა.

ყველა იმედი გადაწურული მქონ-
და. მაინც მიგდიოდი ნიათგამოცლილი.
თან უკან დაბრუნებაზე ვფიქრობდი:
ჯერ პირდაპირ. მერმე მარჯვნივ, კუთ-
ხის სახლთან, ყვავილების მალაზიას.
დადმართს ჩავივლიდი. შემხვედბოდა
დიდი მოედანი. გავცდებოდი მოედანს,
ხილს და სამასიოდე ნაბიჯზე ბაზარია,
ქუჩის მარცხენა მხარეს. იქიდან სადგუ-
რამდე სულ ზუთი წუთის სავალი იქნე-
ბოდა.

ნაცრისფერი, მოხატულ-მოჩუქურ-
თმებული შენობა დავინახე, შენობაზე-
ვე მიდგმულ სვეტებიან ბალკონზე
გრძელი აბრა მიეკრათ და მსხვილი
ასოებით წაეწირებინათ: „თეატრი. მო-
ულოდნელი სტუმარი“.

— მოლი აქ, კაცო, დაგვაფასე! —
შემომესმა უცბად. ხესთან ბიჭები იდ-
გნენ. ორნი იყვნენ, ალბათ, ცოტათი
ჩემზე უფროსები. რომელმაც დამიძი-
ხა, გულმოღედილი იყო. ბანჯგვლიანი
მკერდი მოუჩანდა. გრძელი, კინჭოტი-
ვით მოკაუჭებული ცხვირი და რო-
ყიო ხმა ჰქონდა.

— არ გესმის, შენ გეუბნებით, შენ!
ჰო, რა გამოთაყვანებული იყურები.
იკადრე და ჩამოდექი, აქეთ!
მივედი.

— ეს რა ყუთის დაათრეფ, არ გვე-
ტყვი?

გაცლა დავაპირე. წინ გადამიდგნენ
— ღვინის სუნი ვიგრძენი. რას ვიზამ-
დი. ილაყებდნენ, იქაქანებდნენ და...

ერთ ყურში შევეშვებდი, მეორედან თავისით გაივლიდა.

— ძმაკაც, რად გინდა ეგ სკინტლი-ანა ყუთი?

— ჩიტები ყავს. არ გესმის? — უთხრა ამხანაგმა და ქუჩის მეორე მხარეს გაიხედა.

— რა ღირს შენი ჩიტები?

სულმა წამძლია და ხუთი თითი გავფარჩხე.

— იაღონები ხომ არ მოგიყვანია, დალოცვილ სადაური ხარ?

მივხვდი, რომ გამაბრეყვა. „ჯერ პირდაპირ“.

— ვა, რა კიი ტიპია! ენა ხომ არ გადაყლაპე, ბიჭო?

„მერმე მარჯვნივ, კუთხის სახლთან, ყვავილების მაღაზია“.

— ჩვენი ძმა, ლაპარაკი დაგავიწყულა?

„ღღმართს ჩავივლო, შემხვდება დიდი მოედანი“.

— კარგი, დაანებე თავი! წავიდეთ! — უთხრა ამხანაგმა.

„გავცდები მოედანს, ხიდს“.

— მაცალე, რა!.. ძმაკაც, აბა ენა გამოყავი!

„სამასიოდე ნაბიჯზე ბაზარია ქუჩის მარცხენა მხარეს“.

— შეეშვი, იქნება მართლა მუნჯია!

„იქიდან სადგურამდე ხუთი წუთის სავალია“.

— ვა, გეტქვა, ბიჭო, თუ მართლა მუნჯი იყავი, რაღას მაწვალებდი?

არაფერია იმაზე აუტანელი, ერთი რომ დაგცინის და მეორე ქომაგად გადგება.

— შეხედე რა გაფლანგული პირი აქვს. ხმას კი არ იღებს, ეგ მამაცხონებული. — ღრეჭვითა და ბურტყუნით გამშორდნენ და გავიქცი.

(უკან დაბრუნდი, ბასილ! წაიყვანე შენი ჩიტები და წადი! წადი, სანამ გასაწრებდეს მატარებელი!).

აგრე მეგონა უკან მომდევნა მთელი ქალაქი და აგნისებული, პირახდილი ხალხი მე მომძახოდა. — მუნჯო! მუნჯო! სად მირბიხარ ბასილ!... საით

აყრილა, სად მიეშურება ეს ხალხი? გავრბივარ თავქუდმოვლეჯილ მუნჯე-ჩვენება — ისინი. ვინ მიერეკებათ, რა ძალა და ხატი?! საით მიდიან გნისითა და წრიალით, საით?! უკან მოიხედე, უკან მოიხედე! ნახე, რა გზა გავივლია... მუნჯო! მუნჯო!.. ისინი საკუთარი ფეხის ხმას ყურს აღარ უგდებენ და მე პირველად ვკითხე ჩემ თავს: ეს გზა სად მიდის? ეს გზა სად მიდის, ხალხო? როგორ დაებრუნდე სადგურში?!

შევჩერდი. ძალზე უიღბლო დღეს აღამებდა ეს ღვთის მადლგამწყრალი საღამო.

დილაა:

შეღვინიანებული თავმჯდომარე ღობეს მოადგა და ნათლიაჩემს დაუბრიალა თვალები:

— შენ ხომ მაგ ოჯახის მეურვე ხარ, დიდი და პატარა შენ გეკითხება ყველაფერს. ბასილა რატო არ გამოგყავთ სიმუშაოდ?

— თავმჯდომარე, ბასილამ რა უნდა გააკეთოს? ნეტავ იგეთი შნო მისცა, თავის მამულში დადინჯდეს.

— ქვეყანაზე საქმე გამოილიგვა? ნახირში გამოვიდეს, არაფინა გვეყავს კაცი.

— რათა ნახირში, ფესვეგამხარო?! შენ იმდენი ბუწუწი არ გექნება თავზე, მაგას რო წიგნები აქ წაკითხული. დაადგება თავის გზას, მაშ აგრე ხო არ დარჩება?!

— ოჰო, წიგნები, დიდი ამბავი! მამა უცხოზნდება! სკოლაში მაგას არ უვლია, საიდან ივლიდა, მუნჯია. საბუთი ხო არა და არ გააჩნია. მუნჯია და ნახირში წავიდეს!

— მინდორში ძალიან გაუჭირდება. კაცო. ხო იცი, დედა ჰყავს ავადმყოფი. ნეტავ იმ ქალს უპატრონოს, რაღა ნახირი აგიტყდათ მაგისტენია!

— ეგრე დაკუთვებულიც არ იქნება. არა! დღეს რაღა და ხვალვე გამოვიდეს!

„მუნჯია და ნახირში წავიდეს. მუნჯია და ნახირში წავიდეს!“ გადავირბინე სერი — უკან სოფლისკენ ვიყურებო-

დი. სიმწრის ცრემლები ყელს მიწვავდა. ყურები მისკდებოდა. ავათავე აღმართი და გულმა მიმტყუნა. მამის საფლავთან მივედი, ენაგადმოვდებულ და გაოფლილი დავეხე. მუშტები დავუშინე მიწას, მიწა მოვფხოვნე და მიწის ქაშა დავიწყე.

— ბასილ, რას ჩადი, ბასილ! — ქოშინით ამორბოდა ნათლიაჩემი...

„ნუ წახვალ, ბასილ! შენ რა წამლის მშოვნელი ხარ“...

ეს ღვთის მადლგამწყრალი საღამო!...

უკან დავბრუნდი. გულისწამლებად ხმაურობდა ქალაქი. ბოღმა მალჩოვდა, სანთლის ცხელი წვეთებივით მეღვინებოდა სულში. მივხვდი, რომ რაღაც დავკარგე, ჩემი სხეულის შიგნით. დავკარგე ის, რაც არ გამაჩნდა და ამ ავბედით დღეს დავრწმუნდი, მისი მპოვნელი არ ვიყავი... დედის სახე დავინახე, ცხადად, გარკვევით. სიხარულს არ უწყურია. გამარჯვება, ვუთხარი... ქუჩა უნდა გადამეჭრა და თავდაღმართი ჩამევლო. გადავედი. ნახევრამდე მივადწიე. ტვინს მიჭყლეტავდა ტრანსპორტის გუგუნი.

„ჩიტები უფასოდ, ვის გინდათ ჩიტები?!“ მხოლოდ ამის გაფიქრება მოვასწარი. გავიქეცი წინ, მერმე უკან. გავშეშდი, მუხლები მომეკვეთა. გადაყირავდა სახლები, შუშები აზანზარდა. მერმე ზედ მომდგარი მანქანა დავინახე. ქალაქს შევბღავლე, და...

პირდაპირ ჩემს წინ გაჩერდა მანქანა. შოფერმა კარი გააღო, სახეზე სისხლმოწოლილმა ცალი ფეხი მანქანიდან გადმოდგა და უფრო ამიტანა შიშმა. დაბღვერილი მიყურებდა. კარი გამწარებით მიაჯახუნა და ზედ ლანძღვა-გინება დააყოლა. უკანმოუხედავად გადავეყერი ქუჩა... კედელთან დარეტიანებული ვიდექი და მუხლები მიცახცახებდა. უცბად ფრთაშვებული ჩიტი და პატარა ბიჭი დავინახე, ხელებგაწვდილი. ბიჭმა ხელი დამიჭნია, გაწამებული კაცივით სევდიანად გამიღიმა და გაქრა. მიმოვიხედე, აჩოჩქოლებული ხალხი მე შემომყურებდა. გავტრიალდი. ნაბიჯ-ნაბიჯ მივდიოდი კედელზე-მიკრული. მერმე ფეხს მოვუჩქარე და თავდაღმართს დავადექი, სადგურისაკენ.

გიორგი სენალირაძე

ფაზისის პირას, მეფის ზალაში

შუამთიდან სამიოდე ვერსის სავალზე, დასავლეთით, პაწია სასაფლაო მოჩანს — ასწლოვანი, ლიტაოდ აყრილი ხეებით მოჩრდილული, იშვიათი სხლტეთი მოკავებული. სხლტესთან გზა იტოტება. ერთი აღმა მიდის — სურაკარისკენ, მეორე ქვევით — რიონის შესაგებებლად, და არც თუ ისე შორს, ფშალიან ნაპირთან წყდება. ასფალტიანი გზის მასწორ ჩაწყობული სახლები ამ კუთხის მკვიდრთა ნეძღებულობაზე მიგანიშნება. არავინ უწყის, ნოყიერი მიწის სიმცირემ, თუ მტერიანობის შიშმა დაასახლა ეს ხალხი ასე მკვიდროდ. ერთი ცხადია, მზეს შემოიბეზულ სოფელში მტკაველ უშენსაც ვერ იპოვიან.

„აქაურობა ვაკეა. რიონი მოდიდების დროს გადმოდის თავის ნაპირებიდან და მთელს სოფელს მოივლის, რის გამო პაერა კაცის ჯანმრთელობისათვის ცოტა მოისუსტებს. სოფლის მკვიდრთა შორის არ ურევია არც თავადი და არც აზნაური. სულ გლეხობაა და ორას კომლს ითვლის“. — წერდა „ივერია“ 1892 წელს. ხოლო ერთი წლის შემდეგ ამ პატარა, ღვთისაგან მივიწყებულ სოფელში დაიბადა ვალაკტიონი.

წულე ღობის იქით ყველაფერი ისე ხელუხლებლად, როგორც ამ საუკუნის გარიყრავზე: იგივე ეზო, ცასთან წვეროკინით გატოლებული ცაცხვი. ხის ტოტებს ალადასტური აპყლია. ვაზის ცალი მხარი — უფრო მახვიერა და ხორკლიანი, კოპიტ-კოპიტ გალწეულა ერთიანად გაკვარტლულ სახურავამდე და ეზოს შუაში მდგარ ოდა-სახლს რაღაცნაირ იდილიურობას ანიჭებს.

სოფელში ამაზე უღარიბესი სახლი არც არსებობს. დგას ჩრდილოვან მხარეს, გარიყული, სიჩუმით დაუფრსული.

დღეს ამ სახლის გაკვარტლულ, ქარებისა და წვიმებისაგან მოქანჭალბულ კედლებს ჩვენს საზოგადოებრიობის მზერა ელოლიავენ და გულის კუნჭულში უცნაური აზრი გვეწლავა: ნუთუ მისმა პატრონმა ვერ გამოძებნა დრო სულ ცოტა — ღირსა და თავისი გამოსაცდელად? შელანძლულა რიკულებიანი აივანი. კორიკობს იატაკი. უარალულო კედლის იქით სინათლე ვერ აღწევს — ნესტი გაბატონებულია. მაგრამ საკუთრისა მცირე ხანი დასკოვს ამ კედლებს შორის, ესაუბროს „სტუმრად“ გადმოსულ მეზობლებს, — ქვეცნობიერებიდან ამოაღწევს

ძლივს შესამჩნევნი სხივი: ხომ არ უდევს მასპინძლის დაუდევრობას უბრალო და დიდი ქეშმარიტება — ყველაფერი ისე დარჩენილიყო, როგორც მისი დაბადების ჯამს? იქნებ ამით მისი სულის ზელშეუხებელ წაადისაგან გაგვახედავ? პოეტის მეხსიერება დროის უსწრაფეს სრბოლისგან გაჩენილ ნაჭდევათა სიწყაოა. როგორ შემოუნახავს მეხსიერებას რიონის ჭალე-ბისაგან გახედული სახლი? იგა „გავს გემს, რომელიც ხშირად არის დიდ საფრთხეში. მდინარე რიონმა არა ერთი და ორი სახლი გაანადგურა ჩვენს გარშემო. ჩვენი „გემი“ კი უფრო გამძლე გამოდგა. ისევე იმ ადგილას დგას...“

ახლა ხურვალი და სახიერი მზე დასდგომია „გემის“ ერდოს. უკან დარჩა „აუტუენი — დროის ვალსაძლისი გზა. ზავილით დათარეშობდა ამ გზაზე ქარიშხალი. თავანწარული თენით ირიდებდა განსაცდელს სახლს. დროდარდო სიო არხვედა და ატოკებდა სარკმლის წინ ისამანს. სამზადში ენთო. შუაცეცხლი, ოჯიჩალზე კარდალა ირწეოდა და კედელზე უხარამზარი, მრუმე ჩრდილები დაფათურობდნენ. ზანტად წამომდგარი კვამლი შეჭრის ჩელტებით გადახურულ სხევენზე გუბდებოდა. სწორედ მიტომაყ იყო ღობიოს ჩენჩოში გახვეულ მსხალს, ბიასა და ვაშლს გაზაფხულის პირზე კვამლის საკმაოდ მომწარო გემო დაჰკრავდა.

ზელმოცარიეთ, ტანჯვითა და არჩაული შრომით იწყება ვალაკტიონის პირველი შეხვედრა ცხოვრებასთან... მამა მის გაჩენამდე რამდენიმე თვით ადრე გარდაცვლილა. დახვდა სიღარიბე, ძველებური წიგნების პაწია ბიბლიოთეკა და შეუცნობელი ხილვებით საცეს სამყარო. ამ სამყაროს ლიეტერატურად დაჰყვა შუაცეცხლთან მყოფილი ზიანები, ღედის ტკბილი სიმღერა და სახლის წინ გადამოლილი მეფის ჭალა. შემოქმედების საიდუმლოს იგი ბუნებაში ეძებდა. ეძებდა იმ ხალხში, რომელიც 1804 წელს სოლომონ მეორის ნაბოძარ მიწაზე დასახლებულია, „ყუ-შერის ღელე რომ რიონშიდ ჩაერთვის, იმ ადგილზედ“ ეს ხალხი იქერა თევს, უფლიდა საქონელს. საყანედ კი ჭალისთავსა და პატეის ფშანს იყენებდა, ბარე კანარას ჩაყოლებამდე.

აქ ჩემთა დღეთა აფშა ფარდა. — წერდა მერე ვალაკტიონი. — და ამ ფარდის იქით გადმოდი საიყაროს თავისებურად აღიქვამდა... სწორედ ამაში უნდა ვეძიოთ მასი პოეზიის ჯა-

დოქტორმა: თითქოს მარტო კი არ იღვწოდა, არამედ ვიღაც ეხმარებოდა, მუდამ გვერდით ედგა. პოეზია აზრის წინათაგანობაა. გალაკტიონი თავისი პოეზიისათვის სიცოცხლისეულ ძალას საყოფარღო გულის უტყუარობიდან ხაზავდა. აქ მოგვლენათა უპირველესი არის, ჩუპ, გარდაშეშულ პერვეტისაგან იქმნებოდა და მისი სულის უხილავ სათავსოში იღვქებოდა ზოდ-ზოდად. მთელი მისი შემოქმედება — იღბლიან თუ უიღბლო ცდათა მონაცვლეობა სწორედ იქეთვე იყო მიმართული, რათა გულის უტყუარობა გონებაში შექმნილ სიტყვათა საბურველში გაეხვიო.

აი, ამაზე ფიქრობ გალაკტიონის სახლის კერასთან. დანახშირებულ კუჩთან კეცები ისე აწყვია, თითქოს მასპინძელი ჭყუჭყურის ქალაში ხმელი პიწყებისათვის იყოს გადასული და მისი მოსვლა და სამზადის გამოცოცხლებაც ერთი იქნება.

მაგრამ გალაკტიონის სახლში ახლა მთელი სოფელია მასპინძელი.

ჩნდება: დოქით ღვინო. წათელი (გალაკტიონს უყვარდა!) მწვანელი, ყველი, ქაღი. ქაღის ცეცხლისა და კეცის ოსზივარი ასდის...

— თითო ჭიქით გალას სადღეგრძელო უნდა დავლიოთ...

— ეს აუცილებელია?

— ააააა!

თავი რომ მოიკლა, პატივი არ გავგია.

ჭლები.

უსმენ.

მოდიან და მოდიან აღამიანები. უპირატესად ტაბიძეები არიან: დავითი, ალექსანდრე, აკაკი, გრიგოლი და ცხადია, ყველაზე უმოთაგრესი მასპინძელი — გალაკტიონის სახლ-მუზეუმის დირექტორი გიორგი ახობაძე.

რაზე ლაპარაკობენ ისინი ამ ღამეში? შედამების პირზე, როცა პაერში მწიფობის ემში შესული ყურძენის სურნელი ტრიალებს და კრიკინობელებს უთავებოლო სხივლით გაუყრუებიათ არემარე? ცხადია, სოფელზე გასამარგლ სიმინდზე, დასაბინავებელ თევზზე, ყურძენზე, ამინდზე, და...

— ბათაია, — იტყვის უცებ დავით ტაბიძე და ალექსანდრე ტაბიძეს გადახედვს. — გახსოვს, როგორ მოგულხნიეთ ამ ოთახში?

— ეს როდის? — თითქოს ზვდებს და ვერც ზვდება ალექსანდრე, მთელი სოფელი „ბათაიას“ სახელით რომ იცნობს.

— როდის და, გალაკტიონი რომ ჩამოვიდა ამ ბოლოს...

— „ამ ბოლოს“ თურმე 1955 წელი ყოფილა.

— იენისში?

— აბა, რაზე გელაპარაკები, კაცო!

ბათაია მღალი, ერთიანად დაკუნთული კაცია. ექვს ათეულს გადავცილი, ამბობს. მაგრამ ასაკისა არაფერი ეტყობა. ხორბლისფერი სახე, მოკლედ შეკრეპილი თმა და ცოცხალი თვალები

ბი აქვს. წლები საფეთქლებზე დასტყობია მწერლობა. ბუხუნა ხმა აქვს, ოდნავ დაეცეილი, მწერლობა მწეიდად აბოლებს. ვეება, კორძიან თითებში ისე მოქუქვია სიგარეტი, გვონია მის თითებს ასდის კვამლი.

— პე, მოგულხენდით, აბა, რა იქნებოდა! — საზე ერთაშად მოუსინათლება ბათაიას. — კაცი ოცი წლის მანძილზე პირველად მოვიდა სახლში... — და სადღაც, ჩენს მღმა იყურება. ვედილობ გონების თვალით აღვადგინო ის წუთი, გალაკტიონის მშობლიურ სახლში მოსვლის წუთი: აღტაცებული, აღელვებული, გარემო უღლის სახლს. მისხალ-მისხალ სინჯავს კედლებს, ეალერსება. რაღაცას პეტრეტებს. შორეულმა ბავშვობამ მოუხმო? ალბათ. ახალგაზრდობის წლებმა მოუხმო? ალბათ. დედის საფლავმა მოუხმო? ცხადია. პოდა, კარგა ხანს იდგა თავდახრილი საფლავთან. ყველამ იცის, რომ მწუხარება რაც შეიძლება მალე უნდა დაიფიქრო. გალაკტიონმა იცოდა. იცოდა ქვეშარტება — რომ ყოველ წარმატებას, ბედნიერ ეამსა და სიხარულსაც უნდოდა დახვედრა, სულის სათავსოში დაქუქვა და... მაშინვე დაეწყებოდა. დასაეწყებელია მწუხარებაცა და სიხარულიც. მაგრამ მუდამ უნდა გვახსოვდეს მთი მარადიულ მოძრაობაში ჩადებული აზრი. ეს იყო ის მთავარი, რაც გალაკტიონს ანახევებდა ყველა-საგან.

— თამიდა ვინ იყო, თამიდა?! — კითხულობს ბათაია.

— ვინ იქნებოდა, ჩემო ბატონო, აქ არ ჰყავდა გალაკტიონს?!

— ალექსანდრე ყველაზე ახლოს იყო გალაკტიონთან. — მეუბნება გიორგი ახობაძე. — ადრე თანდისში, საკოლმეურნეო წერტში მუშაობდა...

პოდა, გალაკტიონი ხშირი სტუმარი ყოფილა მისი, მივიდოდა, მოინახულებდა, სოფლის ამბავს გაკითხ-გამოკითხავდა... ზანდახან ცოტას დაღევედენ კიდევ.

ბათაია ისევ იცინის. ეტყობა, თავისი მეხსიერების სიკერში რაღაც ისეთს მიაგნო, რამაც გაახალისა.

— თამიდა ვარ, ჩემო ბატონო და, ქალები შემიჩნდნენ, — აბა, გალაკტიონის „მერის“ თუ წაკითხეთ. — თანაც საწუქარსაც დამპირდნენ მაგრამ გალაკტიონის „მერზე“ უკეთესი საჩუქარი რა უნდა იყოს?! ბატონო გალაკტიონ, საზოგადოება გთხოვთ, „მერი“ წაგვიკითხოთო. — ვეუბნები. „რო არ მახსოვს, ძამიკო?“ მეუბნება თვალების ქუჩქუჩით. მარა არც მე ვიყავი ნაკლები ეშმაკი. „წიფნი აგერა-მეთო, — და ზუსტად იმ გვერდზე გადავშალე, სადაც „მერი“ იყო მოთავსებული. მიხვდა, რომ გვაბი და ერთი ეშმაკურად ჩაიქიქილა.

გიორგი სანადირაძე
ყაზისინს პირას, მიწის მალაში

ლექსს ხან ნელა, ხან ჩქარა კითხულობდა. ხან აღელდებოდა. ხან უცებ მოეშვებოდა... მაგრამ მერე, რამდენიმე არ ვეხვეწეთ, აღარ წაიკითხა. დღეა გამახსენდაო, და მთელი საღამო მოწყენილი იჯდა. დიდი კაცი იყო, გულბანა.

წინა ოთახში, უფრო მეტად და ფაქიზად მორთულში გალაკტიონის საწერი მაგიდა დგას. მაგიდის ზემოთ ქორკანდელია, მასიური, მძიმე. თითქოს ტახტზეა არეს სიმცირე. ადრე კი ამ ოთახის სრულფასოვანი მკვიდრი ნავთის პაწია ლამაზად იყო — გალაკტიონის დედის, მკერდის ნაშთი. სწორედ ამ ლამაზი შუქზე დაწერილა პოეტის მრავალი ლექსი, ზოგად შუალამევადასულის შემოვლებდა დედა კარს, ფრთხილად შემოვლებდა. სამზადიდან საშველსა და ღვინოს გამოუტანდა. კედელს მისი მაღალი, წარმოსადგენი ჩრდილი დაეცემოდა. ალერსით მოხედვდა გალაკტიონი დედას. მისი სახე ხომ — (ოდნავ ხეული, წაბლისფერი, შუაში გაყოფილი თმა, ლამაზი და ფართო შუბლი, პირველქართული სინათლით დაფარული ნაკეთობა) — სიკვდილის უკანასკნელ წუთამდე დასვენებოდა გალაკტიონს.

ლამა. გალაკტიონის ვეება აჩრდილი დასდგომია აივანს. „შუამთის არედ შემოაგულ ეზოს — სულთას, უწყინარს და უმიზეზოს...“ — კითხულობს გიორგი ახობაძე. აგერ უკვე მეშვიდე წელია იგი თავგამოდებით დასტრიალებს ამ ეზო-არემარეს. გაივრის, სად ჰკრებს ეს ჩუმი, ფუტკარივით მორუდუნე კაცი ამდენ სიკვარულს, რომლითაც მთელი სოფელი მოქუნს-ხავს.

„გალაკტიონთან“. — გერცვიო იგი.

ქეშმარტად ასეა. თორემ სხენიარად ვერც გაუგებ. სახლი ბარე ექვსი კილომეტრის მოცილებით აქვს, შუამთის სხვა უბანში. ადრე სამსახურიც ახლო ჰქონდა სახლთან, მაგრამ... აი, უკვე მერამდენე წელიწადი თოვლში, ქარში, წვიმაში და ბაბანქებში, ყოველ დღე გალაკტიონისეულ სახლშია. არც ხელვასი აქვს ისეთი დიდი, რომ ამას მოეხიბლა, ახლა კი სამუშაო ათმაგად მოემატა. ვასრულდა გალაკტიონის საგამოცნო დარბაზის შენეებლობა (მშენებლობა) ამ კი გადამიყუდა (და!) მის რიგვანი მორთვა დასჭირდა, ექსპონატებს განლაგება და შევსება უნდოდა... ასე მოკლედ, ჭუნწად ყვებოდა გიორგი დიდ საზრუნავზე.

იმ ღამეს მე და გიორგის გალაკტიონის სახლის აივანზე გვექანა. გაგებული ჰქონდა, ადრე ბარე თორმეტი დღე მურმან ლეზანძეს გაუთენებინა ამ აივანზე. ღმერთიანი, დიდებული რამ იყო. ვარსკვლავებით გაფრინებული ცა. ჭრივინები. რიონი, ჰერი, რომელმაც გენიალური პოეტი მისცა ქართველ ერს. ღირდა კი ასეთი შემთხვევის ხელიდან გაშვება?

მორს, მთვარის განათებულ ჭლის იქით, იონეთი და ბაძენარა ჩანდა.

— დილია სოფელი? — არ შეძინებოდა მე.

— შეიდას კომლამდე იქნება. — ზეზინა

— კოლმეურნეობა?

— შრომობენ. ადრე იყვნენ ცოდვა. ვალეზი, იხრბობდნენ. რალეც ორ წელწადში სასწაულ მოახდინეს. შარშან დიდი მოგებით დაამთავრეს წელი.

დილით ვახუსტებ: მოგება — 85 ათასი მანეთი. კაცდღეზე — 5 მანეთი და ოცდაათობეტი კაბიკი დარიგდა.

მოჰყავთ სიმინდი, ყურძენი, სოია... მეცხოველობა მომგებია.

მაგრამ შემოსავლის უმთავრესი წყარო მაინც მეზობლანობაა. იგი მთელი ბიუჯეტის სამოცდათხუთმეტ პროცენტს იძლევა. კოლმეურნეობამ სწორედ აქოვენ აიღო გეზი. დღეისათვის აქ მოიყვანეს თერთმეტი ათასი ცენტნერი ბახვი, 2500 ცენტნერი ჰამიდორი, 1018 ცენტნერი კიტრი...

მაშინაც, იმ მხედამდგარ დილას ადამიანები აღრიანად შესდგომოდნენ საქმიან ფუსტუსს, აქა-იქ, ენახში ქილობის ქუდი გაივლებდა.

— წელს განსაკუთრებულ წელია, — მოხსრა კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ ისმაილ მილორაგამი, — სოფელმა გულთან მიიტანა რესპუბლიკის სატყეიარი. ყურძნის მთელ მოსავალს სახელმწიფოს მიეცემა.

დილით ბევრ კარვ ადამიანს შევხვდით. მათ ჰქონდათ კეთილი, დიმილიანი სახე და დაცოქრილი, შრომით გაბოზილი ხელები. ჩემი უბის წიგნი სახემა მათი გვარებით: ზუზუტი მელაშვილი, სულიკო კეტლაძე, მავალა ბახტაძე, მაგული ტაბიძე, ნაზი ბაღდაძე, ეთერ წიქვაძე, თინა კაჯაძე, ლილი ღვინიაძე... ესენი გალაკტიონის თანასკრულელები არიან. მისი თანამედროვენი და მისი სახელის საწყისიც აქედან მოდის.

გზის პირებზე ბაღლები თამაშობდნენ. შორეულ წლებსაგან დაღლილი მოხუცები თებობდნენ. ვილც დედაკაცი მეზობლებისას გადასულ „გაუტინა შეჩვენებლანს“ უხმობდა... ერთი სიტყვით, ცხოვრება თავისი კალაპოტით მიდიოდა: აწესრიგებდნენ გზებს, ერთვებოდა ეზოები, ღებავდნენ კიშკრებს... მე ვფიქრობდრ შემოღობაზე. იმ მერცხლებზე, გალაკტიონის სახლის აივანზე რომ უნდა გაფრინდოყვნენ. ვფიქრობდი ათასწლოვან ცაცხვზე, გალაკტიონის სახლის მისასვლელთან პატარა სასაფლაოს რომ ვადადებოდა. ნუთუ ეს ის ცაცხეია, რომლის ძირშიც გალაკტიონმა „მეასფლავე“ დაწერა? ათასი რამ გაწუხებს და გაფორიჭებს, გეშინია, ვაითუ გენის უკედენარო სულის ნატეხმა შემთხვევით ქვეშ მოგიყოლოს და გეღარ ასწოა? სიბოლუროა? ალბათ. მაგრამ იგი ბევრზე მაინუნებს იმ ადამიანებს, რომლებიც გალაკტიონის განვლილი ცხოვრების მწგნურობა ითვებს.

ნოდარ ქაჯაბაძე, ხათუნა მინაძე

პატი მანაშერაძე ლექსის ინტერპრეტაციის ძეგლი

(პაულ ცელანის „სიკვდილის ფუბა“)

პაულ ცელანი (1920-1970) ებრაული ჩამომავლობის ავსტრიელი გერმანულენოვანი ლირიკოსი და მთარგმნელი, თანამედროვე, უფრო ზუსტად, II მსოფლიო ომის შემდგომი გერმანულენოვანი პოეზიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წარმომადგენელია.

პაულ ცელანი დაიბადა ჩერნოვიცში (მაშინდელ რუმინეთში, აწინდელი ჩერნოვიცი, უკრაინა, სსრკ), გერმანულ ენაზე მოლაპარაკე ებრაელების ოჯახში (პაულის ნამდვილი გვარია - ანელი). 1932/39 წლებში ტურში მდიოცინას, შემდეგ ჩერნოვიცში რომანისტიკის სწავლობდა. 1942-43 წლებში შრომის ბანაკში გააწვეს (რუმინეთი), 1947 წ. ვენაში გაემგზავრა, აქ გამოაქვეყნა თავისი პირველი ლექსები, 1948 წ. პარიზს გადასახლდა, სადაც გერმანისტიკისა და ენათმეცნიერების შესწავლას შეუდგა და მალე საფრანგეთის მოქალაქეობაც მიიღო. 1959 წლიდან პარიზის უნივერსიტეტის დოცენტი. 1958 წ. ქალაქ ბრემენის, ხოლო 1960 წ. გეორგ ბიუჰნერის პრემია მიიღო.

პაულ ცელანის ადრეული ლირიკა ივანე გოლის (ელზას-ლოტარინგიელი პოეტი, წერდა ფრანგულად, გერმანულად, ინგლისურად, თავდაპირველად ექსპრესიონისტი, შემდეგ სიურრეალისტი, 1891-1950), ელზა ლსკერ-შიტლერის (ებრაული ჩამომავლობის გერმანულენოვანი უმნიშვნელოვანესი ლირიკოსი ქალი, 1869-1945) პოეზიის და ფრანგული სიმბოლიზმისა და სიურრეალიზმის გავლენითაა აღბეჭდილი. პაულ ცელანის ადრეულ ლექსებში ხშირია ბიბლიური მოტივები და

პოეტის სიყმაწვილისდროინდელი ხასიდური შთაბეჭდილებანი.¹

პაულ ცელანის ლირიკა (ლირიკული კრებულები: „ურნების ქვეშა“ — 1948; „ყაყაო და მახსოვრობა“ — 1952; „ზღუბრიდან ზღუბრიდან“ — 1955; „ენობრივი ვისოსები“ — 1959; „არვისვარდი“ — 1963; „ამოსუნთქვა“ — 1967, „ძაფის მუხები“ — 1968; „სინათლის იმულება“ — 1970; ლექსების ბოლო კრებული, გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნებული — „თოვლის წილი“ — 1971) გამოხატავს თანადროული ბიურ-გერულა სა-

¹ ხასიდობა — ებრაული რელიგიის ერთ-ერთი განშტოება, გავრცელებულია მეტწილად აღმოსავლეთ ევროპაში. ამ მიმდინარეობის მიმდევრები თავს „ხასიდები“-ს — „ღვთისმოსავეებს“ უწოდებენ. ხასიდობა მოითხოვს გაურთულებელ, ცხოვრებისკენ მობრუნებულ რწმენას, რომელიც მორჩილება-დაცხრომასა და, ამავე დროს, სიხარულში ვლინდება. ღმერთი ყველაფერშია, არაფერია არა-წმინდა, ყველას შეუძლია თაღმუდის ცოდნის გარეშე „ზადიკის“ („წმინდანის“, „უცოდველის“) საფეხურს ააღწიოს. ხასიდობა ხელახლა აღმოაჩინა და მისი განახლება სცადა ენობილმა, ებრაული ჩამომავლობის გერმანულენოვანმა ფილოსოფოსმა და მწერალმა მარტინ ბუბერმა: „ჩემი გზა ხასიდიზმისაკენ“, „ხასიდური წიგნები“, „ჯოგი და მაგოგი“ — რომანის; მისი მთავარი ფილოსოფიური თხზულებაა — „მე და შენ“, სადაც დალაგებულია მისი „დიალეგური პრინციპი“. 1878-1965.

მომხმარებელი საზოგადოების, უტილიტარისტული ცხოვრებისა და ანტიოპერტური სინამდვილისადმი შევეთრ ნეგატიურ დამოკიდებულებას, ამავ დროს, პოეტის ადამიანური ყოფნა-არსებობისადმი ნატურა-მისწრაფებას, თანამედროვე დასავლელი აღმართის უკიდურეს თვითგაუცხოებასა და სიმარტოვებს.

ბაულ ცელანი წერდა გერლიბრს: ურით-მო, ცვალებად რიტმიან ლექსებს. მისი ლექსები ზოგჯერ აბსტრაქტულია, ძნელი გასაშიფრია, უშვებს სხვადასხვა ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას, მან შექმნა საკუთარი, ორიგინალური მეტაფორების, პოეტური ხატებისა და ფერების მთელი სამყარო.

სამწუხაროდ, ბაულ ცელანს არ ჰქონია რეალური პოზიტიური პროგრამა, სულ უფრო და უფრო ემწეებოდა ინდივიდუალიზმსა და ინტელიტებში და ბოლოს, მსოფლმხედველობრივ და შემოქმედებით ჩიხში მოქცეულმა, რასაც თან ერთვოდა სულიერი აშლილობაც, პირაში თავი მოიკლა.

ბაულ ცელანი ფრანგული და რუსული პოეზიის ბრწყინვალე მთარგმნელი იყო: მას ეკუთვნის ა. რემპოს „მთვრალი ზომილდის“, პოლ ვალერის „ახალგაზრდა პარკის“, ა. ბლოკის „თორმეტნის“, ო. მანდელშტამისა და ს. ესენინის ლექსების კონგენიალური თარგმანები. მან იტალიურიდან თარგმნა აგრეთვე ჟ. უნგარეტის ლექსებიც.

... იმისათვის, რათა ბაულ ცელანის სახელგანთქმული ლექსის „სიკვდილის ფუგის“ ლიტერატურულ-მუსიკალური ინტერპრეტირება შევძლოთ, საჭიროა მისი ქართული თარგმანის, ი. ი. ტყეშტალაური მასალის სრული მოტანა:

1. ადრიან დილის შავ რძის ჩვენ გსვამთ საღამოს
2. ჩვენ გსვამთ შუადღეს და დილითაც ჩვენ გსვამთ ღამითაც
3. ჩვენ გსვამთ და გსვამთ ვიწროდ ვიწროდ
4. ჩვენ ვთხრით სამარეს ჰაერშივე ვიწროდ
5. კაცი ცხოვრობს სახლში რომელიც გველებთან თამაშობს
6. თან წერა
7. ის წერს როცა გერმანიაში ბნელდება შენი ოქროსფერი
8. თმა მარგარეტე
9. ის წერს და სახლის წინ გამოდის და ვარსკვლავები კიაფობენ
10. სტენით მოუხმობს თავის ნაჯახებს
11. სტენით მოუხმობს თავის ებრაელებს და აიძულებს თხარონ საფლავი
12. ის ჩვენ გვიბრძანებს საცეკვაო და-ეუკრათ რამე
13. ადრიან დილის შავი რძეო ჩვენ გსვამთ შენ ღამით

14. ჩვენ გსვამთ შენ დილით და შუადღით ჩვენ გსვამთ საღამოს
15. ჩვენ გსვამთ და გსვამთ
16. კაცი ცხოვრობს სახლში რომელიც გველებთან თამაშობს
17. თან წერს
18. ის წერს როცა გერმანიაში ბნელდება შენი ოქროსფერი
19. თმა მარგარეტე
20. შენი ფერფლისფერი თმა სულამით ჩვენ ვთხრით სამარეს ჰაერშივე
21. ვიწროდ არ ვიწვართ
22. ის გაჰყვირის უფრო ღრმად თხარეთ მიწა თქვენ კი იმღერეთ
23. და დაუკრით
24. რკინას წაავლებს ხელს იქნევს მისი თვლები ცისფერია
25. ბარები უფრო ღრმად ჩაარქეთ თქვენ დაუკრით კვლავ საცეკვაო
26. განაგრძეთ ცეკვა
27. ადრიან დილის შავი რძეო ჩვენ გსვამთ შენ ღამით
28. ჩვენ გსვამთ შუადღით და დილითაც ჩვენ გსვამთ საღამოს
29. ჩვენ გსვამთ და გსვამთ
30. კაცი ცხოვრობს სახლში შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტე
31. შენი ფერფლისფერი თმა სულამით ის გველებთან თამაშობს
32. ის გაჰყვირის დაუკრით უფრო ტბილად სიკვდილზე სიკვდილო
33. გერმანელი ოსტატია
34. ის გაჰყვირის ყრულ მოუსვით ვიოლინოს ქამანგი ჰაერში ახვალთ
35. შემდეგ კვამლივით
36. ღრუბელთა შორის თქვენ გიქნებათ საფლავ-სამარე ვიწროდ არ ვიწვართ
37. ადრიან დილის შავი რძეო ჩვენ გსვამთ შენ ღამით
38. ჩვენ გსვამთ შუადღით სიკვდილი გერმანელი ოსტატია
39. ჩვენ გსვამთ საღამოს და დილითაც ჩვენ გსვამთ და გსვამთ
40. სიკვდილი გერმანელი ოსტატია მისი თვლები ცისფერია
41. ის გახედრებს შენ ტყვიას გახედრებს ზუსტად
42. კაცი ცხოვრობს სახლში შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტე
43. ის გვისისინებს ძაღლებს და ჰაერის საფლავს გვიბოძებს ხოლმე
44. ის თამაშობს გველებთან და ოცნებობს სიკვდილი
45. გერმანელი ოსტატია
46. შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტე
47. შენი ფერფლისფერი თმა სულამით

ერთი შეხედვით, ერთი წაიხილავთ (თვა-
ლის ერთი გადავლევით) ლექსი თითქმის უზუ-
რო, ულოგო, კავშირის უქონელია; თითქოს
იგი მექანიკურად აერთებს ერთმანეთთან
დაუკავშირებელ სურათებს, სცენებსა და ასო-
ციაციებს. ოდნავი დაკვირვებით თითქმის
იზრაციონალური, მეტაფიზიკური, ტრანსცენ-
დენტური ლექსი სავსებით ნათელი, მწკრივი
და გასაგები ხდება; კავშირი, კონტექსტი მა-
ღი იკვეთება; პუნქტუაცია, ლოგიკური პაუ-
ზები თავისით ისმება, ყველაფერი ლაგდება—
ლექსს მოჩვენებითი იზრაციონალური თხელი
საბურველი ადვილად ეცლება.

„სიკვდილის ფუჟა“ არ არის ეზოტერული
ლექსი, მხოლოდ „განდობილთათვის“ გამიზ-
ნული. აქ არ არის არც მალარმესეული ანდა
გეორგესებური სიბნელე თუ ბუნდოვანება
და არც ელიოტისებური ლექსისათვის აუცი-
ლებელი კომენტარის საჭიროება (იხე უნდა
იშქვას, რომ პაულ ცელანსაც აქვს ეზო-
ტერული, პერმეტული ლექსებიც, რომელთა
ინტერპრეტაცია საკმაო სიძნელეებთანაა დაკავ-
შირებული: მაგალითად, მისი თავსატეხი ლე-
ქსი — „სადაგორას მახლობლად მდებარე
ჩერნოფიცელი პაულ ცელანის ნამღერი ავარე-
ბისა და ძველმოქმდის სიმღერა პონტუაზის
მახლობლად მდებარე პარიზში“).

„სიკვდილის ფუჟა“ ტენდენციური, სატი-
რიკულ-პამფლეტური, სოციალ-პოლიტიკური
მძლავრი აქტენტების შემცველია. ლექსი არ
ეხება მეტაფიზიკურ, ტრანსცენდენტურ სფე-
როებს. ლექსი ანტიფაშისტურია, მაგრამ ეს
ტენდენცია ზედაპირზე არ არის „ამოტივიტი-
რებული“.

ერთი შეხედვით და ჩაუღრმავებლად, ლექ-
სი თითქმის ნეიტრალური, „ფლეგმატური“,
მშვიდი, „იდილიურიც“ კა ჩანს, ლექსის სილ-
რეშიშე კი ძვეს აღშფოთების, სიბუღბუღის
და, ამავე დროს, გოდების, მოთქმის „კლიდე-
სი ენერგია და პოტენცია, რაც თანდათანო-
ბით იჩენს თავს და ნელ-ნელა ძლიერდება.
ირონიაც სიღრმისეულია, „ქვედაფენური“,
ქვედა, სიღრმისეულ ფენებში ჩაბუდებული.
ოდენრობილად სათქმელი მცირე, ლექსში
ორი ძირითადი თემაა: ებრაელების ტანჯვა,
დევნა და ქლელა ნაცისტურ გერმანიაში და
ცისფერთვალეზა, ქერა, „წმინდა არიელე-
ბის“ თარეში მარგარეტეს, გრეტჰენის (გოე-
ტეს) სამშობლოში.

პირობითად I თემას აღენიშნავთ „ებრა-
ული თემის“, ხოლო II-ს „გერმანული თე-
მის“ სახელწოდებით.

ეს ორი თემა მიჰყვება მთელს ლექსს თა-
ვიდან ბოლომდე, თემები ერთმანეთს ემიჯ-
ნება, ალაგ-ალაგ ერთმანეთში გადადის, ზღვა-
რი თემებს შორის დენადია, მოძრაი, ურთი-
ერთშემდეგეი.

„ებრაულ თემას“ ასიმბოლოებს „სულამი-
თი“², ხოლო „გერმანულ თემას“ — „მარგარეტე-
რეტე“. მარგარეტე, გრეტჰენი (გოეტეს „ფა-
უსტის“ პერსონაჟი ქალი, ფაუსტის შეყვარე-
ბული) გერმანული ქალღერბის, მარადქალე-
რის, ქალური სინაზისა და სისუსტის განსახი-
რებაა, მაგრამ საკითხი ისმის: რატომ უნდა
იყოს გოეტეს პერსონაჟი ნაცისტების სიმბო-
ლო. საქმე ის არის, რომ ნაცისტები იჩემებ-
დნენ გოეტეს, ისევე როგორც სხვა გამოჩე-
ნილ გერმანულ მოაზროვნეებსა და მწერლებს,
და პაულ ცელანი ირონიულ ასპექტში
„წმინდა გერმანელობის“, „გერმანული სილა-
მისის“ სიმბოლოდ ფორმალურად გრეტჰენს
წარმოგვიდგენს, და, ამავე დროს, მიგვანიშ-
ნებს, რომ ნაცისტურ გერმანიაში ისევე რო-
გორც სულამითი (ებრაელობა), გათვლილი
და შეგინებული იყო მარგარეტეც (გერმანე-
ლობაც).

ლექსი ნაცისტური გერმანიის საკონცენტ-
რაციო ბანაკებში ნატანგი და დაბოცილი ებ-
რაელების შინაგანი მონოლოგის ფორმითაა
დაწერილი. „გერმანული თემაც“ ებრაელთა
შინაგან მონოლოგში შემოდის ორგანულად;
გადმოცემის (თხრობის, წარმოდგინების, გამო-
ხატვის) მოხივია თუ პერსპექტივა ყველაზე
ებრაულია.

„ადრინა დილის შავ რქეს ჩვენ ვსვამთ სა-
ლამის

ჩვენ ვსვამთ შუადღეს და დილითაც ჩვენ
ვსვამთ ღამითაც

ჩვენ ვსვამთ და ვსვამთ

ჩვენ ვთხრობთ სამარეს ჰაერშივე ეიწროდ
არ გწევართ“

I 4 სტრიქონს „ებრაული თემა“ შემოკ-
ყავს. „შავ რქეში“ გაზი იგულისხმება, რომ-
ლითაც ახრჩობდნენ ებრაელებს დღის ყოველ
დროს გაზის კამერებში. ფერფლი ჰაერში
ადიოდა, აქ სიფიწროვე არ იყო. — ეს უფრო
მოხერხებულია, ვიდრე დახვეტა, როცა გვა-
მების დამარბვას ვერ ასწრებდნენ, გვამები

2 სულამითი (ებრ. šulamit, ქართ.
ბიბლიაში „სულამითი“) ებრაელთა ქალწუ-
ლებრივი სიმშვენიერის სიმბოლოდ და იდე-
ალად ითვლება. გვხვდება ქება ქებაში
(ბიბლია, წიგნი ქება ქებათა მეფისა სოლო-
მონისა, თავი „ვ“, ბოლოში: „მოაქციე, მოაქ-
ციე სულამითი, მოიქცე, მოიქცე, და ვიბი-
ლოთ შენ შორის (ებ. Bibel-Lexikon, hrsg. v.
Prof. Dr. Herbert Haag, Tübingen, St. Ben-
no-Verlag. Leipzig (1969), S. 1654.

ნოღარ კაპაბაძე, ხათუნა ცინცაძე
ერთი თანამედროვე ლექსი
ინტერპრეტაციის ცდა

ერთმანეთზე და ერთმანეთის გვერდით ეყარა ქაშაყებივით, აქ კი გაცილებით მეტი თავისუფლება — პერის სამარე გაცილებით უფრო მოხერხებულია: აქ ირონია ნაცისტების ცინიზმსა და „მეცნიერულ ორგანიზაციას“.

„აკი ცხოვრობს სახლში რომელიც გველზეთან თამაშობს

თან წერს

ის წერს როცა გერმანიაში ბნელდება შენი ოქროსფერი

თმა მარგარეტე

ის წერს და სახლის წინ გამოდის და ვარსკვლავები კიაფობენ

სტვენით მოუხმობს თავის ნაგაზეზს

სტვენით მოუხმობს თავის ებრაელებს და აძლევს თხარონ

საფლავი

ის წევნ გვირძანებს საცეკვაო დავუკრათ რამე“

5-12 სტრიქონებს „გერმანული თემა“ შე-
მოჰყავთ:

არიელი კომფორტაბელურად მოკალათებულია შესანიშნავ სახლში, ცივილიზებულ მხედს აქვს ცენტრალური გათბობა, გაზი, ცხელი წყალი, უოტერ-კლოზები, მაიფარა და ა. შ. მისი სიტყვები გველეხია, მისი ფიქრები გველეხია, მისი საქმენი — გველეხია, გველეხი ხისინებენ, გერმანელი გველეხი ვთამაშება, მისი ოცნება სიკვდილს უტრიალებს... არიელი წერს, ის აკურატულია, ის პუნქტუალურია, ის ცივილიზებულია: საქმიანად, „მეცნიერულად“ უდგება თავის „პროფესიას“, ჯალათის პროფესიას, წერს მემუარებს ანდა ციფრობრივ მონაცემებს ინაშნავს (რამდენი ებრაელია უკვე „დამუშავებული“ და რამდენია კიდევ „დასამუშავებელი“). გერმანიაში წყვდიადია, კულტურის დაბნელება „გონის“ შხის ჩასვენება. მარგარეტეც შევიწმენებულია. „წმინდა არიელი“ 9-12 სტრიქონებში „მოღვაწეობს“, აქ მას პროფესიულად დასაქმებულს ვხედავთ. „საქმე“, „ქმედება“ ოცნებაზე მაღლა იყო გერმანიას, აქამდე რაც იოცნება, გერმანული ტექნიკა გაცილებით მნიშვნელოვანია და საჭირო, ვიდრე მეოლი ის უბადაბელი გერმანული კულტურა... გერმანულ ნაგაზეზს მოუხმობს არიელი, ერთგულ ნაგაზეზს, რომელთა კულტიც იყო ნაცისტური გერმანიის (გაიხსენოთ ვიუნტერგრასის რაიხი — „ძაღლის წლები“ და გერმანული ნაგაზის აქ მოცემული სიმბოლიკა). ებრაელებს ათბრევიანებს საკუთარ საფლავს, რათა დახვრეტის შემდეგ ამ ორმოებში ჩაყარონ. არიელს მუსიკა უყვარს (ის ბახის, მოცარტის, ბეთოვენის „შთამომავალია“) და თავის ებრაელებისგან მუსიკალურ ანსამბლს ადგენს, სამხიარულოს, საცეკვაოს აკვრები-

ნებს, სანამ დაბოცადვს (ეს გერმანულია არის, ეს არაერთხელ დადასტურებულია) სტაქტა: ზოგიერთი საკონცენტრაციო ბანაის კომუნდანტები პატიმრებისგან მუსიკალურ ანსამბლებს აყალიბებდნენ ხოლმე).

13-15 ტაეპებში კვლავ მეორდება „ებრაული თემა“, მაგრამ ოდნავ ვარირებული სახით: 1-4 პეკარში ებრაელების შინაგან მონოლოგში გაზი III პირში იდგა, ახლა გაზი II პირშია, პატიმრები უშუალოდ მიმართავენ „დილის შავ რქეს“, რაც მეტ „ინტიმს“ ქმნის პატიმრებსა და გაზს შორის. აქაც ირონია მიმართულია ნაცისტების ცინიზმისაკენ.

16-18 ტაეპებში ვარირებული, შემოკლებული ფორმით ახლა „გერმანული თემა“ შემოდის ისევ, 20-21 პეკარები ებრაულ თემას იმედობენ შემოკლებით, შეკვეცილად, 22-26 ტაეპები „გერმანულ თემას“ ახალ ნიუანსებს სძენენ; არიელი ზანდახან ვანრისხდება და რკინას (დანას, დამანს და ა. შ.) წააფლებს ხოლმე ხელს (თუ აუცილებელია, ერთ-ორ ტილიან ებრაელს იქვე „მისაცავებს“), არიელის თვალები ცისფერია, ის ქვრია და ლიბანს, „ქერა ბესტია“!

27-29 — კვლავ ებრაული თემა, 30-31 — ებრაული და გერმანული თემები ერთმანეთში აქრება:

„აკი ცხოვრობს სახლში შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტე

შენი ფერფლისფერი თმა სულამით ის გველზეთან თამაშობს“

32-36: აქაც თემების ურთიერთშეღწევა, მაგრამ პერსპექტივა დროებით და გარეგნულად „გერმანულია“.

37-45: აქ ორივე თემა სწრაფ-სწრაფად ენაცვლება ერთმანეთს ანდა პარალელურად თანარსებობს ერთსა და იმავე პეკარში.

და ბოლოს: 46-47 — უკანასკნელ ტაეპებში ორივე თემა კონტრასტულად ხვდება ერთმანეთს:

„შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტე
შენი ფერფლისფერი თმა სულამით“
„სიკვდილის ფუგა“ მოდიფიცირებული

სახით „ცნობიერების ნაკდის“ ფრაგმენტად, ნაწყვრად გვევლინება. ლექსში უარყოფილია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობა, მოქმედების ლოკალიზება, დროისა და სივრცის ტრადიციული კატეგორიები, კაუზალობის კანონი (მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი) დარღვეულია, უგულისხმელობაა ინდივიდუალური ფსიქოლოგია. წაშლილია ზღვარი სუბიექტსა და ობიექტს, რეალურსა და ირრეალურს, მომზადრსა და გაფიქრებულს, ფაქტსა და ასოციაციას შორის. დასტურდება აშბების, მოვლენების, ფაქტების ერთდროულობა, იმავდროულობა (სიმულტანეუმი): დროულად და გრცელად ურთიერთდაშორე-

ბული ხაფანგი და მოვლენები ასოციაციების მეშვეობით უკვე შორიდგომან ერთმანეთს (ეს სერბი ფართოდ არის გავრცელებული თანამედროვე დასავლურ ლიტერატურაში). ერთმანეთს ენაცვლება გარეგნულად ალოკუტური ასოციაციები. პერსპექტივები, თხრობის, გადმოცემის პოზიცია სწრაფად და მოულოდნელად იცვლება (თუმცე ძირითადი პერსპექტივა ერთია: საბოლოოდ ყველაფერი დანახული ლექსის ლირიული გმირის, საკონცენტრაციო ბანაკებისა და საპრობლეუმების პატიმარი ებრაელების თვალთახედვით). ეს არის ამ ებრაელთა „ენობიერების ნაყადი“.

წარმოსახული და მატერიალურ-ნივთიერი აქ ურთიერთმეღწეულია, ფაქტები და ფაქტიზაცია ფრაგმენტებად, ნატეხებადაა „ქაოტიურად“ ათქვეფილი. I პირი გადადის III პირში, III-III-შია, II კვლავ I-ში და ა. შ. ტაქებს შორის თითქმის არ არის კავშირი (მეითხველი თვითონ ამყარებს ამ კავშირს). მოკრანება და აწმყოფა ფაქტი ურთიერთგაურჩეველია. აქ დროები პარალელურად თანაარსებობს: აწმყო წარსულში გადადის, წარსული აწმყოში გადმოდის და ა. შ. ასოციაციები ფანტასტიკურ „სალტო-მორტალეებს“ აკეთებენ. პუნქტუაცია მთლიანად უარყოფილია.

როგორც საერთოდ თანამედროვე დასავლურ ლიტერატურა, ისე ლირიკა და კერძოდ, პაულ ცელანის „სიკვდილის ფუგა“ ანტიმიმეტური ანდა არამიმეტური ნაწარმოებია, ე. ი. ავტორი აქ არ იყენებს „მიმეზოსის“, „მიზაფის“, „მისაგავსების“ (ბუნების, საგნის, ემპირიული სინამდვილის მიზაფის) მეთოდს, რაც კლასიკურ რელიზმს (მე-19 ს. რელიზმს) ახასიათებდა (ბუნების, საგნის და ა. შ. „მიზაფა“ არ გულისხმობს აქ ნატურალისტურ ფოტოგრაფირებას, ასლის ზუსტ გადღებას, არამედ საგნის ასახვას ამ საგნისავე გრძნობად-კონკრეტული ნიშნების მეშვეობით). მაშასადამე, პაულ ცელანი არ ცდილობს ემპირიული ნამდვილობის ილუზიის, ნამდვილობის ეფექტის შექმნას.

პაულ ცელანი ცხოვრებას, სინამდვილეს არ ასახავს ცხოვრებისავე, სინამდვილისავე ფორმებით, არ ახდენს მათ რეპროდუქციებას გრძნობად-კონკრეტული ნიშნებით, არამედ იგი ცდილობს საგნებისა და მოვლენების კინტრესენციის, არსების, „შინაგანი სინამდვილის“ გამოხატვა-გამოსახვას სიმბოლოებით, მინიშნებებით, ქარავმებით, პარაბოლურობით (იგავწყერლობით). მეტაფორებით.

პაულ ცელანი სათქმელს პირდაპირ, უშუალოდ არ ამბობს, არამედ ირიბად, გზამოვლით (მეტაფორებით, მინიშნებებით, სიმბოლოებით). „შენი ფერფლისფერი თმა სულამით“, „შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტ“, „შავი

რძე“, „გველები“, „ჩვენ ვთბრით სამარეს პაერშივე“, „ვიწროდ არ ვწევიარ“, „ლრწიველთა შორის თქვენ გეძნებათ საფლა-სამარე“, „სიკვდილი გერმანელი ოსტატია“, „პაერის საფლავე“. იგი მისდევს თანამედროვე ლირიკის იმ კანონს, რაც პუგო ფონ ჰოფმან-სტალმა ასე გამოთქვა:

მკვლელობის აღწერა გხვრს, მაშ
მიჩვენე ეწოში ძაღლი
ცხოველის თვალეში მიჩვენე
მომხდარი მკვლელობის ჩრდილი.

„სიკვდილის ფუგას“ მუსიკალური თვალსაზრისით თუ განვიხილავთ, რის საფუძველსაც იგივეთ ამ ლექსის სათაური და მისი კომპოზიციური აგებულება ეძლევა, დავინახავთ, რომ იგი რთული მუსიკალური ფორმის პრინციპებზე აგებულ ნაწარმოებს წარმოადგენს. პოეტმა აქ აირჩია ზამუელ შაიტის, იოჰან იაკობ ფრობერგერის, დიტრიხ ბუქსტუდლეს და პენდელის მიერ განვითარებული და იოჰან სებასტიან ბახის მიერ უმაღლეს საფეხურზე აყვანილი. მე-19 საუკუნის კომპოზიტორთა მიერ მივიწყებული და მე-20 საუკუნეშიც ნაკლებად გამოყენებული, პოლიფონიური ხელოვნების სრულყოფილი ფორმა ფუგაა, რომელიც ერთი ან რამდენიმე თემის კვინტური იმიტაციურ გადმოცემას და მათ ტონალურ-კონტრაპუნქტულ დამუშავებას წარმოადგენს.

მუსიკაში განასხვავებენ მარტივ და რთულ ფუგებს. „სიკვდილის ფუგა“ რთულ ფუგათა ანალოგიითაა დაწერილი.³

„სიკვდილის ფუგა“ ორთემიან ფუგას წარმოადგენს. იგი შედგება 2 ძირითადი ნაწილისაგან: ექსპოზიციისა და თავისუფალი ნაწილისაგან. ექსპოზიცია იწყება „ემბრალი თემით“, რომელიც ისე, როგორც მუსიკალურ ფუგაში, რამდენჯერმე მეორდება:

„ადრიან დილის შავ რქეს ჩვენ ვსვამთ საღამოს

³ მხოლოდ მაქს რეგერი (1877-1916) ცდილობდა პოლიფონიისა და ქრომატიული პარმონიის შერწყმას. პაულ ჰინდემიტმა (1895-1963) 1942 წ. შექმნა „Ludus tonalis“.

⁴ რთული ფუგა არც ისე ხშირია. მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ ბახის gis moll და H dur ფუგები „ქარავან ტემპურარებული კლავირის“ II ტომიდან, კირიე მოცარტის „რეკვიემიდან“, ბეტჰოვენის IX სიმფონიის ფინალშიც ვხვდებით ორმაგ ფუგას.

ნოდარ კახაბაძე, ხათუნა ცინცაძე
ერეკი თანამედროვე ლმსის
ინტერპრეტაციის ცდა

ჩვენ ესვამთ შუადღეს და დილითაც ჩვენ
ესვამთ ღამითაც

ჩვენ ესვამთ და ესვამთ

როგორც ვხედავთ, ფუგის I თემა ღამ-
ბული და შთამბეჭდავია, მკაფიო და გამომსახ-
ველობით აღსაყვამ, ეკონომიური და ლაკონ-
იური.

I თემას მოჰყვება ინტერმედია, ე. წ. შუა-
ღედური ეპიზოდი, რომელიც ერთმანეთთან
ორგანულად აკავშირებს თემებს და მოდული-
რებას ახდენს ერთი თემიდან მეორე თემაში:

„ჩვენ ვთხრობთ სამარეს პაერშივე ვიწროდ
არ ვწევართ“

ამის შემდეგ შემოდის II თემა:

„გაცი ცხოვრობს სატლში, რომელიც
გველებთან თამაშობს

თან წერს

ის წერს როცა გერმანიაში ბნელდება შენი
ოქროსფერი

თმა მარგარეტე

ის წერს და სახლის წინ გამოდის და ვარ-
სკვლეობს ციფოზენ

სტვენით მოუხმობს თავის ებრაელებს და
აძულებს თხარონ საფლავი

ის ჩვენ გვიბრძანებს საცეკვაო დაეუკრათ
რამე“

„სიკვდილის ფუგის“ ექსპოზიცია, რომელ-
შიც ორივე ძირითადი თემა თანმიმდევრუ-
ლად შემოყვანილი, მკითხველს აცნობს ნა-
წარმოების შინაარსს, და ამავე დროს, ეს
არის ძირითადი იდეის თავისებური დაფუძ-
ნება, ახსნა-განმარტება, ამის თაობაზე თავი-
სებური „მსჯელობა“.

ჩვენს თვალწინ გაიღვებენ, ერთი მხრივ,
ფაშისტურ საკონცენტრაციო ბანაკებსა თუ
საპატიმროებში, გაზის კამერებში ანდა დასა-
ხვრეტად გაყვანილ კედელთან ატუზულ წამე-

ბულ ებრაელთა სახეები, მეორე მხრივ, მანელ
ნაცისტთა მიერ მათი უმოწყიდეო სისხ-
ვა-ჟლეტის, საიდისტური წამებისა და აბუჩად
აგდების ამაზრუნე სურათები.

ფუგის მომდევნო — თავისუფალი ნაწილი,
რომელიც ოდენობრივად სამჯერ უარბობს
ექსპოზიციას, წარმოადგენს ჩვენთვის უკვე
ნაცნობი თემების თავისუფალ მონაცვლეობას
და დამუშავებას.

ისევ მეორდება ძირითადი ორი თემა, მაგ-
რამ არა ერთიმეორის მიყოლებით, არამედ
ერთმანეთთან კონტრასტული შერწყმით.
ეს ორი დამოუკიდებელი თემა ურთიერთ-
განსხვავებულია, მაგრამ მათი კონტრასტულო-
ბა თითქმის არ შეიმჩნევა, რადგან ისინი მჭიდ-
როდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული,
შეთანხმებული და მათი ერთმანეთში გადახარ-
თვა ყურს არ ეხამუშება, დისონანსურ შთა-
ბეჭდილებას არ სტოვებს. მახვილი მუსიკა-
ლური ყურის მქონე მკითხველს ესმის პაულ
ცელანის „სიკვდილის ფუგის“ პოლიფონიური
ხმოვნება. თემები ერთდროულ ორხმიანობა-
ში კონტრასტულად ერწყმის ერთმანეთს,
სახელდობრ, ერთი თემის დამუშავებამდე
შემოდის მეორე, და ვიდრე მეორე დამთავრ-
დება, პირველი ჩაერთვება ხოლმე, აგრ-
ძელებს თავის სათქმელს.

ფუგის განვითარების პროცესში თემათა
მხატვრული სახეები თანდათანობით ყოველი
ახალი „ახშიანებისას“ მდიდრდება ახალი
ფერებით და კულმინაციას აღწევს დასკვნით
ნაწილში.

„სიკვდილის ფუგის“ ფინალში კონტრა-
პუნქტულად ხვდება ერთმანეთს ორი მთავარი
თემა:

„შენი ოქროსფერი თმა მარგარეტე
შენი ფერფლისფერი თმა სულამით“

დავით ჩხიკვიშვილი

ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის ქართულთა საზოგადოება

პროფესორი დავით ჩხიკვიშვილი გამოსაცემად ამზადებს მონოგრაფიას გამოჩენილ თეატრალურ მოღვაწეზე — ალექსანდრე სუმბათაშვილზე.

ვგებავთ ერთ თავს ამ ნაშრომიდან.

მას შემდეგ, რაც ა. იუენინი მოსკოვში გადმოვიდა საცხოვრებლად და ჰყარე თეატრში დამკვიდრდა, იგი თანდათანობით ამყარებს მკვიდრო ურთიერთობას მოსკოვში მცხოვრებ ქართველებთან, განსაკუთრებით სტუდენტებთან. მაგრამ, ალბათ, უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ მოსკოველი ქართველი სტუდენტები უკავშირდებიან ახალგაზრდა ნიჭიერ თანამემამულეს.

მცირერიცხოვანმა ქართველმა სტუდენტებმა ა. სუმბათაშვილის სახით იმთავითვე შეიძინა ახალგაზრდა, მაგრამ საკმაოდ მაღალი ავტორიტეტის მქონე მფარველი, რომელსაც დიდ პატივს სცემდა მოსკოვის მოწინავე ინტელიგენცია, განსაკუთრებით რუსი სტუდენტობა.

80-იან წლებში, კერძოდ 1886 წლისათვის, როდესაც ა. სუმბათაშვილი სამსახიბო მოღვაწეობასთან ერთად აქტიურ საზოგადოებრივ საქმიანობასაც იწვევს, მოსკოვის უნივერსიტეტში 22 ქართველი სტუდენტი სწავლობდა, 90-იან წლებში—50-მდე 2, ხოლო 1911 წელს—300-ზე მეტი.³

მოსკოვის უნივერსიტეტი მუდამ მოწინავე იდებებს ქადაგებდა, მცირე თეატრი კი ჩამოყალიბებისთანავე იდეური თვალსაზრისით სწორედ მოსკოვის უნივერსიტეტის მოწინავე პროფესორების ზეგავლენით ვითარდებოდა. მაგალითად, დიდი რუსი მსახიობი შეპკინი 30 წლის განმავლობაში მოსკოვის პროფესორთა წრეში ტრიალებდა, მათი უახლოესი მეგობარი იყო. იგი შემდგომ წერდა: „მარაღია, მე არ

მივჯდომივარ სტუდენტთა მერხს, მაგრამ სიამაყით ვაცხადებ, რომ მე ბევრად ვარ დავალებული მოსკოვის უნივერსიტეტისაგან მისი პროფესორების სახით“. ოფიციალური წრეებისაგან განსხვავებით, მოსკოვის პროფესორები და სტუდენტები აღფრთოვანებით შეხედნენ გრიბოედოვს „ვია, კჟუსიანა“ და გოგოლის „რევიზორს“ მცირე თეატრის სცენაზე. სწორედ ამ პერიოდში გავრცელდა ასეთი გამოთქმა: „მცირე თეატრი — მეორე უნივერსიტეტი“.

მცირე თეატრის, როგორც „მეორე უნივერსიტეტის“, დემოკრატიული რევოლუციური ტრადიციები ჰქონდა მხედველობაში ა. ლუნაჩარსკის, როდესაც მცირე თეატრის 100 წლისთაზე გაზეთ „პრავდში“ წერდა: „გასაოცარია, რომ ეს თეატრი, რომელიც საიმპერატორო თეატრის სახეს ატარებდა, ყოველთვის და ყველას მიერ აღიქმებოდა როგორც კონტრასაიმპერატორო თეატრი. რუსულმა ლიბერალურმა და რადიკალურმა საზოგადოებამ გამოსტაცა მცირე თეატრი მეფის სასახლეს, ოკუპაცია უყო მას“.

მაგრამ მხოლოდ მოსკოვის უნივერსიტეტი როდი ზემოქმედებდა მცირე თეატრზე; განუზომელი იყო თვით მცირე თეატრისა და პირველ რიგში მისი კორიფეების — ერმოლოვს, იუენინსა და ლენსკის ზეგავლენა მოსკოვის სტუდენტობაზე. უნივერსიტეტში არ ტარდებოდა არც ერთი კონცერტი ან საღამო იუენინის მონაწილეობის გარეშე. იგი იქ ხშირად გამოდიოდა ლექციებით ხელოვნების, თეატრისა და

საერთოდ კულტურის საკითხებზე. 90-იან წლებში სუბმთავრობის მიიწვევის მოსკოვის უნივერსიტეტის „ხელოვნებისა და ლიტერატურის საზოგადოების თეატრალური სექციის“ ხელმძღვანელად. იგი ამ საპატიო მოვალეობას სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე ასრულებდა.

ცხადია, ისეთი პიროვნება, როგორიც ა. სუბმთავრობის იყო, უნდა გამხდარიყო და სულ მალე გახდა კიდევ არა მარტო რუსი, არამედ მოსკოვის უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთა პირველი სტუდენტობის დედალი.

ა. სუბმთავრობის აქტიურად ებნება მოსკოვში (და არა მარტო მოსკოვში) არსებულ ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოების საქმიანობას და მალე მათი ყველაზე საყვარელი აღამაზნი ხდება.

მისათვის, რომ გავარკვიოთ, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი იყო ა. სუბმთავრობის საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ეს სფერო, მოკლედ შევხებით ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოების საქმიანობას.

XIX საუკუნის 80-იან წლებში რუსეთის ქალაქებში თანდათან ყალიბდება ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოები. ყველაზე პირველი იყო „პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო“, მომდევნო კი — „მოსკოვის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო“. მოგვიანებით ასეთი სათვისტომოები რუსეთის თითქმის ყველა ქალაქში შეიქმნა, სადაც უმაღლესი სკოლა იყო და ქართველი სტუდენტები სწავლობდნენ (კიევი, ხარკოვი, იუზიევი, ოდესა, ტომსკი, ყაზანი და ა. შ.).

სათვისტომოების ჩამოყალიბებას გარკვეული ბიძგი მისცა იმ ვარემოებამ, რომ სტუდენტთა დიდი ნაწილი მძიმე მატერიალურ პირობებში ცხოვრობდა.

სტიპენდიებს, როგორც წესი, ერთეული, ისიც მალევე წოდების სტუდენტები თუ იღებდნენ. ხელმოკლეობამ, სხვათა შორის, ბევრი სტუდენტი იძულებულია, ზოგიერთი თვითმკვლელობამდეც კი მიიყვანა. 1879 წელს „დროება“ (№ 23) წერდა, რომ „ქართველი სტუდენტების უმრავლესობა კვირაში მხოლოდ ორჯერ სჭამენ სადილს, „კუთხებს“ საღმე გადავარდნილ ქუჩაში იტყვენ და უკანასკნელ ღონეს იმაზე ღეგნენ, რომ სწავლას არ მოსწყდნენ და სიღარიბეს არ დაუვარდნენ“.

ქართველი საზოგადოება შესთვთვლებას გამოთქვამდა სტუდენტთა ასეთი მდგომარეობის გამო და გამოსავალს ეძებდა. ა. კავკაზაძემ საგანგებოდ შეისწავლა ქართველ სტუდენტთა ცხოვრების პირობები და მოწოდებით მიმართა საზოგადოებას — დახმარების ხელი გაეწოდებინა სტუდენტებისათვის. იგი წერდა: „...სწავლისათვის თავგანწირული ყმაწვილი კაცის ძახილი მოდის, მიმველობით... ნუთუ ქართველობა ისე გაძუნწდება, რომ ამ სასოწარკვეთილების ხმას ყურს არ ათხოვებს და გაჰყრებულთ

მოძმეთ არ გაუწვდის შემწეობის ხელსა ან ყოველი გროში განძია, და იმედი გააქვს, რომ არავინ დაიშურებს, შეძლებისამებრ, რაიმე შეაწიოს“.

საქართველოში სტუდენტებისათვის მართლაც შეკრების რაღაც თანხა, მაგრამ განა მას შეეძლო პრობლემის გადაწყვეტა? ეს ზომი წყნარ იყო ზღვაში. ცხადია, სტუდენტთა ბედი თვით სტუდენტობას უნდა გადაეწყვიტა და ეს კეთილშობილი საქმე სტუდენტთა სათვისტომოებმა იტყარეს. სათვისტომოები ფულს აგროვებდნენ საწევრო გადასახადების, შემოწირულობასა და ქართული საღამოების თუ კონცერტების მოწყობის გზით. შემდგომ ისინი საგულისხმო კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობასაც ეწეოდნენ: ერთი მხრივ, პროპაგანდას უწევდნენ ქართულ კულტურას რუსეთის ქალაქებში, და, მეორე მხრივ, აგრძელებდნენ რუსული ხელოვნებისა და ლიტერატურის საუკეთესო ნიმუშებს ქართველთა შორის.

მოსკოვის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო, მაგალითად, მიზნად ისახავდა სტუდენტთა გავრთიანებას მატერიალურ ურთიერთდახმარებას, გაწვევის მიზნით, სტუდენტთა ურთიერთდახმარებას, რუს სტუდენტობასთან კავშირის განმტკიცებასა და დამეგობრებას, ურთიერთდახმარებას სწავლაში, მეცნიერული მუშაობის გაჩაღებას სტუდენტთა შორის, ქართული ხელოვნებისა და ლიტერატურის პროპაგანდას ქართული საღამოებისა და კონცერტების მოწყობით, რუსული კულტურის მიღწევითა ათვისებას და ა. შ.

რუსეთის ქალაქებში არსებულ ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ეკუთვნის მოსკოვის სათვისტომოს.

მოსკოვის სათვისტომოს ჰქონდა თავისი წესდება, ჰყავდა გამგეობა, რომელშიც შედიოდა 5-7 სტუდენტი, სარევიზიო კომისია. სათვისტომოს ამ ხელმძღვანელ ორგანოებს ირჩევდა სათვისტომოს საერთო კრება, რომელიც წელიწადში ერთხელ ტარდებოდა, სასწავლო წლის დასაწყისში. დაწყებული XIX საუკუნის 90-იან წლებიდან, სათვისტომოს სათავეში არსებითად ედგა ა. სუბმთავრობის, მოგვიანებით მას გვერდით ამოუდგა პროფესორი ალ. ხახანაშვილი.

მოსკოვის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო, როგორც ითქვა, ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი სათვისტომო იყო და ამასი განსაკუთრებული როლი შეასრულა ა. სუბმთავრობის მიერ. მან ქართველ სტუდენტთა საკითხებისადმი მიაპყრო არა მარტო ქართველი, არამედ მოწინავე რუსი ინტელიგენციის ყურადღება, რამაც გადაამწყვეტი როლი შეასრულა ქართველი სტუდენტობის სათვისტომოს საქმიანობაში.

ა. სუბმთავრობის წყალობით რუსეთის ინტე-

ლიგენციის წარმომადგენლები და რუსი სტუდენტობა აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ არა მარტო ქართული კულტურის საღამოებისა და კონცერტების მოწყობაში, არამედ სათვისტომოს რიგითი სხდომების ჩატარებაშიც, სადაც ხშირად იმართებოდა ცხარე და საინტერესო დისპუტები ხელოვნებისა და კულტურის აქტუალურ საკითხებზე.

მოსკოვის სტუდენტთა სათვისტომომ ა. სუმბათაშვილის ინიციატივით ტრადიციად აქცია ქართული კულტურის საღამოების მოწყობა. ასეთი საღამოები, სულ მცირე, ორ ამოცანას მაინც წყვეტდა. ისინი, ერთი მხრივ, პროპაგანდას უწყევდნენ ქართულ ხელოვნებასა და ლიტერატურას, მეორე მხრივ, მიღებული სახსრები უნაწილეობდა ღარიბ სტუდენტებს.

ასანთისავალი, რომ სწავლის პირის გადაღუბლების მიზეზით მოსკოვის უმაღლესი სკოლებიდან არ გარიცხულა არც ერთი ქართველი სტუდენტი. როგორც კი შეიქმნებოდა ამის საშუალება, ა. სუმბათაშვილის განკარგულებაში სათვისტომოს შეჰქონდა საჭირო თანხა უნივერსიტეტში.

მაგრამ საღამოების, კონცერტების მოწყობა დიდ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული. კონცერტებზე მაჟორების მიზიდვა მხოლოდ ცნობილ, პოპულარულ მსახიობებს შეეძლო. ასეთი მსახიობების მოწვევა კი ძვირი ღებოდა. შემოსავალი ხარჯებს ვერ ფარავდა და კონცერტების ჩატარებასაც აზრი ეკარგებოდა. ამის გამო თითქმის ვერც ერთი სათვისტომო ვერ ატარებდა ასეთ საღამოებს. გამონაკლისს მოსკოვის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო წარმოადგენდა, რაც ა. სუმბათაშვილის წყალობით ხდებოდა.

ა. სუმბათაშვილის თხოვნით ასეთ საღამოებში უსასყიდლოდ ღებულობდნენ მონაწილეობას რუსული თეატრისა და მუსიკის ისეთი ვასკელები, როგორც იყვნენ მ. ერმოლოვი, ფ. შალიაშვილი, ა. ლენსკი, ვ. კაჩალოვი, ლ. სობინოვი და მრავალი სხვა. ქართული კულტურის საღამოების ორგანიზაციაში ა. სუმბათაშვილს აქტიურად ეხმარებოდნენ დიმიტრი არაყიშვილი, ზაქარია ფალიაშვილი, კოტე მარჯაშვილი, ნ. იპოლიტოვი-ივანოვი. ცხადია, ეს კონცერტები დიდძალ ხალხს აზიდავდა და შემოსავალიც დიდი იყო.

1906 წლის 23 თებერვალს ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს აქტიურა ხელმძღვანელთაგანი, სტუდენტი ს. გაბუნია ასეთ წერილს უტოვებს სახლში ა. სუმბათაშვილს: „ღრმად პატივცემულო ალექსანდრე ივანეს ძე! დარბაზი დაჯავშნულია. ვუცდიდი ნებართვას. სობინოვმა მოგვცა თანხმობა... თქვენმა სახელმა გიცხნა. ამასთანავე სობინოვი მიიღებს მონაწილეობას გამსარჩელის გარეშე“.

1899 წელს, რიგით 24-ე საღამოში, ა. სუმბათაშვილთან ერთად კონცერტში მონაწილეობა

მიიღეს ოლღა კინიკრმა, მუსიკოსებმა დარბაზში ყიშვილმა, გ. ფიოდოროვმა, პ. ზოსოლოვმა. 1900 წელს (5 ნოემბერს) — გ. ნეპაროვი-დანჩენკომ, ცნობილმა მომღერალმა ქალმა კლიმენტიევა-მურომცევამ, ა. იაბლოჩკინამ, პროფ. კოროშენკომ. ამ საღამოზე რუსული სიმღერების ეკეთა გუნდმა პროფ. კოროშენკოს ხელმძღვანელობით შესარულა რამდენიმე ქართული ხალხური სიმღერა, რამაც დიდი მოწონება დამსახურა. ა. სუმბათაშვილმა და ა. იაბლოჩკინამ წაიკითხეს ქართულ თემაზე დაწერილი ო. პუშკინისა და მ. ლერმონტოვის ლექსები.

1901 წ. (25 ნოემბერს) ა. სუმბათაშვილმა ქართული კულტურის საღამოზე მოიწვია ა. ლენსკი, მ. ერმოლოვი, ა. იაბლოჩკინა. ქართველი სტუდენტებისაგან შემდგარი გუნდმა, რომელსაც ახალგაზრდა ზ. ფალიაშვილი ხელმძღვანელობდა, რამდენიმე ქართული ხალხური სიმღერა შეასრულა. 1902 წ. (3 ნოემბერს) ა. სუმბათაშვილმა ქართული კულტურის საღამოზე მოსკოვის საზოგადოებას გააცნო ეკატა-ფშეველის პოეზია. მან წაიკითხა ეკატა ლექსები ორი-ჯინალში და რუსულ თარგმანში. ზ. ფალიაშვილის გუნდმა პირველად შეასრულა კომპოზიტორის მიერ ქართული ხალხური სიმღერების თემებზე გადამუშავებული „ფერხული“, „ინდი-მინდი“, „ფაცხა“ და სხვა. 1903 წელს (13 იანვარს) ქართულ საღამოზე. ა. სუმბათაშვილმა საზოგადოებას გააცნო ნ. ბარათაშვილის ლექსები. განსაკუთრებული ყურადღებით მოისმინეს „მერანია“.

საინტერესოდ ჩატარდა ქართული საღამო 1904 წელს. გაზეთი „ცნობის ფერცელა“ (1904 წ., № 2694) წერდა: „28 დეკემბერს „კეთილშობილთა საკრებულოს“ დარბაზებში არაჩვეულებრივ სურათს წარმოადგენდა. გაჩირადნებული დარბაზები მორთული იყო მცენარეებითა და ხალიჩებით, დეკორაციები წარმოადგენდა უზარმაზარ მთებსა და მიძიდოებს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებისა“. საღამოზე თავი მოეყარა მოსკოვის საზოგადოებას, აქ იყვნენ რუსები და ქართველები, მეცნიერებისა და ხელოვნების ცნობილი მოღვაწეები და სტუდენტი ახალგაზრდობა. როგორც გაზეთი წერდა, ცნობილი მსახიობი და დრამატურგი ა. სუმბათაშვილი ქართველ სტუდენტთა თხოვნით მართავდა „რიგით ქართულ საღამოს“. დიდი გემოვნებით მორთული გარემო ააოცარ საზეიმო განწყობილებას ქმნიდა. საღამოს მხატვრულ ნაწილში მონაწილეობის მისაღებად ა. სუმბათაშვილმა მოიწვია მოსკოვის დრამატული და საოპერო თეატრების გამოჩენილი მსახიობები: პეტროვა-ზვანცოვა, კაჩალოვი, ევლახიშვილი, ილინინა, ტრუხინი, სევაგოუჩენკი. ქართულ

დავით ჩხიკვიშვილი

ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის მართლმადიდებლური საზოგადოება

სიმღერებს დ. არაყიშვილის ხელმძღვანელობით ასრულებდა გუნდი, რომელიც უმეტესად რუსი სტუდენტებისაგან იყო შედგენილი. საბჭოთაო დასასრულს ქართულ ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილმა ქართველმა და რუსმა სტუდენტებმა შეასრულეს ცეკვა „ქართული“. ვახუთა წერდა, რომ ესოდენ წარმატები სანაზაობის მოწყობისა და მისი წარმატებით ჩატარებისათვის განსაკუთრებული მ. დლორის დროსი ალ. სუმბათაშვილის მეშველედ მარია ნიკოლოზის ასული, რომელიც საღამოს დიასახლისი იყო.

ალ. სუმბათაშვილი დიდ დახმარებას უწევდა ქართული კულტურის საღამოების მოწყობაში სხვა ქალაქების სტუდენტთა სათვისტომოებსაც. სხვადასხვა ქალაქებში საგასტროლოდ მოგზაურობაში ყოფნის დროს, როგორც წესი, მისი ერთი საღამო-კონცერტი ადგილობრივ ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს სასარგებლოდ იმართებოდა.

შემონახულია ა. სუმბათაშვილისადმი გამოგზავნილი მრავალი ასეული წერალი ოდესის, კიევის, ხარკოვისა და სხვა ქალაქების ქართველი სტუდენტებისაგან, რომლებიც ისინი სთხოვენ იუენის მონაწილეობა მიიღოს მათ მიერ მოწყობილ ქართულ კულტურის საღამოში. ერთ-ერთ ასეთ წერილში ხარკოველი ქართველი სტუდენტები თვის დიდ აღფრთოვანებას გამოხატავენ იმის გამო, რომ მისი „ლალარი“ დიდი წარმატებით დაიდგა მცირე თეატრის სცენაზე და სთხოვენ ჩამოვიდეს ქ. ხარკოვში ქართული კულტურის საღამოების მონაწილეობის მისაღებად. ისინი წერენ, რომ მათ ეთხოვდნენ უკვე მოაწყეს ასეთი საღამო, რამაც დიდი ინტერესი გამოიწვია ქალაქში და გარკვეულ თანხაზე შესწინა სათვისტომოს ღირბა სტუდენტების დასახმარებლად. ისინი ატყობინებდნენ დიდ მსახიობს, რომ მისი მონაწილეობა ასეთ საღამოში დიდ ინტერესს გამოიწვევს და შემოსავალიც გაიზრდება. 1901 წლის 19 ოქტომბრის წერილით ხარკოველი სტუდენტები უკვე დიდ მადლობას უძღვნიან ა. სუმბათაშვილს იმის გამო, რომ მან თანხმობა განაცხადა დეკემბრის შუა რიცხვებში ჩავიდეს ხარკოვში ქართული კულტურის საღამოში მონაწილეობის მისაღებად. როგორც წერილიდან ჩანს, სტუდენტებმა საამისოდ დიდი ღარბაზი დაიჭირავეს და სთხოვდნენ ჩამოსულიყო 11 ან კიდევ 18 დეკემბერს. ცნობილია, რომ ა. სუმბათაშვილი სავანებოდ ჩავიდა ხარკოვში და მონაწილეობა მიიღო ამ საღამოში.

ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოებში ეწეოდნენ საკმაოდ მნიშვნელოვან კულტურულ-საგანმანათლებლო და სამეცნიერო მუშაობას. ცნობილია, მაგალითად, რომ პეტერბურგის უნივერსიტეტში ჩამოყალიბებულმა ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრემ, რომელსაც ივანე ჯავახიშვილი ხელმძღვანელობდა, უდი-

დესი მუშაობა გასწია საქართველოს ისტორიისა და კულტურის საკითხების მეცნიერულად შესწავლის საქმეში. სტუდენტებმა და ახალგაზრდა მეცნიერმუშაკებმა, რომლებიც აქ იყვნენ გაერთიანებული, შეადგინეს ის ბირთვი, რომელმაც შემდგომ საფუძველი ჩაუყარა საქართველოში საუნივერსიტეტო განათლებას.

ა. სუმბათაშვილისა და პროფ. ალ. ხახანაშვილის დახმარებით მოსკოვის უნივერსიტეტისა და კომერციულ ინსტიტუტში შეიქმნა ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრეები, რომლებიც შემდგომ იღია ქვეყნადისა და აკაცი წერეთლის სახელობისა გახდნენ. 1908 წლის 19 იანვარს მოსკოვის უნივერსიტეტის სამეცნიერო წრის ბიუროს სახელთან ამ წრის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი სტუდენტი გიორგი ქორდანიძე წერდა ალ. სუმბათაშვილს: „...დღეიდან ჩვენ წრეს გადაერქვა სახელი და ეწოდება „ი. გ. ქვეყნადის სახელობის წრე“. ამასთან დაკავშირებით, ჩვენ გვინდა მოვაწყუთო საჭარო საღამო შეძლებისდაგვარად საზეიმო. დაბეჭდვით გთხოვთ ამ საღამოზე გაუზიაროთ საზოგადოებას თქვენი პირადი მოგონებები სახელოვან აწ განსვენებულ პოეტზე, ან საერთოდ წაიკითხოთ რაიმე თქვენი შეხედულებისამებრ“. ა. სუმბათაშვილი გ. ქორდანიძე, აკაცი ფილავა, მიხეილ ზანდუკელი, ლადო და გრიგოლ ჯაფარიძეები. წრის საპატიო თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ალ. სუმბათაშვილი.

საგულისხმოა, რომ სტუდენტთა წრეების მუშაობის გამოცდილებას განზოგადებამ საშუალება მისცათ პროფ. ა. ხახანაშვილსა და ა. სუმბათაშვილს 1911 წლის მაისში ჩამოეყალიბებინათ ქართული მეცნიერების, ხელოვნებისა და ლიტერატურის შესწავლელი საზოგადოება, რომელშიც გაერთიანდნენ არა მარტო მოსკოვში მცხოვრები ქართველი სტუდენტები, არამედ მეცნიერებისა და კულტურის მოღვაწეებიც.

ა. სუმბათაშვილის რჩევით, სტუდენტთა სამეცნიერო წრეებმა ეწეოდნენ დიდ მთარგმნელობით მუშაობას ისინი ქართულ პრესაში („დროება“, „კვალთ“, „ივერია“, „საქართველო“, „ცნობის ფურცელი“ და ა. შ.) თავისებურად კორესპონდენციებს რუსეთის კულტურული ცხოვრების მნიშვნელოვან საკითხზე, თარგმნიდნენ და სტამბადდნენ რუსული ლიტერატურის საუკეთესო ნაწარმოებებს. „მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტთან არსებული ქართული კულტურის მოღვაწეთა წრემ იღია ქვეყნადის სახელობისა“ ჩაატარა ი. ქვეყნადის, აკაცი წერეთლის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ვაჟა ფშაველას, ბ. ბელინსკის, ნ. გოგოლის შემოქმედებისადმი მიძღვნილი საღამოები. ამ საღამოებში აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა მოსკოვის უნივერსიტეტის პროფესორა. აქ იკითხებოდა მოხსენებები საქართველოს ისტორიისა და კულტურის საკითხებზე, ა. სუმბათა-

შვილი, როგორც წესი, აქ წაითხულ საინტერესო მოხსენებებს შემდეგ ხელმოწერად აკითხებდა სტუდენტებს მოსკოვის სხვადასხვა საზოგადოებასა და დაწესებულებაში.

ა. სუმბათაშვილი დიდ დახმარებას უწევდა ახალგაზრდა ტალანტების ზრდას. ქართველ სტუდენტთა წრეში მისი უშუალო ხელმძღვანელობით გაიზარდნენ ზაქარია ფალიაშვილი, დიმიტრი არაყიშვილი, ალექსანდრე წუწუნაძე, აკაკი ფალავა და მრავალი სხვა, რომლებმაც თავლასაშინო კვალი დატოვეს ჩვენი ხალხის სულიერ ცხოვრებაში.

1908 წლის 22 სექტემბერს ახალგაზრდა აკაკი ფალავა სწერდა ა. სუმბათაშვილს: „გვედრებით... უხანაოთი ორი სიტყვა ნემიოტიონი-დანწყნის სამხატვრო თეატრში რეპერტუარზე ჩემი დაშვების შესახებ... თუ თქვენ სთხოვთ, ნემიოტიონი უარს ვერ გეტყვით. თუ თქვენ როგორმე მომეწივით იქ, ამით თქვენ ვაღამარჩენთ არა მარტო მე, აგრეთვე გადაარჩენთ ქართულ სცენასაც, რომელიც ყოველდღე უახლოვდება ამატარეს. მე ვგრძნობ ჩემს თავში იმდენ ძალას, რომ შესაბამისი მომზადების შემთხვევაში გადავარჩინო იგი სამარცხვინო და გარდუვალი სიყვდილისაგან, რასაც მას ეხლანდელი პატრონები უქადიან“⁹. ეს იყო 22 სექტემბერს. ბოლო ორი კვირის შემდეგ, 6 ნოემბერს, ა. სუმბათაშვილი დღებულობს მის მეორე წერილს: „დიდად პატივცემულო ალექსანდრე ივანეს ძე! არ გიციო როგორ ვიხიბათ მაღლობი გაწეული დახმარებისათვის. მე უკვე მიმიღეს თავისუფალ მსმენელად სამხატვრო თეატრში... აკაკი ფალავა“.

მართალია, ა. ფალავას არ გადაურჩენია ქართული თეატრი „გატადუცილი სიყვდილისაგან“, რადგანაც საამისო მას არაფერი სჭირდა, მაგრამ მან გატყვეული სამსახური გაუწია ქართული სცენური კულტურის განვითარების საქმეს.

1902 წლის 11 აპრილს ალ. სუმბათაშვილის სკოლის მეგობარი ეახტანე თულაშვილი სწერდა მას იმის შესახებ, რომ მის შვილს, ვლადიმერს აქვს ჩინებული მუსიკალური მონაცემები, კარგი ხმა და სთხოვს სამხატვრო თეატრების დირექტორის ტელიაგოვსკის საშუალებით მოაწყოს მოწაფედ პეტერბურგის ოპერის თეატრში. ა. სუმბათაშვილმა მოუსმინა ვლადიმერს, მოეწონა მისი ხმა და მალე იგი მართლაც მიიღეს პეტერბურგის თეატრში. ერთი წლის შემდეგ ა. სუმბათაშვილის თხოვნით იგი გაავზავნეს მილანში, ლა-სკალა თეატრში სტაჟიორად პროფესორ ვანნთან. არსებობს ორი წერალი გამოგზავნილი მილანიდან ა. სუმბათაშვილის სახელზე, რომელშიც ვლადიმერ თულაშვილი იტყობინება, რომ პროფ. ვანნი (ფ. შალიაშვილის მეგობარი) დიდად კმაყოფილია მისი სწავლით, და რომ იგი ურჩევს მას გამორჩეულ ლა-სკალას თეატრში დებიუტით

ოპერა „ბალ-მასკარადში“. მაგრამ იგი უკვე იკავებს ასეთი დებიუტისაგან იმის გამო, რომ აქ გასტროლებზე იმყოფება ფ. შალიაშვილი და მის შემდეგ თეატრში გამოსვლა მეტად სარისკოა¹⁰. მეორე წერილში (1904 წლის 29 დეკემბერი) ვკითხულობთ: „როგორც მთხოვდით, გაცნობებთ, რომ სწავლა ჩემი მიდის კარგად და ვალწევ დიდ წარმატებებს. ჩემი მასწავლებელი პროფესორი ვანნი ჩემით ძალიან კმაყოფილია, რის დასამტკიცებლად გიგზავნით მის პირად დსკვენას... გამზადდით ორ ოპერას — „ბალ-მასკარადსა“ და „დემონს“¹¹...

1905 წლის შემოდგომაზე ვლადიმერ თულაშვილი სუმბათაშვილის მეშვიდეობით მიწვევულ იქნა დიდი თეატრის სცენაზე.

ა. სუმბათაშვილი დახმარებას უწევდა ქართველ სტუდენტებს, ქართული კულტურის ახალგაზრდა წარმომადგენლებს არა მარტო რუსეთის ქალაქებში, არამედ ევროპის ქვეყნებშიც, სადაც მას იცნობდნენ და პატივს სცემდნენ. ეს კარგად ჩანს იმ მიწერ-მოწერიდან, რომელიც არსებობდა ა. სუმბათაშვილსა და ახალგაზრდა კომპოზიტორსა და პიანისტს ირაკლი ჯაბადარს შორის. 1914 წლის თებერვალში ირაკლი ჯაბადარს სწერდა ა. სუმბათაშვილის პარიზიდან: „მასწავლებლებო, თავს ნებას ვაძლევ მოგაძივნათ ეს სტრატეგიები, მწამს რა, რომ მე სრულებით უცნობი არ უნდა ვიყო თქვენთვის, რადგან ვარ პირველი ქართველი მუსიკოსი-პიანისტი. რომელიც ევროპაში სწავლობდა და ყველგან ჰქონდა დიდი პრესა: გერმანული, ქართული და რუსული გაზეთები აქვეყნებდნენ ჩემს სურათებს. ჩემი მუსიკა წმინდა ქართულია, თანამედროვე ტექნიკაზე გაშლილი და ყველაზე სრულყოფილი მათ შორის, რაც კი აქამდე შექმნილა ქართულ მუსიკაში. ჩემს კონცერტზე ვენაში სხვა ნაწარმოებთა შორის მე გასტყუებდი „ქართულ რაფსოდიას“ (რთილი და ორკესტრი), რომელსაც უდიდესი წარმატება ჰქონდა ერთ-ერთ რეცენზიაში წერდნენ, რომ ახლო მიმავალში მას შესურს უფრო პიანისტი. არანაკლები ქება დამსახურა ჩემმა ტექნიკამ; წერილს ბოლოში ვუერთავ რეცენზიას.

და აი, აქ წარმოთქმა სიმძლევები. ერთი მხრივ, არ შემოძლია განვადრო კონცერტებით გამოსვლა—ორი-სამი კონცერტი კიდევ აუცილებელია პარიზში, ბერლინში, რათა საზოგადოება გამეცნოს მე და გაეცნოს ჩემს მუსიკას, რომელიც ახალი მიმართულებისაა; გარდა ამისა, მე არ შემოძლია ვიპოვო გამომცემელი ხელსაყრელ პირობებში, რადგან ნაკლებად ვარ ცნობილი. მე ჩამოვედი პარიზში, რათა ვცადო გზის გაყვამ ცხოვრებაში, მაგრამ, როგორცა ჩანს,

დავით ჩხიკვიშვილი

ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის მართლმადიდებლურ საზოგადოება

ამის შესაძლებლობა არ მეძლევა, რადგან საშუალება არა მაქვს გავმართო კონცერტები.

...არ შემიძლია უმოქმედობა; ჩემთვის ძალზე სასურველი იქნებოდა მიღებული ვყოფილიყავი პარიზის სალონებში, შემდგომში ფრანგულ საზოგადოებაში გამოსასვლელად, მაგრამ არ გამანია სარეკომენდაციო წერილები, რამდენადაც მთელი ჩემი დრო სწავლას მიჰქონდა და ნაცნობების შეძენა ვერ მოვახერხე. მე მოგმართავთ თქვენ, რომლის გულკეთილთადაც საყოველთაოდ ცნობილია, რათა მისწეროთ მსახიობებს ჩემს შესახებ და გათხოვთ მომიტყეოთ ჩემ მიერ გამოჩენილი დიდი სათამაშე.

გთხოვთ, მასწავლებლო, უარს ნუ მეტყვიით რამდენიმე სარეკომენდაციო წერილზე პარიზის საზოგადოების წარმომადგენლებთან და ჩამთვალთ დღეიდან თქვენს მოვალედ. თქვენ შეძლებთ მოაპყრობინოთ ჩემს მიმართ ყურადღება რომელიმე იმპრესარიოს, ანდა გამომცემლობას; მათი ზელშეწყობა შეამსუბუქებდა ჩემს გზას კარიერისაკენ.

ჩემმა ქართულმა კომპოზიციებმა დამისახურა განსაკუთრებული წარმატება პარიზში და ქართველ სპეციალისტთა ვიწრო წრეში. მე მაქვს ორი რადსოდია, კონცერტი, ტრიო და რამდენიმე წმინდა ქართული რომანსო...“ და ა. შ. 12.

XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაწყებული, გაძლიერდა ქართული ახალგაზრდობის ლტოლვა მოსკოვისა და პეტერბურგის თეატრალური სასწავლებლებისა და სტუდიებისაკენ. მრავალი ჩამოდიოდა იმისთვისაც, რომ სატყირების გზით პრაქტიკული გამოცდილება მიეღო უშუალოდ საიმპერატორო თეატრებში, და საგულსხმითა, რომ ყველა ეს მერცხნეუ ახალგაზრდა, გამოხალისის გარეშე, სარეკომენდაციო წერილებით მიდიოდა ალ. სუმბათაშვილთან. რეკომენდაციებსა და თხოვნებს ზავნიდნენ კოტე მარჯანიშვილი, ვასო აბაშიძე, ვალერიან გუნია, ლადო მესხიშვილი და მრავალი სხვა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ არ მონახებია XX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართულ დრამატულ და საოპერო თეატრში არც ერთი ასე თუ ისე მნიშვნელოვანი მოღვაწე, რომელიც სცენაზე მოსულა მოსკოვისა და პეტროგრადის თეატრალური სასწავლებლებისა და სტუდიების დამთავრების შემდეგ, რომლის შემოქმედლებითი აკვანი ალ. სუმბათაშვილს არ დაერწია.

ძნელი მოსანახია XIX და XX საუკუნის მიჯნაზე მერვე ქართველი მოღვაწე, რომელსაც თავისი პრაქტიკული მოღვაწეობით (რომ არაფერი ვთქვათ მხატვრულ-ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე) იმდენი გავლენიანობის ქართველი და რუსი ხალხის დაახლოების საქმეში, საქართველოსათვის უმაღლესი განათლების მქონე ყველა დარგის სპეციალისტთა მომზადებისათვის, რამდენიც ალ. სუმბათაშვილს.

ამ სარბიელზე იგი დაუღალავად შრომობდა.

მას ამოძრავებდა სამშობლოს საფეარულო, მელსაც უძღვნა მთელი თავისი ნიჭი, მწერლობა, ყოველივე ის, რაც კი მას გააჩნდა. ამისათვის ის არაფერს ზოგავდა. უკანასკნელ კაპიკსაც კი, რომელიც მას გააჩნდა, იგი იმ ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეს ანდომებდა, რომელსაც რუსეთში უმაღლესი განათლების მიღების შემდეგ თავისი ქვეყნის სულიერ აღორაინებაზე უნდა ეზრუნა.

ალ. სუმბათაშვილი მატერიალური შეძლების თვალსაზრისით რუსეთის მხატვრული ინტელიგენციის იმ ბრწყინვალე წარმომადგენელთა რიცხვს ეკუთვნის, ვისი ფულადი ბიუჯეტით მხატვრული შემოქმედებითი შრომის შედეგად მიღებული მონორაბეობი განსაზღვრებოდა. ისინი საშუალო შეძლების ინტელიგენტები იყვნენ, რომლებიც ტიტანურ შემოქმედებით შრომას ეწეოდნენ.

მიუხედავად შეზღუდული ფულადი შესაძლებლობისა, ალ. სუმბათაშვილი თავისი შემოსავლის მნიშვნელოვან ნაწილს საზოგადოებრივ საქმეს, კერძოდ, საქართველოსათვის კადრების მომზადების მეტად მნიშვნელოვან და კეთილშობილურ საქმეს ანდომებდა.

მის არქივში ინახება ათასობით წერილი რუსეთში და საზღვარგარეთ მყოფი ქართველი სტუდენტებისა, კულტურის მოღვაწეებისა და ცალკეული პირებისა ფულადი დახმარების თხოვნით. და, როგორც წესი, არც ერთი ეს წერილი მზრუნველი, გულთბილი და კეთილშობილი ადამიანის მიერ პასუხის ვარდნა არა დატოვებულა.

სტუდენტების წერილებიდან მოვიყვანთ რამდენიმე დამახასიათებელ, ტიპურ ბარათს: 1906 წ. 24 იანვარს სტუდენტი იულიან ბერაია სთხოვს სუმბათაშვილს ფულად დახმარებას, რადგანაც უსახსრობის გამო დიასახლისმა გამოაგდო ბინიდან; ახლა ღამეებს ათეფს ხან ერთ, ხან მეორე აშხანავთან, არა აქვს არსებობის არავითარი საშუალება და თუ არ მიიღო დახმარება, არ იცის რა ტრაგედია დატრიალდება¹³. 1904 წლის 23 ოქტომბერს, გიორგი იმზნელი სწერს ა. სუმბათაშვილს, რომ იგი არის ოდესის უნივერსიტეტის სტუდენტი, ღებულხს სტიპენდიას საქართველოს დრამატულ კომიტეტისაგან 25 მანეთს თვეში, მაგრამ ეხლა აფად გახდა, ფული არ ჰყოფნის კვებაზე, მშობლებიდან დახმარებას არ ელის, რადგან მათ ამის შესაძლებლობა არა აქვთ და ამიტომ სთხოვს მას დაეხმაროს 100 მანეთით¹⁴, ერთმაც და მეორემაც, ისევე როგორც სავება, ასეთი დახმარება მიიღეს.

აქ მოვიტანო დიდი ქართველი მსახიობის ლადო მესხიშვილის ორ წერილს და იმ დიდი მიმოწერიდან, რომელიც ა. სუმბათაშვილსა და მას შორის არსებობდა, ისინი ნათელს ჰფენენ ა. სუმბათაშვილის პიროვნებას, მის მაღალ კეთილშობილებას და იმ ზრუნვას, რომელსაც იგი

ინუნდა არა მარტო ღირსი ქართველი სტუდენტების, არამედ დიდი ქართველი მოღვაწეების მიმართაც. ლ. მესხიშვილი, დიდი ქართველი ტრაგიკოსი, ასაკით ა. სუშბათაშვილის თანატოლი იყო. იგი, ისევე როგორც ა. სუშბათაშვილი, 1857 წელს დაიბადა და მასვე 1881 წელს შედგა ფეხი პროფესიული თეატრის სცენაზე.

ლალო მესხიშვილის პირველი წერილი ა. სუშბათაშვილისადმი, რომელიც ქვემოთ მოგვყავს, არ არის დათარიღებული. ჩვენი აზრით, იგი 1906 წლის ზაფხულში უნდა იყოს დაწერილი. ცნობილია, რომ ქუთაისიდან ლ. მესხიშვილი თბილისის ქართულ დასს დაუბრუნდა, რომელიც ამ დროს მეტად კმახე მდგომარეობაში იყო. თეატრის შენობას ანატოლური რემონტი უკეთდებოდა. დასს სპექტაკლების გამართვა დაქირავებულ შენობებში უხდებოდა. სპექტაკლის ხარჯებს შემოსავალი ვერ ფარავდა, ხოლო ქართველმა საზოგადოებამ ვერ შეძლო სათანადო დახმარების გაწევა. ლ. მესხიშვილი, რომელიც ამ დასში რეჟისორად და მსახიობად მუშაობდა, იძულებული შეიქნა მიეტოვებინა თბილისი და მოსკოვში გადაბარებულყოფი, რათა რომელიმე თეატრში დაეწყო მუშაობა. ჩვენ თითქმის მთლიანად მოგვყავს მისი პირველი წერილი ალ. სუშბათაშვილისადმი, ჩადგანაც იგი მრავალმხრივად საინტერესოა.

„ღრმად პატივცემული თავადო ალექსანდრე ივანეს ძე...“

...ჩემკარბ ვთქვა, რომ კახელი ვარ და, აქედან გამომდინარე, მლიქვნელობა შორსაა ჩემგან. მართალია, მე მთლიანად ვარ დამოკიდებული თქვენს კეთილგანწყობილებაზე, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მე გულახდილად მოგმართავთ: თუმცა უფრო ახლოს გაცნობისას თქვენ ჩინადლად დარწმუნდებით ამაში. ალბათ ვაგვიკვრდებით, რომ მშობლიურ სცენაზე ოქტომბრის საშაბურის შემდეგ გადავწყვიტე მისი მოტოვება, უცებ გავწყვიტე წარსულთან კავშირი და გამოვემგზავრე ჩემთვის უცნობ მოსკოვს თავშესაფრის საძებრად. ფრიად ვუწუხვარ, მაგრამ ეს უნდა გამეკეთებინა. ჩემი საუკეთესო ძალები და წლები შევწირე სამშობლოს და ვფიქრობდი, რომ მას სარგებლობას მოვუტანდი, მაგრამ ასე არ გამოვიდა. უხედილი ქართული სცენა ისეთ მდგომარეობაშია, რომ იგი დაბლა მიეჭანება და მისი დაღუპვა ვარდუელია.

ჩამორჩენილობა, განუვითარებლობა, სრული გულგრილობა, საქმისადმი, გონიერი საწყისის არარსებობა თეატრალურ საქმეში, წვრილმანი პირადი პატივმოყვარეობა — აი, ის უპოვო ფიქრები, რომლებითაც გამოირჩევიან ქართული თეატრის საუკეთესო წარმომადგენლები. ათი წლის წინათ მე გამოვეყვი თბილისის სცენას, ვიღებარადი ქუთაისში, დავიწყე ახალი საქმე და მისი წყალობით, რომ საქმეში

ახალგაზრდა ძალები ჩავაბი, საქმე საქმედ კარგად აეწყო. ქუთაისის თეატრს მაგალითად უსახედუნე თბილისს, სადაც თავმოყრილნი იყვნენ მთელი კორიფები სცენისა, მაგრამ, სამწუხაროდ, უკანასკნელმა მოვლენებმა მიიძღეს შემეწყვიტა საქმე და გადასასვლელად თბილისს. თბილისელებს ეს ამბავი ძალიან გაეხარათ და თბილისის დრამატული საზოგადოების მმართველობამ შემომთავაზა ამელო ჩემს თავზე რეჟისურა და საქმის თორგანიზაცია. გამოგიტყდებით, მე არ მინდოდა ამ პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღება, მაგრამ მომიწია ახალგაზრდა მსახიობების თხოვნის შესრულება და მე ეს საქმე ვთავებ. მაგრამ მაშინვე შემეჯახნენ ძველი წესრიგის წარმოშადგენელები, რომლებმაც წარმოდგენა ამა აქეთ სცენის ისეთ ელემენტარულ მოთხოვნებზეც კი, როგორებიცაა როლების დაწესება, რეპერტიციები... ჩვენი მსახიობების განვითარების დონის ანაშაღებლად მოვაწყვე უფროს ლტყეობი ანატომიამ, ფსიქოლოგიამ, თეატრალურ ხელოვნებაში და ა. შ. ამ მიზნით მოვიწვიე რამდენიმე ინტელიგენტი; და მერე? მსახიობებმა არაკეთილმოსურნეობა გამოიჩინეს ამ წამოწყებისადმი; გამოჩნდნენ ისეთებიც, რომლებმაც ბრალი დამდეს მეტიჩრობაში. საშინელ პირობებში მივიყვანე სეზონი ბოლომდე, მაგრამ მტკიცედ გადავწყვიტე წავსულიყავი და დამეტოვებინა ისინი, რათა განეგრძოთ თავისი სიცოცხლე არსებობა. მართალია, არ არის გმირობა უკან დახევა და გულზე ხელების დაკრფვა, მაგრამ ძალიან დავიღალე. ჩემი საუკეთესო მეგობრები, მათ შორის ვანოც, მირჩეიდნენ მიმეტოვებინა ყველაფერი და გავმგზავრებულყავი. მეც ასე მოვიქციე. არ ვიცი, მომავალში რა მელის, შეიძლება მიმიწიციც კი, მაგრამ, სამადიგრობა, პირადად აღარ ვიხილავ ჩემთვის მეტად საყვარელი საქმის დაღუპვას. ჩუი კიდევ შარშან ვაპირებდი ვამგზავრებას და სამშობლოსაგან დაშორებით ბედის ცდას. ყველაფერი ნაღის ფასად გავყიდე და ნივთების ნაწილი „მოდეს“ სააგენტოსაც კი ჩავაბარე, მაგრამ უკანასკნელი, გამოსათოგარი სპექტაკლის დროს საზოგადოებამ მოითხოვა, რომ დავრჩენილიყავი, რომ მე არა მქონდა უფლება ბედის ანაბრა მიმეტოვებინა ქართული სცენა, მე მომცეს ადრესი, ხელმოწერილი ბევრი მოქალაქის მიერ, ისინი არ გადიოდნენ თეატრთან შანამ, სანამ დავრჩენი თანხმობა არ გამოვგლიჯეს. ჩამოყალიბდა მთელი საზოგადოება, რომელმაც თავის თავზე აღიო დასისათვის მატრიალური დახმარების გაწევა და მთელი წლის განმავლობაში ჯამაგირით ჩემი უზრუნველყოფა. ზუსტად ერთი თვის თავზე საზოგა-

დავითი ჩხიკავაძე

ა. ი. სუშბათაშვილი და მოსკოვის მართვლითა საზოგადოება

დოგმა უარი თქვა დასის შენახვაზე ქალაქში დაწყებული არეულობის გამო და მე დავრჩი საქმის გარეშე, ბედს მინდობილი. ჩემი ოჯახი პირდაპირ შიმშილობდა. და ეს მაშინ, როცა საზოგადოებას 25 წელი ვეშაბურე. ახლა... თქვენ გაიგებთ ჩემი ვაბედული ნაბიჯის მნიშვნელობა — აქ გამოიგზავრება ალაბელზე. ერთადერთი იმედი ჩემი და ჩემი ოჯახისა ხარო თქვენ, ... რა თქმა უნდა, მე არა მაქვს უფლება თავს მოვახებოთ ჩემზე ზრუნვა, მაგრამ ყველა, ვისი გაცნობაც კი აქ მოვახერხებ, მათ შორის დოქტორი რუმინსკევიც (სამხატვრო თეატრის მასხივში) ერთხმად მიმტაცებს, რომ თქვენ იმდენად ძლიერი ხართ, რომ შევიძლიათ დამეხმაროთ რომელიმე აქაურ თეატრში მოწყობაში.

მე არ ვეძებ დიდებასა და სახელს; ჩემი დრო წყდები. არა, მე ერთადერთი მხნაინ მაქვს: მივცე საშუალება ჩემს ორ ქალიშვილს დაამთავრონ გიმნაზიის კურსი, შემდეგ კი თეატრალური სასწავლებელი. უფროსი 14 წლისაა და მუქაქსე კლასშია, უმცროსი კი 11 წლისაა და მესამეში. მათ ბრწყინვალე დახასიათებანი აქვთ. ვემოთხებ... ვიქნები მხოლოდ ჩემზე მანდიბოლი საქმისა თუ როლების კეთილმინდობიერი შემსრულებელი. თქვენ ამ სიკეთის წყალობით გეისნით მეც და ჩემს ოჯახსაც უშიშლისაგან...

თქვენი კეთილგანწყობის ბედით დავრჩები თქვენი ღრმა პატივისმცემელი ვლად. სარდიონ. ალექსეი-მესხივეი*16.

ა. სუმბათაშვილმა მართლაც დიდი მზრუნველობა გამოიჩინა ლ. მესხიშვილისადმი, მოელაპარაკა ნეპროვიჩი-დანჩენკის და იგი სამხატვრო თეატრში მიიწვიეს სამუშაოდ. ეს იყო დიდი ქართველი მსახიობის ოცნების აღსრულება. 1906-07 წლის სეზონი მსახიობმა სამხატვრო თეატრში გაატარა. მაგრამ, სამწუხაროდ, მალე გამოირკვა, რომ იგი ფეხს ვერ მოიკიდებდა იქ. სამხატვრო თეატრი მაქცირი შემოქმედებით დისციპლინის კოლექტივი იყო, საკუთარი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მხატვრული სტილითა და მანერით. მსახიობს, რომელიც არ იყო დაკავებული სპექტაკლით ან რეპერტივით, ვალდებული იყო ესწავლა, ემეცადინა საგანგებოდ აუქანილი მასწავლებლების მეთვალურობით. ადრე ლ. მესხიშვილი შესჩირდა ა. სუმბათაშვილს, რომ ქართული მსახიობები „განუვითარებლები, ჩამორჩენილნი არიან, საქმისადმი გულგრილობას იჩენს“, „არ სწავლობენ როლებს“, „არ ესწრებიან ლექციებს, რომლებიც უფასოდ მოთვით იკითხება თეატრში“ და ა. შ. მაგრამ როდესაც იგი თვითონ მოხვდა მაღალი კულტურისა და ერთიანი შემოქმედებითი მისწრაფებებით შეკრულ კოლექტივში, სადაც სამსახიობო ოსტატობის ამაღლებას გადამწყვეტი ყურადღება ექცეოდა, მან ზუსტად ისეთივე დამოკიდებულება გამოიჩინა, როგორცაც თუთ იგი ადრე აკრიტიკებდა. ნეპროვიჩი-

დანჩენკო, რომელიც დიდად აფასებდა მას, როგორც მაღალი მხატვრული შესაძლებლობის მსახიობს, ამავე დროს მისკან მოითხოვდა თეატრის მხატვრული სტილისადმი დამორჩილებას. თეატრალური მოქმედა, რაც პროვინციაში იყო გამეფებული, მიუღებელი აღმოჩნდა სამხატვრო თეატრისათვის. ამის დაძლევა კი უკვე ასაკში შესულმა ლ. მესხიშვილმა ვერ შეძლო და ერთი წლის შემდეგ მიატოვა სამხატვრო თეატრი.

ყვლავ საჭირო ვახდა ა. სუმბათაშვილის დახმარება მისი რეკომენდაციით 1907-08 წლის სეზონში ლ. მესხიშვილი რიზანის თეატრში მუშაობს მთავარ რეჟისორად და პრემიერად. 1908 წლის მაისში საქართველოში მიემგზავრება საგასტროლოდ, სადაც ორი თვე დაჰყო. ვასტროლებიდან დაბრუნებული ლ. მესხიშვილი, ა. სუმბათაშვილის რჩევით, 1908-09 წლის სეზონში კ. მარჯანიშვილმა აიყვანა თავის დასში და ოდესაში გაიყოლია.

სავულისმზოა ვლ. ალექსი მესხიშვილის მეორე წერილი სუმბათაშვილისადმი. ეს წერილიც არაა დათარიღებული, მაგრამ იგი 1908 წლის აპრილისათვის უნდა იყოს დაწერილი. მასში ლ. მესხიშვილი აღწერს მის გასტროლებს საქართველოში და უხატავს თბილისის ქართული დასის მეტად მძიმე მდგომარეობას. რაც შეეხება ქუთაისის თეატრს, აქ უკეთესი ვითარებაა. იგი წერს, რომ მისი გამოსვლა ქუთაისის სცენაზე აღინიშნა სრულ ტრიუმფით და შემოსავალიც დიდი ჰქონდა*17.

ა. სუმბათაშვილისადმი მთელი მისი ცხოვრების მანძილზე მტრულად იყო განწყობილი ქართული საზოგადოების ერთი, ყველაზე უფრო რეაქციული ნაწილი. ამ ჯგუფს ხელს არ აძლევდა ის დიდი პოზიტიური მოღვაწეობა, რასაც ა. სუმბათაშვილი ეწეოდა ქართული კულტურის განვითარებისათვის. ისინი სასტიკად ილაშქრებდნენ იმ ცხოველმყოფელი ზეგავლენის წინააღმდეგ, რასაც რუსული მოწინავე თეატრალური კულტურა ა. სუმბათაშვილისა და მისი მიმდინარეობის საშუალებით ახდენდა ქართულ სცენაზე. ამით აიხსნება ის გაუთავებელი ლანძღვა-გინება, რაც ზოგიერთი ქართული გაზეთის ფურცლებზე გაისმოდა ა. სუმბათაშვილის მიმართ.

კარგეტილობისა და ვიწრო ნაციონალიზმის ნიშნულია ამ მხრივ ი. გომარათელის წერილი „ჩენი ვალიკო“, რომელიც არსებითად ალ. სუმბათაშვილის წინააღმდეგაა მიმართული. ამ წერილში ავტორი ცდილობს უჩვენოს ვალერიან გუნისა შემოქმედების ეროვნული მნიშვნელობა, დახატოს მისი შემოქმედებითი პორტრეტი, მაგრამ მიმართავს ურთიერთდაპირისპირების ისეთ უხერხოდ და უცნაურ ხერხს, რომ ე. გუნისა პორტრეტის ნაცვლად უჩვენებს სიბეცეს ქართული ინტელიგენციის ერთი, მცირე ნაწილისა, რომელიც ვერ ხედავდა ა. სუმ-

ბათუმეილის უდიდეს დამსახურებას ქართული კულტურის წინაშე.

ა. გომართელი სტატიას იწყებს იმ მომენტის აღწერით, როდესაც იგი პირველად შეხვდა სუმბათაშვილ-იფეის მოსკოვში. იგი აღფრთოვანებით მოიხსენიებს იმ ვარემოს, რომელშიც სუმბათაშვილი ცხოვრობდა. „აღამიანს ჰქონია წყურვილი მშვენიერებისა და ჰქონია ამასთან ერთად საღსარიც, რომ ეს წყურვილი სრულად, უნაკლოდ მოეკლა... — წერს გომართელი და აქვე გამოაქვს დასკვნა, რომ რამდენადღაც სუმბათაშვილისთვის „სუნებას მიუყვია ნიჭი“, მას მეტი აღაზრდები ღარჩენია, თუ არა „დაჯდეს და იმუშაოს“ (71). უმადვრ ცვათხულობთ: „სუმბათაშვილი მუშაობდა და მუშაობს მხნედ, ნაყოფიერად, ის ნიჭიერი მსახიობია, ნიჭიერი მწერალი, მაგრამ...“ და აი, ამ „მაგრამით“ იწყება ის, რასაც ყველაზე რბილად ვიწრო ნაციონალიზმი ქვია.

უმეველად მიიჩნევს რა იმ ჰუმეარიტებას, რომ ნიჭი საერთო საკაცობრიო კუთვნილებათ (შესაბამისად ამისა, მისთვის უცხო უნდა იყოს ყოველგვარი ეროვნული თუ ნაციონალური განცალკევებულობა) — ა. გომართელი ბრალს სდებს სუმბათაშვილი-იფეის იმას, რომ მან „სრუტის შესწირა ნიჭით და შრომაც“ და რომ „სუმბათაშვილის ნიჭი მაინც უფრო რუსეთს ამშვენებს, ვიდრე ამის საქართველოს“.

არ უარყოფს რა იმ ჰუმეარიტებას, რომ „სუმბათაშვილს უყვარს საქართველო ძლიერის ღემთა გრძნობით“, რომ „ამ სიყვარულმა დააწერინა მას „ლაღატი“, წერიალას ავტორი მოიხსენიებს სუმბათაშვილისაგან „მსხვერპლის გაშობებას“, რაც მან „მაინც ვერ შესძლო“. 18 ავტორი თავის გაუმართლებელ დამოკიდებულებას სუმბათაშვილისადმი „ასახულებს“ მხოლოდ იმით, რომ სუმბათაშვილი რუსეთში მოღვაწეობდა და არ ითვალისწინებს იმ უდიდეს დახმარებას, რასაც იგი უწევდა თავის თანამემამულეებს.

კარგად პასუხობდა თვით ალ. სუმბათაშვილი ამ სულმოკლე ადამიანებს: „ლევებზე ყვემან, ქარაგანი კი მიდის“. ა. სუმბათაშვილი კვლავ წარბეზურულად განაგრძობდა თავის დიდ და კეთილშობილურ მოღვაწეობას სამშობლოს სამსახურის საბრძოლველად.

ქურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ კორესპონდენტისადმი მიცემულ ინტერვიუში იგი ამბობდა:

„— რას გვიქრობ სამშობლოს სამსახურზე? გაუგებარია ზოგიერთების საქციელი, ღალატს რომ მიჰყენებენ... განა პავლე ტრუბეცკოი, ეს შესანიშნავი რუსი მოქანდაკე, რომელიც სიყრმიდანვე იტალიაში ცხოვრობს... შესანიშნავი ქანდაკებებს ჰქმნის და რუს მოქანდაკედ არის ცნობილი, — სამშობლოს მოღალატეა? განა შექსპირი, ეს ინგლისის მშვენიეა, იმავე დროს ჩვენს სიამაყე არ არის და

ინგლისის სახელი უფრო არ განადიდებ? მე ვთქმე მკითხველთა ერთი შექსპირი... ას უნოტო მწერალს მარჩენია; რაიცა შემიხება მე... მეც ჩემს სამშობლოს და საზოგადოდ ხელოვნებას ისე ვემსახურები, როგორც შემეძლია... მე ვტრიალებ რუსის უმაღლეს მოაზროვნე, ხელოვნება-მწერლობის მოყვარულთა საზოგადოებაში, სადაც ქართველად მცნობენ, მშვენიერ საქართველოს შვილად და ყოველთვის ცეცდომლზე ჩემი სამშობლოს სახელი კიდევ უფრო განდიდდეს.

— დრამატული სკოლა? რა თქმა უნდა, სკოლა საჭიროა, მაგრამ არა ისეთი, როგორც საზოგადოდ სკოლას გულისხმობენ. მსახიობისათვის საჭიროა დიდი, ყოველმხრივითი ცოდნა და უმთავრესად იმ ენაზე აღზრდა, რომელზედაც ფიქრობს იმსახიობის. არ შეიძლება რუსული ენით აღზრდილი ქართული სცენის მსახიობი იყოს... დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს ხმის დაყენებას.

— ქართული ენა? 9 წლიდან 19 წლამდე სამშობლოში ვცხოვრობდი, ქართლში. აქ გულზე და ნათესავეებში ვტრიალებდი, და რაც მაშინ ვისწავლე — ის შემჩნა. შემდეგ რუსეთში ვიზრდებოდი, მაგრამ დედა უმთავრესად ფრანგულ ენას მასწავლიდა... რუსული ენა და ლიტერატურა მიყვარს, მაგრამ ეს როდი იმშლის ჩემი სამშობლოს ლიტერატურაც მიყვარდეს, თუ რუსულ ენას უპირატესობას ვაძლევ, ეგ იმიტომ, რომ მე რუსთა მსახიობი ვარ და ეს ენა ჩემი იარაღია...“ 19

* * *

ლადო მესხიშვილი თავის პირველ წერილში სწერდა ა. სუმბათაშვილს, რომ მან თან ჩაიბრუნა მოსკოვში ორი თავისი ქალიშვილი (ნინო და ბარბარე) და გიმნაზიაში განაწესა ისინი.

ლ. მესხიშვილი ტიპური ქართველი კაცი იყო, ფულის გამოზოგვა არ იცოდა და ამის გამო ხშირად მძიმე განსაცდელში ვარდებოდა. ასე მიზანადაც 1910 წლის 18 მარტს მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტი ვახტანგ მქედლიშვილი ატყობინებდა ალ. სუმბათაშვილს, რომ ლ. მესხიშვილის ქალიშვილები იძულებული არიან მიატოვონ სწავლა გიმნაზიაში იმის გამო, რომ არა აქვთ შესაძლებლობა შეიტარონ სწავლის ქირა. „ქალიშვილების მამა ამყვამდ აუწერელ სიღატაკეს განიცდის და რაიმე სახის დახმარება მის მხრივ გამოიცილებულია“. დახმარების სახით 150 მანეთი მესხიშვილის ქალიშვილებს ამას წინათ მისცა სამხატვრო თეატრმა, მაგრამ საჭიროა კიდევ 250 მანეთი. „ველადიმერ სარდინის ქე, — განაგრძობდა ვ. მქედლიშვილი, — ესე დაიბნა, რომ არ იცის რა მოი-

დავით ჩხიშვილი

ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის მართლმადიდებელი სასულიერო

მოქმედოს. დაჯარა იმის უნარიც კი, რომ ვინმეს მიმართოს. მე ვერ ვნახე შესაძლებლობა დაეშალოთ თქვენ ყოველივე ეს. ყოველ თქვენს რჩევის მივლინებ დიდი მადლიერების გრძნობით და დაუყოვნებლივ შევასრულებ.

აი, ყოველივე ის, რის გამოც გაუწიებთ, ვახტანგ მჭედლოვი²⁰.

როგორც ჩანს, ალ. სუმბათაშვილმა გულთან ახლოს მიიტანა ლ. მესხიშვილის ქალიშვილების გაიქცევა, სწავლის ქირა შეინახა გიმნაზიაში და ფულადი დახმარებაც გაუწია მათ, რადგანაც რამდენიმე დღის შემდეგ ვ. მჭედლიშვილი შემდეგი ხასიათის ბარათს უგზავნის ა. სუმბათაშვილს: „ამ წუთებში მხოლოდ მადლობის, მადლობის, მადლობის“ გარდა არაფრის თქმა არ შემიძლია... უსასრულოდ თქვენი მადლიერი ვახტანგ მჭედლოვი²¹.

სხვათა შორის, ნინო და ბარბარე მესხიშვილები შემდგომ აქტიურ დახმარებას უწევდნენ ა. სუმბათაშვილს მოსკოვის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს საქმიანობაში.²² გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ მათ გაიარეს მოსკოვის ფილარმონიული სასწავლებლის დრამატული კურსები და 1915 წელს მამასთან ერთად ირკუტსკის თეატრში მუშაობდნენ.

თვით ვახტანგ მჭედლიშვილი, მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტი, ალ. სუმბათაშვილმა მოსკოვის სამხატვრო თეატრის სკოლაში ვანაწყება მოწაფედ. ეს ის ვ. მჭედლიშვილია, რომელიც ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ცნობილი თეატრალური მოღვაწე გახდა. მან სამხატვრო თეატრში ქართველი ახალგაზრდების სტუდია ჩამოაყალიბა, რომელშიც ოცამდე ნიჭიერი ქართველი ქაბუკი და ქალიშვილი სწავლობდა. შეგონახულია ვ. მჭედლიშვილის მრავალი წერილი ა. სუმბათაშვილისადმი. ერთ-ერთი მათგანი ნათელს ჰყვებს იმ ზრუნვას, რასაც ალ. სუმბათაშვილი იჩენდა ვ. მჭედლიშვილისადმი.

იგი წერს:
„ღრმად პატივცემული ალექსანდრე ივანეს ძე!“

რამდენიმე დღესა და ღამეს თავს ვებრძოდა და ბოლოსდაბოლოს გადავწყვიტე, რომ ისლა დამჩენია, მივატოვო ყოველივე და სახლში დაებრუნდე, ან მოვიმოქმედო სხვა რამ ისეთი, რაც საშუალებას მომცემდა შეარსება პირველის გაცემა თითქმის შეუძლებელია და მტკივნეულიც. — გავმზავრო მამნი, როდესაც დაიწყო შეგნებული ცხოვრება.

მეორე კი ძალზე რთულად წარმომიდგება — რა ვიღონო? და აი, ვადგეწყვიტე თქვენთვის მომართა. სურვილი მოსკოვში ცხოვრებისა და მუშაობისა იმდენად დიდი მაქვს, რომ თავს ვერ ვიკავებ უტაქტობისაგან და აკვლავ გაუწიებთ... თქვენს გარდა მე არავინ არ მაყვს, სრულიად არაინ...

ღვთის გულისათვის მაგრძნობანეთ, რომ მე

მომაბეზრებელი ვარ და მეც წავალ, მივხატვას ყოველივეს და წავალ. ვიმეორებ, მერმოსკოვში მსურს ჩემი ენერგიით და შრომისმოყვარეობით დაგიმტკიცოთ წრფელი და ღრმა მადლიერება. და რამდენადც ფიქსირი საშუალება არა მაქვს ბეჭითად ვიმედიანო, მე იმასაც კი ვხედავ, რომ თავს გაბეზრებთ, იმედია, თქვენ ამას მაპატიებთ.

მე გთხოვთ, თუ საშუალება გექნებათ, წარუდგინოთ ჩემი თავი რომელიმე თქვენს ნაცნობ-თავანს რეპერტიორად, რათა ამით საშუალება მომეცეს, ჯერ ერთი, ვიარსებო, მეორეც, დავრჩე უნივერსიტეტში...

შეგნება იმისა, რომ ვთავაზობ იმ სტუდენტს როლს, რომელიც თავს აბეზრებს ადამიანს, საშენილება. გემუდღერო, იყავით მოწყალე ჩემდამი და ნუ განმსკით. თქვენ ყველაზე მეტად გესმით ქვეყანაზე, რომ თუ ადამიანს არა აქვს არსებობის საშუალება, ეს მას ხელს არ უშლის იქონიოს თავმოყვარეობა. გეფიცებთ ყოველივე წმინდას, რომ თუ არა თქვენი კეთილშობილი პიროვნება, მე საბოლოოდ დავიღუპებოდი. კიდევ და კიდევ გთხოვთ პატივებს. მხატვრული თეატრის სკოლაში და რეპერტიოებზე კვირაზე მეტია დავლივარ.

თქვენი გულწრფელად პატივისცემული ვახტანგ მჭედლოვი²³.

* * *

XX საუკუნის დასაწყისში ქ. მოსკოვში ქართველ მცხოვრებთა კოლონია შეიქმნა. აქ საცხოვრებლად დასახლდნენ: მეცნიერები, ექიმები, ინჟინერები, ხელოვნების მუშაკები და, რასაკვირველია, სტუდენტები. ქართველი მოსახლეობის აღიარებულ ხელმძღვანელად ა. სუმბათაშვილი ითვლებოდა. იგი მამით ქართველი, დედით რუსი, გაზრდილი რუსული კულტურის ტრადიციებზე, შესანიშნავად გამოხატავდა ორი მოძმე ხალხის ისტორიულ ინტეგრაციას და მისწრაფებებს, მათ ძმობასა და ერთიანობას.

მოსკოვის ქართველებს განსაკუთრებული სიყვარულით უყვარდათ ალ. სუმბათაშვილი, ყურის უგდებდნენ ყოველ მის სიტყვას, რჩევას. ეს გასაგებია: იგი იყო უღარესად განათლებულ პიროვნება, დიდი მსახიობი, ცნობილი დრამატურგი, რომელიც დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა რუსული საზოგადოების ყოველ წრეში. საკმარისია მოვიყვანოთ ნაწყვეტი წერილიდან, რომელიც 1912 წელს პოლკოვნიკმა ა. თვლიაშვილმა გაუგზავნა მას მთელი ქართული საზოგადოების სახელით, რომ გასაგება გახდეს, თუ როგორ აფასებდა მის ქართული კოლონია მოსკოვში. იგი წერდა: „შენ ერთადერთი ქართველი ხარ აქ დღემდე სახელით და, ზუნებარეობა, ჩვენს საიამაგეს წარმოადგენ. აქედან გასაგებია სურვილი — იდგე საზოგადოების სათავეში“.

ა. სუმბათაშვილის სახლის კარები ღია იყო

არა მარტო თავისი კოლეგებისათვის, რუსულ კულტურის კორიფეებისათვის, არამედ მოსკოვში მცხოვრები ქართველებისთვისაც. აქ ხშირად იკრიბებოდნენ ქართული ინტელექციის წარმომადგენლები, ბუზბუნენ საქართველოს საკითხებზე, აწყობდნენ გეგმებს და პრაქტიკულად წყვეტდნენ ქართული კულტურის მრავალ საკერძოპროტო საკითხს. ასეთმა შეკრებებმა, განსაკუთრებით ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს საქმიანობის გამოცდილებამ, რეალურად დასვა საკითხი მოსკოვში მცხოვრებ ქართველთა გამაერთიანებელი ორგანიზაციის შექმნის შესახებ. ერთ-ერთი ასეთი შეკრების დროს, 1906 წლის შემოდგომაზე, ალ. სუშბათაშვილმა გამოთქვა სურვილი მოსკოვის ქართულ საზოგადოების შექმნის შესახებ და დასძინა, რომ იგი თავის დანაშოგიდან გარკვეულ თანხასაც შეიტანდა ასეთი საზოგადოების ფინანსური საფუძვლების შესაქმნელად. მაგრამ ეს საქმად მცირე იქნებოდა, რომელიც გერ უზრუნველყოფდა საზოგადოების არსებობას. მან გამოთქვა რწმენა, რომ მოსკოვში მცხოვრები მილიონი ქართველებიც გაიღებდნენ თანხას ასეთი საზოგადოების დაარსებისათვის. საკითხის წინასწარი დამუშავება დაეწალა სამხედრო ინჟინერს, პოლკოვნიკ ი. თვალაშვილს.

1907 წლის 5 იანვარს ი. თვალაშვილი სწერს ა. სუშბათაშვილს:

„ღრმად პატივცემულო... ალექსანდრე ივანეს ძე! აი ამ წერილთან ერთად ვიტოვებთ გასაცნობად „მოსკოველ ლატევილას საზოგადოების წესდებას“, რომლიდანაც ვფიქრობთ გადავიწეროთ ჩვენი წესდება. ნაწილი აუცილებელი შესწორებებისა და ცვლილებებისა უკვე გაკეთებულია ფანქრით. თუ საქირად მიიჩნევთ კიდევ რაიმეს შეცვლას ან დამატებას, უარს ნუ გვეტყვით ამაზე. ამოცანება ძალიან დიდია, ეპვი არ არის, რომ გერ შევძლებთ ყველა უფლების გამოყენებას, რომელიც წესდებითაა გათვალისწინებული. მაგრამ უმჯობესია გვექონდეს ეს უფლებები. წესდების წაითხვის შემდგომი დამინიშნით დრო, ან უმჯობესია ტელეფონით მოვილაპარაკოთ.

გისურვებთ სრულ წარმატებას, ვრჩები თქვენი ღრმად პატივისცემული ტულავეიცა²⁴.

14 იანვარს შედგა მოსკოვში მცხოვრებ ქართველთა საერთო კრება. რამდენიმე დღით ადრე მოსკოვის ქალაქისათვის გავგზავნა წერილი ა. სუშბათაშვილის ხელმოწერით, რომელშიც ჩამოყალიბებული იყო თხოვნა საზოგადოების წესდების დამტკიცების შესახებ.

1907 წლის ივნისში „მოსკოვის გრაფონაზონის“ დაუმტკიცებია წესდება ქართველთა საერთო საზოგადოების დახმარების საზოგადოებისათვის. საზოგადოების თავმჯდომარედ აღრჩევიან ღრამბატურკი თავ. ალ. სუშბათაშვილი²⁵. საზოგადოების გამგეობაში შევიდნენ ა. სუშბათაშვილი, ივ. თულაშვილი, ა. ჯავახიშვილი, ექიმები

მ. ზანდუქელი და ნ. ზორაია: გამგეობას 1909 წელს ახალი არჩევნებით დაემართნენ პარტიულმა ალექსანდრე ხაბანაშვილმა, დიმიტრი არაყიშვილი და სხვ.

1808 წლის 11 იანვარს მოსკოვის ბოლიტეკიური მუზეუმის შენობაში შედგა საზოგადოების კრება, რომელმაც დაამტკიცა გამგეობის დებულება, სარეგულირებო კომისიისა და საბიბლიოთეკო კომისიის ინსტრუქციები, გამგეობის დებულებით, გამგეობის წევრებსა და წევრობის კანდიდატებს ირჩევდნენ საზოგადოების საერთო კრებაზე. გამგეობას ევალებოდა საზოგადოების დაწესებულებებზე ხელმძღვანელობა, საქმიანი მიწერ-მოწერის ორგანიზაცია, საერთო და საარჩევნო კრებების ჩატარება, სახსრების შეგროვება. გამგეობა დახმარებას უწყევდა მოსკოვში მცხოვრებ ქართველებს სესხის სახით, აწყობდა მათ სამსახურში, დახმარებას უწყევდა მოსკოვში მცხოვრები ქართველების შვილებს და საქართველოდან ჩამოსულ ქართველ ახალგაზრდობას სწავლა-განათლების მიღებაში. იგი ყურადღებას აქცევდა ბიბლიოთეკებისა და სამკითხველოების მუშაობას, მათი წიგნების დაკრძალვებზე, აწარმოებდა ლექციებს, კონცერტებს, საღამოებს და ა. შ. იგი ამევე დროს აყალიბებდა ქართულ სასაიდლოებს, ბუფეტებს, შემნახველ საღაროებს.

საზოგადოების ბიბლიოთეკა მიზნად ისახავდა ლიტერატურის შეგროვებას კავკასიისა და საქართველოს შესახებ, რათა საშუალება მისცემოდა ყველას, ვინც კი ამის მოისურვებდა, გასცნობოდა საქართველოს, მის ისტორიას, კულტურას და ენას. მას ვანსაკუთრებულ როლი უნდა შეესრულებინა ქართველი სტუდენტების აღზრდის საქმეში. ლიტერატურის შესაძენად ბიბლიოთეკას თანხებს უყოფდა საზოგადოების გამგეობა. საზოგადოებამ შეწირულობის სახით მრავალი ათასი მანეთი მიიღო მილიონი მეცენატებისაგან.

აღსანიშნავია, რომ 10 წლის მანძილზე საზოგადოებამ შეწირულების სახით 594 ათასი მანეთი მიიღო და ამ თანხის საგრძნობი ნაწილი ბიბლიოთეკის საქმიანობისათვის დახარჯა. ბიბლიოთეკას სათავეში ედგა ალექსანდრე ჯავახიშვილი. საგულისხმოა, რომ მოკლე დროში ბიბლიოთეკის ფონდი ისე გაიზარდა, რომ მაქირა გახდა მისთვის საგანგებო შენობის გამოწახვა. 1915 წელს მოსკოვის გრაფონაზონის ნებადართვით იგი გადატანად იქნა სუხოლოვსკა-ჟავაქაძეების მიერ ნაწუქარ სახლში. ეს იყო დიდი ორსართულიანი სახლი მრავალი ოთახითა და ღარბაზით. ბიბლიოთეკის გარდა, აქ მოთავსდა აგრეთვე საზოგადოების გამგეობა.

დავით ჩხიპიშვილი

ა. ი. სუშბათაშვილი და მოსკოვის პარტიულმა საზოგადოებამ

ა. სუმბათაშვილის ინიციატივით 1915 წელს საზოგადოება შეუდგა მოსკოვში ქართული ენის შემსწავლელი სკოლის ჩამოყალიბებას. გათვალისწინებული იყო, რომ ამ სკოლაში მშობლიური ენა უნდა ესწავლათ მოსკოვში მცხოვრებ ქართველთა შვილებს. ასეთი სკოლის გახსნაზე საზოგადოებამ საგანგებო ნებართვა კი მიიღო. იგი გაიხსნა 1916 წლის 1 სექტემბერს, მაგრამ მალე დაიხურა მსოფლიო ომის მიერ გამოწვეული გართულებების გამო.

განსაკუთრებით საყურადღებოა ა. სუმბათაშვილის ზრუნვა დამკრთი ქართველების მიმართ. როგორც კი დაიწყო მსოფლიო ომი, ა. სუმბათაშვილი მოექცა ფრონტზე გაგზავნილი ქართველი მებრძოლებისა და მათი მშობლების ყურადღების ცენტრში. ომის პერიოდში მის სახელზე მოვიდა რამდენიმე ათასი წეროლი სხვადასხვა ხასიათის თხოვნით, უმთავრესად დამკრთი ჯარისკაცების მშობლებისაგან. და აი, ომის პირველსავე დღეებში ა. სუმბათაშვილი, მისი და ეკატერინე შეუდგნენ ომში დაპარალი ქართველი მებრძოლებისათვის მოსკოვში ლაზარეთის მოწყობას. ლაზარეთის გასახსნელად შეიქმნა სხვაგვარი კომიტეტი, რომელშიც შევიდნენ ქართველი სტუდენტებიც. ლაზარეთის საბატო უფროსად დანიშნენ ა. სუმბათაშვილი და ეკატერინე სუმბათოვა-ბოგუსლავსკია. კომიტეტმა დაიწყო თანხების შეგროვება შეწირულობის სახით. ა. სუმბათაშვილმა საამისოდ საგანგებო წერილებით მიმართა ქართველ მოსახლეობას მოსკოვში და ცნობილ მოღვაწეებს საქართველოში.

უკვე 1914 წლის სექტემბრის თვისათვის ლაზარეთს ნახევარ მილიონზე მეტი მანეთი გაიხნა. ლაზარეთი გაიხსნა 1914 წლის 16 სექტემბერს ბოვარსკაიას ქუჩაზე, ქართველთა საზოგადოების სახლში. მას ეწოდა: „მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების ლაზარეთი დაქრთმად და დაავადებული ქართველი მებრძოლებისათვის“.

1914 წლის ოქტომბერში გაზეთი „Знамя красной речы“ წერდა: „მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებამ აღდგოლობრივი ქართველების ხარჯზე მოაწყო ქართული ლაზარეთი...“

მოსკოვში მცხოვრებმა ქართველმა ექიმებმა ასათიანმა, ზანდუკელმა, გამბაროვმა, ექიმმა ქალმა ზანდუკელმა ითავეს ლაზარეთის უსასყიდლოდ მომსახურება. ლაზარეთის უფროსად დანიშნულია ცნობილი დრამატურგის და მსახიობის — სუმბათილის დ. ლაზარეთის ხელმძღვანელია თვით სუმბათოვა-იუენისა²⁶.

ღიდ საქმიანობას ეწეოდა საზოგადოება ქართველ სტუდენტთათვის მატერიალური დახმარების თვალსაზრისით. საზოგადოების თანხების ნაწილი სწორედ სტუდენტებისათვის იყო განკუთვნილი. დახმარება ეწეოდა არა მარტო მათ, ვინც მოსკოვში სწავლობდა, არამედ ქალაქში ჩამოსულ ყველა სტუდენტს, თუ ამის აუცი-

ლებლობაში დარწმუნდებოდა საზოგადოებამ. გამგეობა. ამასთანავე, 20-30 ყველაზე უფრო სტუდენტისათვის საზოგადოებას უკიდურესად რად ჰქონდა დაწესებული სტიპენდია.

მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების ჩამოყალიბების შემდეგ ქართული კულტურის საღამოებმა, კონცერტებმა, ლექციებმა და დისკუსიებმა საქართველოს ისტორიისა და კულტურის საკითხებზე კეშმარიტად ფართო მასშტაბი მიიღო. ასეთი ღონისძიებები უკვე ორი არხით მიმდინარეობდა: ქართველთა საზოგადოებისა და ქართველი სტუდენტთა სათვისტომოს მეშვეობით, ან კიდევ მათი გაერთიანებული ძალეებით.

1908 წელს შესრულდა დიდი ქართველ პოეტის აკაკი წერეთლის მოღვაწეობის 50 წლისთავი, რომელიც დიდი ზეგნით აღნიშნა მოსკოვის საზოგადოებამ. დეკემბრის დასაწყისში მოსკოვში გაიმართა ორი საღამო: 6 დეკემბერს მოსკოვის უნივერსიტეტში, ხოლო მეორედ — მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებაში.

მოსკოვის უნივერსიტეტში საიუბილეო სხდომას, რომელსაც ცნობილი რუსი ფილოლოგი ბროფ. ბ. საკულინი თავმჯდომარეობდა, 800-ზე მეტი კაცი დაესწრო, მათ შორის ძირითადად რუსული ინტელექტუალური წარმომადგენლები.

ბ. საკულინმა თავის მოხსენებაში მიაღწია შეფასება მისცა აკაკის პოეტურ შემოქმედებას, მიუთითა ქართული და რუსული პოეზიის იდეურ ნათესაობაზე, ანალიზი გაუკეთა იმ პროცესებს, რაც საერთოა ორი ხალხის მხატვრულ შემოქმედებაში. სხვათა შორის მან თქვა:

„თქვენ, ქართველებს, თითქმის ერთადერთ ერს დედაბაჟის ზურგზე, ჩინებული ჩვეულება გქონდა: წარჩინებულნი გლეხებს აძლევდნენ აღსაზრდელად ბავშვებს, და აი ამიტომ იყო, რომ რაც ბავშვს მისმა აღმზრდელმა ჩაუნერგა, ის აკაკის თვით ხალხის გულიდან აღმოებთქოლმა ხმამ აგრძნობინა“²⁷. ამ საღამოზე მოხსენებებითა და სიტყვებით გამოვიდნენ აგრეთვე პროფესორი ფრიხე, ა. ხახანაშვილი, კომპოზიტორი დ. არაყიშვილი და სხვანი. მრავალ მისალოც დამკრთა შორის ორმა მიიპყრო საზოგადოების ყურადღება: მოსკოვის უნივერსიტეტის რექტორის პროფ. ა. მანუილესკისა და ა. სუმბათაშვილი-იუენისა²⁸.

მეორე დღეს, კვირას, ა. წერეთლის ლიტერატურული მოღვაწეობის 50 წელი ზეგნით აღნიშნა მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებამ.

საღამოს შეიღ სათზე დარბაზი ხალხით ავსო. ქართველებთან ერთად აქ რუსი ინტელექტუალის მრავალი წარმომადგენელი მოვიდა. ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობა კედლის გასწვრივ განლაგდა.

წინ, თავმჯდომარის მაგიდასთან, ა. ი. სუმბათაშვილი-იუენის ყველაზე უფრო ნაცნობი, მხარბეჭიანი ფიგურა მოჩანს. მას ორივე მხარეს უსხედან მისი უახლოესი ამხანაგები „მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებიდან“²⁹. ნ. თულა-

შვილი, ალ. ჭავჭავაძე, ა. ხორავა და სხვა. მათ ზურგს უკან, კედელზე ჰკიდია დაფინანსების გერანტიზებული შეძენილი მსოფლიო პოეტ-იუბილარის პორტრეტი.

გაისმის ზარის ხმა. ა. ი. სუმბათაშვილი ხსნის ზეიშს. მის მოხსენებას უფრო შესავალი სიტყვის ხასიათი ჰქონდა. ეს სიტყვა, სამწუხაროდ, მთლიანად არ არის შემონახული, მხოლოდ გიცით, რომ იგი „ძალიან ეფექტური იყო“²⁸. მოსკოვის გაზეთში „Раннее утро“-ში შემდეგნაირად დამატდა ალ. სუმბათაშვილის სიტყვა:

„ზუსტად ერთი წლის წინათ ქართველმა ხალხმა, როგორც ვრამ, განიცადა მძიმე სიმწარე, მათ დაკარგეს თავისი ეროვნული პოეტი ილია ჭავჭავაძე. ლიტერატურულ-სამხატვრო წრის ამავე კედლებში მოხდა მისი სახლ-ხო გლოვა. დღეს ბედნიერების დღემ გაგვითმის: საქართველოს მსოფლიო პოეტს ა. წერეთელს შეუძრულა მოღვაწეობის 50-ე წლისთავი...

ორატორს სურვილი აქვს გაგვიზიაროს მხოლოდ თავისი საკუთარი გრძნობები. იგი არ არის არც მეცნიერი და არც ნათელი კრიტიკოსი. პირველი რაობა, რომელიც მას მოსდის, ისაა, რომ იუბილარი, ჰაინრიხ ჰაინეს სიტყვების შესაბამისად, ჰუმანობით „თავისუფალი სულის უღრმესი რაინდი“...

ა. წერეთელი შვილი და ქვრუმია XIX საუკუნის ჰუმანისტური იდეებისა. მაგრამ XX საუკუნეში დღის წესრიგში დაყენა მთელ ფასტულობათა ხელახალი გადაფასება. ისტორიულად ეს გასაგებია. მიუხედავად ამისა, ორატორს სჭირა, რომ რა დასკვნებიც არ უნდა გავტოვებთ ამჟამად მსოფლიოში მიმდინარე მორალურ და ეთიკურ ფასტულობათა გადაფასების შედეგად, რომლებმაც გარკვეული ეტაპს მიღწეის, კაცობრიობა ვერასოდეს შეძლებს არ მიიხედოს უკან და არ მიუზღოს შესაბამისი XIX საუკუნის იდეურ მემკრძოლებს და მათ შორის პოეტ ა. წერეთელსაც. აგი ქადაგებდა კაცობრიობის, თავისუფლების, სილამზის. წერეთელს საქართველოს ბუშკინია. თუ დავსვამთ კითხვას: რაში გამოიხატა წერეთლის გავლენა საქართველოს კულტურულ ცხოვრებაზე, შეიძლება პასუხი მოკლედ მოგვრათ: „უკვლავრე“²⁹.

ალ. სუმბათაშვილის სიტყვის შემდეგ ალ. ჭავჭავაძის მიერ გადმოსცემს პოეტის მოკლე ბიოგრაფიას. განსაკუთრებით ტიპური მის ბავშვობაში ის იყო, რომ მისმა მშობლებმა, თავად წერეთლის ოჯახმა, შესრულა ძველი ქართული ადამი, და ექვს წლამდე ბავშვი აღსაზრდელად გლეხის ოჯახში იმყოფებოდა ამღრდელი გლეხი ქალის მზრუნველობის ქვეშ. ეს უნებლიედ ბუშკინის ბიოგრაფიას გვახსენებს. შესაძლებელია, რომ სწორედ თვალწარმატები ბუშკინისა და უბრალო შრომითი ცხოვრების გავლენით ჩამოყალიბდა

მომავალი პოეტის კაცობრივების ინტელექტუალური სტილი.

ორატორი ასე ამოთარებს სიტყვას: „წერეთელი მანამ იცოცხლებს, ვიდრე ცოცხლობს ქართველი ერი!“
თბილისიდან, სადაც იმავე სათემაში მიმდინარეობდა მსოფლიო პოეტისადმი მიძღვნილი ზეიში, მოვლიდა დებეშა, რომ იქ წაითხულ იქნა „მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების“ აღრესი და რომ პოეტისადმი მიძღვნილი ზეიში გრძელდება.

გაისმის მქუხარე ტაში.
ალ. სუმბათაშვილი ქართული კოლონიის სახელი უღრმეს მადლობას უხდის ყველა დამსწრე რუს ინტელეგენტს, ლიტერატურისა და ხელოვნების წარმომადგენლებს ზეიშიში მონაწილეობის მიღებისათვის.

ქართველები დგებიან და დიხანს გაისმის მქუხარე ტაში.

წაითხეს მიღებული წერილობითი მისალმებები. პირველად კითხულობენ მისალმებებს, რომლებიც მოსულია ოფიციალური პირებისაგან.

იწყება იუბილარის პორტრეტთან საზეიშო მისვლა, ქართველთა სათვისტომოების, მოსკოვის უმადლესი სასწავლებლების წარმომადგენლებისა და მათი აღრესების კითხვა.

განსაკუთრებული ეფექტი მოახდინა მოსკოვის უნივერსიტეტის ქართველთა სათვისტომოს წარმომადგენელთა მისალმებამ. ისინი სამის იყვნენ. ორ მათგანს მოჰქონდა დაფინანსებული ჩანგი.

— „როგორც მზე საყოველთაოდ ავსებს ყველას სიხარულით, ასევე პოეტები აერთიანებენ ხალხებს!“... აცხადებს ერთ-ერთი დეპუტატთაგანი.

ორატორი მიმართავს პოეტის პორტრეტს და თვდახრილი ამბობს:

— „სიყვარულის მომღერალი, მომღერალი თავისუფლებისა, მიიღეთ ჩვენა გულითადი სალამი!“

მთელი დარბაზი ფეხზე დგება.

ეს იყო სიუბილყო სადამი ყველაზე უფრო საღმრთაწილო მომენტო.

გ. ა. გილიაროვსკიმ წაითხა აკაცისადმი მიძღვნილი ექსპრიმტი, რომელმაც საყოველთაო აღტაცება გამოიწვია.

სიცოცხლით საესე ზეიში მოსკოვში მოთარდება პოეტი-იუბილარის ლექსების კითხვით, „ეთილბოვან ქართულ ენაზე“³⁰.

წაითხეს ა. წერეთლის ლექსების რუსული თარგმანებიც.

დავით ჩხიკვიშვილი
ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის პარტიმალთა საზოგადოება

მოსკოვის, როგორც ქართველ, ასევე რუს მოწინავე საზოგადოებაში უდიდესი მწუხარება გამოიწვია ილიას ჯვრავლმა მკვლელობამ. გაიმართა სამგლოვიარო კრებები, საღამოები, მოსკოვის უნივერსიტეტში შეიქმნა მწერლის სახელობის სამეცნიერო წრე.

სამგლოვიარო საღამო მოეწეა 1907 წლის 20 დეკემბერს. სხდომა შესავალი სატყვეთ გახსნა ა. სუმბათაშვილმა. მოხსენება დიდი ილიას ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე წაიკითხა ალ. ჯანაშვილმა. დასასრულ ალ. სუმბათაშვილმა წაიკითხა ილიას ორი ლექსი: ერთი ქართულ ენაზე, მეორე — რუსულად. თბილისში სამგლოვიარო საღამოს სახელით გაიგზავნა დეპეშა, რომელსაც სხვებთან ერთად ხელს აწერდა მოსკოვის უნივერსიტეტის რექტორი.

ქართველთა საზოგადოებამ ა. სუმბათაშვილის ხელმძღვანელობით უდიდესი რილი შეასრულა ქართველ და რუს ხალხებს შორის მეგობრობის განმტკიცების საქმეში. იგი იყო ჩვენს ხალხებს შორის ძმობის შემშარტად ღრად პროპაგანდისტი. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია რუსული კულტურის საღამოები, რომლებსაც საზოგადოება აწყობდა ა. სუმბათაშვილის ინიციატივით.

ერთ-ერთი ასეთი საღამო მიემძღვა ბ. ბელინსკის დაბადების 100 წლისთავს, რომელიც ჩატარდა 1912 წელს მოსკოვის უნივერსიტეტში. საღამომ უდიდესი ინტერესი გამოიწვია, მას დაესწრო აურაცხელი ხალხი. ეს იყო შესანიშნავი საღამო შინაარსისა და მხატვრული ფორმის თვალსაზრისით. პროფ. პ. საკულინმა გააკეთა ღრმადწინერული მოხსენება, რომელიც აღსავსე იყო ოფიციალური ლიტერატურათმცოდნეობის მიერ დაჯილდოებული დებულებების საწინააღმდეგო დასკვნებით. როგორც მიხეილ ზანდუკელი იგონებს, პროფ. პ. საკულინმა შემდეგნაირად დაამთავრა თავისი სიტყვა: „ბელინსკიმ რუსულ კრიტიკაში და საზოგადოებრივ აზროვნებაში მოიტანა ახალი, დემოკრატიული ელემენტები. ბელინსკის სწორი გავება მოხდება მაშინ, როცა რუსეთში დამყარდება სოციალიზმი“.

პროფ. პ. საკულინის ამ გაბედულმა სიტყვებმა დამსწრე საზოგადოებაში, განსაკუთრებით სტუდენტებში, დიდი აღტაცება გამოიწვია, ატყდა ტაშის გრიალი, შეძახილები.

ჩვენ, დამსწრე ქართველმა სტუდენტებმა, რომელთაც განეცადეთ საერთო აღფრთხილება, დატყვევებულმა ეუთხითი ერთმანეთს: „ახლა ამ ჩვენმა თანამემამულემ — სუმბათაშვილ-იუფინმა ბესარიონ ბელინსკის თხზულების რა ნაწილი უნდა წაგვიკითხოს, ან როგორ, რომ ასე აღფრთოვანებული საზოგადოება დაიმორჩილოს და დაკმაყოფილოს“. ერთგვარი შიშითა და გულის ფანქვალთი მოველოდით სხდომის გაგრძელებას. და აი, წამოდგა მოხდენილი შესა-

ხედაობის წარმოსადგო გაეკაცა ა. სუმბათაშვილი, დინჯად მივიდა კათედრაზე, რომელსაც უბიდან ბესარიონ ბელინსკის თხზულებათა პატარა ტომი და თქვა: „დღეს დღილი, როცა გადავხედე გენიალური რუსი კრიტიკოსის ბესარიონ ბელინსკის თხზულებების იმ მიზნით, თუ რა შემომთავაზებინა თქვენთვის ამ ზეიშზე, უნდა გამოვტყუდე, ცოტა არ იყოს, შევკრთო, არ ეცოდოდ, რომელიც შევჩერებულიყავი. ბესარიონ ბელინსკის შემოქმედების ყოველი გვერდი ფასდაუღებელია საუნჯეა, განძია ფიჭვასი, მისი ყოველი სიტყვა ხელისებულ საგომანებში მარგალიტია. ბოლოს, — განაცხადა მან, — როგორც არტისტი, შევჩერდი უკედელი კრიტიკოსის რეცენზიაზე — „მოჩალოვი ჰამლეტის როლში“ — და დიწყო... მაგრამ როგორ! შეუძლებელია ამას გადმოცემა... მხოლოდ მაშინ დავრწმუნდი, რომ ა. სუმბათაშვილი მართლაც დიდი ხელოვანი იყო და მის დამსახურებულად ჰქონდა მოპოვებული დიდი შემოქმედის, დიდი არტისტის სახელი. მან უმაღლესო კულტურად დაიპყრო აუდიტორია. თანდათან შევიდა ექსტაზში... მიანება წიგნს თავი, მისწია იქით კათედრა, თურმე რეცენზიაზე ნადავლი იცოდა... და როცა მივიდა იმ ადგილთან, სადაც ბელინსკი წერს — არტისტმა მოჩალოვმა როგორ წარმოიტყვა ჰამლეტის სიტყვები... ისეთი მომთაყვანებელი ხმით და ისეთი სიმძლავრით აღმოხდა:

„მე ოფელია მიყვარდა და ორმოც ათას ძმას ერთად მოგროვებოდა ჩემსავით ვერ ეყვარებოდათ... რომ სუმბათაშვილის ხმით დატყვევებული საზოგადოება თავისდაუნებურად კითხვის დასასრულს ფეხზე ადგა და აღფრთოვანებულმა ტაშის ხანგრძლივი გრგვინება შეაგება სუმბათაშვილს“. 31

ქართული კულტურის საღამოებზე მოსკოვში არაშეივითად უცხოელი პოლიტიკური მოღვაწეებიცა და დიპლომატებიც მოჰყავდათ. ეს სტუმრიანობა განსაკუთრებით გახშირდა მსოფლიო ომის წინა პერიოდში, როდესაც რუსეთში მრავალი ინგლისელი და ფრანგი დიპლომატი ჩამოდიოდა.

1912 წლის 20 იანვარს ქართული კულტურის საღამოზე მოსკოვის ქალაქისთავის მიერ მოპატივებულ იქნენ ინგლისელი პარლამენტარები. საღამოს ა. სუმბათაშვილი და კომპოზიტორი მ. მ. მინდოტოვ-ივანოვი ხელმძღვანელობდნენ. პროგრამა მეტად საინტერესოდ და მრავალმხრივ იყო მოფიქრებული კოტე მარჩაინშვილის მიერ. ცნობილ რუს და ქართველ სოლისტ მსახიობებს გარდა, მასზე მონაწილეობა მიიღეს სიმფონიურმა ორკესტრმა, ქართველ სტუდენტთა და სამხატვრო თეატრის გუნდებმა. ქართული ეროვნული ნაწარმოებები შესრულეს როგორც სიმფონიურმა ორკესტრმა, ასევე ცალკეულმა შემსრულებლებმა. დიდი ადგილი ეკავა პროგრამაში ქართულ ცეკვებს.

როდესაც საკონცერტო განყოფილება დასასრულს უახლოვდებოდა, მოსკოვის ქალაქის თავმა დარბაზში შემოიყვანა ინგლისის პარლამენტის წევრები. სტუმრები აღფრთოვანებული დარჩნენ საინტერესო საღამოთი.

საგულისხმოა, რომ 2 წლით ადრე, 1910 წლის 14 იანვარს, მოსკოვის ქალაქისთვის თხოვით, ასეთი ქართული კულტურის საღამო საგანგებოდ მოეწყო მაღალი ინგლისელი და ფრანგი სტუმრების ლოიდ-ჯორჯის და პუანკარეს პატივსაცემად. ოფიციალურად საღამოზე ისინი ალ. სუმბათაშვილმა მიიწვია. საღამოს მხატვრული დადგმა ა. სუმბათაშვილმა კოტე მარჯიშვილის დადგო. კოტემ კეთილშობილთა საყრდნულის დარბაზში მხატვრულად ისე გააფორმა, რომ ისინი საქართველოს პერსონას ასახავდნენ: თბილისის მოედნებს კინტოვებითა და ყარაიოღელებით. ქართველი სტუდენტობა ჩოხებსა და ქულაჯებში იყვნენ გამოწყობილი. წარმოდგენა იქნა ყვენიობა საყრდნულის სეცტებიან დარბაზში ვაზის ხეივანი იყო მოწყობილი, ნამდვილი ყურძნის მტკვნელებით. ქართული სიმღერები და ცეცხლოვანი ცეკვები ერთმანეთს ცვლიდნენ. როგორც წერდნენ მაშინდელთა გზავთები, პუანკარე ძალზე გაერთო და ისე შექიფიდა, რომ მთელი საღამოს განმავლობაში დიდ ყანწს ხელიდან არ უშვებდა.

ა. სუმბათაშვილი მკიდრო კავშირს აბამდა საქართველოს კულტურულ დაწესებულებებთან, აკავშირებდა მათ რუსეთის კულტურულ და მეცნიერულ ცენტრებთან, რუსული კულტურისა და მეცნიერების ცალკეულ მოღვაწეებთან. იგი ცდილობდა, რომ მათი კავშირები, ურთიერთობანი ყოველმხრივ აქტიური ყოფილიყო, რათა მათ პოზიტიური შედეგები გამოეღო ქართული ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის.

ა. იუენის არქივში ინახება ათასობით წერილი, საქმიანი ქაღალდი, რომელიც შუქს ჰყვამის დაუღალავ, დაუცხრომელ მოღვაწეობას რუსულ-ქართული კულტურული კავშირებისა და თანამშრომლობის განმტკიცების სფეროში.

ა. სუმბათაშვილის ინიციატივით მოსკოველმა ქართველებმა რამდენიმე ათასი მანეთი შეკრახეს და ქართულ თეატრალურ საზოგადოებას გადაუხადეს ქართული დასის დამწვარი თეატრის აღსადგენად. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიჩინა მან აჭარაში ქართული სკოლების გახსნასთან დაკავშირებით. ამ მიზნით, ჯერ ერთი, მოსკოვის უნივერსიტეტის რამდენიმე ქართველი კურსდამთავრებულმა მიაღწია აჭარის ქართულ სკოლებში სამუშაოდ, მეორეც, მოსკოვში შეაგროვა და დიდი თანხები გადაუგზავნა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას აჭარაში სკოლების ასაშენებლად.

ა. სუმბათაშვილი ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო, რომელმაც ყურადღებისა და სიყვარულის

აქმოსდგო შექმნა კონსტანტინე ბალმონტის ირგვლივ. ა. სუმბათაშვილი დიდი ყურადღებით აღევჩნებოდა თვალს ბალმონტის მუშაობას შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ თარგმანზე.

ა. სუმბათაშვილის რჩევით, 1914 წლის აპრილში კ. ბალმონტი საქართველოს ესტუმრა. მან აქ თითქმის მთელი თვე დაჰყო. მოიპოვა აღმოსავლეთ საქართველო. მას ყველგან დიდი აღფრთოვანებით ხვდებოდნენ. მეორეჯერ იგი საქართველოში 1915 წლის ოქტომბერში ჩამოვიდა, ამჯერად დასავლეთ საქართველოში.

1916 წლის დასაწყისში კ. ბალმონტს დიდი საღამო უცვდ მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებამ მოუწყო. იგი აქ მოვიდა ახალგაზრდა პოეტ ტიციან ტაბიძის თანხლებით. მთელი საღამოს მანძილზე ა. სუმბათაშვილი კითხულობდა ადგილებს „ვეფხისტყაოსნიდან“ კ. ბალმონტის თარგმანში. კ. ბალმონტმა სწორედ ამ საღამოს წარმოთქვა თავისი ცნობილი სიტყვა საქართველოზე, რომელიც შემდგომ ერთობ პოპულარული გახდა საქართველოში. კ. ბალმონტმა თქვა, რომ „ქართველი ხალხი რაინდი, კეთილშობილი, პოეტური არსების ხალხია. მას აქვს მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილი კულტურა, ენა ქართული არის ძლიერი, არწივსებური და მასთანვე ნახ-ნარანია. ქართველები დაპყრობილი ხალხი როდია, ისინი თავიანთი ნებით დაუკავშირდნენ რუსეთის სახელმწიფოს“³².

1915 წლიდან ქართველთა საზოგადოებამ ტრადიციად აქცია ყოველ წაბათს „ქართული ჩაის“ საღამოების მოწყობა. ეს საღამოები დიდ თანხებთან არ იყო დაკავშირებული და ამიტომ გამგეობის წევრების პირადი ხაზგზებით ტარდებოდა. „ქართული ჩაის“ საღამოებზე თავს იყრიდნენ ქართველი და რუსი მეცნიერები, სტუდენტობა. აქ ახალგაზრდა პოეტები კითხულობდნენ საკუთარ ლექსებს, მსახიობებმა აჩვენებდნენ თავიანთ ნიქს, იმართებოდა კამათი მრავალ საკიბრობო საკითხებზე. თავის დროზე ცნობილი მომღერალი ლადო ფალიაშვილი იგონებდა: „ჩემი ზმა და სიმღერა, განსაკუთრებით ქართული სიმღერების შესრულება, დიდ მოწონებას იმსახურებდა. განსაკუთრებული აღფრთოვანება გამოსთქვამს ღიმილში არაყაშვილმა და ალ. სუმბათაშვილმა. სუმბათაშვილმა რამოდენიმეჯერ მაკოცა კიდეც ქართული სიმღერის კარგად შესრულებისათვის“³³. „ქართული ჩაის“ საღამოებზე გაცივო პირველად ა. სუმბათაშვილმა და მოსკოვის საზოგადოებამ ახალგაზრდა ნიჭიერი პოეტი გალაკტიონ ტაბიძე და ჯერ კიდევ სრულიად ნორჩი გერაიკო ანჯაფარიძე.

დავით ჩხიშკიშვილი

ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის ქართველთა საზოგადოება

დისასრულ, რამდენიმე სიტყვა აკეთის მოსკოვში ჩამოსვლასთან დაკავშირებით.

1912 წლის ბოლოს ალ. სუმბათაშვილმა მიიღო ცნობა იმის შესახებ, რომ დიდი პოეტი მოსკოვისა და პეტერბურგში აპირებს ჩამოსვლას სამოგზაუროდ. მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებამ 1913 წლის 13 იანვრისათვის დაინიშნა შეხვედრა აკაკი წერეთელისადმი. დარბაზობაზე მოპირტიებული იყვნენ რუსული ხელოვნებისა და ლიტერატურის ცნობილი წარმომადგენლები, ქართველი საზოგადოება. და აი, საღამოს შეიძ საათზე აკაკი გამოჩნდა დარბაზში. მას შეხვება ალ. სუმბათაშვილი და საპატიო ადგილზე დასვა.

ქართველმა და რუსმა მანდილოსნებმა მხოლოდ პოეტს მიაჩნოთ წითელი ვარდების თაიგული და დღენის გვირგვინი, რომელშიც თეთრი ვარდებისაგან ჩანგი იყო ამოქარგული.

ამას მოჰყვა ალ. სუმბათაშვილის შეძახილი: «გამოშარაჲს ქართლის პოეზიის მღესს!», რასაც მკეპარე ტაში და «მრავალკამიერი» მოჰყვა. პირველად პოეტს მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების სახლით ალ. სუმბათაშვილი მიესალმა. სამწუხაროდ, ეს სიტყვა დაიკარგა, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ეს იყო საკმაოდ მოზრდილი და სასიოტრად ლაშაბი სიტყვა³⁴. «მოტორმა მიუთითა, რომ ა. წერეთლის გენიამ ქართული პოეზია დააყენა ყველა დროისა და ხალხის პოეტთა ნაწარმოებების გვერდზე და რომ მას მის მუშაში, რომელიც შთაგონებულია საერთო-საკაცობრიო იდეალებით და მშობლიური ხალხის ტანჯვით, არ არის არც ერთი ნოტა, რომელიც არ აღდგებდა გულს სიკეთისა და სიმართლის სიყვარულთ, მამაკური სწრაფით მათი ცხოვრებაში განსაზოცრებულად. ა. წერეთელი მუდამ იყო უმადლეს პუშკინსტურ საწყისთა მატარებელი, ყოველთვის ღრმად და გულწრფელად ეხმარებოდა ყოველივე სიცოცხლისუნარიანს, ახალგაზრდობის ყოველგვარ მოძრაობასა და მოთხოვნას³⁵.

შემდეგ სიტყვებით გამოვიდნენ რუსი პოეტები და ხელოვნების მოღვაწეები. წაიკითხეს მრავალი დეპუე. აქ აკაკიმ წარმოთქვა ორი სიტყვა — ერთი ქართულად, მეორე რუსულად. მან თქვა, რომ როდესაც იგი გამოვიდა საზოგადო ასპარეზზე, მაშინ მხოლოდ 5-6 კაცისაგან შემდგარი პატარა ჯგუფი ემხროდა საზოგადოების სიბნელესა და გულგრილობას. ეს იყო ძალიან ძნელი, სახიფათო, ეკლიანი გზა. ახლა მძინარე ხალხმა გაიღვიძა და თქვენი ვინც პროგრესისათვის იბრძვით, ბევრნი ხართ. და თქვენ შეძლებთ შეასრულოთ თქვენი მოვალეობა ხალხის წინაშე, თუ თითოეული თქვენგანი ეროვნული კულტურის საფინანსო პოეზიის წვლილს შეიტანს. მან თქვა, რომ ყოველმა ქართველმა მოღვაწემ ძველ რაინდებს უნდა მიბაძოს და თავი არ დაზოგოს ამისათვის, რომ

შეება და თავისუფლება მოუტანოს მშობლიურ ხალხს.

აკაკი წერეთელმა აღნიშნა, რომ არ მოეცდებოდა ის ერი, რომელმაც წარმოშვა შ. რუსთაველი, გორგასალი, დავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე, გიორგი სააკაძე და მათი მსგავსნი. «მაგრამ რაღა შორს მივდივართ? — განაგრძობდა იგი: — ავიღოთ უახლოესი დრო! ავირ ჩვენს წინ დგას დიდებული ქართველი ავტორი «ლატისა» და აკაკიმ ა. სუმბათაშვილი ერას უდიდეს შეილთა რიცხვს მიაყუთვნა, იმ შეილთა რიცხვს, რომლებიც ერისა და კაცობრიობის ნათელი მომავლისათვის იბრძვიან.

მან თქვა, რომ საჭიროა სამშობლოს სიყვარული, მასზე ზრუნვა, როდესაც «ვისაც თავისი სამშობლო არ უყვარს, ის სხვებსაც ვერ შეიყვარებს. ვინც თავის პატარა ერს არ ემსახურება, ის ვერც კაცობრიობას გამოადგება. თავისი ერის სამსახურში სამშობლოც გამოიხატება».

მეორე სიტყვა, რომელიც მან რუსულ ენაზე წარმოთქვა, ა. წერეთელმა რუსი და ქართველი ხალხის ძმობას, ნათელი მომავლისათვის მათ გაერთიანებულ ბრძოლას უძღვნა. მან თქვა: «Позволю себе сказать несколько слов по-русски, хотя не могу полностью высказать не на родном языке, что чувствую мое сердце. Но я рассчитываю на широкое русское снисхождение.

Не митральезы и не страх, а искусство и любовь объединяют народы. Я рад, что вижу здесь не только артистов и писателей, но и других просящих в сердце свою любовь и симпатию к нам окранным.

Все это говорит нам: близка и не за горами та весна, которая своими живительными и теплыми лучами согреет не только вас, но и нас окранный. Я всегда верил, что скоро придет обновленная молодая Россия, а вы здесь присутствующие первые ласточки этой новой России.

Итак, провозглашаю тост не только за Вас, как за первых ласточек этой весны и за тех, какие придут вслед за ними не с колючками в руках, но с букетом, сотканным из братства, равенства и любви»³⁶.

მეორე დღეს ალ. სუმბათაშვილმა დიდი პოეტი სახლში მიიპატიჟა. ეს იყო შენაშენივი საღამო, რომელიც აკაკიმ მეგობრებისა და თაყვანისმცემლების გიწრო წრეში გაატარა.

აქ პოეტმა თავი იგონა ქართულ წრეში, ქართულ გარემოში. ამას ემატებოდა ის დიდი ურთიერთსიყვარული და ურთიერთპატივისცემა, რაც აკაკისა და ალ. სუმბათაშვილს შორის სუფევდა.

აკაკიზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ალ. სუმბათაშვილის ბინამ, რომელიც ქართულ ყაიდაზე იყო მოწყობილი, და იმ ქვეშაბრტყლ მალამო მგებარეულმა და ადამიანურმა ურთი-

ერთობამ, რაც სუბმათაშვილთა ცოლ-ქმრულ დამოკიდებულებაში იყო.

იმისათვის, რომ უფრო ნათელი წარმოდგენა გვექონდეს ა. სუბმათაშვილის ოჯახზე, მოკლედ შევეხებით მას.

ა. სუბმათაშვილი მოსკოვში ცხოვრობდა ტრიობხუდაისა და ბოლშაია პალიშევსკიას (ესლა იუჟინის საბ. ქუჩა) ქუჩების კუთხეში. ამ უბანში ცხოვრობდნენ მცირე თეატრის სხვა წამყვანი მსახიობებიც (ა. ლენსკი, ა. ოსტუჟევი, დ. სადოვსკი და სხვა).

ა. იუჟინს მეორე სართულზე ეკავა უზარმაზარი ბინა, რომელიც 12 ოთახისაგან შედგებოდა. ეს ბინა შესანიშნავად აქვს აღწერილი თავის მემუარებში („Вся жизнь“) სამხატვრო თეატრის რეჟისორსა და მსახიობს მარია კნებელს.

სასტუმრო ოთახში მოხვედრისთანავე უცხო პირიც კი იმთავითვე იგრძნობდა, რომ აქ ცხოვრობს ქართველი კაცი. იგი გაწყობილი იყო ქართულ ყიდაზეზე. იღვა დიდი ქართული ტანტი, რომელზედაც გადაფარებული იყო ნოხი. კედელზე ეკიდა ყანწყები, თაროებზე ეწყო ვერცხლის ძველებური თასები, შესრულებული ქართველი ოსტატების მიერ. დიდ კარადაში, რომელსაც მინის კარები ჰქონდა, ინახებოდა საჩუქრები, ადრესები და სხვა რელიკვიები, აქვე, ამ დარბაზის ერთ კედელზე ჩამოკიდებული იყო საღვინის, ერმოლოვისა და ოსტროვსკის სურათები, შესრულებული ცნობილი რუსი მხატვრების მიერ. მეორე კედელს ამშვენებდა საფინას, ფედოტოვას, ნიკულინას, ჰარა ბერნარის, ლენსკისა და სხვათა ფოტოსურათები სამახსოვრო ავტოგრაფებით. კარაღის თავზე იღვა ალ. სუბმათაშვილის ბიუსტი, შესრულებული მოქანდაკე ნ. ანდრეევის მიერ.

სასტუმრო ოთახიდან კარებს მივყავდით ალ. სუბმათაშვილის სამუშაო კაბინაში. აქ კედელზე ითხი ფოტოსურათი იყო ჩამოკიდებული. ეს იყო შ. რუსთაველის, ა. პუშკინის, ა. გრიბოედოვისა და ი. პეტკევიჩის სურათები. კაბინეტი ოთხი ფანჯრით გამოდიოდა ორივე ქუჩაზე, რის გამოც მას ორიგინალური, კუთხური ფორმა ჰქონდა. ოთახის კუთხეში იდგა საწერი მაგიდა, მის გვერდით კი ორივე მხარეზე ორი კარადა. ერთ-ერთ კარადაში იყო ლ. ტოლსტოის ნახულებათა სრული კრებული, რომელიც ავტორმა უძღვნა ა. სუბმათაშვილს საიუბილეო საღამოზე. კარადაზე ლ. ტოლსტოის დიდი ფოტოსურათი იყო დიდ მწერლის ავტოგრაფით. ეს კარადა ყოველთვის დაკეტილი იყო და ამდენად სხვა პირებისათვის, მათ შორის ახლობლებისათვისაც, — მიუწვდომელი. სამუშაო ოთახის მეორე კედელზე მშობლების სურათები ეკიდა. ამ სურათებზე გვერდით იყო დიდი ვერცხლის ხანჯალი, რომელიც ა. სუბმათაშვილს მ. ერმოლოვამ უძღვნა საჩუქრად. ხოლო საწერი მაგიდასა და მეორე კარადაზე ფოლ-

ტერის ნიღაბი და როდენის მიერ შესრულებული შექსპირისა და პიუგოს ბიუსტები იდგა³⁷.

მსახიობის სამუშაო ოთახში, როგორც წესი, გვრავს შედიოდა, თუმცა მისი კარები მუდამ ღია იყო. იქ შესვლა ყველას აკრძალული ჰქონდა. მის მეუღლესაც კი არასდროს დაურღვევია ეს წესი. როცა ა. სუბმათაშვილი მუშაობდა, აბათე კაბინეტში, აბამედ მის მომიჯნავე ოთახებშიც გვრავს შედიოდა.

სასადლო ოთახში იდგა უზარმაზარი მაგიდა, სუბმათაშვილის ოჯახი გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სტუმართმოყვარეობით. აქ თავს იყრიდნენ მაშინდელი მოწინავე ინტელიგენციის ყველაზე დიდი წარმომადგენლები (ნემიროვიჩი-დანჩენკო, ჩხხოვი, შალაბინი, ოსტუჟევი, სადოვსკი, სკვლინინი და მრავალი სხვა). იმართებოდა დისკუსიები; სტუმართმოყვარე და მაღალი კულტურის მასპინძელი მუდამაქმს ყურადღების ცენტრში იყო.

და აი, დღეს, როდესაც სუბმათაშვილის ოჯახში დიდი ქართველი პირები აკ. წერეთელი სტუმრობს, მასპინძელსა და სტუმარს შორის გაიმართა მეტად საინტერესო საუბარი სამშობლოს, თეატრისა და ლიტერატურის საკითხებზე, რაც შემდეგ ქართულ სფერაზე გაგრძელდა.

გაზეთ „Заванашская речь“-ის კორესპონდენტთან საუბარში აკ. წერეთელმა უძღედესი კმაყოფილება და მადლობა გამოთქვა იმ მიღებისათვის, რაც მას მოსკოვის საზოგადოებაში მოუწყო. უპირველეს ყოვლისა, მან მოუთხა იმ მნიშვნელოვან როლზე, რაც მოსკოვმა შესრულა ქართული კულტურის ისტორიაში.

„საბარბო გადავიდა მოსკოვისა და საქართველოს ურთიერთობათა ისტორიაზე. ქართველთა მეფეები, როდესაც მათ დინასტიის საფრთხე ემუქმებოდა სპარსთა მხრიდან, ყოველთვის მიმართავდნენ სამშველად მოსკოვს.“

... ვახტანგს მის ახლასთან ერთად რუსეთში გადასახლება მოუხდა. ისინი მოსკოვთან ახლოს დასახლეს. სამშობლოდან შორს მათ დაიწყეს მუშაობა საღვთო წიგნთა ქართულად თარგმანზე, გახსნეს სტამბა და საერთოდ თავისი ლიტერატურული შრომებით დიდი სარგებლობა მოუტანეს თავიანთ სამშობლოს. სხვათა შორის, ბატონიშვილმა ვახუშტიმ მოსკოვში დაწერა საქართველოს გეოგრაფია. აქვე დასახლდა დ. გუზამიშვილი, XVIII საუკუნის ცნობილი ქართველი პოეტი, რომელიც მონაწილეობდა შეგილიან ომში და ტყვედ იქნა წყევანალა აღდგო, სადაც ცხოვრობდნენ ქართველი ემიგრანტები, დღემდე ცნობილია „საქართველოს“ სახელით.

აკაკი კოსტომის ძე განსაკუთრებული კმა-

დავით ჩიკაშვილი

ბ. ი. სუბმათაშვილი და მოსაოვრის პარტიზონთა საზოგადოება

ყოფილებით აღინშნავს, რომ მის საყვარელ ღარგში—ხელოვნებაში, მოსოველ ქართველებს ესოდენ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავთ. ამასთან, მან დასახელა სუმბათოვი-იუენისა და მხატვრული თეატრის რეჟისორის კ. მარჯანოვის სახელები»³⁸.

აკაკის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ალ. სუმბათაშვილმა ორი პატარა წერილი მოათავსა რუსულ პრესაში, გაზეთ «რუსსკიე ვედომოსტისა» და ჟურნალ «რუსსკაია ილუსტრაციაში».

ორივე წერილი უცნობია ქართველი მკითხველისათვის. ამავ დროს ამ წერილებში, ჩვენი აზრით, დიდი ხელოვნების საოცარი მახვილი თვალითა დანახული აკაკის პოეზიის საკაცობრიო მნიშვნელობა და, ამდენად, მათ დიდი ინტერესი უნდა გამოიწვიონ არა მარტო რიგით მკითხველთ, არამედ სპეციალისტთა შორისაც.

ეს წერილები, ყოველგვარი კომენტარების გარეშე, მოგვყავს კვებით.

პირველი წერილი, როგორც ითქვა, გაზეთ «რუსსკიე ვედომოსტისა» დაიბეჭდა, ხოლო შემდგომ გადმობეჭდილ იქნა თბილისში რუსულ ენაზე გამოცემულ კრებულში «Акакий и его поэзия».

«აკაკი როსტომის ძე წერეთლის—საქართველოს მსცოვანი პოეტის სიკვდილი, ყოველგვარად დაუპირბაძების გარეშე, ქართველბისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის ფაქტია. სამწუხაროდ, დიდად დასანანი, გამოწვეული ღრმად დამანაღვლიანებელი, უმძიმესი დანაქარვის გამო».

«აკაკი», როგორც უწოდებდა მას მთელი ორი მილიონი ქართველობა, სახელდობრ «ქართველი» პოეტი კი არა, «პოეტია საქართველოსი». მთელი თავისი არსებით მშობლიურ მიწაზე ღრმად გაღმული ფესვებით მისგან იწყობდა ხალხური შემოქმედების მრავალფეროვან უმდიდრეს ნექტარს და გვევლინებოდა XIX საუკუნის უდიდესი პუმაისტური იდეალებით აღსავსე პოეზიის მომავდოებელი სულისკვეთების გამომხატველად, იგი იმდენადვეა საქართველოს პოეტი, რამდენადაც კაცობრიობის უმაღლესი მისწრაფებების გამომხატველი მოსანი; რახობრივი, რელიგიური, სქესისა და ასაკობრივი განსხვავების, თუ გნებავთ, — საზოგადოებრივი «მრწამსის» ამა თუ იმ გარკვეულ სფეროთა განურჩევლად კი.

როგორც პოეტი, იგი წარმოდგენებით აზროვნებდა და ამ სახეებს მას აწვდიდა თავისი ხალხი, მისი ათასწლოვანი ტრადიციული ბედობალი, სილამაზით შეუღარებული მიწა.

როგორც პოეტი, იგი ცხოვრებისეულ და ლეგენდარულ სახეებს აღავსებდა საკუთარი შეუღარებელი ძალის მქონე ტანჯვისა და ბედნიერების განცდებით. თითოეულ მის ლექსში მსოფლიო პიროვნების გვერდით ყოველთვის მოჩანდა თავისი ხალხის შვილი...

საქმარისი იყო გადაგვიდათ მისი ბოვგრა-

ფისათვის აწ გარდაცვილ პოოფსორ ა. ს. ხახანოვის «ქართული სიტყვიერების წარმომადგენელი»³⁹ ბში», რომ მამნვე შეიტყობდით, რაოდენ მისაწვდომი იყო ამ უდიდესი პოეტისათვის ამაღლებული ადამიანური სულის ყველა მისწრაფება, რაიმე კასტობრივი, ნაციონალური ან რელიგიური გამოვლენების გარეშე. სწორედ ამაში გამომხატება მისი როლი მსოფლიო პოეზიაში. ადრე თუ გვიან მის ნაწარმოებებს გვეცნობიან ყველა ენაზე, რადგანაც ეს ქმნილებები საესეა უქცნობი მომხიბვლელობით. მათ არა მარტო წაიოთხავენ, არამედ დინახავენ კიდეც, — რადგან პოეტური, შემოქმედებითი სახეები არა მარტო ამოიკითხება, არამედ მკითხველის გონებასა და გრძნობებში ცხადად წარმოისახება კიდეც, — გეოგრაფიული და ეროვნული საზღვრების გარეშე. აი, რაოდენ ფართოდ აღიქმება პოეტის გენია ქვეყნიერებას საერთოდ და რაოდენ ღრმად შეერწყა ამასთანავე მისი მძლავრი სული მშობლიურ მიწას, მის ხალხურ თვითშეგნებას. მან, როგორც XIX საუკუნის უდიდესი პოეტების საქმის ღირსეულმა გამგრძელბელმა, მემკვიდრეობად მიაღწია მათი ლეითური თვისებაც მთელი თავისი შთაგონებით, იგრძნო პუშკინის ოცნება მოპავალი ღროების შესახებ:

«როცა ხალხები შუღლს დაიციწყებენ,

დიად ოჯახში გაერთიანდებიან».

ქართველი ხალხი არასოდეს დაიციწყებს იმას, თუ რა მტკიცე ხიდი აავს სამშობლოსათვის მისმა «აკაკიმ» მსოფლიო სილამაზის, სიმართლისა და სიყვარულის ტაძარში.

ერთი მტანჯველი ტკივილიც აწუხებს, რომ პოეტი ვერ მოესწრო იმ დღეს, როცა ეს ოცნებები დიდად გაერთიანებული რუსეთის სისაღი პოეტის თავის განხორციელებას, როცა მათი ძალა განმტკიცდება საუკუნიდან საუკუნემდე. სიყვარულითა და მოწყებით მოიგონებენ იმ მომავლის ნათელ დღეებში თავის პოეტის მამულიშვილები, რომლებიც მწუხარედ და სიყვარულით მუხლს აღრევენ ამჟამად მისი ჩამჩალი ნათელი სიკეთლის წინაშე.

სუმბათოვი»³⁹.

ეს წეოილი კი, როგორც ითქვა, ჟურნალ «Русская иллюстрация»-ში დაიბეჭდა.

აკაკის საფლავზე

ნათელის ჩასვენების ჩუმი წუხილის გრძნობა გამოიწვია თავად აკაკი როსტომის ძე წერეთლის, საქართველოს უდიდესი მომღერლის გარდაცვალების ცნობამ. მეტად ბრწყინვალე და შექსავე ხანგრძლივი ზაფხულის დღე იყო პოეტის ცხოვრება, ძალიან ბევრი სიხარული მოუტანა მან იმათ, ვისი ენაც ეღერდა მკონის საუცხოო სტროფებიდან. ახლაც ისეთი უდიდესი ძალით იგრძნობა ცოცხალი აკაკის შთამბეჭდავი გავლენა, რომ გავყრობს საუკუნო დანაქარვის სასოწარკვეთილების გრძნო-

ბა. სინამდვილე მწარედ გვარწმუნებს, რომ ეს ნათელი სიცოცხლე ამირიდან აღარ არსებობს, აღარ არის ადამიანი. მაგრამ პოეტი ცოცხალია ჩვენში და სამუდამოდ იქნება ცოცხალი მათ სულებში, ვინც მისი შემოქმედების სიღრმეში, მისი გენიის აღმასვლაში იპოვნა უდიდეს სიხარულს.

ამგვარი სიკვდილისა არა სჭირათ. ყველას გააჩნია ცხოვრებაში ისეთი დღეები, რომლებიც დიდი ხანია გავლეს, მაგრამ მაინც არასოდეს გაქრება ადამიანის გულიდან. ასეთი დღე — ნათელი და მაღლიანი — იყო პოეტი საქართველოსათვის. მის შთაგონებაში სამშობლოს სული წყურყურით იყო საცაცობრარ იდეალების სამყაროსთან.

აკაკის უკვდავება თავისი თანამომეგებისათვის — გულისხმობს უდიდეს პოეტის არა მარტო სულიერ მარადისობას, რომლითაც ეაციობრიობა აღრე თუ გვიან გამოაბრწყინებს მის სახელს; იგი შეიჭრა მათ არსებაში, თითქოს ყოველ მათგანში ჩქეფს მისი ცოცხალი სისხლის წვეთები. და ეს სისხლი ახლაც ცოცხალია, მაშინ როცა დაიშრიტა ის, რომელიც მან თავისი თავისათვის დაიტოვა... იგი ცოცხლობს ყოველ ადამიანში, ვინც მას იცნობდა და უნახავს.

მე ერთ-ერთი ამ ბედნიერთაგანი ვარ. მე მახსოვს იგი, როცა 6-7 წლის ბიჭი ვიყავი, საქართველოში გლეხების გათავისუფლებისა და შემდგომ დიდი რეფორმების ეპოქაში, რომელმაც მთელ რუსეთთან ერთად საქართველოს ყოველ გადაახალისა. მახსოვს მისი მაღალი გამოკვეთილი ტანი, შავი კულულები და შთაგონებით ანთებული თვალები. მახსოვს აღტაცება, რომელიც გარს ერტყა ახალგაზრდა პოეტს. იგი ცხოვრობდა სავსე სულიერი ცხოვრებით და იყო რუსეთის საუკეთესო კულტურული მისწრაფებების გამტარებელი. ილია გრიგოლის ძე ჭავჭავაძესთან ერთად იგი წარმოადგენდა საქართველოს ცოცხალ კავშირს რუსეთის აზროვნების ცენტრებთან და ამავდროს თვითმყოფადი გამომხატველი გახლდათ თავისი ხალხის სულიერი ზრდისა, მისი პოეტური ოცნებებისა და სანუკიარი იმედებისა.

ნახევარი საუკუნის შემდეგ აქ, მოსკოვში, მომიხდა ავადმყოფი, გაჰალარავესულ, ხორციელად დაღლილ აკაკისთან შეხვედრა, მაგრამ მის შესანიშნავ თვლებში მე დავინახე იგივე ღრმად ანთებული ცეცხლი, რომელიც უნებლიედ დამამახსოვრდა ჯერ კიდევ ბავშვობის წლებში.

მთელი რიგი მნიშვნელოვანი სტატიები შემდგომში უფრო ახლოს გააცნობს მკითხველებს გარდაცვლილი პოეტის სახეს. მე მსურდა მხოლოდ აღმნიშნა ამ წმინდა პიროვნების გავლენა იმ ადამიანთა გულებზე, რომლებიც იცნობდნენ მას, და გრძნობით გამემიჯნებინა ძველ-

ბური ლექსი: „ბედნიერია ის დღე, როცა პოეტს შეხვდები“.

ა. ა. სუმბათოვიძე.

• • •

მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებამ ალ. სუმბათაშვილის ინიციატივით და უშუალოდ მონაწილეობით მოაწყო ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი იუბილე (1916 წ.), გ. წერეთლის საღამო (1914 წ.), ნიკო მარის სამეცნიერო-პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის 25 წლისთავისადმი მიძღვნილი სხდომა (1913 წ.), იაკობ გოგებაშვილის სამგლოვიარო საღამო (1912 წ.) და სხვ.

ალ. სუმბათაშვილი იყო მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების ორგანიზატორი, მისი სულისჩამდგმელი და ზეღმძღვანელი. ყოველივე ის დიდი და პოზიტიური, რაც ამ საზოგადოებამ გააკეთა ქართული კულტურის განვითარების და პროპაგანდის საქმეში, ქართული და რუსული კულტურის ურთიერთდახლოების საქმეში, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებულია ალ. სუმბათაშვილის სახელთან.

ძნელაა მოიძებნოს მეორე პიროვნება ქართულ და რუსულ ზელოვნებასა თუ ლიტერატურაში, რომელსაც ასეთი ამავდროულად ქართველი და რუსი ხალხების მეგობრობის საქმისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ იგი მოღვაწეობდა სამშობლოდან მოშორებით, მას არასოდეს გაუწყვეტია კავშირი სამშობლოსთან, მუდამ ამაყობდა თავისი ეროვნული წარმოშობით, ცხოვრობდა სამშობლოს ფიქრებითა და აზრებით და მთელი თავისი ნიჭით, ცოდნით, უნარით ემსახურებოდა მას. კეთილმოყვარეობა, უსაზღვრო პატრიოტიზმი იყო მისი შინაგანი მოთხოვნილება, მისი ცხოვრების პიზანი. „მე არ შემოიღია არ მიყვარდეს“, — ამბობდა იგი და ცხოვრების ამ საზომით უდევბოდა იგი საქმეს, რომელსაც ემსახურებოდა, მეგობრებსა და კოლეგებს, რომლებსაც არ აუღებდა ზრუნვასა და ყურადღებას, სამშობლოს, რომელსაც შეაღია მთელი თავისი სიცოცხლე.

1922 წლის სექტემბერში, საქართველოში ყოფნის დღეებში, მაღლიერმა ქართველმა ხალხმა მას სასცენო, ლიტერატურული და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის 40 წლისთავისადმი მიძღვნილი იუბილე გადაუხადა. ამ საიუბილეო დღეებში განსაკუთრებული სიბოთით გაისმა „მოსკოვის ქართველთა საზოგადოების“ (ამ საზოგადოებამ არსებობა შეწყვიტა 1917 წელს) ყველა წევრის საიუბილეო ადრესი. ადრესში აღნიშნული იყო, რომ ისინი ესალმებიან ზელოვნებისა და კულტურის ერთ-ერთ კორი-

დავით ჩხიკვიშვილი

ა. ი. სუმბათაშვილი და მოსკოვის მარტოველთა საზოგადოება

დეს ალ. სუმბათაშვილს, რომელიც 40 წლის მანძილზე არის რჩეული რჩეულთა შორის, უკვდავი უკვდავთა შორის.

ადრესში აღნიშნული იყო, რომ მათ, ვინც ალ. სუმბათაშვილთან ერთად მუშაობდა „მოსკოვის ქართველთა საზოგადოებაში“, ახლა საშუალება აქვთ მშობლიურ თბილისში მიესალ-

მონ ამ საზოგადოების უცვლელ და თავმჯდომარეს დაირსების პირველი დღიდან.

„ლაღატის“, როგორც დრამატურგიული შედეგის, შექმნა შეეძლო არა მარტო ნიკიერ შემოქმედს, არამედ ადამიანს, რომელსაც უსასრულოდ უყვარს და უანგაროდ ემსახურება მშობლიურ საქართველოს.

შ ე ნ ი მ ე ნ ე ბ ა :

¹ „ივერია“, 1888, № 235.

² „ცნობის ფურცელი“, 1897, № 391.

³ „მნათობი“, 1911, № 54.

⁴ ი. ქავჭავაძე, თბზ., ტ. IV, გვ. 336.

⁵ ЦГАЛИ, фонд 878 един. хранения 347, стр. 1.

⁶ საქ. თეატრალური მუზეუმი, ფონდი 1, საქმე 9, № 6, 14414, გვ. 203—206.

⁷ შემდგომში ცნობილი ქართველი ისტორიკოსა.

⁸ საქ. თეატრალური მუზეუმი, ფ. 1, საქმე 9, № 6-14414, გვ. 57.

⁹ საქ. თეატრალური მუზეუმი, ფონდი 1, საქ. 9, № 6-14414, გვ. 140.

¹⁰ საქ. თეატრალური მუზეუმი, ფონდი 1, საქ. 9, № 6-14414, გვ. 140.

¹¹ იქვე, გვ. 141.

¹² ЦГАЛИ, фонд 878, ер. хр. 970, стр. 2, 3, 4, 5.

¹³ ЦГАЛИ, фонд 874, ед. хр. 2370, стр. 69.

¹⁴ იქვე, ед. хран. 2372, стр. 46—48.

¹⁵ ვანო ელიაშვილი — ექიმი, სუმბათაშვილის მეგობარი, რომელიც ამ დროს ბაქოში ცხოვრობდა.

¹⁶ ЦГАЛ, фонд 878, ед. хр. 613, письмо № 1.

¹⁷ ЦГАЛ, фонд 878, един. хран. 613, письмо № 9.

¹⁸ „თეატრი და ცხოვრება“, 1916, № 42.

¹⁹ „თეატრი და ცხოვრება“, 1916, № 26.

²⁰ ЦГАЛИ, фонд 878, един. хран. 1515, стр. 3.

²¹ იქვე, გვ. 4.

²² ЦГАЛИ, фонд 878, един. хран. 1468, стр. 1.

²³ ЦГАЛИ, фонд 878, ед. хр. 2035, и всего 28.

²⁴ ЦГАЛИ, фонд 878, единая хроника № 2036, стр. 2.

²⁵ „ისარი“, 1907, № 136.

²⁶ «Закавказская речь» 1914, № 230

²⁷ „დროება“, 1908, № 26.

²⁸ „დროება“, 1903, № 25.

²⁹ «Раннее утро», 1908, 9 апреля, № 320.

³⁰ იქვე.

³¹ იხ. ირ. ტატიშვილი, თ. დეკანოზის იძე, მოსკოვის უნივერსიტეტი და ქართული აზროვნება, თბილისი, 1960, გვ. 159-200.

³² „თეატრი და ცხოვრება“, 1916, № 4.

³³ ი. ტატიშვილი, თ. დეკანოზის იძე, მოსკოვის უნივერსიტეტი და ქართული აზროვნება, თბილისი, 1960, გვ. 295.

³⁴ Газ. «Закавказье», 1913, 19/1, № 16.

³⁵ Газ. «Закавказская речь», 1913, 20/1, № 17.

³⁶ «Закавказская речь», 1913, № 19.

³⁷ М. Кнебель. Вся жизнь, М., 1967, стр. 37—38.

³⁸ «Закавказская речь», 1913, 17 январь, № 14.

³⁹ Акакий и его поэзия, Тифлис, типография «Надежда», 1915 г., стр. 67.

⁴⁰ «Русская иллюстрация», Москва, 1915, № 6.

მიხეილ გოშენკო — „იუმორისტული მოთხრობები“

მიხეილ ზოშენკო წერდა ვრცელ მოთხრობებს, პიესებს, ფელეტონებს... მაგრამ მისი სტიქია მაინც სატირული და იუმორისტული მოკლე მოთხრობებია, თვით მოქმედ პირობა მისი ნაშრომები (Сказ) ცხოვრებისეული ფაქტი. ზოშენკოს მთხრობელი უმთავრესად ჩვეულებრივი ობიექტულია, მეშინი, უკულტურო აღმზიანი, მესაკუთრე და წამგლეჯი, მექრთამე და მომხვეჭელი. მაგრამ მთხრობელს არ ესმის, რომ თვითონ ასეთია და აქედან გამომდინარეობს ის კომიზმი, რომელსაც გრძნობს მკითხველი და რომელიც აბსოლუტურად გაუგებარია თვით მთხრობელისათვის.

აი, მაგალითად, ეფიმი გრიგორიევიჩი. იგი ჩემას იხდის, ყველას უჩვენებს რაღაც ნაჭურს ფეხზე და უამბობს, ოქტომბრის რევოლუციის დროს დავედით, სისხლი დავღვარე რევოლუციისათვის, „რევოლუციის მსხვერპლი გახლავართ“. მისი რევოლუციონერობა კი, თურმე, იმაში გამოიხატა, რომ ოქტომბრის პირველ დღეებში შემთხვევით საბარგო მანქანა დასჯახებია.

ანდა აიღეთ გრიგოლ ივანოვი. იგი ერთ ქალს გაიარაშიყა. ქალმა თეატრში დააპატიჟებინა თავი, თეატრში გრიგოლმა ქალს შესთავაზა:

„თუ გაქვთ სურვილი, რომ ერთი ღვეზელი შეჭამოთ, ნუ მომერიდებით, მე გადავიხდით“.

ქალმა მაშინვე სტაცა ხელი ღვეზელს, შეჰკამა ერთი, მეორე, მესამე. მეოთხეს რომ წაეტანა, გრიგოლ ივანოვი, რომელსაც ჯიბეში რაღაც გროშები უყრია, ქალს უთხრა, „ახლავე ადგოლე დადეთ“. ქალს რომ გაუყვირდა, გაბრაზებულმა კავალერმა გაუმეორა: „დადე, რომ გეუბნები!“ გრიგოლი თავს ასე იმშვიდებს: „ცოტა კი ამეწვა კუჭი, მაგრამ ვიფიქრე, სულერთია, ამასთან გაფელეო ალარ ვარმეთქი“. ქალიც ისეთია, ფერი ფერსად, რომ იტყვიან. „კმარა უსინდისობა, ვისაც ჯიბე გახერეტილი აქვს, ქალებთან არ დადისო“, — ეუბნება იგი კავალერს. პყვება ამ ამბავს გრიგოლ ივანოვი და გულწრფელად აღუფოთებულობა ამ „პარისტოკრატის ქალის იდეოლოგიით“.

ექიმის მისაღებაში ავადმყოფებში ერთმანეთი დალანდეს იმის გამო, რომ ყოველ მათგანს სურდა დემეტრიევიჩი, ჩემი ავადმყოფობა უფრო მძიმე და მომავლინებელიაო. ერთი ახალგაზრდა მტარებელში წარმოუდგენლად უხეშად ეპყევა თანმხლებ დედაბერს, რომელიც ბარკითაა დატვირთული. მგზავრები შეინიშნას აძლევენ, შინამოსამსახურეც აღამიანია, ეგრე არ უნდა ემურობოდეთო. ახალგაზრდამ თუ

კადრისა, შეურაცხყოფას რატომ მაყენებთ, ეს ქალი შინამოსამსახურე კი არა, ღელანგამაო. რაც მთავარია, ეს ახალგაზრდაც გულწრფელად არის ნაწყენი და მგზავრებიც გულწრფელად უხდიან ბოდიშს — არ ვიცოდით, „თუ თქვენი პატივცემული დედა ბრძანდებოდაო“.

მ. ზოშენკოს თარგმნა ძნელია. უადრესად თავისებურია მისი სტილი და ენა. როგორც ითქვამს, ამბავს უმეტესად მოქმედი პირობეები. მთხრობელის ენა კრელია. იგი ერთმანეთში ურევს სასაუბრო და მისთვის უცხო ლექსიკას, სმარობს პარაზიტ სიტყვებს, არღვევს მორფოლოგიისა და სინტაქსის წესებს, თავს იწონებს ტაქტოლოგიური და აბსურდული ფრაზებით. ცხადია, თარგმანშიც უნდა ჩანდეს ენის ეს სიჭრელე.

გოზო ზარნაძეს კარგად გაურთმევია თავი სიძნელისათვის. მის თარგმანში მშვენიერად იგრძნობა ავტორის სტილი, მოქმედი პირობის ნაშრობის კოლორიტი. მთარგმნელი თითქმის ყოველთვის ახერხებს, ტაქტოლოგიური თუ აბსურდული ფრაზების შესატყვისის მოძებნასაც კი.

„ჯიბეში კი რაღაც გროშები მიყრია. დიდიდიდი, სამ ღვეზელს გასწვდეს. თვითონ გემოიანად სანსლაეს, მე კი ჯიბეებს ვიხრჩევ და თითებით ვცდილობ გამოვარკვეს, რამდენი მაქვს ფული. ფულიო?.. თქვენც არ მომიკდეთო!.. კაბიკებია რაღაც“.

გ. ზოშენკო წერს:

«Не царский, говорю, режим шайкамы лянпаты».

გ. ზარნაძეს „მეფის რეჟიმის“ ნივთიერად ქართველი მკითხველისათვის უფრო ბუნებრივი გამოთქმა უხმარია:

„ტამტს მფერთხავ რა, ნიკოლოზის დრო ხომ არ გგონია-მეთქი“.

საოპერაციოდ მისულ პეტრუშას ჩექმების გახდა მოსთხოვეს. „წინდები დაფხრეწილი მაქვს და ვაი ამ ქამასო“ — გაიფიქრა მან.

„ამხანაგო ექიმო, მართალი ვითხრაო, არ ვიცოდი, ფეხებიანა თუ უნდა დაწოლილიყავით, ხორციმეტი ხომ თვალები, წელზევით მქონდა და წამოწოლა არ მივარაულებიაო. ერთი სიტყვით, ექიმო, პერანგი გამოვიცვალე, მაგრამ სხვა რაიმისთვის, მამატიეთ და, ხელი არ მიხლიაო. ამიტომ გთხოვთ, ოპერაციის დროს, პერანგის გარდა, ყურადღებას ნურათყრის მიამცევით“.

კაცმა ტრამეაში კალოში დაკარგა. მოვიდა „დაკარგული ნივთების კამერაში“. კალოში იქ აღმოჩნდა, მაგრამ...

„მოწმობა მოიტანეთ, რომ კალოში ნამდვილად თქვენ დაკარგეთ, ოღონდ ის ქაღალდი სახლმპართველობას დაადასტურებინეთ, და მაშინ ყოველგვარი ჯანჯალის გარეშე ჩაგაბარებთ იმას, რაც კანონიერად დაგეგარგავთო“.

ახლა სახლმპართველს მოეუსმინოთ:

„მე, რასაკვირველია, ვერ ვცდლობი ცარიელ სიტყვასო. აი, ტრამეის პარკიდან თუ მოიტანდი ცნობას, რომ კალოში ნამდვილად დაგეგარგა, მაშინ მეც მოგცემდი სათანადო საბუთს, ისე არ შემძლიაო“.

ბოლოს ამ ცეცმა მიიღო თავისი კალოში „ყოველგვარი დასტურისა და ჯანჯალის გარეშე“ და „გული აუჩუყდა“. იგი აღტაცებულია: „აი ხალხი, აი შეშაობა-მეთქი! სხვა რომელიმე დაწესებულებაში განა ამდენ ხანს იჯახირებდნენ ჩემი კალოშის გამო?“

ეს მოთხრობა 1926 წელს არის დაწერილი. ჟარსკაცი სინებრიუხოვი „რევოლუციის გარშემო“ ესაუბრება ხალხს:

„მე, რომ იცოდეთ, ერთი გაუნათლებელი კაცი გახლავართ, მაგრამ აღსრულდა თებერვლის რევოლუცია და ამას წყალი არ გაუვა. მეფეც გადმოაღდეს და დედოფალიც. შემდგომ რა მოხდება? კიდეც გიმეორებთ — გაუნათლებელი ვარ. თუმცაღა, ვატყობ, რაც მოხდება, ხალხის სასარგებლოდ მოხდება-მეთქი“

მეეტლე წუხს:

„რა რევოლუციაა, ხომ უნდა ეიცოდეთ? ჩვენს მაზრაში, მაგალითად, ყველა გაუნათლებელია. როგორ უნდა მოეძეცეთ და ვის უნდა ვცემოთ, კაციშვილმა არ უწყის, საქმეა ეს?“

სინებრიუხოვი და ვილაც ქურდი ერთ სახლში მოხდნენ. ქურდი მასპინძელს და სინებრიუხოს ეუბნება, დადიძინო, „გამთენიას ვარ ასადგომიო“. ყოფილი ჯარისკაცი ფიქრობს: „ო, რა ცბიერი ვილაცაა ეს შეჩვენებულო, რა ბრტყელ-ბრტყელი სიტყვებით ფარავს განზრახვას! სცადე ერთი, დიდიხე — გადავახსლავს გოგარას ნაჯახით და უყარე მერე კაკალი — წავა ალიონზე, აბა რას იზამს!“

მოვიყვანო კარგად მიგნებული შესატყვისის კიდეც რამდენიმე მაგალითს.

«Ты что ж это, нарушаешь тут беспорядки?»

„შენ რა ამბავები ხარ, თუ აცო! რას არღვევ უწყსრიგობას?“

«Что же ты, так твою так, выступаешь супротив нас? — Контр твоя революция нам теперь вполне известна, и даже если на то пошло, есть у меня свидетели».

„მე შენი ასე და ისე, რატომ გამოდიხარ ჩვენს წინააღმდეგ? ა? მაგ შენი კონტრარევოლუცია ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი და, თუ საჭირო გახდა, მოწმეებიც მომეძევებაო“.

ქურდს თითები აქვს წაჭრილი. სინებრიუხოვი მორიდებით გკითხება:

— «Это что ж, — спрашиваю, приятель, на войне пострадали в смысле пальцев-то?»

— Да, нет, — мигает, — зачем на войне.

Это, говорит, дельце было. Уголовно-полицейское дельце. Бякнули меня по случаю.

— А как же, — спрашиваю, — не обидьтесь только, случай-то?

— А случай, — говорит, — вполне простой! не кладь лань на чужой стол, коли топор вострый».

— ეგ რაა, მეგობარო, თითები ომში იმას გიქნეს-მეთქი? — ჩავეითხე.

— არაო, — თვლი ჩამიკრა, — ერთი საქმე იყო, პოლიტიკური სისხლის სამართლის საქმე, გაიგე? ჩავვარდი და ნაჯახით გადამისხიპეს თითებიო.

— კი მაგრამ, თუ არ გეწყინებათ, ასეთი რა საქმე იყო-მეთქი.

— ძალიან ჩვეულებრივი: რომელ ეზოშიც ავი ძაღლი შენისწო, ის სახლი უნდა გამოტოვო. მიმიხდია?“

ეგორ სავიჩი ეუბნება სინებრიუხოს, შინამოსამსახურედ აგიყვანო. აი, მისი მრავალსიტყვობა:

— Делов тут хотя у меня не много и даже чересчур мало, и вообще работы у меня почти что нету, но зато мне будет кое с кем словечком переткнуться».

„მართალია, საქმე ბევრი არაფერია მაინც-დამაინც, კი არაღა, ძალიანაც ცოტაა, კაცმა რომ თქვას, სამუშაო თითქმის არაფერი მაქვს, მაგრამ, სამადვიროდ, დამლაპარაკებელი მაინც მეყოლება სახლში“.

რამდენიმე ლაფსუსი მაინც გაჰპარვია მთარგმნელს.

„ქათმის მამალივით ეუტრიალებ გარშემო“. „ქათმის“ ზედმეტია. „ივანე ნიკოლოზის ძე იმაზე დაფიქრდა...“ რა შეაშა „ივანე ნიკოლოზის ძე“? აქ მის ცოლზე, პელაგიაზეა, საუბარი.

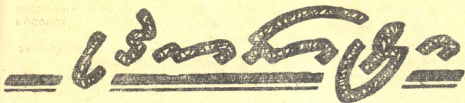
„ომი მაინც ატყდებოდას — ახალს მომცემენ. თუმცა აწი რა ოხრობად მინდა, რომელი ჭველი მე ვარ“. ჩექმებზე ღარდობს სინებრიუხოვი, მაგრამ იმას კი არ ამბობს, ჭველი არა ვარ და ჩექმები რად მინდაო. ჩექმები კი უნდა, მაგრამ ომი კიდეც რომ ატყდეს, რაკი ჭველი არ არის, მას არ გაიწვევენ და, რა თქმა უნდა, ჩექმებსაც ვერ მიიღებს.

„დიდ უსიამოვნებას გადაწყარა“. გადაყრა ბევრზე იოქმის. ერთზე „უსიამოვნებას გადაყრიდა“ უნდა ითქვას.

დასანანია ისიც, რომ წიგნში გაპარულა რამდენიმე მძიმე კორექტურული შეცდომა.

მ. ზოშჩენკოს მოთხრობებს წიგნი პირველად პილარი ქართველმა მეცოხველმა მაგრამ ეს წიგნი ბატარა. საშუარი საქმეა მწერლის სხვა, განსაკუთრებით 20-30-იანი წლების ნაწარმოებთა გამოცემა ქართულ ენაზე. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ გ. ზარნაძე განაგრძობს კარგად დაწყებულ საქმეს.

ისიც უნდა ითქვას, რომ მ. ზოშჩენკოს წიგნისათვის ხუთათასიანი ტირაჟი ძალიან მცირეა.

„ი-ვე-რი-ა! ი-ვე-რი-ა! ი-ვე-რი-ა!“

ამასწინათ ჩვენს რედაქციას ესტუმრა სახელგანთქმული ქართველი ფეხბურთელი, სპორტის დამსახურებული ოსტატი მიხეილ მესხი. გაიმართა საუბარი, რომელშიც მონაწილეობდნენ ჟურნალის თანამშრომლები, აგრეთვე ავტორები, რომლებიც იმ მომენტში რედაქციაში იყვნენ. ვაქვეყნებთ საუბრის მოკლე ჩანაწერს.

— მიშა, როცა გთხოვეთ, რედაქციას წვეოდით, თქვენ შეგვპირდით, რომ უთუოდ მოხვიდოდით 11 სექტემბერს, თერთმეტ საათზე. ხაინტერესოა, შემთხვევით გამოვიდა ასე, თუ ეს ამდენი თერთმეტი რაიმე კავშირშია თქვენს მაისურზე ამოქარგულ თერთმეტთან?

რედაქტორმა მე მომანდო შეხვედრის დროის არჩევა, მეც ვისარგებლე უფლებით და თერთმეტი რიცხვი ავირჩიე. სხვათა შორის, ჩემი მანქანის ნომერში არის რიცხვი „11“. რიცხვი „11“ არის ჩემი ბინის ტელეფონში. არის ეს რიცხვი ჩემი სამსახურის ტელეფონშიაც. ცრუმორწმუნე არა ვარ, მაგრამ ამ ერთ ციფრთან დაკავშირებით მაინც მაქვს რაღაც ცრურწმენები. მაგრამ რატომ მკითხეთ? ხომ არაფერი დამიშავებია? ხომ დროზე მოვედი?

— არა, თქვენ რამდენიმე წუთი დააგვიანეთ, და ეს რამდენიმე წუთი — მგონი 11 წუთი — საკმარისი აღმოჩნდა, რომ აქ ექვი გასჩენოდათ, მცველების მოტყუებას შეჩვეულმა, ინერციით ჩვენც ხომ არ მოგვატყუაო!

— ტყუილისაგან ღმერთმა დამიფაროს. ტყუილი არ მიყვარს. მცველის მოტყუებასაც მე რაღაც სხვა სახელს დავარქმევდო.

აკი ვეძახით სხვა სახელს — ფინტს. თქვენს განთქმულ ცრუმოძრაობებსაც ხომ ასევე იცნობს ხალხი — მესხის ფინტის სახელით. ახლა თქვენ ამ ფინტს თქვენი საფეხბურთო სკოლის — „ავაზას“ ლეკვებს ასწავლით. ამასთან დაკავშირებით უნდა გკითხოთ: თქვენი ავაზას ლეკვები, როცა დაიწრდებიან, რატომ ავაზები ვერ ხდებიან?

— ეს კითხვა მთლად სწორად ვერაა დასმული. ვინ თქვა, რომ ჩემი ლეკვები ავაზები ვერ ხდებიან! ჯერ ეს დრო არ დამდგარა. სამი-ოთხი წელიც და, ვნახოთ, გახდებიან თუ არა ავაზები!

— კითხვას, ეტყობა, მართლა სჭირდება დაწუსება. ჩვენ გვინდოდა გვეკითხა, რატომ ხდება, რომ ჩვენი პატარები კარგ ფეხბურთს თამაშობენ, დილობაში კი ვერაფრით გამოუჩენიათ თავი! ცხადია, ბოლო წლებს ვგულისხმობთ.

— პატარები, რომლებიც პატარაობისას კარგ ფეხბურთს თამაშობენ, ასევე კარგ ფეხბურთს თამაშობენ დილობაშიაც. მაგრამ დილობაში მათ არავითარი ასპარეზი აღარა აქვთ. მათი ბედით აღარავინ ინტერესდება. მათ გუნდში არ იღებენ. და აი, ისინიც უკვალოდ იკარგებიან დიდი ფეხბურთისათვის.

— კი მაგრამ, თბილისის „დინამო?“

— თბილისის „დინამოს“ არ იპყავს ისინი. უფრო სწორედ, „დინამომ“ არც კი იცის მათი არსებობის ამბავი. ნიჭიერი ფეხბურთელი საქართველოში არ გამოიღვება, მაგრამ მათი ძიება ფორმალურ ხასიათს ატარებს. იყო საქართველოში ერთი კაცი, როგორც ეხლა ეძახიან ხოლმე ასეთ კაცს — დიდი სელექციონერი. რამდენი თვითნაბადი ოქრო იპოვა მისმა გამჭრიახმა თვალმა! მაგრამ ახლა ანდრო ჟორდანიები აღარ არიან. ეტყობა, არც ისეთი სასურველი და სახარბიელო უნდა იყოს ანდრო ჟორდანიობა. გახსოვთ ალბათ, რა უმადურად მოვექეცით ამ ჰემშირტად დიდ კაცს. იქნებ არც ლირდეს ახლა ამის გახსენება, რადგან ვისაც ამ უსინდისობაში ხელი აქვს გასვრილი, ზოგი მათგანი ამ ქვეყანაზე აღარაა, ზოგიც — ძველ სავარძლებში. მაგრამ მე არ შემიძლია, „ცისკარს“ მადლობა არ ვუთხრა იმ თბილი წერილისთვის, რომელიც გამოაქვეყნა სწორედ მაშინ, როცა ძალზე უპირდა ანდრო ჟორდანიას — ჩვენი სპორტის ამ ნამდვილ მოკირნახულეს. მეც მაქვს სათქმელი მადლობა, რადგან მთლად დაღვინებული ფინიში არც ჩემს სპორტულ კარიერას აღირსეს იმ ვილად-ვილაცებმა, „ცისკარმა“ კი თვალი არ დახუჭა ამაზე. დღეს, სხვათა შორის, ამის სათქმელადაც მოვედი. თუ რამეს წერო, ესეც დაწერეთ.

— „ცისკარი“ მადლობელია ამ მადლობისთვის, მაგრამ წარსულზე უფრო საინტერესო მაინც დღეისდღეა: რა ემართება თბილისის „დინამოს?“

— სხვათა შორის, ფორმალური ნიშნების მიხედვით შემოფოთების არავითარი საბაზი არ არსებობს: თბილისის „დინამო“ გავიდა თასის ნახევარფინალში, თბილისის „დინამო“ ლიდერთა ჯგუფშია. თბილისის „დინამომ“ დაამარცხა კიევის „დინამო“... ჰქონდა წარუმატებლობაც, მაგრამ რომელია ამქვეყნად დაუშმარცხებელი კლუბი? აი, ასეა საქმე ფორმალური ნიშნების მიხედვით. სინამდვილეში კი შეკითხვა — რა ემართება თბილისის „დინამოს!“ — აბსოლუტურად დროული და ლოგიკურია. ამასთან არც ისე ძნელია ამ შეკითხვაზე პასუხის გაცემა. ძნელი სხვა რამეა. ძნელია პასუხი გაცემა კითხვას: რა ეშველება თბილისის „დინამოს?“

— არა, ჯერ მაინც იმ კითხვას ვუპასუხოთ, მიშა, რა ემართება გუნდს?

— ცუდად თამაშობს. მეტიც — ძალიან ცუდად თამაშობს. უფანტაზიოდ უზარტოდ, უგეგმოდ. უსურვილოდ. და ამ ცუდ თამაშს ვერ მიჩქმალავს ვერავითარი რეზულტატი. სასწაული რომ მოხდეს და თბილისელებმა მედლები მოიპოვონ, ესეც კი ვერ მოატყუებს გულშემატკივრებს. მათ რციან, ამაზე ცუდად დინამოელები თითქმის არასდროს არ თამაშობდნენ. იქნებ ვაჭარბებ. იქნებ აი, ახლა, საუბრის დროს, უცებ გაგბრაზდი და ვაჭარბებ! მაგრამ როგორი რბილი შეფასებაც არ უნდა მიგცეთ ჩვენი საყვარელი გუნდის თამაშს, ეს შეფასება პოზიტიური ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება.

— მაინც რა იწვევს ამას?

— თქვენ რომ ადგეთ ახლა და „დინამოს“ საწვრთნელი ბაზა დაათვალიერებთ დიღომში, თავად გაცემდით ამ კითხვაზე პასუხს. იქ თითქმის არაფერი შეცვლილა უკანასკნელი ოცი წლის მანძილზე. და ეს მაშინ, როცა შარშან, ვეტერანთა შეხვედრაზე მიწვეულმა, „არარატის“ საწვრთნელი ბაზები ვერ ვიცანი. ასეა კიევში. ასეა ყველგან. არ ვიცი, ჩვენ რა ღმერთი გვოწყრება. ჩვენ არ ვფიქრობთ ბაზებზე. ჩვენ არ ვფიქრობთ ცვლაზე. მოგება კი ძალიან გვინდა. ჩვენი სურვილი ამთავითვე განწირულია. ვერ მოვიგებთ. ვერც თასს. ვერც ჩემპიონობას.

რატომ ვეძებთ სხვა მიზეზი, ეს ვითომ ცოტაა? მაგრამ არის სხვა მიზეზებიც, აი, მე მყავს ბავშვები, მაქვს საფეხბურთო სკოლა. გახსოვთ ალბათ, როგორ ნაადრევად და ნაჩქარევად მომიშორეს გუნდიდან იმ ვილაც-ვილაცებმა. რაღა დამრჩენოდა, ან უნდა მაღაზიისკენ გამეწია — სხვათა შორის, ეს გზა იმ წლებში თითქმის ერთადერთ გზად იყო ჩათვლილი — ან რაღაც სხვა მდონა. მე ფეხბურთის სკოლა ჩამოვყალიბე. ამ სკოლაში სწავლობენ ნამდვილი ტალანტები. მაგრამ რად გინდა! მეც და ჩემი სკოლაც თითქმის ღვთის ანაბარა ვართ მიტოვებული. ბავშვს ცნობა რომ დასჭირდეს, ცნობას ვერ მივცემ — ბეჭედი მე არა მაქვს და შტამბი. ტექნიკურ ილეთებზე საუბრით რომ თავი არ შეგაწყინოთ, მოკლედ გეტყვით: არის ერთგვარი დარტყმა. იმ დარტყმაში მე განსვენებული ასირ გალპერინი მავარჯიშებდა თავის დროზე. და აი, სკოლაში მჭირდება საგანგებო კედელი, რომ ბავშვები ვავარჯიშო. მერე-და, როგორ ფიქრობ, ვიშოვი? მაშოვნინებენ? არაფერი გამოვა. მოდიან ახალი ნიჭიერი ბავშვები! საკუთარ სახლში ხომ ვერ წაგიყვან მათ! სხვა საშუალება კი არ ჩანს. ისინი, ვისაც ეს ევალება, ერთხელ არ დაინტერესებულან, ერთხელ არ მოსულან. ბავშვები ხელავენ, რომ მაინცა და მაინც დიდ პატივში არა ყავთ მიშა მესხი, და, ცუდად ნუ ჩამომართმევთ, გული უტყდებათ საფეხბურთო კარიერაზე. ან არადა, იმას შეესწრებიან, თუ როგორ აუკრძალავენ უცებ ვეტერან ფეხბურთელებს — სლავა მეტრეველს, ილია დათუნაშვილს, ჰიშა მესხსა და სხვებს — თავიანთ ძველ მოედანზე ამხანაგურ თამაშს! ან იმას დაინახავენ, თუ როგორ არ შეგვიშვებს შხაპის მისაღებად! ან იმას გაიგებენ, რომ ჩვენ სტადიონზე შესასვლელ ბილეთებს არ გვაძლევენ, რომ ძველი მეგობრები გვერდიგვერდ დავსხდეთ და ერთმანეთი მოვიკითხოთ! და ყოველივე ამის მაქცერალ ნორჩ ფეხბურთელს გული უტყდება. მას ჯერ იმის გარანტია სადა აქვს, რომ უსათუოდ სლავა მეტრეველის ბადალი ფორვარდი გამოვა და მერე კიდევ ის უცრუებს გულს, რომ თურმე თვით სახელმოხვეჭილი ფეხბურთელის კარიერაც კი დიდი ვერაფერი ბედენა ყოფილა. ჰოდა, იმასაც თვალი მეორე, სამარქაფო საქმისაკენ უჭირავს. ორ ქარქაშში კი ერთი ხმალი არ იდება. ვარსკვლავები ასე არ ჩნდება.

სხვა მიზეზებიც გახლავთ. იქნებ არც ფეხბურთელთა მატერიალური და ინტერესების მომენტი იყოს უგულვებელსაყოფი. დაუმატეთ ამას მწვრთნელის პრობლემა. არის ალბათ სხვა საკითხებიც. მაგრამ მთავარზე უმთავრესი პირადად მე მაინც ფეხბურთელთა ზნეობა მგონია. მათი მორალი. მათი დამოკიდებულება ერთმანეთთან. სიყვარული იმ საქმისა, რასაც ისინი აკეთებენ. ის კი არადა, იქნებ უბრალო სიყვარული არც კი იყოს საკმარისი! იქნებ ფანატიკური სიყვარული იყოს საჭირო და აუცილებელი. ყოველ შემთხვევაში, ასეთი ფანატიკური სიყვარულით უყვარდათ თავიანთი საქმე ჩემს დროს. რამდენიმე კაცს მაინც. ახლა მე, მართალი გითხრათ, ამ ფანატიზმს ვერ ვხედავ. ან იქნებ ტრიბუნებიდან ცუდად ჩანს. არ ვიცი.

აი, ეს ემართება „დინამოს“ ჩემი აზრით.

მაშინ, რაკი ასეა, იქნებ იმაზეც გვითხრათ ორიოდ სიტყვა, რა ეშველება ამ საქმეს თქვენი აზრით?

სრულყოფილი საწვრთნელი ბაზები! მეტი ყურადღება ნორჩებს! მეტი ფიქრი მაღალი კვალიფიკაციის მწვრთნელების მოსამზადებლად! რაც შეეხება ტალანტებს, იგი საქართველოს სასესხებელი არა აქვს: ჩემი ბიჭი, მიშა მესხი, სამს ჯობია ჩემისთანას. გარწმუნებთ, მისხელობას მე ბევრად სუსტი ვიყავი. მისი ძმაცაცები კი მასზე მაგრები არიან. აი, ეს ეშველება „დინამოს“.

— მიშა, შეკითხვას, რომელსაც ახლა დაგისვამთ, არავითარი პრაქტიკული აზრი ან რაიმე ცუდი განზრახვა არ ახლავს. ეს, უბრალოდ, ჩვენი ცნობისმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად დასმული შეკითხვაა. უცებ რომ თბილისას „დინამოს“ მწვრთნელის ადგილი შემოგთავაზონ, დათანხმდებოდი?

— ღმერთმა დამიფაროს! და საერთოდ, „დინამოს“, რამდენადაც ვიცი, მწვრთნელები ჰყავს.

— საერთოდ არ გიფიქრიათ მწვრთნელობაზე?

— როგორ თუ არ მიფიქრია? მე მწვრთნელი გახლავართ. მე ვწვრთნი. მე ვწვრთნი „ავაზას“ გუნდს. თბილისის „დინამოს“ მწვრთნელობა რომ შემომთავაზონ 4-5 წლის შემდეგ, როცა იქ ჩემი დაზრდილი ბიჭები იქნებიან — ამაში კი ღრმად ვარ დარწმუნებული — არამარტო დავთანხმდები, არამედ ბედნიერადაც ვიგრძნობ თავს.

— დღეს ვის გამოყოფდით „დინამოში“?

— მანუჩარ მაჩაიძეს, დათო ყიფიანს, კახა ასათიანს, ვლადიმერ გუცაევს, ზინ-ჩაგაშვილს, მომწონს ხიზანიშვილიც. მაგრამ გუნდის საერთო სტანდარტული თამაში მათს ინდივიდუალობასაც ანელებს და ისინიც ნაკლებ მომხიბლავები ჩანან მინდორზე.

— რას იტყვით ახალგაზრდებზე?

— კარგია გრძელი თმა, მაგრამ ჰკვიანური გრძელი პასი ჯობია.

— ხომ არ გვეტყოდით თბილისის „დინამოს“ ყველა დროის საუკეთესო შემადგენლობას! იგულისხმეთ, რომ თქვენ მარცხენა გარემარბი ხართ. ვის აიყვანდით გუნდში დანარჩენ ათ ადგილზე?

— ჩემი აზრი გაინტერესებთ! მე კი მხოლოდ ისინი შემიძლია დავაყენო, ვისზედაც აზრი მაქვს! იმათზე კი, ვისი თამაშიც არ მინახავს, მე, ცხადია, აზრი არა მაქვს. ასე რომ ეს დავალება არც ისე იოლია, როგორც ერთი შეხედვით ჩანს. გთხოვთ, გამათავისუფლოთ ამ ძნელი მოვალეობისაგან. გეტყვით მარტო იმას, რომ ვინც მე მინახავს, იმათში ავთანდილ ჭკუასელი ყველაზე მაგარი ფეხბურთელი იყო.

— რას გვეტყვით კიეველთა მწვრთნელზე ვალერი ლობანოვსკიზე? სხვათა შორის, ერთხელ „ცისკარმა“ ორი საგანგებო პრიზი დააწესა კიევისა და თბილისის დინამოელთა შეხვედრისას — საუკეთესო მცველისა და საუკეთესო თავდამსხმელისათვის. თამაში ფრედ დასრულდა, საუკეთესო ფორვარდის პრიზი კი ვალერი ლობანოვსკის ერგო. აი, „ცისკრის“ პრიზის მფლობელზე გვანტერესებს თქვენი აზრი!

— ლობანოვსკი ჩემს კარგ ამხანაგად მიმაჩნია. კარგი ფეხბურთელიც იყო. დიდხანს ჩემი დუბლიორი იყო ნაკრებში და ახლოსაც ვიყავით ერთმანეთთან. ჰკვიანი კაცი და კარგი ფეხბურთელი რომ რიგიანი მწვრთნელი დადგეს, ამაში მოულოდნელი არაფერია, მაგრამ ლობანოვსკის ღვაწლი კიეველთა წარმატებაში მაინც მოკრძალებული მგონია. ვინც არ უნდა დანიშნო კიევის „დინამოს“ ახლანდელი შემადგენლობის მწვრთნელად, გუნდი მაინც ჩემპიონი იქნება. ბლოხინმა, კოლოტოვმა, ტროშკინმა, ბურიაკმა, ვერემეევმა და მათმა პარტნიორებმა იციან თავიანთი საქმე. მინდა, სწორად გამიგოთ.

— კიდევ ერთ საკითხზე გვანტერესებს მიშა მესხის აზრი. ამ ცოტა ხნის წინათ გამოქვეყნდა რამდენიმე კაცის ზედმოწერილი წერილი. ისინი ხვამენ საკითხს, თბილისის „დინამოს“ სტადიონს სახელი შეეცვალოს და „იბერია“ ეწოდოს. რას გვეტყოდით ამაზე?

— ამ საკითხზე საუბარი ცოტა შორიდან უნდა დავიწყო. გიგა ნორაკიძემ

თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში განაცხადა, არავითარი ქართული ფეხბურთი არ არსებობსო. სულაც არ ვაპირებ, პოლემიკა წამოვიწყო ამ თემაზე, ვიტყვი მხოლოდ იმას, რაც საკამათო სულაც არ მგონია: ქართული ფეხბურთი ნამდვილად არსებობს. იგი საბჭოთა ფეხბურთის ერთი საინტერესო ერთეულია და, გიგანორაქიძის აზრის საწინააღმდეგოდ, გააჩნია საკუთარი განუმეორებელი სტილი. — „დინამო“ მისი უკეთესი წარმომადგენელია. ცხადია, ჩვენ „დინამოს“ ოპტიმალურ ვარიანტს ვგულისხმობთ, და არა დროებით კრიზისში მყოფ გუნდს.

დიახ, ყველაფერი გააჩნია „დინამოს“ საკუთარი — სტილი, მანერა შეტევისა, პასი — ყველაფერი, სახელის გარდა. როცა მას ეს სახელი შეერქვა, ჩვენი ცხოვრების იმჟამინდელი ხასიათი ეტყობა სავესებით გუობდა ამგვარ სახელს. მაგრამ დღეს ამგვარი სახელის ტარება მარტო ტრადიციისადმი ერთგულების პოშიზმებით — გაუმართლებელი მგონია. დროა, ბოლოს და ბოლოს, ერთხელ და სამუდამოდ ვთქვათ უარი ამგვარ პრიმიტიულ სახელწოდებებზე: „დინამო“, „ლოკომოტივი“, „ტრაქტორი“, „სტრუქტული“, „ტორპედო“ და სხვ. განაცოტა ქვეყანაზე ლამაზი სახელი! მაღლობა ღმერთს, იმდენ ლამაზსახელიან გუნდს ვეცნობით ყოველწლიურად, საამისო ცოდნა სასესხებელი აღარა გვაქვს. მაგალითების დასახელება არაა საჭირო, ჩვენმა გულშემატკივრებმა ჩვენზე ნაკლებ არ იციან ამგვარი მაგალითები. არც სამამულო ფეხბურთში გუნდისთვის სახელის გადარქმევაა უბრეცედენტო მოვლენა. გაიხსენეთ ჩვენი სომეხი მეგობრების გუნდის ისტორია — სტადიონი „რაზდანი“ და გუნდი „არარატი“. იქნებ გვითხრან, გუნდი კლუბის კუთვნილებააო. არა მგონია, ეს რაიმეს უშლიდეს ხელს. ეკუთვნოდეს გუნდი სპორტსაზოგადოება „დინამოს“ (თუ ეს საზოგადოება ვერა და ვერ შელევია ამ სახელწოდებას), დიახ, ეკუთვნოდეს გუნდი საზოგადოება „დინამოს“, მაგრამ ერქვას უკეთესი სახელი, ვიდრე ამჟამად ჰქვია. ახლა, როცა „დინამოს“ სტადიონი თითქმის მთავრდება, ამ საკითხის წამოჭრა ბუნებრივად მიგვაჩნია. თანაც ახალმა სახელმა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით განახლებისა და ფერიცვალების სურვილიც შეიძლება დაბადოს. გუნდისა და სტადიონისთვის სახელის შერჩევა ალბათ უფრო კომპეტენტურ ადამიანთა საქმეა, მე კი ჩემის მხრივ ფიზკულტურისა და სპორტის რესპუბლიკურ კომიტეტს, აგრეთვე „დინამოს“ რესპუბლიკური საბჭოს მესვეურთ შევთავაზებდი ჩემს ვარიანტს:

თბილისის „ივერია“, „ივერიის“ სტადიონი (და არა „იბერია“, როგორც წერილის ავტორები წერენ).

სხვათა შორის, ჩვენი გულშემატკივრებისათვისაც გაჩნდება ახალი შეძახილი:

ი-ვე-რი-ა! ი-ვე-რი-ა! ი-ვე-რი-ა!..

ამგვარი მსჯელობა ზოგიერთის ღიმილს იწვევს. რა თქმა უნდა, რომელიმე სუსტ გუნდს რომ „აიჟასი“ დავარქვათ, ამით მის თამაშში თვისობრივი ცვლილება ვერ მოხდება, მაგრამ ისიც ცხადია, რომ გუნდს უნდა ლამაზი სახელი ერქვას, გულშემატკივრებს კი ჰქონდეთ ლამაზი სიტყვა, რომლითაც საყვარელ გუნდს გაამხნევენ.

— დასასრულ, ჩვენი ეს მოკლე საუბარი არ შეიძლება ქუთაისის „ტორპედოს“ მოუხსენებლად დავასრულოთ.

— ჩვენ ყველას გვინდა, „ტორპედო“ უმაღლეს ლიგაში გიხილოთ. ადრე იქნება თუ გვიან, ეს ასეც მოხდება, მაგრამ როგორც „დინამოს“ მაგალითიც აღასტურებს, ამით ყველა პრობლემა როდი წყდება.

საქართველოს
წიგნების კავშირი

საერთოდ, ჩემს საუბარს ერთგვარად მკვახე ტონი დაჰკრავს ალბათ, მაგრამ ამას თავისი იოლად ასახსნელი მიზეზი აქვს. ფეხბურთი ჩემი ცხოვრებაა, და ფეხბურთზე დამშვიდებით საუბარი არ შემიძლია. აღელვებული და გაფიცებული კაცი კი ნაკლს უფრო ხედავს და საყვედურსაც მეტს ამბობს. თორემ ისე, როცა მარტოვა ჩემთვის ვფიქრობ და ცივი გონებით ვზომავ და ვწონი ჩვენი ფეხბურთის დღეისდღეს თუ მომავალს, მეც, ყველაზე ფანატიკოსი გულშემატიკვრების მსგავსად, გამოუსწორებელი ოპტიმისტი ვარ. სხვანაირად აზრი არ ექნებოდა ჩემს მუშაობას ავაზას ლეკვებთან. მეც, ისევე როგორც თქვენ ყველას, ჩემი გუნდი საბჭოთა კავშირის ჩემპიონი მინდა! ჩემპიონთა ჩემპიონი მინდა! თასის მფლობელი მინდა! მეხუთე და მეექვსე ადგილი ჩემთვის დამარცხებაა. ჩვენ კი გამარჯვება გვინდა. გავიმარჯვებთ კიდევაც.

— „ცისკარი“ მაღლობას გიხდით საუბრისათვის და წარმატებებს გისურვებთ შრომაში და ცხოვრებაში.

— გმადლობთ.

საუბარი ჩაიწერა ბ. ტალაბაძემ.

ა. ჯ. ა. ა.

მომთა ჩანგლამი

რატომ მიუგზარს თბილისის „დინამო“?

მე, ფეხბურთის ტრფიკოს რომ იტყვიან, სწორედ ის... არ ვარ. თუ სა-
ინტერესო თამაშს არ მოგვლი, სტადიონზე არავითარ შემთხვევაში არ წა-
ვალ. მე ვამბობ სიტყვას — საინტერესო — წმინდა ეფექტურობის, სენ-
საციურობის გაგებით. არის გუნდი, რომელიც ძალიან ძლიერად თამაშობს, მა-
გრამ მისი თამაში სრულიადაც არ არის საინტერესო. რა ახასიათებს ასეთ
გუნდს, ძირითადად? მისი მოთამაშეები უმეტესად მადლები არიან, ფიზიკუ-
რად ძლიერები, სახით საოცრად გვანან ერთმანეთს, აცვიათ ერთნაირი ტრუ-
სები და მაისურები. ისინი თამაშობენ წინასწარ შემუშავებული გეგმის მიხე-
დვით. მათი თამაში კოლექტიურია, განსაკუთრებული ოსტატობით არც ერ-
თი მოთამაშე არ გამოირჩევა. დარბიან სწრაფად. მოედანზე გაცილებით მე-
ტნი ჩანან, ვიდრე სინამდვილეში არიან. ისინი, უმეტეს შემთხვევაში, იგებენ
თამაშებს. აბა, რა არის აქ საინტერესო? არაფერი. სულ სხვაა თბილისის
„დინამოს“ თამაში. მას არ გააჩნია არავითარი საერთო ამნაირ გუნდთან.
სწორედ ამიტომ მის თამაშებს მე ყოველთვის ვესწრები. ანდა როგორ არ
უნდა დავესწრო, როდესაც ვხედავ, რომ მოედანზე გამოდიან მოთამაშეები
და არავითარი პროპორცია არ არის სიმაღლეში: ზოგი საოცრად მაღალია, ზო-
გი — საოცრად დაბალი, ზოგიც — გაურკვეველი სიმაღლისა. ზოგი ძლიე-
რია, ზოგი — სუსტი, ზოგიც — გაურკვეველი ძალისა. სახით ერთმანეთს
ოდნავადაც არ გვანან. ასეთი კონტრასტების გამო გვიჩვენება, რომ ტრუსები
და მაისურებიც კი სხვადასხვა ფერის აცვიათ. მსაჯის სასტვენის ხმაზე იწ-
ყება თამაში. იწყება ძალზე საინტერესო თამაში. თბილისელები აშკარად შე-
შინებულები არიან, ფეხები უკანკალებთ. მეკარე დამფრთხალი ლომივით
აწყდება კარის ხან ერთ, ხან მეორე ბოძს, იქნებ, ეს საინტერესოდ არ მო-
გაჩნიათ, მაგრამ, ჩემი აზრით, შიში ძალზე საინტერესო და პოეტური გრძნობაა.
ეშინიათ მოთამაშეებს, შიში გაპყრობთ თქვენც! რა სჯობს ამას? რა არის უფ-
რო ლამაზი, ვიდრე შეშინებული ფეხბურთელის ფეხების კანკალი? არაფერი.
ეს მთელი პოეზიაა. დინამოელებს არ გააჩნიათ არავითარი წინასწარ მოფიქ-
რებული გეგმა. ეს კარგია. ეს კარგი კი არა, ძალიან კარგია. თამაში, რაც უფ-
რო მოუფიქრებელია, მით უფრო მოულოდნელი იქნება. ასეთი თამაში მთე-

ლი ამოცანაა. ეს სასტიკად აბნევს მოწინააღმდეგე ფეხბურთელებსა და მათი თბილისელებთან ვერ აწყობენ თამაშს, იძულებულნი არიან, ერთმანეთში ითამაშონ და გაიტანონ ბურთები ყოველგვარი ხალისისა და დაძაბულობის გარეშე. მაგრამ ეს რა არის? მოწინააღმდეგე გაცილებით მეტი ჩანს მოედანზე ვიდრე ღინამოელია. ათი ერთის წინააღმდეგ! ეს რა ნამუსია?! ასე თბილისელებიც მოიგებენ, ხალხი აღშფოთებულია. იგი დაჩაგრულის მხარეზეა. მაგრამ თბილისელები მაინც უტევენ. იქმნება მეტად საინტერესო სიტუაციები. რამდენი მოულოდნელობაა ჩვენების თამაშში! აი, თბილისელი ბურთს აწვდის თავის პარტნიორს და ბურთი მიდის მოწინააღმდეგესთან... და განა ერთხელ, და ორჯერ? ასე მიმდინარეობს მთელი თამაში. რამდენი იუმორია მათ თამაშში! აი, გაიჭრა თბილისელი მოწინააღმდეგის კართან და ბურთი გაგზავნა კარისაკენ. მეკარე აკეთებს ნახტომს, მაგრამ ბურთი კარს ზევიდან ცდება. ამას ჰქვია მოტყუება, მოტყუებული მეკარე მძიმედ ეცემა რბილ ბალახზე. თბილისელს ეცინება. მეკარეც ვერ იკავებს სიცილს. მაყურებელი იგუდება სიცილით. ახლა ნახეთ, თუ რა მძაფრი იუმორის გრძნობა აქვს თბილისელთა მეკარეს! აი, მოწინააღმდეგე ურტყამს თბილისელთა კარის მარცხენა კუთხეში. არავინ იცის, საით გადახტება მეკარე. მაყურებელს იპყრობს დიდი ცნობის მოყვარეობა. მეკარე აკეთებს ნახტომს და... მოწინააღმდეგეც მოტყუებულია: მეკარე მარჯვენა კუთხეში ხტება. ბურთი ბადეში ეხვევა. მაგრამ რა უშავს? განა ერთ გოლად არ ღირდა ასეთი მოტყუება? მოტყუებულ მოწინააღმდეგეს მაყურებელი უსტვენს, აბუჩად იგდებს. თბილისელთა მეკარე კი ამყარდვას კარში, აი, ყველაზე საინტერესო და გულისამაჩუყებელი სურათი: ბურთი მიაქვს მოხუცებულ თბილისელ მოთამაშეს, თეთრი თმები ჩამოშლია და ღარიულ სახეზე. ხელში ყავარჯენი უჭირავს. ძლივს მიიწევს წინ. მას ვერაგულად წამოეწია მოწინააღმდეგე და ბურთი ფეხებიდან უსინდისოდ ააცალა. — „ფუი, შენს ვაჟკაცობას! უფროსი შენ არ იცი და თამაში!“ — გუგუნებს აღშფოთებული მაყურებლები. ესეც ძალიან კარგია. ეს იწვევს მაყურებელში მოხუცისადმი თანაგრძნობასა და სიბრაღულის გრძნობის გაღვივებას. აი თამაში დიასპრულს უახლოვდება. რჩება სულ რამდენიმე წამი. თბილისელები უტევენ. თბილისელი ბურთს ძლიერად აწვდის თავის პარტნიორს, მაგრამ ბურთი, მოულოდნელად, მოწინააღმდეგის კარის ბადეში ეხვევა. ტრიბუნები გრიალებენ. მოტყუებულია... მხოლოდ ბურთის დამრტყმელი. მაგრამ ეს არავინ იცის, დამრტყმელის გარდა. გაისმის მსაჯის სასტვენის ხმა თამაშის დამთავრებულია. ანგარიშია 1:0 თბილისის „დინამოს“ ოსტატ ფეხბურთელთა გუნდის სასარგებლოდ. დიხ, სასარგებლოდ! მე ასე მიმაჩნია!

აი, რატომ მიუვარს თბილისის „დინამო“.

რა არის ცხოვრება?

რა არის ცხოვრება? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა არც ისე იოლი საქმე გახლავთ. აქ რამდენიმე სიტყვა არ კმარა. აქ მთელი ფელეტონია საჭირო.

მართლაც და, რა არის ცხოვრება?

ერთი დიდი დაწესებულების ერთადერთმა დირექტორმა, იმ მიზნით, რომ ბუროკრატობა არ დამწამონო, კოლექტიური კომბინაცია გააგოო. ამ მცირერიცხოვან კოლექტივში შედიოდა დირექტორის მოადგილე, ძთავარი ბუხპალტერი და ავტომძღოლი. კომბინაციის მშვიდობიანად დამთავრების შემდეგ, დირექტორს გაახსენდა, რომ ღვინო აღამიანთა კომუნიკაციის საუკეთესო საშუალებაა და ახალი რაციონალიზატორული წინადადება წამოაყენა.

— წავიდეთ და ერთმანეთი ახლა ლხინშიც გამოვცადოთ.

— ჭირშიც და ლხინშიც თქვენთან ერთად ვართ, ძვირფასო ავქსენტი სტრატოლატოვიჩი! შეპლალადეს მეგობრებმა და სტრატოლატოვიჩის წინადადება ერთხმად მიიღეს.

იმ საღამოს მეგობრები ფუნიკულიორის რესტორნის აივანზე მაგიდას შემოუსხდნენ. მაგიდაზე მერცხალივით შემოფრინდა რამდენიმე ბოთლი რქა-წითელი, ცხვრის უწყინარი მწვადები, იუმორული კუპატები. მეგობრები დირექტორის თამადაობით შეუღდნენ ქეიფს. აივანზე ხალხი მოილხენდა, ალაგ-ალაგ სიმღერაც ისმოდა. ვიღაცა მღეროდა:

პარაზოდი შავი ზღვისკენ ვასწია,
სვოი ბიჭი ჩამადანი ასწია,
ნეტავი იმ ჩამადანში რა იყო?
თამარ მეფის პუდრი, პამადა იყო.

მეგობრები დიდხანს შეეცეოდნენ მწვადებს და კუპატებს, დიდხანს ებრძოდნენ დანომრილ ბოთლებს და ბოლოს, როგორც იქნა, დასძლიეს ბოთლებმა. მაინც შიში იპყრობდათ ბოთლებს. ღონისა და ღვინისაგან დაცულინი მაგიდის ქვეშ მიიმალნენ. თამადის დღევგრძელობის ჭერიც დადგა. სუფრის თვითეულმა წევრმა წარმოსთქვა სადღევგრძელო თავისი თანამდებობის უფლების ფარგლებში, ბოლოს სიტყვა აიღო სუფრის ყველაზე ნაკლებ-უფლებიანმა წევრმა — ავტომძღოლმა. ვიღაცა მღეროდა:

„თამარ მეფის პუდრი, პამადა იყო...“

— მე ერთი პატარა კაცი ვარ, — დაიწყო პატარა კაცმა, — მე მიხარია, რომ აი ახლა, ჩემს ხაზინებთან სტოლზე ვზივარ და პურსა ვჭამ, უვაჟამი ხაზინი, მე ბევრი ლაპარაკი არ მიყვარს, უბრალოდ გეტყვი და ალალი გულით. ჩემმა მზემ, კი ვინმე ხარ. ვაჟკაცის ჭიგარი გაქ. დიდი კაცი ხარ და მაინც ჩემსთანა პრასტიი ხალხთან პურის ჭამასა კადრულობ. აი, შენ ვაჟკაცურ ჭიგარს გაუმარჯოს. სხვაგან რო არ ვმუშაობდი, ხაზინი იქაც მყავდა. ფინთი კინმე იყო, რასაც რო არ ვაკეთებდი, სუ იმას მიქონდა. მერე რო არ ჩავარდი, სუდში ჩემზე ერთი ზეირიანი სიტყვაც არა თქო. სუდიდან მაინც სუფთათ გამოვედი. ეხლა რო არ მხვდება, სალამსაც არ კადრულობს. იმ ბემურაზმა არც კი იცის, რომ თუ დღეს ის დიდი კაცია და მე პატარა, შეიძლება ხვალ ნააბაროტ იყოს. ცხოვრება კიბეა, ზოგი ადის, ზოგიც ჩამოდის. — ამ ადგილას შეწყდება მისი სიტყვა. უკვე საკმაოდ მთვრალი მაგიდის წევრები უკანასკნელ სადღევგრძელოს ყურსაც არ უგდებდნენ. მხოლოდ მთავარმა ბუხჰალტერმა მოკრა უკანასკნელ ფრაზას ყური. მაგიდაზე დაყრდნობილმა, თვალები გადმოკარკლა და თქვა: — ცხოვრება კიბე კი არ არის, ცხოვრება ჩოტკია, ჩოტკის ქვები წლებია, ბუხჰალტერი კი ღმერთი, წლებს გინდა მოგიმატებს, გინდა დაგაკლებს.

— ჭეშმარიტად კარგად ბრძანა ჩვენმა ბუხჰალტერმა, მაგრამ ცხოვრება მაინც სულ სხვა რამეა. — წარმოსთქვა დირექტორის მოადგილემ. — ცხოვრება დიდი დაწესებულებაა, რომელსაც ჰყავს თავისი მრავალრიცხოვანი მომსახურე პერსონალი და, რაც მთავარია, დირექტორი. იგი აწესრიგებს ყოველგვარ მოუწესრიგებელ საქმეს, იგი აკეთებს შეუძლებელს დაწესებულების ე. ი. ცხოვრების საკეთილდღეოდ. რა იქნებოდა დაწესებულება ე. ი. ცხოვრება დირექტორის გარეშე? არაფერი. იქნებოდა მარტოოდენ საშინელი ქაოსი. — პათეტიკურად დაასრულა მოადგილემ.

იქვე, ახლოს, მეზობელ მაგიდაზე მოქეიფენი ზომიანე მეტად დამთვრალიყვნენ. გაღეშილებმა ყური მოკრეს ჩვენი გმირების ფილოსოფიურ მსჯელობას და ლაპარაკის საღერდელი აეშალათ.

— ცხოვრება იცით რა არის? — წამოიძახა ერთმა მათგანმა. — ცხოვრება სილიოტკაა, რატომ? იმიტომ, რომ ყარს და მაინც გემრიელია. — მაგიდას სიცილი ატყდა. ახლა მეორე წამოდგა იმავე მაგიდიდან, თვალები მოწყურა და ცუდლუტი ღიმილით თქვა:

— ცხოვრება ფულია, ღმერთი — ქურდი, რომელიც სწორედ მაშინ ამოგაცილს ფულს, როდესაც სიცოცხლე გინდა იყიდო. ცხოვრება არაყია, როცა ბოლომდე დაღუფ, ცრემლები წამოგვივა. — სევდიანად განმარტა ერთმა და არაყიანი ჩაის ჭიქა ბოლომდე დალია, მაგრამ ცრემლები არ წამოსვლია. ერთმა მათგანმა თეფშიდან კატლეტი დაითრია და ძალზე სერიოზული გამომეტყველებით თქვა:

— ცხოვრება კატლერია, ზოგი აღის, ზოგიც ჩამოდის. — ეგ როგორ? — გაიოცეს სხვებმა. — აბა, რა ვიცი როგორ, — უპასუხა მან და უაზროდ გადინხარხარა. მაგიდები ხარხარებდნენ. — რახან საქმე ევრე წავიდა, მოდი მეც ხელახლა ვთქო, — განაცხადა მანქანის მძღოლმა. — ბიჭებო, ძმებო, ჯივრებო, ცხოვრება იცით რა არის? ცხოვრება მანქანაა, შოფერი — ღმერთი. პასაჟირი — ადამიანია, სიკვდილი — ხრამია. შოფერი მანქანას ხრამში გადაგდებს, თვითონ გადარჩება, პასაჟირი მოკვდება, ტოესტ, ღმერთი ადამიანს კლავს, თვითონ კი არ კვდება. — საღოლ, საღოლ, ყოჩაღ, ყველას აჯობა, პრემია ეკუთვნის, პრემია! — აღტაცებული ღრიალებდნენ მაგიდები. ამ დროს სტრატოლატოვიჩის მაგიდას ოფიციანტი მიუახლოვდა. — თუ არ გეწყინებათ, ორიოდ სიტყვას თქვენი მონამორჩილი ალისტრახოც იტყვის თავისი გაუნათლებელი ჭკუით. ცხოვრება იცით რა არის? ცხოვრება კუპატია, მიიღო. თვით სანამ ცხელია, — კოხტად აღმოსთქვა ალისტრახომ და კუპატებით საგსე თეფში მაგიდაზე შეატურა. — შენ სიტყვას, შენი საქმე ჯობია, — გაეხუმრა მოადგილე და კუპატებიანი თეფში ღირექტორს მიუშვია. ღირექტორი ფეხზე წამოდგა. — ღირექტორი! — ოფიციანტივით შემოურბინა ამ სიტყვამ მაგიდებს. მაგიდებზე სიჩუმე ჩამოვარდა. — ძვირფასო ამხანაგებო! — დაიწყო ღირექტორმა. — ჩემი მოადგილის სიტყვებში იყო ნაწილი სიმართლისა, მაგრამ მან ჩემი როლი გადაჰარბებით შეათვსა, რასაც მე ოდნავადაც არ ვმისახურებ. ის, რომ ჩვენ ერთად ვმუშაობთ, ვშრომობთ, ერთად ვიღწევით დაწესებულების და ქვეყნის კეთილდღეობისათვის, შემდეგ კი დამაშვრალნი, დაქანცულნი, მძიმე შრომისაგან ერთად მოვილხენთ და ვმსჯელობთ იმის შესახებ, თუ რა არის ცხოვრება, აი, სწორედ ეს არის ცხოვრება, ძვირფასო ამხანაგებო! ამხანაგებო, გაუმარჯოს ცხოვრებას! — დამთავრა სიტყვა ღირექტორმა. — გაუმარჯოს! — იღრიალეს მაგიდებმა. ვინ იცის, სანამდე გასტანდა მათი ასეთი ცხოვრება, რომ არ მომხდარიყო ერთი არასასიამოვნო ამბავი. მათი ღრიალი უეცრად საშინელმა ღრიალმა დაფარა. — ვირისთაგებო, ახლა მოკეტამთ თუ არა? როცა მოგაფეთებთ, მაშინ გაიგებთ, რა არის ცხოვრება. ცხოვრება მუშტია, მუშტი! — ღრიალებდა ვიდაც საშინელი. ყველანი გაისუსნენ. ცოტა ხნის შემდეგ გარმონი ისევ აღწავლდა:

„პარახოდი შავი ზღვისკენ გასწია...“

პატ. მკითხველო, პირადად მე ცხოვრების განმარტებაში უსათუოდ პატ. აქსენტი სტრატოლატოვიჩის ვეთანხმები. მაგრამ მისი განმარტება მაინც არასრულყოფილად მიმაჩნია. თუ ნებას მომცემთ, ცოტა რაიმეს დაეუმატებ მის შესანიშნავ განმარტებას. აი ესეც: აქსენტი სტრატოლატოვიჩი და მისი მეგობრები რამდენიმე დღის შემდეგ პასუხისგებაში იქნენ მიცემულნი.

აი, რა არის ცხოვრება.

**მწერალი ჯამბაჯამე მუშაობს ქართული ენის განმარტებით
ლექსიკონზე. გთავაზობთ ზოგიერთი სიტყვის განმარტებას**

- ავიტამინოზი** — ავადმყოფობა, რომელიც გამოწვეულია საკვებში ვიტამინების ნაკლებობით.
- არითმია** — ავადმყოფობა, რომელიც გამოწვეულია ლექსში რითმის ნაკლებობით (იხ. ვერლიბრი).
- ჭირისუფალი** — მოძე. ახლა ჭიქისუფალი ეწოდება.
- ჭიქისუფალი** — იხ. ჭირისუფალი.
- სტომაქოლოგი** — რასაც ადრე სტომატოლოგი ერქვა. ტერმინი ნაწარმოებია არა პაციენტის, არამედ ექიმის სტომაქიდან.
- წოპერაცია** — პლასტიკური ოპერაციის სახე. წარმატებით აკეთებენ ქალაქ თბილისში.
- სამშვილდე** — აბრევიატურა: „სამი შვილის დედა“.
- მარგალიტი** — რუსული სიტყვაა, ნიშნავს: „მეგრელი ხარ, ბიჭო?“
- ვერლიბრი** — სიტყვა ჯერ კიდევ არა გვაქვს განმარტებული მთლიანად, მაგრამ თუ დავაკვირდებით სიტყვის პირველ ნაწილს — „ვერ“ („ვერ ვწერ“, „ვერ ვრითმავ“ და სხვ.), ცხადი შეიქნება, რომ ყველას, ვინც ვერლიბრს მიმართავს, რაღაც უჭირს.
- ფუტბოლი** — ფუტ-ბოლი ანუ კვამლი. დასავლეთ საქართველოში ფუტს ეძახიან, აღმოსავლეთში — ბოლს. საერთო სალიტერატურო ქართულით კვამლია.
- სმაროდინა** — რუს. როდინით სმა.

გაგრძელება იქნება

ტექნიკური ხელმძღვანელი ს. ციციშვილი.

კრიტიკისა და პუბლიცისტიკის განყოფილება მასალებს წიდელებს არა უშვებებს ერთი საავტორო
თაბახისა.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, შალვა დადიანის ქ. № 2.

ტ ე ლ ე ფ ო ნ ე ბ ი: მთავარი რედაქტორი — 99-89-44. პ. მგ. მღივანი — 99-71-69. განყოფილებათა გამგეები — 99-86-81. პროზის — 99-84-66. ლიტერატურული თანამშრომლები — 99-75-69. „ნოზათი“ — 93-17-68.

გადაეცა ასაწყობად 22/VIII-75 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16/X-75 წ., ქაღალდის ზომა
თაბახი 14.5. შეკვეთა № 1399. უფ 12717. ტირაჟი 28.950.
70X108. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 10. პირობით ფორმათა რაოდენობა 14. სააღრ-საკ

საქ. კბ ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Типография Издательства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина, 14

56235

3060 60 333.

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

«ЦИСКАРИ»

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЦК КП ГРУЗИИ
ИНДЕКС 76236